

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

** Eski adıyla İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ Dergisi
(ISSN: 1309-1352 e-ISSN: 2149-0074)*

NİSAN 2024

ISSN: 2757-7252

e-ISSN: 2757-7244

CİLT: 16 - SAYI: 2

İAUD Cilt 16 Sayı 2 DOI:10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2024.162

İletişim

<https://iaud.aydin.edu.tr/tr/2024-nisan-cilt-16-sayi-2/>

Editör

Doç. Dr. Deniz AKBULUT

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Burcu KAVAS

<http://iaud.aydin.edu.tr>

DERGİNİN TARİHÇESİ

İAÜD, Ocak 2009 – Aralık 2020 yılları arasında “İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi” adıyla süreli akademik hakemli bir dergi olarak yayın yapmıştır. Belirtilen tarih aralığında derginin ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 olarak kullanılmıştır. TRDizin başvuru sürecinde derginin alanının net olarak belirgin olmamasından dolayı İstanbul Aydın Üniversitesi 12.06.2020 tarih 2020/5 toplantı ve 45379966-050.01.04 numarasıyla alınan Yayın Komisyon Kararı doğrultusunda isminin “İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi” olarak Ocak 2021 sayısı ile birlikte değiştirilmesine karar verilmiştir. Yeni isim bağlamında yeni ISSN: 2757-7252 ve yeni e-ISSN: 2757-7244 alınarak Sosyal Bilim alanıyla ilgili çalışmalar değerlendirilerek yayın süreci kaldığı yerden devam etmektedir.

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

Odak ve Kapsam

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, bilimin rehberliğinde dünyaya açılmak, içinde bulunduğu topluma ulaşabilmek, onların değişen ve gelişen taleplerine öncülük etmek için araştırmacıların özün bilimsel makalelerini uluslararası yayıncılık ilkeleri doğrultusunda yayımlamak amacını güder. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin yayın organıdır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi sadece sosyal bilimler temel alanından makaleleri kabul etmektedir. Sosyal Bilim alanındaki özgün Türkçe ve İngilizce bilimsel makalelerin yayımlandığı bir süreli yayındır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi hakemli bir dergidir ve 2009 yılından beri yayımlanmaktadır.

Sosyal bilimleri temel alan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (İAÜD); gazetecilik ve medya çalışmaları, görsel iletişim tasarımı, halkla ilişkiler, sinema, siyaset bilimi, iletişim çalışmaları, sosyal psikoloji, sosyoloji, dilbilimi, iletişim sosyolojisi, iletişim sistemleri, iletişim psikolojisi, iletişim tarihi, kişilerarası iletişim, kitle iletişimi, kültürlerarası iletişim, siyasal iletişim, uluslararası iletişim ve yeni iletişim teknolojileri, uygulamalı iletişim ve buna yakın sosyal bilimlerdeki ilgili alanlarında bilimsel çalışmalar kapsamında eserler kabul edilmekte ve yayımlanmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda dört defa basılı ve elektronik olarak yayınlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir. Orijinal teorik ve/veya deneysel çalışma, çeşitli bilimsel araştırma yöntemlerinin uygulandığı makaleler kabul edilir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi editör kurulu, ulusal ve uluslararası uzmanların değerlendirmesiyle makalelerin kabul edilmesi veya edilmemesinde yetkilidir.

İndeks ve Özet Bilgisi

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Yayıncı

İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkiye

Makale Türleri

Derleme: Belli bir konuda yakın zamana kadar yapılmış bilimsel çalışmaların kapsamlı derlemesi.

Araştırma Makalesi: Özgün araştırmaları ve sonuçlarını sunan bilimsel formatta yazılmış makale.

Teorik ve Kuramsal Makaleler: İlgili bilim dalına katkı yapacak teorik düzlemde hazırlanmış makale.

Değerlendirme Süreci

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine gönderilen makaleler, iki hakem tarafından değerlendirilir. Hakemlerden birinin olumsuz, diğerinin olumlu görüş bildirmesi durumunda Yayın Kurulu hakem raporlarını inceleyerek makalenin işlem sürecini üçüncü bir hakeme gönderme yönünde ya da yazarına iade etme şeklinde belirler. Makalenin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir. Makaleler Turnitin ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır.

Yayın Sıklığı

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim olmak üzere yılda 4 kez yayımlanır. Dergiye belli bir sayı için makale kabul edilmemektedir. Yazarlar istediği zaman makalesini gönderebilir. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler geliş tarihi dikkate alınarak yayımlanır.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını artırarak, insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir. Ayrıca İAÜD, Creative Commons tarafından CC-BY-NC-ND 4.0 lisanslanmıştır.

Yayın Ücreti

Dergi için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca kabul edilen bütün makaleler ücretsiz yayımlanmaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği İlkeleri

İAÜD'ye gönderilen bilimsel yazılarda, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği ile ilişkili yönergeler, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) önerileri ve COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır. İntihal, verilerde sahtecilik ya da yanıltmacılık, yayın tekrarı, bölerek yayınlama ve araştırmaya katkısı olmayan kişilerin yazarlar arasında yer alması etik kurallar dahilinde kabul edilemez uygulamalardır. Bu ve benzeri uygulamalarla ilişkili herhangi etik bir usulsüzlük durumunda gerekli yasal işlemler yapılacaktır.

a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, intihal kapsamında ele alınmaktadır. İntihalden kaçınmak için yazarlar bilimsel kurallara uygun bir şekilde atf yapmalı ve araştırmaları içerisinde yer alan tüm bilimsel yazılara ait kaynak gösterimine dikkat etmelidirler.

b) Veride Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan ya da değişikliğe uğratılmış verileri kullanmak, veride sahtecilik kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar verilerini etik kurallar dahilinde toplayarak, süreç içerisinde geçerlik ve güvenilirliği etkileyecek bir değişikliğe maruz bırakmadan analiz etmelidirler.

c) Çarpıtma: Araştırmadan elde edilen kayıtları ya da verileri değiştirmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını değiştirmek ya da şekillendirmek, çarpıtma kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma süreci ile ilişkili verdikleri bilgilerde dürüst, objektif ve şeffaf olmalıdırlar. Etik kuralları ihlal etmekten kaçınmalıdırlar.

d) Yayın Tekrarı: Aynı yayını, yapılmış olan önceki yayınlara atf yapmaksızın ayrı yayınlar olarak sunmak, yayın tekrarı kapsamında ele alınmaktadır. Değerlendirilmek üzere gönderilen yayınların daha önce başka bir yerde yayımlanması ya da değerlendirme sürecinde olması ile ilişkili sorumluluk tamamen yazarlara aittir. Yazarlar tekrardan kaçınmalı, özgün ve orijinal araştırmalarını göndermeye özen göstermelidirler.

e) Bölerek Yayınlama: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları ayrı yayınlar olarak sunmak, bölerek yayınlama kapsamında ele alınmaktadır. Yazarlar araştırma bütünlüğünü göz önünde bulundurmalı ve sonuçları etkileyecek bölmelerden kaçınmalıdırlar.

f) Yazarlık: Araştırmaya katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek ya da katkısı olan kişileri dâhil etmemek, haksız yazarlık kapsamında ele alınmaktadır. Araştırmanın planlanması, tasarımı, verilerin toplanması, analiz edilmesi, değerlendirilmesi, araştırmanın yayına hazırlanması ve son halinin ortaya koyulması aşamalarına tüm yazarlar yeterli düzeyde katkı sağlamış olmalıdırlar.

Etik Kurul İzni

Aşağıda yer alan araştırmalar için ‘‘Etik Kurul İzni’’ gerekmektedir. Makale yazarının kadrosunda yer aldığı kurumdan onaylı ‘‘Etik Kurul İzni’’ alınmalıdır. Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları,

Ayrıca;

- Olgu sunumlarında ‘‘Aydınlatılmış onam formu’’nun alındığının belirtilmesi,
- Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,
- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesidir.

Bu makalelerde kesinlikle ‘‘Etik Kurul İzni’’ makale içinde belirtilmelidir. Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.

İntihal Politikası

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağılı olarak intihal oranı en az %20’yi geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanamamaktadır. %20’nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağılı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Telif Hakkı

Telif hakkı; bilimsel olarak hazırlanmış makalelerin ayrıntılı bir şekilde korunmasını amaçlar. Yazarın haklarını korumak ve yeniden basma ya da yayımlanan araştırmanın diğer kullanım izinlerini düzenlemek için İAÜD, yazarların makalelerini yayımlanmaya hazır olduğunda tüm haklarını imzalamaları gereken bir telif hakkı formuna sahiptir.İAÜD, yazarların telif hakkını kısıtlama olmaksızın kullanmalarına izin vermez.Teknik içeriğe ve tescilli materyalin korunmasına ilişkin sorumluluk yalnızca yazara ve kurumlara aittir ve İAÜD veya Yayın Kurulunun sorumluluğunda değildir. Başlıca yazar, makalenin diğer tüm yazarlar tarafından görülmesini sağlamaktan sorumludur. Gönderilmeden önce makalede telif hakkıyla korunan materyallerin kullanımı için gerekli tüm telif hakkı izinlerini almak yazarın sorumluluğundadır.

Yazar olarak haklarım nelerdir?

- Yetki olarak haklarınızı belirlemek için gönderdiğiniz veya yayınladığınız derginin politikasını kontrol etmeniz önemlidir. İAÜD'nin standart politikaları aşağıdaki yeniden kullanım haklarına izin verir:
- İAÜD; makalelerin yazarlar tarafından telif hakkı kısıtlaması olmaksızın kullanılmasına izin vermez.
- Yayımlanan makaleyi, kendi eğitim ihtiyaçlarınız için veya araştırma kaynağınıza, bu arzın ticari amaçlarla kullanılmaması koşuluyla bireysel olarak sağlamak için kullanabilirsiniz.
- Yayımlanan makaleyi İAÜD'nin izni olmadan bir web sitesinde yayınlamazsınız.

Makale Çağrısı

İAÜD, farklı alanlardan gelen akademisyen ve profesyonelleri “sosyal bilimler”le ilgili bu konulardaki farklı görüşlerini tartışmak üzere bir araya getirmeyi amaçlamaktadır.

- İAÜD'ün Ana Konuları
- Gazetecilik ve medya çalışmaları
- Görsel iletişim tasarımı
- Halkla ilişkiler
- Sinema
- Siyaset bilimi
- İletişim çalışmaları
- Sosyal psikoloji
- Sosyoloji
- Dilbilimi
- İletişim sosyolojisi
- İletişim sistemleri
- İletişim psikolojisi
- İletişim tarihi
- Kişilerarası iletişim
- Kitle iletişimi
- Kültürlerarası iletişim
- Siyasal iletişim
- Uluslararası iletişim
- Yeni iletişim teknolojileri
- Uygulamalı iletişim
- İletişim bilimleri
- Dijital kültür
- İletişim çalışmaları
- Reklamcılık
- Uzaktan eğitim
- Radyo, televizyon ve sinema
- Yayın Dili
- Türkçe ve İngilizce
- Makale Gönderimi

Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İletişim

İstanbul Aydın Üniversitesi
İstanbul – Turkey
e-mail: iaud@aydin.edu.tr
Tel: +90212 4441428 – 43705

İAÜ Adına İmtiyaz Sahibi:

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
(İstanbul Aydın Üniversitesi)
(Mütevelli Heyet Başkanı)

Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. M. Reşat BAŞAR

Teknik Hazırlık

Akademik Çalışmalar
Koordinasyon Ofisi

İdari Koordinatör

Dr. Öğr. Üyesi Burak
SÖNMEZER

Türkçe Redaksiyon

Arş. Gör. Burcu KAVAS

İngilizce Redaksiyon

Behcet Özgür ÇALIŞKAN

Grafik Tasarım

Başak GÜNDÜZ

Yazışma Adresi

Florya Yerleşkesi, Beşyol
Mah.
İnönü Cad. No:38
Küçükçekmece, İstanbul
Tel: 444 1 428
Faks: 0 212 425 57 59

Web: <https://iaud.aydin.edu.tr/tr/editorler-kurulu/>

Baskı

Levent Baskı Merkezi
Sertifika No: 35983
Emniyetevler Mahallesi Yeniçeri Sokak
No:6/A
4.Levent / İstanbul, Türkiye
Tel: 0212 270 80 70
E-mail: info@leventbaskimerkezi.com

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Hasan SAYGIN
(İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Cem Sefa SÜTÇÜ
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Erhan AKYAZI
(Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Selahattin YILDIZ
(İstanbul Aydın Üniversitesi)

Prof. Dr. Okan ORMANLI
(Kültür Üniversitesi)

Editör

Doç. Dr. Deniz AKBULUT

Editör Yardımcısı

Arş.Gör.Burcu KAVAS

Alan Editörleri

Prof. Dr. M. Reşat BAŞAR
(Güzel Sanatlar)

Dr. Öğr. Üyesi Şirin YILMAZ
(Eğitim Bilimleri)

Dr. Öğr. Üyesi Jale COŞKUN
(Dil Bilimleri)

Dr. Öğr. Üyesi Fatma Nur ŞENGÜL
(Toplum Bilimleri)

Bilimsel Hakem Kurulu

Abdullah YILDIRMAZ (Batman Üniversitesi)

Abdurrahman BENLİ (Sakarya Üniversitesi)

Abdülkadir ÜNAL (Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)

Ahmet Hüsrev ÇELİK (Düzce Üniversitesi)

Anıl Zekiye GÖKER (Doğuş Üniversitesi)

Aslı GÜNAY (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Aşkın İnci SÖKMEN ALACA (Arel Üniversitesi)

Ayben KOY (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Ayfer GENÇ YILMAZ (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Aysu UĞURLAR (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Ayşe Banu BIÇAKÇI (İzmir Ekonomi Üniversitesi)

Ayşe Çiğdem KOCAMAN (Nişantaşı Üniversitesi)

Ayşe Gülce UYGUN (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

Barış ERİÇOK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)

Baybarshan Ali KAZANCI (Kırıkkale Üniversitesi)

Bengi BEZİRGAN TANIŞ (Nişantaşı Üniversitesi)

Bilge ÇAĞATAY (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Bilge ÇAKIR (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Binnur GÜRÜL (Gelişim Üniversitesi)

Buket AKDEMİR DİLEK (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)

Burhan KILIÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)

Bülent BİNGÖL (KTO Karatay Üniversitesi)

Canan ARSLAN (Doğuş Üniversitesi)

Cantürk ÖZ (Nişantaşı Üniversitesi)

Celal GÜLŞEN (Beykent Üniversitesi)

Cenk TAN (Pamukkale Üniversitesi)
Ceren AVCİL (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Cihan BECAN (Üsküdar Üniversitesi)
Cihat KÖKSAL (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Çağla KAYA İLHAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Çağrı ÇOLAK (Trabzon Üniversitesi)
Defne DURSUN (Atatürk Üniversitesi)
Demet AKARÇAY ULUTAŞ (KTO Karatay Üniversitesi)
Derya ÇEVİK TAŞDEMİR (Gaziantep Üniversitesi)
Dilek ÇINAR (İstanbul Ayyansaray Üniversitesi)
Dilek ÜNÜGÜR ÇALIŞKAN (Anadolu Üniversitesi)
Dinçer ATLI (Üsküdar Üniversitesi)
Dursun YILMAZ (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Duygu DUMANLI KÜRKÇÜ (Arel Üniversitesi)
Emel TOZLU ÖZÇAY (Gelişim Üniversitesi)
Emine Eser GEGEZ (Bilgi Üniversitesi)
Eray AKTEPE (Kastamonu Üniversitesi)
Erhan GÜLCAN (Mersin Üniversitesi)
Erhan ALABAY (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Esra BOZKANAT (Kırklareli Üniversitesi)
Fatma AYKANAT (Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi)
Fatma Betül ŞENOL (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Fatma Ecem CEYLAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Fatma Nazlı KÖKSAL (Yeditepe Üniversitesi)
Fatma Sema GÜRKAN (Toros Üniversitesi)
Ferdi BAHADIR (Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)
Feridun NİZAM (Fırat Üniversitesi)
Feryade TOKAN ŞENOL (Yeditepe Üniversitesi)
Feyza GÖREZ (Erciyes Üniversitesi)
Fırat SAYICI (İstanbul Esenyurt Üniversitesi)
Filiz BİLGİN ÜLKEN (Mersin Üniversitesi)
Funda ÖZŞENER (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Gonca YILDIRIM (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Gökay KARADUMAN (Ardahan Üniversitesi)
Göksel BASMACI (Arel Üniversitesi)
Gözde SUNAL (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Gözde ÖYMEN (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Gözde YETMEN (İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Gül Ashı AKSU (Kastamonu Üniversitesi)
Gül Esra ATALAY (Üsküdar Üniversitesi)
Gülmire BERDAŞ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Gülsün BOZKURT (Nişantaşı Üniversitesi)
Gülşah AYDIN (Yeditepe Üniversitesi)
Güzel SADYKOVA (Kastamonu Üniversitesi)
Hakan BAKAR (İğdır Üniversitesi)

Hakan YAŞ (Trakya Üniversitesi)
Halil YILMAZ (Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Hami Onur BİNGÖL (Dumlupınar Üniversitesi)
Hamit Murat ÖZCAN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Hande TASA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Hande ÖZGEN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Hayri CENGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Hicabi ERSOY (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Irmak BAYBURTLU (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
İlker YAMAN (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
İsmail Cem AY (Gelişim Üniversitesi)
Kağan Cem MIZRAK (Uşak Üniversitesi)
Kübra KANGÜLEÇ COŞKUN (TOBB Ekonomi Üniversitesi)
Mehmet Cem OĞULTÜRK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Mehmet Hanefi TOPAL (Kırklareli Üniversitesi)
Mehmet Zeki İLGAR (Biruni Üniversitesi)
Melek İPEK (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Melike Saba AKIM (Gelişim Üniversitesi)
Metin Enes DÖNMEZ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Muhammed Fatih CANBAZ (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Muhammed Hüseyin MERCAN (Marmara Üniversitesi)
Murat ÇİFTÇİ (Trakya Üniversitesi)
Murat POLAT (Muş Alparslan Üniversitesi)
Musa KESKİN (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Mustafa CebraİL SADA KAOĞLU (Haliç Üniversitesi)
Mustafa Sami MENCET (Akdeniz Üniversitesi)
Murat KIRKAĞAÇ (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Müge İRFANOĞLU (Doğuş Üniversitesi)
Nazar BAL (Gelişim Üniversitesi)
Necmiye Tülin İRGE (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nursen GEYİK DEĞERLİ (Nişantaşı Üniversitesi)
Nurullah SELÇUK (Adıyaman Üniversitesi)
Nur Emine KOÇ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Okan ORMANLI (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Osman KARACAN (Kastamonu Üniversitesi)
Ozan OTAN (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Ömer ATABEYOĞLU (Ordu Üniversitesi)
Ömer OSMANOĞLU (Üsküdar Üniversitesi)
Ömer TAŞGETİREN (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)
Öner GÜMÜŞ (Dumlupınar Üniversitesi)
Özge ÖZKÖK ŞİŞMAN (İstanbul Kültür Üniversitesi)
Özlem GÖK (Erciyes Üniversitesi)
Özlem TEKDEMİR DÖKEROĞLU (KTO Karatay Üniversitesi)
Pınar AYYILDIZ (Ankara Medipol Üniversitesi)
Pınar KARABABA DEMİRCAN (Beykent Üniversitesi)

Ruken ÖZGÜL KILANÇ (İstanbul Kent Üniversitesi)
Sadettin GÜLTEKİN (Giresun Üniversitesi)
Sarp BAĞCAN (İstanbul Gelişim Üniversitesi)
Sefa ÇELİKSAP (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Selin KİRAZ DEMİR (Amasya Üniversitesi)
Semra DEMİRDİŞ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Sena COŞKUN (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Serdar Kuzey YILDIZ (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Serenay ÇALIŞ (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Sergender SEZER (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Serkan AKGÜN (İstanbul Kent Üniversitesi)
Serkan KONYA (Artvin Çoruh Üniversitesi)
Sertaç KAYA (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Seyfi KILIÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Sıtkı SÖNMEZER (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Şaha BAYGÜL ÖZPINAR (Üsküdar Üniversitesi)
Şebnem GÜLDAL (Yakın Doğu Üniversitesi)
Şerife GÖÇER (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Timuçin Buğra EDMAN (Düzce Üniversitesi)
Tolga BARIŞIK (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi)
Tuba BATU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Tuba KINAY GÖR (Sinop Üniversitesi)
Umut BEDİR (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Vahit Ferhan BENLİ (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Veli BOZTEPE (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Vildan IŞIK (Düzce Üniversitesi)
Volkan KILIÇ (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Yıldız Derya BİRİNCİOĞLU (Üsküdar Üniversitesi)
Yusuf Bahadır KAVAS (Amasya Üniversitesi)

İSTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (İAÜD)

ISSN: 2757-7252 e-ISSN: 2757-7244

History of IAUD

IAUD, published as a peer-reviewed periodical academic journal under the name of “Journal of Istanbul Aydın University” between January 2009 - December 2020. ISSN 1309-1352 | e-ISSN 2149-0074 are used between the specified dates. Because the field of the journal was not clearly apparent in the TRDizin application process, in accordance with 12.06.2020 date, 2020/5 meeting and 45379966-050.01.04 numbered decision of Istanbul Aydın University Publishing Commission, it is decided upon that its name will be changed to “Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences” as from the January 2021 issue. Within the context of the new name, by receiving new ISSN: 2757-7252 and new e-ISSN: 2757-7244 the journal will resume its publication process by evaluating studies in the Social Sciences field.

Focus and Scope

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences aims to open up to the world under the guidance of science, reach the society it is in, and to publish scientific articles of the essence in accordance with international publishing principles in order to lead their changing and developing demands. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is an Istanbul Aydın University publication. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences accepts articles in the field of social sciences. Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a peer-reviewed periodical publication and has been published since 2009.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences (IAUD) is based on social sciences and scientific researches in journalism and media studies, visual communication design, public relations, cinema, political science, communication studies, social psychology, sociology, linguistics, communication sociology, communication systems, communication psychology, history of communication, interpersonal communication, mass communication, intercultural communication, political communication works are accepted and published within the scope of scientific studies in the fields of international communication and new communication technologies, applied communication and related social sciences are accepted and published.

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is a refereed and scientific journal published four times a year in print and electronically. Original theoretical and / or experimental work, articles in which various scientific research methods are applied are accepted. The editorial board of Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is authorized to accept or not to accept articles upon the evaluation of national and international experts.

INDEX

DOAJ (Directory of Open Access Journals)

Academic Search Ultimate (EBSCOhost)

DERGİPARK

InfoBase INDEX

ROAD INDEX

GOOGLE SCHOLAR

CiteFactor

Asos İndeks

SOBİAD

Türk Eğitim İndeksi

Publisher

İstanbul Aydın University, TURKEY

Article Types

Review: Comprehensive review of scientific studies on a particular subject, up to recently.

Research Article: An article written in a scientific format presenting original research and results.

Theoretical and Theoretical Articles: An article prepared on a theoretical level that will contribute to the related discipline.

Peer Review Process

The editorial board peruses the submitted material with regard to both form and content before sending it on to referees. They may also consider the views of the advisory board. After the deliberation of the editorial board, submitted material is sent to two referees. In order for any material to be published, at least two of the referees must approve it. The revision and improvement demanded by the referees must be implemented in order for an article to be published. Authors are informed within three months about the decision regarding the publication of their material. All the papers are controlled academically with the TURNITIN or/and iThenticate program.

Publishing Period

Istanbul Aydın University Journal of Social Sciences is published 4 times a year, January, April, July and October. Articles are not accepted for a certain number of journals. Authors can submit their article at any time. The articles whose evaluation process is completed are published taking into consideration the arrival date.

Open Access Policy

IAUD adopted a policy of providing open access. This is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the BOAI definition of open access. In addition to this, IAUD is licensed by Creative Commons with CC-BY-NC-ND 4.0.

Publication Charge

No publication charge or article processing charge is required. All accepted manuscripts will be published free of cost.

Principles of Research and Publication Ethics

In scientific papers sent to IAUD, the guidelines related to the Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions, the recommendations of the International Committee of Medical Journal Editors and the International Standards for the Authors and Authors of the Committee should be taken into attention. Plagiarism, forgery in the data, misleading, repetition of publications, divisional publication and individuals who do not contribute to the research are among the authors are unacceptable practices within the ethical rules. Legal actions will be taken in case of any ethical irregularity related to this and similar practices.

a)Plagiarism: Placing the original ideas, methods, data, or works of others, partly or completely, without making reference to the scientific rules, is dealt with in the context of plagiarism. In order to avoid plagiarism, the authors should refer to the scientific rules in a manner that is appropriate and should pay attention to the references of all scientific papers in their research.

b)Forgery of Data: The use of data that does not exist or is modified in scientific research is data in the scope of forgery. Authors should analyze their data in accordance with ethical rules and without exposing them to a change in validity and reliability during the process.

c)Detortion: Changing the records or data obtained from the study, showing the devices or materials that are not used in the research as used, changing or shaping the research results according to the interests of the people and organizations that are supported are considered within the scope of distortion. The authors should be honest, objective and transparent in the information they provide in relation to the research process. They should avoid violating the rules of ethics.

d)Repetition: Presenting the same publication as separate publications without referring to the previous publications is considered within the scope of repeti-

tion of publications. The responsibility for the publication of the publications submitted for evaluation in another place or in the evaluation process belongs to the authors. The authors should refrain from repeating the original and original research and they should pay attention to submit their original and original research.

e) Divisional Publication: The results of a research are discussed in the scope of dissemination and disseminating the results of the research in a way that disrupts the integrity of the research and disseminating it in more than one way, and publishing these publications as separate publications. The authors should consider the integrity of the research and avoid the divisions that will affect the results.

f) Authorship: The inclusion of people who do not contribute to the research or not to include the people who have contributed is considered within the scope of unfair writing. All authors should have contributed sufficiently to the planning, design, data collection, analysis, evaluation, preparation of the research and finalization of the research.

Ethics Committee Approval

“Ethics Committee Approval” is required for the following researches. An approved “Ethics Committee Approval” must be obtained from the institution where the author of the article is located. The researches requiring the Ethics Committee’s approval are as follows:

- Any researches carried out with qualitative or quantitative approaches that require data collection from participants using survey, interview, focus group work, observation, experiment, interview techniques,
- Use of humans and animals (including material / data) for experimental or other scientific purposes,
- Clinical researches on humans,
- Researches on animals,
- Retrospective studies in accordance with the law of protection of personal data,

Also;

- Stating that the “informed consent form” was taken in the case reports,
- Obtaining and specifying the permission of the owners for the use of scale, questionnaire and photos belonging to others,
- Stating that copyright regulations are obeyed for the ideas and works of art used.

“Ethics Committee Permission” should be stated in these articles. The articles should include the statement that Research and Publication Ethics are complied with.

Plagiarism Policy

Gönderilen tüm makaleler intihal kontrol taramasından geçmek zorundadır ve iThenticate ve/veya Turnitin (Advanced Plagiarism Detection Software) aracılığıyla kontrol edilmektedir. Bu rapora bağlı olarak **intihal oranı en az %20** 'yi geçmeyecek düzeyde olan makaleler yayımlanabilir. Bunun üzerinde intihal oranı olan makaleler kesinlikle yayımlanmamaktadır. %20'nin altında intihal oranı çıkan makalelerde hakem görüşlerine bağlı olarak güncelleme talep edilebilmektedir.

Copyright

Copyright aims to protect the specific way the article has been written to describe a scientific research in detail. It is claimed that this is necessary in order to protect author's rights, and to regulate permissions for reprints or other use of the published research. İAÜD have a copyright form which is required authors to sign over all of the rights when their article is ready for publication. All site content, except where otherwise noted, is licensed under a Creative Common Attribution Licence. (CC-BY-NC 4.0)

The author gives his rights to the journal by signing the copyright transfer form. The submitted papers are assumed to contain no proprietary material unprotected by patent or patent application; responsibility for technical content and for protection of proprietary material rests solely with the author(s) and their organizations and is not the responsibility of the İAÜD or its Editorial Staff. The main (first/corresponding) author is responsible for ensuring that the article has been seen and approved by all the other authors. It is the responsibility of the author to obtain all necessary copyright release permissions for the use of any copyrighted materials in the manuscript prior to the submission.

What are my rights as author?

It is important to check the policy for the journal to which you are submitting or publishing to establish your rights as Author. İAUD's standard policies allow the following re-use rights

The journal allows the author(s) to use the articles without copyright restrictions.

You may use the published article for your own teaching needs or to supply on an individual basis to research colleagues, provided that such supply is not for commercial purposes.

You may not post the published article on a website without permission from İAUD.

Call For Papers

İAÜD will bring together academics and professionals coming from different fields to discuss their differing points of views on these questions related to "social sciences".

Main Topics of İAÜD

- Journalism and media studies
- Visual communication design
- Public relations
- Cinema
- Political Science
- Communication studies
- Social psychology
- Sociology
- Linguistics studies
- Communication sociology
- Communication systems
- Communication psychology
- Communication history
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Interpersonal communication
- Intercultural communication
- Political communication
- New communication technologies
- Applied communication
- Communication sciences
- Digital culture
- Communication studies
- Advertising
- Distance Learning
- Radio, television and cinema

Publication Language of İAÜD

Turkish and English

Article Submission

Articles are accepted only through Dergipark.

Contact

İstanbul Aydın University
İstanbul – Turkey
e-mail: iaud@aydin.edu.tr
Tel: +90212 4441428 – 43705

Başkan'dan

Üniversite olmak sadece eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmek anlamına gelmez. Üniversite, bu faaliyetlerin yanında sosyal ve akademik faaliyetleri de sağlıklı ve kaliteli yürütülmesinden sorumludur. Üniversitemizde görevyapan her öğretim elemanının ürettiği en küçük çıktıyı değerlendirmesi ve paylaşması temel amaçlarımızdandır. Bu amaçtan hareketle yürütülen yayın faaliyetleri ise akademik anlamda en öncelikli çabamızdır. Deneyimlerin genç kuşaklara aktarılması için temel mecra olarak gördüğümüz akademik dergi yayıncılığında, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin de katkısının olması amacıyla, bünyemizdeki tüm bilim, teknoloji ve sanat disiplinlerinde akademik dergi yayınlama kararı alınmıştır.

Üniversitemiz tarafından yayınlanan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi temelde teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler arasında ilişkiler kurulması ve bu alanlar üzerine bilimsel çalışmaların yayınlanması görevini üstlenmektedir. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sosyal Bilimler, İletişim Çalışmaları, Yeni Medya, Halkla İlişkiler, Reklamcılık alanında yapılmış olan gerek uygulamalı gerekse bilimsel araştırma merkezli makaleleri yayımlamaktadır. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi umuyorum ki hem Türk hem de uluslararası araştırmacıların bilimsel eserler üretmesi ve bilimsel alanda ülkemizin yazın gelişimine katkıda bulunacaktır. Derginin editörü, hakemleri ve yazarlarına katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Doç. Dr. Mustafa AYDIN
Mütevelli Heyet Başkanı

Rektör'den

İstanbul Aydın Üniversitesi içindeki tüm fakültelerimiz önemlidir ve gereklidir. Ama üniversitemizin teknoloji, iletişim ve sosyal bilimler alanında çalışmaların yapılması adına pek çok öğrenciyi yetiştiren İletişim Fakültemiz yeni medya, halkla ilişkiler, reklam gibi alanlarda araştırma yapılması adına önemli yazınla üretmektedir. Kurumların ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtılması için yayınların yararı kuşkusuz tartışılmazdır. Akademik dergi yayıncılığında varlığımı ortaya koyan "İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi", alanında önemli ve ciddi bir adımdır. İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Selahattin YILDIZ'a şahsında, derginin yayına hazırlanmasında emeği geçen herkesi kutluyor, başarılı bir yayın hayatı diliyorum.

Prof. Dr. Yedigir İZMİRLİ
İAÜ Rektörü

Editör'den

2009'dan beri yılda dört kez yayımlanan İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Nisan sayısıyla karşınızdayız. Bu noktada bilimsel çalışmalarını hazırlayarak gönderen yazarlarımıza, bu çalışmalara deneyimleri ve görüşleriyle katkı sağlayan, bilimsel niteliğimizi ve bakış açımızı genişleten değerli hakemlerimize ve siz kıymetli okurlarımıza teşekkür ederiz.

Dergimizin 2024 Nisan sayısında sizlere 10 yazar tarafından hazırlanan bir derleme ve altı araştırma makalesi sunuyoruz. Sergün KURTOĞLU'nun hazırladığı derleme çalışmada iletişim ve sağlık alanını tartışmaya imkân sağlayan "sağlık iletişimi" kavramını ele alıyor. Ali YALÇIN'ın yazdığı araştırma makalesi, Türkiye'de yer alan kamu kurumlarında geliştirilmiş yapay zekâ uygulamalarına odaklanıyor. Üçüncü makalede, Begüm Gülben BOZDEMİR ve Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI gerçekleştirdikleri SWOT analiziyle Muğla Büyükşehir Belediyesini örneklem olarak seçerek stratejik planlama çalışmalarını araştırıyor. Gözde SUNAL'ın yazdığı dördüncü makale psikanalitik perspektifle gerçekleştirilmiş bir film çözümlemesi sunuyor. Beşinci makalede İdil GÜNEY ŞİMŞEK, yaratıcı drama etkinliklerinin kurum içi iletişim aracı olarak kullanılmasını değerlendiriyor. Murat ISIYEL ve Seda BAĞDATLI KALKAN'ın hazırladığı makalede Türkiye'de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin rekabet gücü ve risk esaslı sermaye düzenlemelerinin etkileri panel veri analizi ile inceleniyor. Son makalede ise Şevval YILMAZ ve Doğan AYDOĞAN tarafından sosyal destek ve aidiyet düzeni ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki ilişki tartışılıyor.

Dergimizin Nisan sayısında da sosyal bilimler alanın farklı dallarına yer veriyoruz. Makaleler Sinema, Sosyal Medya, Şehircilik, Sigortacılık, Sağlık, Kurumsal İletişim gibi farklı konuları ele alarak günümüz akademisine disiplinler arası bir perspektif sunuyor. Bu sayımızın akademik literatüre katkı sağlaması dileğiyle...

Doç. Dr. Deniz AKBULUT
İAÜD Editörü

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 16 - SAYI: 2 - Nisan 2024

İçindekiler

Content

DERLEME

BÜTÜNLEŞİK BİR DÜNYADA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN PARADOKSAL KONUSU

THE PARADOXICAL POSITION OF HEALTH COMMUNICATION IN A CONNECTED WORLD

Sergün KURTOĞLU.....153

ARAŞTIRMA MAKALESİ

TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARININ TOPLUM İÇİN GELİŞTİRDİĞİ YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS DEVELOPED BY PUBLIC INSTITUTIONS FOR SOCIETY IN TURKEY

Ali YALÇIN.....185

MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ İLE STRATEJİK PLANLAMA ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR SWOT ANALİZİ

A SWOT ANALYSIS ON STRATEGIC PLANNING STUDIES WITH THE CASE OF MUĞLA METROPOLITAN MUNICIPALITY

Begüm Gülben BOZDEMİR, Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI.....217

IN THE DARK WORLD OF DARK CITY: CINEMATOGRAPHICAL NARRATIVE, MYTHOLOGICAL ELEMENTS AND PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVE

DARK CITY'NİN KARANLIK DÜNYASINDA: SİNEMATOĞRAFİK ANLATI, MİTOLOJİK ÖĞELER VE PSİKANALİTİK PERSPEKTİF

Gözde SUNAL.....247

**YARATICI DRAMA ETKİNLİKLERİNİN KURUM İÇİ İLETİŞİM
ARACI OLARAK KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**
*AN EVALUATION OF THE USE OF CREATIVE DRAMA ACTIVITIES AS AN
INTERNAL COMMUNICATION TOOL*
İdil GÜNEYŞİMŞEK.....265

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA
ŞİRKETLERİNİN REKABET GÜCÜ VE RİSK ESASLI SERMAYE
DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE
İNCELENMESİ**
*INVESTIGATING THE EFFECTS OF COMPETITIVENESS AND RISK-
BASED CAPITAL REGULATIONS ON INSURANCE COMPANIES
OPERATING IN TURKEY THROUGH PANEL DATA ANALYSIS*
Murat İSİYEL, Seda BAĞDATLI KALKAN.....285

**ALGILANAN SOSYAL DESTEK ve GENEL AİDİYET DÜZEYİNİN
SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**
*EXAMINING THE EFFECT OF PERCEIVED SOCIAL SUPPORT AND
GENERAL BELONGING LEVEL ON SOCIAL MEDIA ADDICTION*
Şevval YILMAZ, Doğan AYDOĞAN.....305

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

CİLT: 16 - SAYI: 2 - Nisan 2024

DOI Numaraları

Cilt 16 Sayı 2 DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/2023.162

BÜTÜNLEŞİK BİR DÜNYADA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN PARADOKSAL KONUMU

THE PARADOXICAL POSITION OF HEALTH COMMUNICATION IN A CONNECTED WORLD

Sergün KURTOĞLU

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2001

TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARININ TOPLUM İÇİN GELİŞTİRDİĞİ YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS DEVELOPED BY PUBLIC INSTITUTIONS FOR SOCIETY IN TURKEY

Ali YALÇIN

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2002

MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ İLE STRATEJİK PLANLAMA ÇALIŞMALARINI ÜZERİNE BİR SWOT ANALİZİ

A SWOT ANALYSIS ON STRATEGIC PLANNING STUDIES WITH THE CASE OF MUĞLA METROPOLITAN MUNICIPALITY

Begüm Gülben BOZDEMİR, Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2003

IN THE DARK WORLD OF DARK CITY: CINEMATOGRAFİK NARRATIVE, MYTHOLOGICAL ELEMENTS AND PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVE

DARK CITY'NİN KARANLIK DÜNYASINDA: SİNEMATOGRAFİK ANLATI, MİTOLOJİK ÖĞELER VE PSİKANALİTİK PERSPEKTİF

Gözde SUNAL

10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2004

**YARATICI DRAMA ETKİNLİKLERİNİN KURUM İÇİ İLETİŞİM
ARACI OLARAK KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**
*AN EVALUATION OF THE USE OF CREATIVE DRAMA ACTIVITIES AS AN
INTERNAL COMMUNICATION TOOL*
İdil GÜNEY ŞİMŞEK
10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2005

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA
ŞİRKETLERİNİN REKABET GÜCÜ VE RİSK ESASLI SERMAYE
DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE
İNCELENMESİ**
*INVESTIGATING THE EFFECTS OF COMPETITIVENESS AND RISK-
BASED CAPITAL REGULATIONS ON INSURANCE COMPANIES
OPERATING IN TURKEY THROUGH PANEL DATA ANALYSIS*
Murat İSİYEL, Seda BAĞDATLI KALKAN
10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2006

**ALGILANAN SOSYAL DESTEK ve GENEL AİDİYET DÜZEYİNİN
SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ**
*EXAMINING THE EFFECT OF PERCEIVED SOCIAL SUPPORT AND
GENERAL BELONGING LEVEL ON SOCIAL MEDIA ADDICTION*
Şevval YILMAZ, Doğan AYDOĞAN
10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2007

BÜTÜNLEŞİK BİR DÜNYADA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN PARADOKSAL KONUMU

Sergün KURTOĞLU
İstanbul Üniversitesi, Türkiye
sergunk@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-5109-9931>

<i>Atf</i>	KURTOĞLU, S. (2024). BÜTÜNLEŞİK BİR DÜNYADA SAĞLIK İLETİŞİMİNİN PARADOKSAL KONUMU. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 153-183
------------	--

ÖZ

Sağlık iletişimi; sağlık alanında hem doğrudan deneyimlediğimiz hem de dolaylı olarak etkilendiğimiz sorunların giderilmesinde iletişimin stratejik önemini açıklamaya ve bu amaca yönelik uygulamaları özendirmeye çalışan disiplinlerarası bir kavram ve uygulamalar bütünüdür. Sağlık hizmetlerinde giderek artan maliyetler karşısında, 1970’li yıllarda sağlık alanı, pazar sistemi içine alınarak bir taraftan alanda gelir-gider dengesini sağlanması diğer taraftan bu alandan kâr elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla ilişkili olarak sağlık hizmetleri yaklaşımı, tıbbi yaklaşımın yerini almıştır. Bu yeni yaklaşım ile neredeyse yaşama ilişkin her tür konu, sağlıkla ilişkilendirilmek yoluyla, sağlığın kapsamına dahil edilerek sağlık alanı bir pazar alanı olarak büyütülmeye çalışılmıştır. Çağdaş anlamda sağlık iletişimi, böyle bir dönemde, global dinamiklerin gerektirdiği bir ekonomi-politik bağlamda ortaya çıkmıştır. Sağlık iletişimi, sağlıkla ilişkili sorunların giderilmesinde faydalı olsa da küresel makro (yapısal) dinamiklere bağlı olarak geliştirilen yeni sağlık yaklaşımına meşruluk kazandırmanın araçlarından biri olması nedeniyle çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu dinamikler; sağlık sorunlarının, özellikle sağlık eşitsizliklerinin artmasındaki temel belirleyiciler olduklarından zaten sağlık iletişimi ile geliştirilebilecek çözümleri sınırlandırır. Bu oldukça karmaşık bir durumdur. Bu durumu ihmal ederek, sağlık alanındaki sorunlara yönelik olarak sağlık iletişimi üzerinden stratejik çözümler geliştirmek amaçlansa da hem hastalık-sağlık olgusunun taşıdığı belirsizlikler hem de iletişim olgusunun sorunlar üreten doğası nedeniyle bunu başarmak gene de güçtür. Ayrıca bu yazıda geliştirilen ‘kriz pandemisi’ kavramı ile sağlıktaki sorunların küresel diğer sorunlarla biraradaltığı anlatılmakta, dolayısıyla sağlık sorunlarının yalnızca sağlık sistemine ilişkin olarak üretilen çözümlerle giderilemeyeceği ifade edilmektedir. Çalışmada; sağlık iletişiminin tarihsel gelişimi üzerinden gidilerek, günümüzde sağlık alanındaki sorunlara bu disiplin aracılığıyla bir çözüm geliştirebilmenin ve uygulamada başarılı örnekler verebilmenin güçlüğü tartışmaya açılmaktadır. Problemlleştirme metodolojisi kullanılarak, sağlık alanında birtakım

Geliş tarihi: 11.03.2024 – Kabul tarihi: 11.04.2024, DOI:10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2001

Derleme - Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

sorunları çözmesi ve alanı geliştirmesi beklenen sağlık iletişimi kavram ve olgusu bu bağlamda sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kriz Pandemisi, Empati, Simetrik-Asimetrik İletişim, Koruyucu Sağlık Hizmetleri, Covid 19 Pandemisi.*

THE PARADOXICAL POSITION OF HEALTH COMMUNICATION IN A CONNECTED WORLD

ABSTRACT

Health communication is an interdisciplinary concept and set of practices that aims to explain the strategic importance of communication in addressing the health issues that we both directly experience and are indirectly affected by in the field of health, and to encourage applications towards this end. In the face of rising healthcare costs, the health field was integrated into the market system in the 1970s, with the aim of balancing its income and expenditure on the one hand, and making a profit from it on the other. In relation to this goal, the health services approach replaced the medical approach. This new approach aim to expand the field of health as a market by associating almost every aspect of life with health and including them in the scope of health. Health communication in the contemporary sense emerged at such a time, in an economic and political context driven by global dynamics. While health communication is beneficial in addressing health-related issues, its role as a means of legitimizing new health approaches driven by global macro dynamics creates a paradoxical situation. These dynamics, which are the primary determinants of increasing health problems, especially health inequalities, inherently limit the solutions that can be developed through health communication. This is a rather complex situation. Although it is aimed to develop strategic solutions to the problems in the field of health through health communication by neglecting this situation, it is still difficult to achieve this due to both the inherent uncertainties of the disease-health phenomenon and the problem-creating nature of the communication phenomenon itself. In addition, the concept of 'crisis pandemic' developed in this article highlights the interconnectedness of the problems in the field of health with other global problems, and therefore argues that these problems cannot be solved by developing solutions to the health system problems alone. The study examines the historical development of health communication and discusses the challenges that this discipline faces in providing solutions to the problems in the field of health and presenting successful practical examples in today's world. In this context, the concept and phenomenon of health communication, which is expected to solve some problems in the field of health and to improve the field, is questioned using the method of problematisation.

Keywords: *Crisis Pandemic, Empathy, Symmetric-Asymmetric Communication, Preventive Health Services, Covid 19 Pandemic*

GİRİŞ

Covid 19 pandemisi ile birlikte, sağlık iletişimi üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Pandeminin bir kriz olmasının yanısıra; mali yetersizlikleri başta olmak üzere sağlık sistemindeki yetersizlikler, pandemi boyunca oluşan bilgi kirliliği ve sağlık alanı dışında kaldığı halde sürece eklenen pek çok sorun ve ayrıca süreç içinde sorun haline gelen unsurlar var olan krizi derinleştirerek krizi, sağlık krizi olmasının ötesine taşımıştır. Bu yazıya özgü olarak ‘kriz pandemisi’, bu durumu tanımlamak üzere oluşturulmuş ve mutlaka geliştirilmeye açık duran bir kavramdır.

Pandemi sırasında ve sonrasında sağlık iletişimine ilişkin oldukça fazla sayıda akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisi, “COVID-19 Study on Scientific Articles in Health Communication: A Science Mapping Analysis in Web of Science” (Sağlık İletişiminde Bilimsel Makaleler Üzerine COVID-19 Çalışması: Web of Science’ta Bir Bilim Haritalama Analizi) (de Las Heras-Pedrosa vd., 2022) adlı metanalitik bir çalışmadır. Bu metanalitik çalışmada sağlık iletişimi kavramının eşlik ettiği ve bilimsel yayılım açısından en üretken makaleler analiz edildiğinde, başlıkların; sürece ilişkin bilgi ve farkındalık, kamunun bilgilendirilmesi, bilgilerin erişilebilirliği, kaynak güvenilirliği, sosyal medyanın etkisi, aşılama yönelik tutumların belirleyicileri ve duyguların analizi ile ilişkili olduğu ortaya çıkarılmıştır (de Las Heras-Pedrosa vd., 2022). Makalelerde sağlık iletişiminin biliçlendirme ve güven sağlama etkilerinin yanısıra aşıya yönelik tutumları yönlendirme ve pandemiden kaynaklanan duygusal karmaşaları hafifletme etkileri üzerinde durulması, başka bir ifadeyle sağlık iletişiminin etkilerine ve/veya süreçte bu etkiyi arttıran veya azaltan unsurlara odaklanılması, tümdengelimsel anlayışın bu alanda öne çıktığını göstermektedir. Bu tercihin öne çıkması, Covid 19 pandemisi (ya da herhangi bir kriz) ortaya çıktıktan sonra öncelikle amaçlanan bu krize yönelik çözüm geliştirilmesi ve zararların giderilmesi olduğundan, başka bir ifadeyle krizin aktif olduğu (reaktif kriz) süreçte ilkin sorunun anlaşılması değil çözüme yönelik etki sağlanması acil olduğundan olağandır (İnan, 2009, s. 220-221).

Küresel ağ toplumu yalnızca insanları değil kurumları ve sektörleri de birbirine bağladığından, sağlık krizleri diğer kurumsal alanlara yayılarak iç içe geçen karmaşık sorunlara yol açar. Dünyanın tek, bütünleşmiş bir pazar haline dönüşümüne yol açan küreselleşme (Şaylan, 1999, s. 122), doğası gereği gittikçe daha fazla küreselleşmeye neden olmakta (Steger, 2005, s.13), bu süreç küredeki etkileşimleri giderek daha sıkı hale getirmektedir. Dolayısıyla küresel bir dünyada sağlık krizi/pandemisi sağlık alanında sınırlı kalmamakta diğer kurumsal ve sektörel alanları da etkileyerek küreye yayılmaktadır. Sağlık alanından ya da başka bir kurumsal veya sektörel alandan başlayarak küreye yayılan tüm krizler, sağlık alanını etkileyerek küresel bir sağlık sorununa dönüşebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu tür küresel krizler sağlık sistemlerini doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz

etkilediği gibi insanları da ruhsal ve toplumsal bakımdan olumsuz etkiler. Sağlıklı olmak, yalnızca fiziksel değil ruhsal ve toplumsal bakımdan da iyi olma hali olduğundan bu durumdan kaçınmak güçtür. Bu noktada tıbbi bir terim olan pandemi terimi ödünç alınarak ‘küresel pandemi’ terimi üretilmiştir. “Pandemi, bir hastalığın bir kıta veya birkaç memleket üzerinde aynı anda yaygın şekilde görülmesi; geniş salgın” (Kocatürk, 1984, s. 537) olarak tanımlanmaktadır. Böylece, “kriz pandemisi” ile anlatılmak istenen, sağlık alanının ötesine taşın ve bir bütün olarak kurumsal ve sektörel alanları etkileyecek düzeyde yaygın küresel bir kriz durumudur.

Diğer taraftan insanlık, bir bütün olarak sosyal hakların giderek daha olumsuz biçimde etkilendiği bir dünya düzeni ile karşı karşıyadır. Globalleşmenin özellikle 1980’ler sonrası ürettiği ve yaydığı olumsuzlukların sosyal hakları doğrudan etkilediği böyle bir yapı içinde, sağlıklı ilişkili olsun olmasın, bu türden krizlerin devamının geleceği endişesi, bir başka ifadeyle sürekli olacağına ilişkin duygu durumu (ve belki de gerçeği) da pandemik krizlerin bir sonucudur ve aynı zamanda kendisi de pandemik bir krizdir. Bu durumda ‘pandemik kriz’ olarak kavramsallaştırmaya çalıştığımız kriz durumunun, nitelik olarak kendisini büyüten ve üreten bir iç dinamiğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu tür bir kriz durumunun nereden başladığından ve nereye evrildiğinden bağımsız olarak, ortaya çıktığı her durumda, sağlık alanının yaşamsal bir alan olmasından ötürü, bu krizin sağlık alanına yansıyan olumsuz etkileri yoğun olarak hissedilecek ve bir sağlık krizi olarak öne çıkacaktır.

Bu tür krizler yakın geleceğimizi de etkilemekte olduğundan; sağlık ile ilgili kavramların, tanımların ve uygulamaların, bu durumu dikkate alarak yeniden gözden geçirilmesi önem taşımaktadır. Sağlık iletişimi de bunlardan bir tanesidir.

Sağlık iletişimi, sağlık alanına özgü bazı kazanımlar sağlamak üzere iletişim disiplininin yararlanılmasıdır. “İletişim sürecinin merkeziliği, iletişimin sağlık bilgisinin oluşturulması, toplanması ve paylaşılmasında oynadığı yaygın role dayanmaktadır.” (Kreps vd., 1998).

Bu makalede, ilk olarak, sağlık iletişimine bütüncül bir tanım olarak başvurmak yerine, sağlık ve iletişim olgularını ayrı ayrı değerlendirmek yoluyla bu olguları birbirine doğal olarak bağlayan, ayrılmaz kılan hususlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sağlık iletişimi; sağlık alanındaki sorunlara, iletişim stratejilerinden yararlanarak etkin çözümler geliştirebilme amacı taşıyan bir disiplin ve uygulama alanı olarak 1970’ler sonrasında çağdaş anlamda geliştirilmeye başlanmasına rağmen, geçen zaman içinde sağlık alanındaki sorunların giderek arttığını de bilmekteyiz. Bu durum, doğal olarak dünya düzeni ile ilişkilidir. Ancak sağlık iletişiminin; ortaya çıkış nedenlerinin ve hangi nedenlerle kavramsal ve pratiğe yönelik dönüşümlere uğradığının bilinmesi, sağlık alanındaki sorunlara ne şekilde ve ne düzeyde yanıt

verebileceğini anlamak bakımından önemlidir. Bu yazının sorunsallaştırdığı bir konu da budur. Bu nedenle sağlık iletişiminin süreç boyunca nasıl dönüştüğü üzerinde durulmaktadır. Bu süreç, özellikle Thomas'ın (2006), "Health Communication" (Sağlık İletişimi) adlı kitabında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu alanda rehber niteliğindeki bir diğer kaynak olan Schiavo'nun (2013) "Health Communication: From: Theory to Practice" (Sağlık İletişimi: Teoriden Pratiğe) adlı kitabıdır. Schiavo, sağlık alanı ile sosyal alan arasındaki bağlantının önemine dikkat çekerek sağlık iletişiminin insan odaklı olmasının önemine odaklanmaktadır.

Bu makale, alanda rehber niteliğindeki eserlerden farklı olarak, sağlık alanının pazar dinamiklerinin belirleyici olduğu bir zeminde bulunması sebebiyle, sağlık iletişimi ile hedeflenenlerin hedeflendiği şekliyle başarılabilmesinin güç olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Sağlık iletişimi ile onun bağlamı arasındaki çelişki, onun çağdaş bir disiplin olarak ortaya çıkışından günümüze değin gelmektedir. Bu çelişkiyi, nedensel düzeyde bütüncül bir yaklaşımla değil ama ampirik düzeyde inceleyen bir çalışma ise Hornik'in editörlüğündeki (2002) "Introduction Public Health Communication: Making Sense of Contradictory Evidence" (Halk Sağlığı İletişimine Giriş: Çelişkili Kanıtları Anlamlandırmak) adlı kitaptır. Kitapta; sağlığa ilişkin eğitimin ve iletişimin, sağlık sorunlarını azaltmada her zaman etkili olmadığı ama gene de bazı çalışmaların/kampanyaların bu konuda başarılı sonuçlar verdiği belirtilmekte ve sağlık iletişimiyle ilgili çalışmalar bölümler halinde verilmektedir. Kitapta, sağlık iletişiminde neden bazı çalışmaların diğerlerinden farklı olarak başarılı olduğunu anlayabilmek için ortamsal unsurların etkileri üzerinde durulmasının yararlı olabileceğinin altı çizilmektedir. Hornik'in editörlüğündeki kitap, sağlık iletişimi çalışmaları ile elde edilen ve edilemeyen sonuçlar üzerinden (tümdengelimsel) bir arayış içine girerken, bu makale; sağlık iletişiminden fayda sağlamaya yönelmeden önce, elde edilmek istenen faydalar/etkilere ilişkin beklentilerin gerçeğe uygun olup olmadığını, bu disiplinin var olduğu başlangıç koşullarını ve onu şekillendiren dinamikleri öne çıkararak (tümevarımsal) anlamaya yönelmektedir.

Sağlık alanında, sağlık politikalarından sağlık hizmetlerinin düzenlemesine kadar hangi aşamada olursa olsun, iletişimin fayda sağlayacak şekilde biçimlendirilebilmesi bakımından yol gösterici nitelikteki bazı kavramlar da bu makalede öne çıkarılmaktadır. Empatik iletişim ve simetrik iletişim geliştirebilmenin güçlüğü ve aynı zamanda tıbbi alanın doğasına özgü belirsizliklerin yarattığı güvensizlik, yapısal (makro) sorunlarla ve kişilerarası iletişime ilişkin (mikro) sorunlarla beslenmekte ve sağlık iletişiminin amaç ve hedeflerini sınırlandırmaktadır. Bu makalenin altını çizdiği bir diğer husus da budur. Sağlık iletişimi ile elde edilebilecek kazanımlar, doğal olarak gerçeğe uygun düşen amaç ve hedefler oluşturulması yoluyla sağlanabilecektir.

Makale; böylece sağlık iletişiminin etkilerine değil, sağlık iletişimi ile istenilen ve planlanan etkileri sağlama olanağının, sağlık ve iletişim olgularının ayrı ayrı

sorunlar üreten doğası ile birlikte içinde bulunduğumuz küresel düzenin (neoliberalizmin) talepleri tarafından sınırlandırıldığına odaklanmaktadır. Sağlık iletişimi, dolayısıyla, baştan sorunlu bir çerçeveye yola çıkmış görünmektedir.

Çalışma, problemleştirme/sorunsallaştırma metoduna dayalı olarak, kabul edilmiş gerçekleri sorgulamaya yönelmektedir. Problemleştirme, belirli bir konuda doğru görüşü veya cevabı bulmakla ilgili olmayıp bunun yerine belirli bir kavramın/olgunun kabul edilmişliğini sorgulamak için kullanılan bir yöntemdir (Bazin, 2014). Bazin (2014), problemleştirmeyi, kurumsallaşmış düşünüyü şeklinin dışına çıkararak Freire'nin ifadesiyle "eleştirel bir bilinç geliştirme stratejisi" olarak tanımlamaktadır. Bu yöntem, problematize etme sürecini kendi başına garanti edemez, ancak düşünümsel (reflexive) bir bakış açısı sunmaya çalışır (Alvesson ve Sandberg, 2011, s. 267). Çalışmada, sağlık iletişimi ile hedeflenen etkilerin realiteye uygunluğu problemleştirme yoluyla sorgulamaya açılmaktadır.

Bu makale, disiplinden belirli beklentiler kurmak yerine hangi beklentilere girilmemesi gerektiğini, diğer bir deyişle, disiplinin kendisinin hangi öz nitelikleri içerdiğini ve hangilerini dışarıda bıraktığını tartışmakta ve bağlamsal/yapısal unsurları değiştirmeksizin sağlık iletişiminin, engelsiz bir uygulama alanı geliştiremeyeceğini açıklamaya çalışmaktadır.

SAĞLIK VE İLETİŞİM OLGULARI NEREDE BİRLEŞİR?

Özellikle sağlık hizmetlerinde (ve genel olarak sağlık alanında) var olan sorunların giderilmesinde sağlık iletişiminin çözüm geliştirici bir disiplin ve uygulama olarak var olabilmesi önemlidir. Sağlık iletişiminde doğru bir işleyişin gerçekleşmesi ve beklenen sonuçlara ulaşılabilmesi için hem sağlığa ve iletişime ilişkin hem de daha önemlisi onların bulunduğu ortak paydaya ilişkin bazı bilgilerin açık olarak bilinmesi gerekir.

Sağlık, temel bir tanımla, yalnızca fiziksel (tıbbi) değil aynı zamanda ruhsal-mental (zihinsel) ve toplumsal (sosyal) olarak da iyi olma halidir. Diğer bir ifadeyle sağlık, bireyin bütünde iyi olabilmesi ve buna bağlı olarak da toplumun bütünde iyi olması durumudur. Ancak yerel ve küresel düzeyde yaşanmakta olan çeşitli türden sorunlara bakıldığında bu tanımın pratikte karşılığını bulması kolay görünmemektedir. Global dünyanın koşulları, daha gelişkin arayışları olan insanın taleplerine aykırı biçimde, bu arayışları değersizleştirmektedir. Daha gelişkin bir sağlık hakkı talebi de bu taleplerden bir tanesidir. Bölgesel savaşlar, iklim krizleri, ideolojik veya değil terörizm, sağlık pandemileri, sermayenin tekelleşmesinin dayattığı standardizasyon nedeniyle potansiyelini kullanamayan hatta bu potansiyelinin farkında dahi olmadığından türüne yabancılaşan insan, tüm bu nedenlerle varlığını bireysel, toplumsal ve daha kötüsü biyolojik olarak sürdürebilme sorunuyla karşı karşıyadır. Bu çelişki tek başına bile sağlık sorunları üreten bir potansiyel taşır. Bu durumda, sağlık bakımından; varlık sorunu bir tarafta, arayışları bir tarafta olan insanın sağlığına ilişkin endişelerinin belirgin biçimde artması kaçınılmazdır.

Sağlığın toplumsal olarak da iyi olma hali anlamına gelmesi, sağlık ve iletişim olguları arasındaki bağın doğrusal ve dolaysız olmasıyla ilişkilidir. İletişim sözcüğü; Latince’de benzeşenlerin oluşturduğu ortaklık ya da topluluk anlamına gelen communis sözcüğünden türetilmiş olan communication kavramının karşılığıdır, bu nedenle doğrudan toplumsallaşma anlamını da içermektedir (Oskay, 1997, s. 309-310). İnsan iletişimde bulunarak toplumsallaşır ve sosyal bir tür olması sebebiyle iletişimde bulunmaya devam etmek zorundadır, bu nedenle iletişim ve toplumsallaşma birbirinden ayırabileceğimiz süreçler değildir. İnsanı diğer türlerden ayıran en önemli özelliği esasen sosyal bir varlık olabilmesidir. İnsanın varlığını sürdürebilmesi tarihsel süreçte toplumsallaşması ile olanaklı hale gelmiştir ve bu durumdan soyutlanması iletişimsiz kalmak anlamına geldiği gibi varlığını kaybetmesi anlamına da gelir. İnsan sağlığı ancak insanın varlığında söz konusudur. Bu nedenle sağlık aynı zamanda toplumsal bakımdan iyi olma halidir, başka bir deyişle (doğru) iletişimde bulunmak sağlık için dışsal değil içsel bir gerekliliktir.

Sağlık ile iletişim arasında yalnızca toplumsallaşma bakımından değil ruhsal-mental bakımdan da doğrusal ve dolaysız bir bağ vardır. İletişim yoluyla toplumsallaşan insan yalnızlığını yener ve dışlanmışlık duygusu ile başa çıkar ki böylece ruhsal-mental bakımdan iyilik halini tamamlayabilir ya da sürdürebilir. Ruhsal-mental bakımdan sağlıklı olma, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından kapsamlı biçimde tanımlanmıştır.

Ruhsal-mental sağlık, zihinsel bozuklukların veya engellerin bulunmaması ile sınırlı bir durum değildir. Bireyin kendi yeteneklerinin farkına vardığı, yaşamın normal stresleriyle baş edebildiği, verimli çalışabildiği ve topluma katkıda bulunabildiği bir iyilik halidir. İnsanlar olarak düşünme, duygularımızı ifade etme, birbirleriyle etkileşimde bulunma, geçimimizi sağlama ve hayattan keyif alma konusundaki kolektif ve bireysel yeteneklerimiz için temel öneme sahiptir (who.int).

Fiziksel (tıbbi) bakımdan sağlık ile iletişim arasındaki bağa değinecek olursak, bu bağın diğerlerinde olduğundan daha fazla önem taşıdığını belirtmek gerekecektir. Bu durumu iletişimden sağlığa değil, sağlıktan iletişime doğru açıklamak üzere Illich’in yaklaşımından yararlanalım.

Sağlığın Gaspsı adlı kitabında Illich sağlığın biri özgürlük diğeri de haklar olmak üzere iki yönü olduğundan söz etmekte ve sağlıklı olmanın birey için özgürlük anlamına geldiğini, çünkü bireyin ancak sağlıklı olması durumunda hem kendi biyolojik durumunu ve hem de ilişkide olduğu çevresini kontrol edebileceğini ve böylece bedeni ve çevresi arasında uyumlu bir ilişki kurabileceğini belirtmektedir (2014, s. 160).

Sağlıksız bir kişinin bu uyumu üretebilmesi çok olanaklı değildir. Sağlıksız kalmak aynı zamanda iletişimsiz kalmaktır.

Şu halde sağlığı oluşturan bu üç boyut; fiziksel (tıbbi), toplumsal (sosyal) ve ruhsal-mental (zihinsel) boyut iletişim olgusu ile doğrusal ve dolaysız ilişki içindedirler, içiçe geçmişlerdir ve bu boyutları iletişimden ayrı ayrı ele almak sağlık olgusunu kavramak bakımından eksik bir kavrayış olur.

Diğer taraftan sağlığın bu üç boyutu aynı zamanda birbirlerini etkilerler ki her günkü gözlemlerimiz bunu doğrulamaktadır. Bu olguların her biri diğerlerini de içerir, bir başka ifadeyle aralarında ilişkisellikten öte biraradalık ve ayrıştırılmazlık vardır, bir bütün olarak işleyiş gösterirler. Sağlık olgusu, bütüncül (holistik) bir yapıdan kuruludur. O halde tıbbifiziki sağlık yalnızca bedene iyi bakılarak sağlanamaz veya ruhsal-mental sağlık, fiziki ve toplumsal sağlık durumundan bağımsızca var olamaz. Ve iletişim bozuklukları ile kopuklukları, ayrı ayrı sağlığın bu boyutları veya bütünü üzerinden sağlığın bozulması yönünde etkili olur.

MODERN TIBBIN KURUMSALLAŞMASINDAN ÖNCE SAĞLIK İLETİŞİMİ

Sağlık iletişiminden beklenen; iletişim disiplininin yöntem ve uygulamalarının, sağlığı kazanmak ve sürdürmek üzere etkin biçimde kullanılabilmesidir. Bu nedenle sağlık iletişimi üzerine geliştirilen yaklaşımlar, sağlık için iletişimin araçsallaştırılması yönündedir.

Thomas (2006), *Sağlık İletişimi (Health Communication)* adlı kitabında, sağlığın yaşam alanı içinde ayrı bir değer olarak kavramsallaştırılmasından başlayarak sağlık iletişimini bir disiplin olarak geliştiren unsurları tarihsel süreç içinde açıklamaktadır (s. 39):

Sağlığın önemli bir kişisel sorun olarak ortaya çıkması ve 20.yy'ın ortalarında ABD'de sağlık hizmetlerinin önemli bir kurum olarak yükselişi, sağlık iletişimi alanının gelişimindeki ana faktörlerdi. ABD toplumunda 'sağlık'ın ayrı bir değer olarak kavramsallaştırılması, sağlık kurumunun ortaya çıkışında büyük bir gelişmeyi temsil ediyordu. II. Dünya Savaşı'ndan önce sağlık, Amerikalılar tarafından genellikle bir değer olarak kabul edilmiyordu ancak diğer refah kavramlarıyla belli belirsiz bir şekilde ilişkilendiriliyordu. Savaşı takip eden yıllarda kişisel sağlık giderek artan bir endişe haline geldi ve sağlık hizmetlerinin yeterli düzeyde sağlanması Amerikan halkının zihninde önemli bir konu haline geldi. 20. yy'ın son çeyreğine gelindiğinde sağlık, Amerikalılar için bir takıntı haline gelmişti.

Thomas'ın açıklamalarına baktığımızda; II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ABD'de sağlığa ilişkin endişelerin merkezi bir sorun haline aldığı anlaşılmaktadır. Bu endişelerdeki artış, doğal olarak Savaş'ın insan üzerinde yarattığı tahribat

ile de ilişkilidir. Sağlık iletişiminin varolma ve gelişme dinamikleri bakımından bu kısım önemlidir. Sağlıkın Savaş sonrası bir endişe olarak yükselmesinde; süreci etkileyen öncülleri ararsak diğer bir deyişle duruma tümevarımsal yaklaşırsak, Savaş'ın etkilerine ilişkin tezler üretmek gerekecektir. Diğer taraftan tündengelemsel bir yaklaşımla Savaş sonrası dünyanın nasıl şekillendiğine ve bu yeni şekillenmede ABD'nin nasıl bir konum aldığına baktığımızda sağlığa ilişkin farklı tezler ortaya çıkar.

Savaş sonrası dünya sistemi kapitalist ve sosyalist iki kutup olarak ayrışsa da, kapitalizmde uluslararasılaşma dönemi ile emperyalist dalganın yükselmesi ve yayılmasıyla, merkez kapitalist ülkeler ile onlara bağımlı çevre kapitalist ülkelere oluşan genişçe bir alan kendi içinde kapalı bir sistem modeli olarak biçimlenmeye başlamıştır. Bu durumu anlaşılır kılmak üzere, Savaş sonrası sağlık alanındaki duruma çok yakından, kendi ülkemizden baktığımızda (Soyer, 2001, s. 428):

Uluslararası ilişkilerin Türkiye'de önemli bir yer tutmaya başladığı ve sağlığın bazı alanlarında uluslararası kuruluşların yönlendirmesine girildiği bir dönem yaşandığı görülür. 1952 yılında DSÖ ve UNICEF ile gelişen ilişkiler kapsamında Sağlık Bakanlığı'na bağlı Ana ve Çocuk Sağlığı Örgütü kurulması ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele için kimyasal maddelerin yaygın bir şekilde alınması gibi örnekler bu yönlendirmenin sonuçlarındandır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Doğu Avrupa'dan etkilenerek uygulamaya konulan koruyucu hekimlik çalışmalarının giderek terk edildiği bu dönemde, Sağlık Bakanlığı da bakanların sık sık değiştirilmesi nedeniyle istikrarını yitirmeye başlamıştır.

Çevre kapitalist ülkeler için çekici hale getirilen dışa açılma politikaları, ilerlemenin ve gelişmenin diğer bir deyişle modernitenin kaçınılmaz bir gereği olarak sunulmuş ve meşrulaştırılmıştır. Örneğin Marshall Planı'na bağlı olarak süt tozunun alınması, zaten tarım ve hayvancılık ile geçinen ülkeler için bu türden bir gerekliliktir. Sağlık alanında dışarıdan getirilmesinin gereği olmayan süt ve benzeri bazı yabancı ürünlerin ABD tarafından bu ülkelere verilmesi, ABD'nin sağlıkta iktisadi alana/pazar alanına doğru kayma eğilimini açıkça göstermektedir. Sağlıkın bir endişe olarak doğmasını izleyen süreçte ABD, bu ve benzeri pratiklerle ABD sınırları dışında da bu endişeyi kurumsallaştırmak yoluyla, sağlık alanında küresel düzeyde bir pazar anlayışını geliştirilmeye ve genişletmeye yönelmiştir.

Çağdaş anlamda sağlık iletişimi olmamakla birlikte, Thomas'a göre 1960'lı yıllar öncesinde tıbbi alanda iletişim önemlidir. Süreç içinde tıbbi deneyimlerin biriktirilmiş olması ve sağlıkta pozitif bilginin giderek artan belirleyici rolü, 1960'lı yıllara gelindiğinde hasta ile doktor arasındaki iletişim sürecinin önemini yitirmesine neden olmuş ve bu durum 1970'li yıllara kadar sürmüştür (Thomas, 2006, s. 41). Bu anlaşılabilir bir durumdur. Tıbbi alandaki bilgiler, insan organizmasının

yapısından işleyişine giden tüm boyutlarda anlamayı ve açıklamayı sağlayabil-melidir. Bu bilgiler, biyoloji temel bilimi ve tıbbi alanla ilişkili diğer bilim alanları çerçevesinde elde edilmektedir. Bu bilgi edinme süreci ise, yöntemsel olarak, analize ve senteze dayalı yaklaşımların diğer bir deyişle birbirini tamamlayan yaklaşımların birarada kullanılmasını gerektirmektedir. Tıbbi bakımdan organizmadaki her bir yapı; yapısallığından işlevselliğine kadar, ayrı ayrı ele alınarak yani mikro düzeyde çözümlenebilmelidir/analiz edilebilmelidir ve aynı zamanda bir bütün olarak organizmanın nasıl bir ilişkisellik içinde devinim gösterdiği yani makro düzeyde bir genellemeye gidilebilmelidir/senteze varılabilmelidir. Ancak bu yolla sağlık-hastalık ile ilişkili durumlara bilimsel düzeyde anlam verilebilir ve açıklanabilir. Bu yöntemsel çabalara ek olarak, tıbbi alanda etkin biçimde bilgi arayışına yönelebilmek için, insan organizması ile ilgili sınırlı düzeyde de olsa bir başlangıç noktası oluşturabilecek bazı bilgilerin elde olması gerekir. XX. yy. başlarında ise tıbbi alanda bilimsel çalışmalara başlangıç oluşturabilecek düzeyde yeterli bir bilgi birikimi yoktur ve aynı zamanda bu durumu tersine çevirebilecek teknolojik gelişmeler de emekleme aşamasındadır. Bu nedenle 1960'ların öncesinde çağdaş anlamda değilse de tıbbi alanda güçlü bir iletişim kurmak, sağlık alanında başarılı olabilmenin güçlü bir belirleyicisi olmuştur. Thomas bu konuda şunu belirtmektedir (2006, s. 40): “Tıp tarihçileri, çoğu hastalığı tedavi edebilecek becerilere sahip kimse olmadığına dikkat çekerek etkin iletişim becerilerine sahip olanların tedaviyi etkilemede en iyi şansını yakaladıklarını belirtmektedirler.” Dolayısıyla sağlık iletişimi, çoğu kaynakta her ne kadar 1970’li yıllarla birlikte gelişmeye başlamış bir disiplin olarak yer alıyorsa da esasen modern tıbbın kurumsallaşmasından önce sağlık alanında ihtiyaç duyulan ve merkezi öneme sahip bir uygulama olmuştur. Böyle bir saptama sonrası bazı sorulara yanıt vermek gerekecektir.

Sağlık alanında hasta ile doktor arasındaki iletişime 1960’ların öncesinde kilit bir rol verilmesiyle birlikte bu iletişimin nasıl bir nitelik taşıdığı ve hasta ile doktorun birbirlerini anlayabildiği ya da en azından anlamaya yönelik bir sürecin ne düzeyde gerçekleştirilebildiği sorgulanmaya değerdir. Özellikle bu iletişim sürecinin, sağlık alanında 1970’li yıllar sonrasında geliştirilmeye çalışılan iletişim sürecinden farklılaştığı noktaları ortaya koymak gerekir. Dünya döndükçe koşullar değişir ve yaşanan dönemler kendine has niteliklerini taşıdıkları herşeye damgalarlar. Bu nedenle insanın yaşama ve insan varlığına bakış açısı (paradigması) dolayısıyla arayışları değişir. Yalnızca bu nedenle bile sağlık alanında sözü edilen bu farklı dönemlerdeki iletişim süreçleri ve hedefleri farklı nitelikler taşıyor olmalıdır.

Gerçekten de modern tıbbın kurumsallaştığı 1960’lı yıllara kadar doktorlar eldeki bilgi ve olanakların yetersizliği nedeniyle hastalarına destek olmak adına iletişimi etkin olarak kullanmaya çalışmışlardır ama buradaki iletişim süreci, özünde, hastaya rehberlik edilmesi yoluyla hastanın tedaviye katılımını kolaylaştırma ve bu şekilde onu rahatlatmaya yöneliktir. Dolayısıyla hasta ile doktor arasındaki

ilişkide süreç, nitelik bakımından, bugün hasta ile doktor arasında kurulan simetrik iletişim sürecinden farklıdır. 1960'lı yıllar öncesinde; hastalıklar konusundaki birikimlerin henüz yetersiz olması ve hastaların asgari düzeyde bir sağlık okuryazarlığına bile sahip olmaması gibi nedenlerle doktorun hastasına yaptığı açıklamalar, zaten hastanın tıbbi sağlığına ilişkin bilginin hastanın anlayabileceği bir dille iletilmesi amacını taşıyamaz. Burada daha çok hastanın tedavi sürecine uyum kazanmasını sağlamak için hastaya aktarılan iletiler vardır ve başarı doğal olarak yüksek oranda doktorun iletişim yeteneğine bağlıdır. Aralarındaki süreç bir taraftan diğer tarafa yani doktordan hastaya bir ileti aktarımı ile sınırlı olmayıp hastanın karşı tarafa doğru iletilerini içermekte de olabilir, ancak böyle olduğu durumlarda bile nitelik olarak bu iletiler, özde, fiziksel (tıbbi) sağlıkla ilgili bir durumu anlamaya, açıklamaya, iletmeye ve sonuç olarak sağlıkla ilgili bilgi üzerinde anlaşmaya dayalı değildir. Oysaki günümüzde sağlık iletişimi ile ifade etmek istediklerimizden biri, sağlıkla ilişkili bilgi üzerinde doktor ile hasta ve yakınlarının karşılıklı olarak anlaşabilmeleridir. Dolayısıyla taraflar, sağlık bilgisi bakımından aralarındaki mesafeyi azaltmaya yönelik bir iletişim süreci kurmaktadır, diğer bir deyişle süreç, bir tarafın diğer tarafa rehberlik etmesi şeklinde gerçekleşen paternal bir süreç olmaktan çıkmıştır. Ancak hasta ve yakınlarının iletişim sürecine aktif olarak katıldıkları karşılıklı bir iletişim sürecinde bile belirli bir başarı düzeyine ulaşmak çoğu defa zor ve oldukça sorunlu bir durumdur. Paternalizm; bir kişiye, daha iyi durumda olacağı veya zarar görmekten korunacağı iddiasıyla o kişinin iradesi dışında müdahale edilmesidir (Dworkin, 2020).

1970'lerden itibaren, dönemin koşulları gereği, hasta ve hasta yakınları ile doktor ve sağlık personeli arasında simetrik/bakımsız bir iletişim süreci geliştirmenin önemi anlaşılmıştır. Simetrik iletişim; ilgili sağlık sorununa yönelik olarak, her iki tarafın birbirlerinin söylediklerinden olabildiğince doğru anlamı çıkardıkları ve anlamada/anlamlandırmada sorun yaşandığı zaman bu karmaşayı düzeltmek üzere birbirlerine geri bildirimde buldukları, kısacası tarafların aktif olarak katılım sağladıkları bir süreci ifade etmektedir. Simetrik iletişimde amaçlanan, karşılıklı olabilmek/karşılığını bulabilmek ve sonuçta hastanın sağlığına ilişkin olarak iletişimsel hatalardan doğabilecek olumsuz gelişmelerin önüne geçebilmektir. Böyle bir simetrik iletişimi sağlayabilmek, sağlık iletişiminin hedefleri arasındadır ve büyük oranda sağlık okuryazarlığı ile dolayısıyla sağlık eğitimi ile bire bir ilişkilidir.

DÜNDEN BUGÜNE DEĞİŞENLER: İNSAN, TIBBİ BİLGİ VE TEKNOLOJİ

1. İnsan; bilişsel ve duygusal bakımdan, arayışları bakımından vb. sebeplerle artık dündeki insan değildir. Bu doğal bir durumdur. Ancak doğal olmayan bir kısım vardır ki o da insan arayışlarının nerdeyse sadece talebe dönüştüğü bir yaşam döngüsünün deneyimlenmekte oluşudur. Bu durum sağlık alanında da mantıklı (rasyonel) olmayan beklentiler geliştirilmesine neden olmaktadır. Taraflar bakımından değerlendirmek gerekirse şunlar söylenebilir: Doktor ve sağlık personeli,

mesajlarının ve kendilerinin hasta ve yakınları tarafından daha fazla anlaşılacağını ummaktadırlar. Hasta ve hasta yakınları ise işlemler ve tedavi konusunda doktordan ve sağlık personelinin daha tatmin edici sonuçlar beklemektedirler. Oysaki 1970'ler sonrası dönemi temsilen iç içe geçen çok boyutlu gelişmelerle kendine has bir çerçeve çizen yeni liberalizm (neoliberalizm), bu talep ve beklentilerin karşılanmasını ya da gerçekleşmesini engellemektedir. Ne var ki sıradan insanın çarçabuk olması gereken bir yaşam döngüsünde, kendisini çevreleyen dinamikleri kavramak üzere vakti kalmamıştır. Zaman çok hızlanmıştır. Bu döngü işte yukarıda sözü edilen 'kriz pandemisi'nin doğrudan doğruya kendisidir.

Tarafların birbirlerinden beklentileri gerçekçi değildir. Bu anlayış farklılığının birkaç sebebi vardır. Bir kere tıp bilimi teknolojinin gelişmesiyle giderek daha fazla pozitif bilime dayalı hale gelmiştir. Bunun anlamı, taraflar arasındaki bilgi farkının artmasıdır. Bir diğer sebep ise, hem küresel düzeyde ülkeler/toplumlar arasında hem de özellikle çevre kapitalist ülkelerde çok daha belirgin olmak üzere, ülkelerin/toplumların kendi içlerinde gelir dağılımı, eğitim ve benzeri konularda yaşadıkları eşitsizliklerdir. Bu eşitsizlikler, insanların büyük bölümünü sosyal ve kültürel alanlardan dışlayarak, dünya nüfusunun büyük bir bölümünün yaşam kalitesini düşürmektedir. Böyle bir toplumsal bağlam, enformasyon toplumlarının sunduğu olanaklar doğrultusunda daha fazla gelişmesi beklenen empati becerisini, sanıldığı aksine, paradoksal bir şekilde giderek zayıflatmaktadır. Sonuç olarak, sağlıkla ilişkili gerçeğe uygun düşmeyen beklentiler, iki taraf arasındaki iletişimi asimetrik/bakışsız hale getiren temel bir unsur olarak işlev görmektedir.

2. Tıbbi bilginin, deneyime dayalı olarak biriktirilmesi tıp biliminin temelini oluşturmuştur. Günümüzde ise kanıta dayalı tıptan söz edilmektedir. Teknolojinin sağladığı imkânlar doğrultusunda, büyük ölçüde deneme yanılma yoluyla elde edilmiş ve biriktirilmiş tıbbi bilgiler yeniden değerlendirilmekte ve yeni bilgi arayışları doğrultusunda öncekilerden farklı ve çok daha çeşitli araştırma konularına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum birbirine karşıt iki sonucu doğurmaktadır. Biri, pozitif bilimin tıbbi alanda daha merkezi bir konuma taşınmasıdır. Bunun anlamı, sağlık alanındaki bilgilerde belirsizliklerin azaltılmasıdır. Diğeri de bu yaklaşımın bilginin hızlı değişiminde belirleyici bir rol alması nedeniyle sağlığa ilişkin bilgilerde belirsizliklerin giderek artmasına verdiği katkıdır. Burada da taraflar bakımından asimetrik iletişimi güçlendiren koşullar vardır. Pozitif bilime dayalı sağlık bilgisi, hastanın ve yakınlarının iletişim esnasında yorum getirebileceği bir bilgi türü değildir. Kendisiyle ilgili her tür konuda söz sahibi olmak isteyen günümüz insanı için bu durum adeta hasta haklarına ket vurulması gibidir. Diğer taraftan bilgide belirsizlik hasta ve yakınlarının güven duygusunu kırmaktadır. Bilginin geçmişe oranla daha hızlı dönüşüyor olması ve bu durumun sağlık alanındaki bilgilerde de sürekli artan belirsizliklere ve olasılıklara yol açması, sağlıkla ilgili bilgilerde mutlaklığı kesin biçimde dışlamaktadır. "Tıpta hastalık yoktur hasta vardır." özdeyişi giderek daha haklı bir konum kazanmaktadır. Bu gelişmelerin

pratikteki anlamı, hastalık süreci ile ilişkili olasılıkların artmakta olduğudur. Tıp etiği gereği doktor, hastalık süreci ile ilişkili olasılıkları hastasına ve/veya hasta yakınlarına iletmekle sorumludur. Ancak doktorun yapacağı bu tür bir bilgilendirme bazen onun yeterli bilgiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanmaktadır ve bu yöndeki yorumların sayısı hiç de az değildir. Hastalar bu nedenle başka doktor ya da hastane arayışlarına da yönelirler ki bu sıkça gözlemlenen bir durumdur.

3. Teknolojinin giderek daha ulaşılabilir olması ile her türden bilgi sanal ortamdan elde edilmekte ve referans olarak kullanılmaktadır. Belirsizlikleri doğasında taşıyan sağlık bilgisinin yanına bir de sanal ortamdaki kirli bilgi eklenmekte, bu ise hasta ve yakınlarının zihnini bulandırarak tıbbi sağlığını daha da olumsuz etkilemektedir. Sanal ortamda verilen bilgiler doğru olsa bile şu noktayı atlama gerekir: ‘Tıpta hastalık yoktur, hasta vardır.’ Aynı hastalık başka kişilerde başka biçimlerde seyredebilir ve/veya kişiler aynı tedaviye farklı yanıt verebilir. İnsanın bu doğası gereği hastalıklar değil hastalar tedavi edilir. İnsan organizması bütüncül bir şekilde işlev görür ve bu bakımdan her bir kişi diğerlerinden farklıdır. Diğer taraftan insanın organik yapısına ilişkin bilinmeyenler bilinenlerden çok fazladır, kaldı ki yaşam boyunca insan organizmasının kendisi de değişimler gösterebilmektedir. En basitinden daha önce alerjen etkisi olmayan bir etken artık kişi için alerjen özellik kazanabilir.

Burada açıklanmaya çalışılan üç nedenle (ki nedenleri çoğaltabiliriz) sağlık alanında artan asimetrik iletişim, en azından sağlık hizmetlerinin verilmesi sırasında doktor ve sağlık personeli ile hasta ve yakını arasındaki iletişimin tekrar gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Buraya kadarki kısımda; 1960’lı yıllar öncesinde sağlık alanında iletişimin önemli olduğu, ancak 1960’lı ve 1970’li yıllarda iletişim olgusunun değer kaybetmeye başladığı ve 1970’lerden günümüze kadar gelen süreçte geçmişte olduğundan farklı anlamlar yüklenmiş olarak daha önemli bir konuma taşındığı anlatıldı. Sağlık alanında 1970’li yıllardan günümüze değin yaşanan değişimlere/gelişmelere devam etmeden önce metinde kullanılmış olan ve bu yazı için temel öneme sahip bazı kavramlara, sağlık alanı ile ilişkili olarak daha yakından bakmak gerekecektir. Sağlık politikalarından sağlık hizmetlerinin düzenlemesine kadar hangi basamakta olursa olsun sağlık alanında iletişimin fayda sağlayacak şekilde biçimlendirilmesinde yol gösterici nitelik taşıyan bu kavramlar; empati, simetri-asimetri ve belirsizliktir.

YAPISAL SORUNLARA BAĞLI OLARAK TÜRKİYE ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN SAĞLIK HİZMETLERİNDE EMPATİK SÜREÇ GELİŞTİRİBİLMENİN GÜÇLÜĞÜ

Empati toplumda yaygın olarak; insanın karşısındaki kişiyi içinde bulunduğu durum ve koşullar itibarıyla değerlendirerek onun baktığı pencereden insanlara, ilişkilere, olagelenlere, kısaca yaşama bakmayı denemesi ve bu durumda o kişinin duygu ve düşüncelerine akıl erdirmeye çalışması olarak bilinmektedir. Ancak

empati kavramı bundan daha fazlasını içermektedir. Karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerinin ne şekilde anlamlandırıldığı ile ilgili geri bildirimde bulunmak da empati sürecinin tamamlanması için gereklidir (Dökmen, 1988, s. 158).

Tanıma tekrar döndüğümüzde ne denli emek isteyen bir süreç olduğunu kavrarız. Üstelik hızın, sabırsızlığın ve süreksizliğin temel yaşam değerlerini oluşturduğu günümüz dünyasında, bilinç bakımından daha gelişkin olduğunu varsaydığımız insan, bu değerleri yüklenmiş olduğundan bilincine paradoksal biçimde empati kurmakta zorlanmakta, daha da kötüsü reddedebilmektedir.

Doktor ve sağlık personeli ile hasta ve yakınları arasındaki ilişkiler, sağlık iletişiminin inceleme başlıklarından biridir ve özellikle Türkiye için bu konuda ilk başlık olması gerektiği söylenebilir. Son zamanlarda bu ilişkide ortaya çıkan anlaşmazlıkların şiddetle hatta ölümle sonuçlanması bu inceleyi zorunlu hale getirmektedir.

Sağlık hizmetleri sürecinde yaşanan sorunların bazıları yapısal niteliktedir:

1. Bunlardan biri, hasta ve yakınlarının sağlık hizmetlerinden talep ve beklentilerinin, bu hizmetin yapılandırılması ile uyumlu olmamasıdır. Sağlık nedeniyle veya diğer nedenlerle megakentlere doğru akan nüfus ise bu sorunu derinleştirmektedir.
2. Bir diğeri, küresel göçün sağlık sistemine getirdiği yüklerdir.
3. Bir başkası ise sağlık kurumlarına özgü olmamakla birlikte, kurumsallaşmanın, Türkiye'nin gereklerine uygun biçimde yapılandırılmamış olması ve buna dayalı olarak hizmet verme süreçlerinde belirli bir kalite düzeyinin yakalanamamasıdır. Burada sıralanan sorunlar, sağlık hizmetlerini olumsuz etkileyen makro düzey yani yapısal sorunlardır.

Sağlık hizmetinin alınması sırasında yaşanan sorunlar daha çok mikro düzeyde sorunlar yani kişiler arası sorunlar olarak gözlemlenmektedir. Kişiler arası iletişimdeki sorunlar hem hizmeti alan hem de hizmeti veren taraf için empati kurma becerisinin yetersizliği bakımından tartışılabilir. Ne var ki makro düzeydeki sorunlar diğer bir ifadeyle arka planda işleyen yapısal sorunlar, sağlık hizmetleri süreçlerinde Türkiye'de yaşanan sorunların belkemiğini oluşturmaktadır. Hizmet içi eğitimler verilmesiyle kişiler arası sorunlar azaltılabilirse de yapısal sorunlar devam ettiği sürece, mikro düzeydeki bu sorunlar yeniden açığa çıkabileceği gibi sağlık hizmetleri süreçlerinin bir bütün olarak iyileştirilmesi/geliştirilmesi de mümkün olamayacaktır. Bu nedenle, sağlık alanında; realiteye uygun politik kararların alınması, uzmanlık becerisi gerektiren stratejik çözümlerin üretilmesi ve hizmet alım süreçlerinde kalite esaslarının üretilmesi gibi yapısal çözümlerin geliştirilmesi gereklidir.

Makro (Yapısal) Düzeydeki Sorunlar

1. Sağlık hizmet sunumunun, bu hizmetin yapılandırılmasındaki esaslara uymayan/aykırı bir işleyiş içinde olması, sorun alanlarından birisidir. Hizmet sunumu üç basamakta yapılandırılmıştır.

“Sağlık Hizmet Sunucularının Basamaklandırılmasına Dair Yönetmelik”, sağlık hizmet sunumunda; ilk basamağı toplum sağlığı merkezleri (TSM), aile sağlık merkezleri (ASM) vb., ikinci basamağı eğitim ve araştırma hastanesi olmayan devlet hastaneleri ve dal hastaneleri ile bu hastanelere bağlı semt poliklinikleri vb., üçüncü basamağı Bakanlık’a bağlı eğitim ve araştırma hastaneleri ile devlet ve vakıf üniversitelerine ait hastaneler vb. olarak belirlemiştir (mevzuat.gov.tr).

Bu sıralamaya göre birinci basamaktan üçüncü basamağa doğru işleyen bir akış olması gerektiği halde, olanaklar elveriyorsa, genellikle üçüncü basamağın doğrudan tercih edildiği, dolayısıyla eğitim ve araştırma hastaneleri ile üniversite hastanelerine doğru yığılmaların olduğu bilinmektedir. Aciliyeti ve tanı-tedavi için yüksek teknoloji ihtiyacı ile üçüncü basamağa yönelen hastaların yanısıra ilk veya ikinci basamakta sağlık sorununu çözmesi olanaklı olan hastalar da üçüncü basamağa yönelmektedir. Yığılma ister istemez sağlık personelini yetersiz hale getirmektedir. Hasta doktora ulaşmadan önce hastane personeli ile iletişim kurmaktadır. Personel; gelen nüfusun yoğunluğu, özellikle göçle gelen insanlara ilişkin dil vb. den kaynaklanan iletişim sorunları, hizmete ilişkin olsun olmasın araya giren iletişim kopmaları ile hastayı karşılamada yetersiz kalmaktadır. Tarafların birbirlerini anlamada güçlük çektiği bu durumdan dolayı oluşan iletişim gü-rültüsü ortamın gü-rültüsü ile karışmakta ve böylece hizmet süreci verimsiz hale gelmektedir. Hastayı doğru biçimde hizmete yönlendirebilmek için, önce personel ile hasta ve yakını arasındaki kişiler arası iletişim yetersizliklerinin ya da sorunlarının aşılması gerekmektedir. Diğer taraftan toplumumuzda sağlık okur-yazarlık düzeyinin yetersiz olması da hizmet esnasındaki iletişim sürecini zora sokmaktadır. Böyle bir tabloda empati kurmanın ne kadar güç olacağı aşikârdır ve zaten gözlemlenmekte olan da budur. Empatinin ne olduğuna-ne olmadığına ve gerekliliğine ilişkin yeterli bir bilinç ve pratik olmadığı gibi böyle bir tabloda empati kurabilecek yeterli zaman da kalmamıştır.

Empati, başkalarını anlamaktan ibaret bir süreç değildir. Empatinin sonraki aşaması, karşı tarafa ilişkin olarak ne anlaşıldığının doğrudan veya dolaylı biçimde ona bildirilmesidir. Bu aşamada amaç, karşı tarafın bakış açısının ve duygularının doğru bir şekilde anlaşılıp-anlaşılmadığının ona gösterilmesidir. Her zaman doğru bir anlama gerçekleşmez. Eğer yanlış anlama varsa, geri bildirim ile karşı tarafa kendisi hakkındaki yanlışlıkları ve/veya eksiklikleri düzeltmesi için bir fırsat verilmiş olur ve böylece iletişimin devamlılığı da sağlanmış olur. Sonuçta, kişi kendisine yönelik olarak karşı tarafın güven duygusunu kazanır ve iletişimin sağlıklı bir zemine yerleşmesi sağlanmış olur. O halde empatinin sorumluluklar yükleyen bir süreç olduğunun ve keyfeten yürütülecek bir işleyiş olmadığının

altını özellikle çizmek gerekir. Kısaca, empati bir bilinç meselesidir.

İlk(el) toplumda insanlar, henüz fantezi yetileri gelişmemiş olmasından dolayı birbirleriyle empati kuramazlar veya empati yetileri bazı içgüdüsel beklentileri anlamaktan öteye geçmez. Toplumların ilerlemesi, insanın fantezi gücünün artmasına ve insanların ilkesel olarak birbirlerini daha iyi anlama olanağına kavuşmasını beraberinde getirmiştir. Fakat mülkiyetin ve giderek özel mülkiyetin oluşmasıyla insanlar arasında yabancılaşmadan kaynaklanan empati kurma yetisi kaybolmuştur (Göçmen, 2016, s. 6).

İnsanın insana ve bundan dolayı insan ilişkilerine yabancılaşması, kendi öz farkındalığını yitirmesi anlamına gelir ki bu tür bir durum, sosyal bir varlık olan insanda bilinç bakımından sorunlara yol açar. Empati bilinçle ilgili bir olgu olduğundan, yaşanan sosyal dönemin nitelikleri de empati sürecinin geliştirilmesinde ve kalitesinde belirleyicidir. Dolayısıyla, empatiyi teoriden pratiğe taşımak, diğer bir deyişle onu soyut bir düşünceden öte somut bir beceriye dönüştürmek, yaşamakta olduğumuz dünyanın kaotik yapısı nedeniyle hiç kolay değildir.

Empati geliştirmenin güç olduğu bir ortamda, megakentlere doğru akan nüfusun oluşturduğu yoğunluk, empati geliştirmeyi özellikle sağlık kurumlarında daha da güç hale getirmektedir. Ayrıca, bu nüfusun da yerleşik nüfus gibi, belki onlardan daha yoğun bir şekilde, sağlık hizmetlerini son basamaktan başlayarak kullanmak istemesi, sağlık sisteminin kurumsallaşmasına ilişkin sorunları arttırmaktadır. Bütün bunlar, sonuç olarak sağlık alanındaki sorunları derinleştirmekte, genişletmekte ve büyütmektedir.

2. Küresel göçün sağlık sistemine getirdiği yükler, bir diğer sorun alanıdır. Kontrollü olsun ya da olmasın, küresel göç hareketleri toplumsal yapılarda ve kurumsal düzende sarsılma yaratmakta ve onları değişime zorlamaktadır. Göç yapılan yerleşimde nüfus yoğunluğunun artması, bölgesel bazı enfeksiyonların bu yerleşime taşınması ve yayılması, farklı davranışların ve alışkanlıkların yeni yerleşime taşınmasıyla başlayan sosyokültürel uyumsuzlukların toplumsal dağılmalara yol açması ve benzeri sorunlar toplumsal yapıları derinden etkilemekte ve kurumsal düzeni değiştirmeye zorlamaktadır. Bu durum, sağlık kurumlarında ve özellikle de sağlık hizmetlerinde çok daha belirgin olarak yaşanmaktadır. Sonuç olarak göç hareketleri, hem sayısal/nicelik hem de kalite/nitelik bakımından sağlık hizmetlerinden yararlanılmasını makro düzeyde engellemeye başlar. Diğer sosyal haklar için de benzer bir durum vardır, ancak sağlık, varlıkla doğrusal ve dolaysız ilişkili bir alan olduğundan, sağlık kurumlarında/hizmetlerinde bu sorun, diğer sosyal haklarla ilgili kurumlara göre daha ağır olarak yaşanmaktadır.

Yasalarla güvence altına alınması gereken sosyal haklardan biri olan sağlık hizmetinin, özgürlüklerin düzenlenmesi anlamına geldiğini belirten Illich (2014), sağlığın adil bir dağılımı yasalarla güvence altına alınıp eşit olarak dağıtılsa bile,

hizmetin belirli bir yoğunluk düzeyinin üstüne çıkması durumunda değil sağlığı korumak sağlığı engelleyeceğini, dolayısıyla özgürlükleri engelleyeceğini ifade etmektedir (s. 160).

3. Kurumsallaşmaya ilişkin sorunlar, sağlık hizmetlerinin sunumunda bir kalite sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Sağlık hizmetlerinin verildiği kurumların fiziki yetersizliği kadar hiyerarşinin her bir basamağında çalışan potansiyelinin emeğe dönüştürülebilmesindeki yetersizlik, verimsizliği ve kalitesizliği getirmektedir. Öte yandan bu durum, tüm dünyada sağlık alanındaki özelleştirmeleri meşrulaştırmak üzere bir gerekçe olarak sunulmuştur.

Kurumsallaşma, kurumların belirli bir misyon ve vizyon doğrultusunda istikrar ve sürdürülebilirliklerini sağlamaya çalıştıkları bir süreçtir. Bu süreç, özellikle kurum yönetiminin yaklaşımlarından ve enformasyon akış tasarımından etkilenir. Bu, anlaşılabilir bir durumdur. İnsanı şekillendiren kültür ve toplum, insan aracılığıyla doğrudan ve dolaylı olarak kendine özgü kurumsallaşma örüntülerini de üretmiş olur. Sağlık olgusunun biyolojik (fiziksel, tıbbi) boyutu dışında bir de kültürel ve toplumsal (sosyal) kökeni olduğu ve bu boyutun da dikkate alınması gerekliliği, ilk defa 1940'ların sonunda ABD'de bağımsız bir disiplin olarak 'sağlık sosyolojisi'nin ortaya çıkmasına yol açmış ve sonrasında, 1950'lerde bu disiplin Avrupa'da gelişmeye başlamıştır (Cırhinlioğlu & Mutlu, 2002, s. 351). Bu tanıma göre, sağlık sosyolojisi; hem sağlık alanındaki kurumsallaşmanın evrimi konusunda bilgi sağlayan hem de sağlık hizmetlerinin sunumunda doktor ve sağlık personeli ile hasta ve yakınları arasındaki iletişimin yapısı hakkında öngörü oluşturmamızı olanaklı kılan bir disiplindir ki bu bakımdan sağlık iletişimi disiplini ile iç içe geçmiştir.

Gerçekten de sağlık alanında kurumsallaşmaya ilişkin olarak her bir boyutta ortaya çıkan sorunlar, sağlık iletişimi ile doğrudan ilişkilidir ve bu sorunlara gerçeğe uygun ve fayda sağlayabilecek çözümler geliştirebilmek için, bu sorunların olduğu ve otonomi kazandığı kültürün ve toplumun farkında olmak gereklidir. Diğer bir ifadeyle, sağlık iletişimi, planlama ve uygulamada gerçekçi ve güvenilir/doğru strateji geliştirdiği ölçüde etkili olabilir ki bunun için sağlık sosyolojisine başvurmak gerekli görünmektedir.

SAĞLIK HİZMETLERİNDE ASİMETRİK İLETİŞİMİN SİMETRİK İLETİŞİME DÖNÜŞTÜRÜLMESİNİN VE STRATEJİK BİR SAĞLIK EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Doktor ve sağlık personeli ile hasta ve/veya yakınları arasında gelişen ve kişilerin birbirlerini anlayamadıkları bir iletişim süreci asimetrik yani bakışsız bir iletişim sürecidir. Bunun önemli bir nedeni, sağlık alanında iletişime katılan taraflar arasındaki bilgi farkı ve aynı zamanda kurumsal otoritedir (Şengün, 2016, s. 41). İletişim sürecinde hem mesaja hem de mesajı gönderen kişiye, bir bakıma mesaj ile bütünleşmiş kişiye, verilecek anlam önem taşır. Sağlık bilgisinin iletilmesi bakımından mesaja verilecek anlam daha merkezi önemde görünse de kültürün,

kişilere verilecek anlama daha fazla önem atfettiği toplumlarda, örneğin Türkiye’de, mesajın anlamı daha az önem taşıyabilir ve dolayısıyla, mesaj dikkatlerden kaçabilir yani anlamı bozulabilir veya kaybolabilir. Türk toplumunda mesajlar, karşıdaki kişinin beklentisine göre biçimlendirilmediğinde mesajı gönderenin içtenliği konusunda inandırıcı olabilmesi güçtür (Sargut, 2001, s.66). Aynı kültürel bağlam içinde iki tarafın birbirlerini, görece az ya da çok, benzer biçimde değerlendirme eğiliminde olabileceklerini de gözden uzak tutmamak gerekir.

İletişim disiplini; herhangi bir sözcüğe, mesaja, duruma kısaca bir resme anlam verirken içinde bulunulan bağlamın süreci çerçevelediğini dikkate alır. Bağlam, makro (yapısal) bir unsur olarak iletişim sürecine ilişkin tüm unsurları hem ayrı ayrı hem de bir arada bir bütün olarak etkiler ve doğal olarak süreci şekillendiren tüm unsurlardan da etkilenir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bütünü çevreleyen yapısal bir unsur olarak bağlam, özde niteliksel olarak, tarih, toplum ve kültür gibi yaşantıyı belirleyici temel yapısal unsurlar tarafından şekillendirilir. Bu nedenle etki gücü yüksek ama etkilenme olasılığı düşük olan, bir başka ifadeyle değişme ve dönüşme süreci oldukça ağır işleyen bir iletişim unsurudur.

İletişimde bir denge kurulamadığında, bilgiye sahip taraf iletişimi yönlendirir (Şengül, 2016, s.41). Dolayısıyla asimetrik iletişimi güçlendiren bir diğer unsur, hasta ve/veya yakınlarının, sağlık eğitimi ya da en azından sağlık okuryazarlığı bakımından yetersiz olmasıdır ki bu durumda mesajı ve durumu anlamlandırmaları zorlaşacaktır. Örneğin; hasta ve/veya yakınları, tıbbi bilgilerin somut (ampirik) deneyimlere dayalı olarak biriktirildiğini, dolayısıyla “tıpta hastalık yoktur hasta vardır” gerçeğini bilmediklerinde, hastalığa ilişkin olarak kesinlik taşımayan ve durumun (henüz) belirsizliğini anlatan mesajları nedeniyle doktoru bilgisiz olarak yorumlayabilmektedirler. Bu örnekte hasta ve yakınları, asimetrik iletişim sürecini üreten aktif özne(ler) konumundadır.

Linell ve Luckmann’dan aktaran Wynn; asimetrinin, iletişim sürecinde yaşanmakta olan çeşitli türdeki eşitsizlikler olduğunu ve bu durumun, bilgi ve statü farklılıklarından ve/veya konuya ilişkin kontrolü sağlama ve konuyu geliştirme aşamasında ortaya çıkan katılım farklılıklarından kaynaklanabildiğini belirtmektedir (Porter, 2002, s. 11).

Gerçeği/realiteyi dikkate alarak, sağlık alanında simetrik iletişimi geliştirmeye ve sürdürmeye yönelik bir başarı hedeflendiğinde, sağlık eğitiminin belirli yaş gruplarına uygun şekilde aşamalı olarak verilmesi ve bu yolla sağlık bilincinin oluşturulması (ya da artırılması) temel stratejilerden biri olarak düşünülebilir. Bu strateji ile sağlık alanında her düzeyde simetrik iletişim geliştirebilir. Sağlık eğitimi ile sağlığa ilişkin kültür ve bilinç düzeyi yükseltilerek sağlığa ilişkin sorunlarda çözüm geliştirilebilme kapasitesinin oluşturulması ya da artırılması sağlanır ki bu, sağlık iletişiminin asıl amaçlarından biridir. Bu amaçla verilecek eğitimin ise belirli bir kalite düzeyinde olması gerekeceği açıktır.

Her konudaki eğitimde olduğu gibi sağlık eğitiminde de kalitenin yalnızca teorikte değil pratikte de karşılığını bulması gerekir. Böyle bir yaklaşımla, hayatın kendisinden kopuk olmayan bir sağlık eğitiminde kalite, yönetime dayalı biçimde gerçeğe uygun düşen modellemeler yoluyla sağlanabilir. Eğitimin kalitesine ilişkin unutulmaması gereken bir diğer husus da belirli enformasyonların karşı tarafa iletilmesinin eğitim anlamı taşımadığının, eğitimi hem verenler ve hem alanlar tarafından biliniyor olmasıdır. Bu türden bir sağlık eğitimi, sağlığa ilişkin kültürün ve bilincin geliştirilmesinde stratejik öneme sahiptir. O halde sağlık eğitimi; sağlıkta var olagelen sorunları ve bu sorunların devamlılığına yol açan bağlamsal unsurları dikkate alan ve daha önemlisi bu sorunlara yönelik olarak nasıl değerlendirme(ler) yapabileceğimizi gösteren (yöntemsel öğrenme) kavramsal ve teknik bir altyapıya dayanan bir öğrenme süreci olarak biçimlendirilmelidir.

Sağlık alanında simetrik olmayan asimetrik bir iletişim süreci, yani tarafların mesajı aynı anlamda açmadıkları bir iletişim süreci, sağlık hizmetini verenlerin ve alanların, gerçeğe uygun düşmeyen değerlendirmeler yapmalarına yol açmaktadır. Bu durum; sağlık hizmeti verenin iş motivasyonunu düşürebilmekte, hasta ve yakınlarının ise komşularından ve kitle iletişim araçlarından tavsiye almak ve/veya başka doktora görünmek gibi sağlığına ilişkin başkaca arayışlara girmesine neden olabilmektedir. Sağlıkta asimetrik iletişim; yalnızca emek, zaman, enerji ve maliyet kaybıyla sonuçlanmaz. Bunların yanında, bazen sağlık sorununun olduğundan daha önemli olarak algılanmasına veya tersine neden olabilir. Hasta ve yakınlarının alternatif çözüm arayışları sırasında geçen zamanda hastalığın ilerlemesi de asimetrik iletişim nedeniyle gelişebilecek bir diğer olumsuz durumdur. Bütün bunlar yaşadığımız ve görmezden gelemeyeceğimiz gerçeklerdir.

Sağlık alanında asimetrik iletişim süreci; yapısal (makro) ve/veya kişiler arası ilişkilere bağlı (mikro) nedenlerle, iletişim sürecinin pratik/uygulama gerekliliklerinin dikkate alınarak uygulan(a)maması ve bu iletişim pratiğini belirleyen bağlamsal çerçevenin/sorunların fark edil(e)memesi ya da bütün bunların bilerek yok sayılması nedeniyle oluşur. Asimetrik iletişim sürecine yol açan nedenler ve bu sürecin yarattığı olumsuzluklar, sağlığa ilişkin yanlış tutum ve davranışların giderek daha güçlü biçimde yerleşmesinde yani kalıplaşmasında belirleyici role sahiptir. Sonuç olarak, sağlığa ilişkin yanlış bir kültür ve bilinç yapısı oluşur (Sezgin, 2011, s. 146).

Sağlık alanındaki sorunların azaltılmasına yönelik bir eğitiminin faydası, özellikle hizmeti alanlarla verenlerin bir arada olduğu sağlık hizmetlerinde görülebilmektedir. Alanda kişilerin en yoğun şekilde karşı karşıya geldikleri sağlık hizmetlerinde kişiler arası iletişimden kaynaklanabilecek pek çok sorun, iletişimin sorunları çözmeye uygun doğası kadar sorunlar üretmeye de uygun doğası nedeniyle kolayca ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle sağlık eğitimi, iletişim olgusunun önemini dikkate alacak şekilde yapılandırılmalıdır. Bromley'in "Reputation, Image and Impression Management" (Algılama, İmaj ve Etki Yönetimi) adlı kitabında

sunulan ve iletişimde 7C ile formüle edilen model, iletişim sürecinde, bildiğimizi varsaydığımız ama çoğu kez kullanmayı ihmal ettiğimiz ya da gözden kaçırdığımız unsurlara dikkat çekmesi bakımından değerlidir (İnan, 2009, s. 60) ve iletişimin bu unsurları, sağlık iletişim süreçleri için de aynı ölçüde önem taşır:

1. Güvenirlilik (Credibility): İletişim ortamının güven verici olması önemlidir.
2. Koşullar (Context): İletilen mesajlar çevre koşulları ile örtüşmelidir.
3. İçerik (Content): Mesaj, alıcıların değer sistemleri ile uyumlu olmalı ve onlar için bir anlam ifade etmelidir.
4. Açıklık (Clarity): Mesaj, hem gönderici hem de alıcı için aynı anlamı taşıyacak şekilde açık olarak ortaya konulmalıdır.
5. Devamlılık-İstikrar (Continuity-Consistency): İletişimin kararlı bir sürece evrilebilmesi, sürekliliği ölçüsünde olanaklıdır.
6. İletişim kanalları (Channels): İletişim sürecinde alıcıya, kullandığı ve güvendiği kanallar yerine yeni kanallar üzerinden ulaşmaya çalışmak risklidir ve bu nedenle akılcı değildir.
7. Hedef kitlenin yeterliliği (Capability of the audience): Hedef kitle alışkanlıkları, okuma kabiliyeti ve ilgili konudaki ön bilgileri ölçüsünde bir yeterliliğe sahiptir. İletişimin etkili olabilmesinde alıcının da çabası gerektiğinden, alıcının/hedef kitlenin bu çabayı gösterebilecek belirli bir yeterlilikte olması önemlidir.

TIBBİ ALANIN BELİRSİZ DOĞASI

Sağlık alanı ve sağlık-hastalık hali yapısal bazı belirsizlikleri içerir. Sağlıkta iletişim süreçlerinin sıkıntılı doğasında bu belirsizliklerin payı oldukça geniştir. Bu belirsizlikleri şöyle sıralayabiliriz (Mortan ve Tokgöz, 1984, s. 11-14):

1. Hastalıklar önceden belirlenemez.
2. Hastalar uygulanan tedavinin (tubbi) niteliği konusunda bilgi sahibi değildir.
3. Sağlık hizmetiyle elde edilecek yararın sınanma olanağı yoktur.
4. Sağlık hizmetinin getirisi, hesaplanabilir bir getiri değildir.
5. Hastalar tedavinin gerçek maliyetini hesaplayamazlar.
6. Hastalık riskinin veya hastalığın birey tarafından tek başına veya az sayıdaki kişi tarafından taşınması halinde tanı ve tedavi için gereken maliyet ve sigorta yükü artar.
7. Hasta, hastalığını ve/veya tedaviyi reddedebilir.
8. Hipokrat yemini çerçevesindeki ahlaki seçimler, istenen sonuç için tek başına yeterli değildir.

Morton ve Tokgöz bu maddeleri, sağlık hizmetlerinin klasik piyasa yapısından farklı yönlerini nitelendirmek üzere sıralamışlardır. Aynı nitelikler, bu yazı bağlamında, sağlık hizmetleri sürecinde iletişimi güçleştiren unsurlar olarak aşağıda yeniden değerlendirmeye alınmıştır:

1. Hastalık hali, istenmeyen ve/veya beklenmeyen, dolayısıyla hastanın karşılaşmakta güçlük çektiği bir süreçtir. Sağlık hizmeti verenlerle hasta arasında sağlıklı bir iletişim bakımından önemli bir etken, sağlık kurumundaki hasta yoğunluğudur. Hasta yoğunluğu ister istemez iletişim süreçlerinin sağlıklı olması ile sonuçlanacaktır. Bu konu, yukarıda Illich'in görüşleri etrafında ayrıntılı olarak açıklanmıştı. Hastalık halini ve dolayısıyla hasta sayısını azaltmak, sağlık hizmetlerinde daha sağlıklı iletişim süreçlerinin oluşturulmasını kolaylaştırarak hasta ve yakınlarının bu güç sürece katlanabilmelerine destek sağlayacaktır. Bu nedenle, hastalıkların önlenmesine yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin geçmişteki merkezi konumuna taşınması, her geçen gün daha önemli hale gelmektedir.

2. Hastalar, doktorun yaptığı teşhisin doğru olup olmadığı ve tedavinin ne derecede faydalı olduğu veya olmadığı konusunda tıbbi bir değerlendirme yapamamaktadırlar. Tıbbi bilgi, teorik tıp eğitiminin usta-çırak ilişkisi içinde pratik edilmesiyle/uygulanmasıyla öğrenilebilir, dolayısıyla böyle bir birikimi olmayan hastanın, yapılan tıbbi işlemlerin doğruluğunu değerlendirme olanağı yoktur, açıkçası bu durum hasta için belirsiz bir alandır. Hastanın bilgi istemesi olağandır. Hasta için belirsiz olan ve onu rahatsız eden hususlar, iletişim sürecinin unsurları doğru biçimde kullanılarak açıklığa kavuşturulmalıdır.

3. ve 4. Sağlık hizmetinden yarar sağlayarak sağlıklarını yeniden kazanan kişiler; kendileri için ve çevreleri için (ve belki bütün insanlık adına) neler yapabileceği olanağı kazanmış olduklarını hesaplamazlar ve yaptıklarını da bu bağlamda değerlendirmezler. Oysaki hastalık halinin devam etmesi durumunda yapılabilecekler, sağlığın geri kazanılmış olduğu durumda yapılabileceklerin ne kalitesine ne de düzeyine ulaşamaz. Bu iki durum arasında nicelik ve nitelik olarak fark vardır. Hemen hemen hiç kimse bunları çoğu defa düşünmez ve farkına varmaz. Burada, yaşamı üretme bakımından, hastalığın sürmesi ile sağlığın geri kazanılması arasında niceliksel ve niteliksel bir kıyaslama yapılmış olmakla birlikte bu kıyaslama kestirimseldir/varsayımsaldır, yaşanacak gerçekler her zaman yapılan kestirimlerle/varsayımlarla elbette örtüşmeyebilir. Gene de bu kıyaslama, sağlık hizmeti ile elde edilen yararı sına (nitelik) ve getiriyi hesaplayabilme (nicelik) bakımından bir dereceye kadar bir çerçeve sunmaktadır.

5.ve 6. Sağlık hizmetlerinde basit bir tedavi şeması için bile maliyetler yüksektir. Bazen de hastalığı tek kişi veya az sayıda kişi taşır ki bu türden hastalıkların hem araştırma süreçleri hem çözüm için önerilen tedavi algoritmaları görece daha karmaşıktır ve doğal olarak bu şekilde bir emek süreci maliyeti daha da arttırır. Ancak hasta için tedavinin anlamı iyileşebilmektir. Teşhis ve tedavinin basitliği ya da karmaşıklığı ve bunlarla bağlantılı olarak maliyeti, hasta açısından kendi

sağlık hakkı (ve yaşama hakkı) karşısında anlamını yitirir. Bu durum, sağlık hizmetlerinin sunumu için gerekli olan maliyet/fiyat ile hastanın sağlık hakkı arasında bir çelişkidir. Tedavi edici sağlık hizmetlerinde kaçınılmaz olarak var olan bu çelişki, koruyucu sağlık hizmetlerinin önemini hatırlatmaktadır.

7. Hastanın hastalığını ve/veya tedaviyi reddetmesi bazen kestirebilecek ama bazen de önceden kestirilemeyecek bir durumdur. Sağlık hizmeti sürecinde hastalığa eklenen böyle sağlıksız bir tutum, hizmetin sunumunda iletişim sorunlarına yol açacaktır. Bu noktada hasta yakınları ile iletişimin daha fazla önem kazanması gerektiği açıktır.

8. Doktorun bazen hastaya sunduğu seçenekler ya da bazen hasta için yaptığı veya yapmak zorunda kaldığı seçimler, hasta tarafında ahlaki yönüyle tartışılan konulardan biridir. Hipokrat Yemini'nin temel prensibi, "önce zarar verme!" ilkesidir. Hasta için yararlı olmaya çalışırken zarar vermek akılcı değildir ki bu kısım doktor için önceliklidir. Ancak yaşam, hesaplanamayan pek çok olasılığı, her alanda olduğu gibi sağlık alanında da insanların karşısına çıkaran bir pratiktir. Doktorun doğru olduğuna inandığı seçenekleri sunmasının ya da belirli bir seçeneği öne çıkarmasının ardından hasta ve yakınları belirli bir seçim yaparlar. Ancak sağlık hizmeti sürecinde, bazen her iki tarafın da istemediği sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. "Önce zarar verme!" ilkesi ile hareket edilse de bu ilkenin her zaman karşılığını bulması söz konusu değildir. Bu ilkenin pratikte ne ölçüde ulaşılabilir bir ideal olduğu tartışılmaktadır (Body & Foex, 2009, s. 239). Hizmet sürecinde herşeye rağmen karşılaşılan olumsuzlar; hasta ve yakınları için, sorunun önemine ve büyüklüğüne göre değişmekle beraber oldukça güven kırıcıdır. Bazen bu tür konular medyaya taşınmakta ve medyanın tutumuyla da ilişkili olarak bütün bir toplumun tartışma konusu haline gelebilmektedir. Bu durumda, sağlık kurumlarına ve hizmetlerine yönelik oluşacak güvensizlik ortamının, toplum sağlığı bakımından olumsuz sonuçlar doğuracağını da eklemek gerekir.

Hasta ve yakınlarının sağlık sorununa ilişkin olarak doğrular ve yanlışlar konusundaki ikilemleri, özellikle günümüzde doğruluğu denetlenemeyen/denetlenmeyen bir ortam olan internetten edindikleri bilgiler nedeniyle genişlemektedir. Dezenformasyonlar/çarpık bilgiler, bazen hasta ve yakınlarının sağlık sorununu arka plana atmalarına ve hastalıkla ilişkisi daha dışsal olan içeriklere yönelmelerine de neden olabilmektedir. Özellikle tedavi edilebilmesi güç ya da olanaklı olmayan bazı hastalıklarda, sağlık sorununun çözümüyle ilişkili ikilemlerin yaygın bir tutum olarak geliştiği göz önünde bulundurulsa, medya ile ilişkili bu tür durumların daha kolay ortaya çıkacağı tahmin edilebilir.

POSTMODERN DÖNEMDE ÇAĞDAŞ SAĞLIK İLETİŞİMİ

ABD'de sağlık alanında 1960'larda eşitlikten söz edilmekteydi (Thomas, 2006, s. 23). Ancak, eşitlik doğası gereği ulaşılmaması güç bir idealdir. Özellikle kapitalist yapı içinde diğer bir deyişle pazar dinamiklerinin belirleyici olduğu bir yapıda, eşitlik, çok iddialı bir varsayımdır.

Whitehead (1985), “DSÖ belgelerinde kullanılan eşitsizlik terimi ile yalnızca gereksiz ve önlenemez değil, aynı zamanda haksız ve adaletsiz olarak değerlendirilen sağlık farklılıklarının ifade edildiğini” belirtmekte ve “sağlıkta eşitliğin, ideal olarak herkesin tam sağlık potansiyeline ulaşması için adil bir fırsata sahip olması ve daha pragmatik/gerçekçi olarak, eğer kaçınılabilirse, hiç kimsenin bu potansiyele ulaşma konusunda dezavantajlı duruma düşmemesi anlamına geldiğini” eklemektedir (s. 4).

Thomas (2006), ABD’de sağlık hizmetlerine erişimde eşitsizliklerin oluşması nedeniyle, 1960’lı yıllarda sağlık sisteminin kamusal alanda sorgulanmaya başladığını ve 1970’li yıllara gelindiğinde bu sorgulamanın göz ardı edilemeyecek bir noktaya ulaştığını bildirmektedir (s. 23). Bunun yanında, ekonominin diğer sektörlerine göre sağlık alanında artan maliyetlerin dikkat çekici hale gelmesi, sağlık alanında sistemselsel yeni arayışları başlatmıştır (Thomas, 2006, s. 23). Bu tarihsel süreç, sağlık iletişiminin bir disiplin olarak neden 1970’li yıllarda ABD’de ortaya çıktığını anlamak bakımından önemlidir. Sağlıktaki giderlerin mali açığı ağırlıklı olarak büyütmesi karşısında, çözüm olarak sağlık sisteminin pazar alanı içine alınması düşünülmüş ve sürece yönelik ikna edici tezler de pazarlama ve iletişim disiplini kapsamında üretilmeye başlanmıştır.

1970’li yılların ikinci yarısından itibaren kapitalizmin yapısal krizini aşma çabaları doğrultusunda, yeni bir artış değer elde etmek üzere, sağlık hizmetlerine olan talebi ve bu alandaki büyüme potansiyelini artırmaya yönelik girişimler geliştirilmiştir (Hamzaoğlu, 2013, s. 173). Bu aşamadan sonra artık pazar alanına entegre edilecek yeni sağlık sisteminin meşruiyetinin sağlanması gerekecektir. Diğer taraftan, yeni sistemin küresel ölçekte pazarlanması planlandığından dünya kamuoyunun da bu yeni işleyişi benimsemesine, diğer bir ifadeyle dünya kamuoyunun bu yeni işleyişe uyumlu hale getirilmesine ihtiyaç vardır (Waitzkin, 2001, s. 452). 1970’li yılların sonunda başlayan sağlık iletişimi çalışmaları da esasen bu anlayışı temel almaktadır. 1970’lerin sonlarından günümüze kadar olan dönemde, pekçok ülkeyle uzun yılları kapsayan küresel sağlık iletişimi sözleşmeleriyle gelecekteki planlama ve yatırımların yönlendirilmesi sağlanmıştır (Storey & Figueroa, 2012, s.73). Sağlık sistemi pazarın bir parçası haline gelecekse, bu pazarda; empati, simetrik iletişim, sağlık eğitimi, sağlık okuyazarlığı, sağlık iletişimi ve sağlık işletmeciliği gibi iletişim disiplini ile doğrudan bağlantılı kavram ve yaklaşımları, sağlıkta yeni işleyişe uyumlu bir kamuoyu oluşturmak üzere temel unsurlar olarak işlevselleştirilmek stratejik bir yaklaşımdır.

1980’li yıllara gelindiğinde hastane yöneticileri ve doktorlar, sağlık sisteminde artan maliyetlerden ve verimsizlikten sorumlu tutulmuşlar ve durumu düzeltmek üzere sağlık sistemine yeni bir güç unsuru olarak üçüncü taraf ödeme yapanların, işverenlerin ve tüketicilerin de dahil edildiği mali ve organizasyonel yeni düzenlemelere geçilmiştir (Thomas, 2006, s. 24). Bu yeni düzenlemelerin so-

nucunda; hasta sözcüğünün yerini tüketici sözcüğü almaya başlarken doktorun ve sağlık personelinin sistemdeki merkezi konumu silinmeye başlamış, onların yerine üçüncü tarafların ve işverenlerin egemen olduğu yeni bir sağlık sistemi oluşturulması hedeflenmiştir. 1980'lerle birlikte bu neoliberal mantık, sağlık alanında kaynakların özelleştirilmesine, devlet müdahalesinin ve düzenlemelerinin azaltılmasına ve yabancı ticaret ve yatırımlara yönelik engellerin azaltılmasına giderek daha fazla vurgu yaparak uluslararası sermayenin egemenliğinde, küresel vatandaşları uluslararası şirketlerin ürettiği malların tüketicilerine dönüştürmüştür (Airhihenbuwa & Dutta, 2012, s. 37-38). Yeni sistemde; hasta, tüketicinin bir alt grubunu oluştururken doktor da hizmet finansmanını sağlayan kişi ya da kurum olan üçüncü taraf ve işverene bağımlı bir unsur olarak konumlandırılmıştır. Gerçekten de “tarihsel olarak sağlık hizmetlerinin finansmanı ile ilgili mali risklerin çoğunu üstlenen sigortacılar, bu riskin bir kısmını sağlık hizmeti sağlayıcılarına ve tüketicilere kaydırmaya başlamıştır.” (Thomas, 2006, s. 24).

Sağlık hizmetlerinde kamunun sunumundan pazar şartlarının ve fiyat mekanizmasının geçerli olduğu ve bu hizmetlerin özel sektör tarafından yerine getirildiği bir yapıya dönüşüm, 1980'lerden itibaren bütün dünyada başlatılmıştır (Karakas ve Yılmaz, 2011, s. 86). Bu yeni sağlık sisteminde; sağlık hizmetleri yaklaşımı, sağlıkta tıbbi yaklaşımın yerini almıştır.

Sağlık hizmetleri yaklaşımı; temel sağlık sorununu, fiziksel (tıbbi) sağlık sorunları olarak ele alan tıbbi yaklaşımın, modern/çağdaş toplumun bozuklukları veya hastalıkları ile mücadelede yetersiz kalması sonucunda önerilmiştir (Thomas, 2006, s. 25). Ancak bu yaklaşımın uygulanmasındaki asıl amaç, yaşam tarzlarının sağlıkla ilişkilendirilmesine (Thomas, 2006, s. 25) dayalı olarak büyükçe bir pazarın sağlık alanı ile bütünleştirilmesidir. Sağlık alanında 1970'lerde ortaya çıkan ve 1990'larda belirgin hale gelen sağlık hizmetleri yaklaşımı ile sağlık alanının; tıbbi, psikolojik ve sosyal boyutlarının dışına taşınması ve bu yolla, yaşama ilişkin nerdeyse hemen her olgunun, pazar ekonomisi çerçevesinde sağlık alanını genişletmek üzere sağlık sorunu olarak değerlendirilmesi meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Böylece, global düzeyde yaşamın kendisinin tıbbileştirildiği yeni bir dönem açılmıştır ki Sezgin'in “Medikalleştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık” (2011) adlı kitabı bu konuyu kapsamlı biçimde incelemektedir.

Esasen burada yapılmaya çalışılan şey, sağlık alanını piyasa dinamiklerine entegre ederek teşhis ve tedavi dolayısıyla oluşan mali kaybı yani gider eğilimini tersine çevirebilmektir. Ancak bu amaç, dünya genelinde hem hedeflendiği ölçüde başarılamamış hem de sağlık alanındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Sağlık hizmetleri yaklaşımına dayalı olarak sağlık alanında yeni bir yapı geliştirebilmek ve işletebilmek için kurumsallaşma ve organizasyon ile ilişkili bilgi, beceri ve deneyimlere ihtiyaç vardır. Oysaki çevre kapitalist ülkelerde, diğer alanlarda olduğu gibi sağlık alanında da, Batılı merkez kapitalist ülkelerdeki gibi gelişmiş kurumsallaşma süreçleri üretilememektedir. Dolayısıyla, bu alandaki yetersizlikler,

istenilen başarının sağlanamamasında doğrudan etkili olmuştur. Kurumsallaşma ve organizasyon, işletme ile doğrudan ilişkili olduğu kadar iletişim disiplini ile de yakından bağlantılıdır. Bundan dolayı, işletmecilik yöntemleri ile başarılamayanların iletişim disiplininin katkılarıyla başarılmaya çalışılması ve diğer taraftan global düzende iletişimin giderek artan önemi, sağlık alanında iletişim disiplini ile iç içe çalışmanın gerekliliğini giderek daha belirgin hale getirmektedir.

2000’li yıllar ve sonrasında iletişim teknolojilerinin insan yaşamında merkezi hale gelmesiyle, sağlığa ilişkin arayışlar da internet üzerinde yoğunlaşmıştır. İnternet üzerinden bilgi edinme süreci, diğer konularda olduğu gibi, sağlık konusunda da dezenformasyonun/kirli bilginin çoğalmasına ve yayılmasına yol açmıştır. Bu durum, tüm dünyada giderek artan düzeyde, önemli sağlık sorunlarına sebebiyet veren yanlış bir sağlık bilincinin ve kültürünün oluşmasına neden olmuştur. Covid-19 pandemisinde yaşananlar, sağlık alanıyla ilişkili bu tür bir bilgi edinme sürecinin yol açtığı sorunları göstermesi bakımından önemlidir. Bu konuya ilişkin yapılmış çalışmalar dikkate değer niteliktedir (Barua vd., 2020; Caceres vd., 2022; Enders vd., 2020; Gisoni vd., 2022).

Covid 19 sürecinde insanlar özellikle virüsün kaynağı ve aşılamanın niyeti üzerine tartışmışlar ve bilgi arayışına yönelmişlerdir. Bu davranışlar bile sağlıkta yanlış bilinç oluşumunun geldiği noktayı göstermesi bakımından kayda değerdir. Hastalık pandemiye dönüştükten sonra kaynağın bulunması, var olan duruma ilişkin acil bir tedavi olanağı sağlamaz, yalnızca geleceğe yönelik koruyucu adımlar atılmasını sağlayabilir. Öte yandan virüsün kaynağını tespit edebilmek; hem pandemi koşullarında çok zordur hem de küreselleşmiş bir dünyada, virüsün kaynağı ile ilgili çalışmaların geçerlilik ve güvenilirlik derecesi çok düşüktür. Küreselleşme nedeniyle her an her yerdelik kaynağın ne olduğuna ve nereden olduğuna ilişkin çalışmaları oldukça sınırlandırmaktadır. Tartışılan ve bilgi edinilmeye çalışılan diğer konu ise aşılamanın niyetidir. Ancak aşılamanın tıbbi gerekçeler dışında bir niyeti olduğunu kanıtlama imkânı yoktur. Kanıtlanırsa bile aşı üretiminde etkin olan küresel sermaye ile başa çıkabilmek üzere acil bir politik girişim planı mevcut değildir. Bütün bu tür bilgi arayışları endişeleri daha da yoğunlaştırmıştır. Oysaki bu sağlık krizini aşabilmede etkili bazı davranışların hayata geçirilmesi, salgının yayılmasını önlemek bakımından daha önemliydi. Bu noktada sağlık iletişiminin önemi açığa çıkmaktadır. Sağlık sorunlarına ilişkin şekilde, insana güven veren bir iletişim ortamının yaratılması, hem kirli bilginin önüne geçmek hem de hastalığın yayılmasını önlemek bakımından akılcı bir tutumdur. Süreçte sağlık iletişimi başarılı bir şekilde işlevselleştirilememiştir. Oysaki sağlık iletişimi, postmodern/neoliberal dünya düzeninde sağlık hizmetleri yaklaşımını meşrulaştırmada araçsallaştırılan unsurlardan biridir. Küreselleşme nedeniyle de yaşanan bu pandemide, küreselleşmenin sağlık politikalarının meşru kılınmasında araçsallaştırılan sağlık iletişiminden faydalanılabildiği gerekirdi. Ancak salgın sürecinin tüm dünyada iletişim boyutuyla da yönetilemediği bilinmektedir.

Covid 19 pandemisi yalnızca virüsün yol açtığı bir hastalık pandemisi olarak kalmayıp yukarıda da söylendiği gibi bir 'kriz pandemisi'ne dönüşmüştür. Bu tür bir krizin oluşmasında sağlık alanı ile ilişkili olarak etkili olan belirli sebepler vardır. Bunlar;

1. Küresel bir dünyada çoğu sağlık sorunu doğal olarak küreselleşme eğilimi taşımaktadır. Bu nedenle, basit sağlık sorunları bile doğrudan küresel sağlık krizlerine dönüşebilecek bir potansiyele sahiptir.
2. Küreselleşen sağlık sorunları, makro ve mikro düzeyde var olan sağlık sorunlarına eklenerek sağlık sistemini yetersiz bırakmaktadır.
3. Sağlık alanının pazar sistemi içine alınmasıyla ilişkili olarak; doktor yerine finansörün, hasta yerine tüketicinin konumlandırılmasıyla başlayan ve koruyucu sağlık hizmetlerinin giderek önemsiz(leştiril)mesine yol açan sağlık hizmetleri yaklaşımı; global ölçekte sürdürülen bir yaklaşım olduğundan, sağlıkla ilişkili sorunların çözümü bakımından tüm dünyada eş zamanlı şekilde gecikmelere ya da çözümsüzlüğe sebep olabilmektedir. Bütün kürede tek tip bir sistemin/yaklaşımın varlığı, esasen sağlık sistemini kendi içinde kapalı bir yapıya dönüştürmüş durumdadır.
4. İlk üç maddede sayılan ve doğrudan sağlık alanı ile ilişkili sorunlar, küreselleşmenin doğası itibarıyla ekonomi vb. gibi kriz içinde bulunan diğer küresel unsurlarla bütünleşerek 'kriz pandemisi'ne yol açabilmektedir.

Sağlık sisteminde koruyucu sağlık hizmetlerini yeniden merkezi konumuna taşımak gibi belirli önlemler alınmadığında, küresel bir dünya sisteminin, sağlık alanında (ve tabii diğer alanlarda da) Covid 19 pandemisine benzer şekilde sağlık pandemilerine sebep olacağı söylenebilir. Üstelik bu durum, sadece sağlık alanı ile de ilişkili değildir. Ekonomi, eğitim vb. gibi tüm konularda da benzer durumlar yaşanmaktadır.

SONUÇ

Yakın gelecekte global düzeyde tekrar edebilecek sağlık sorunları konusunda insanlar endişe taşımaktadırlar. Bu durum, sağlık iletişiminin pandemi öncesi olduğu gibi pandemi sonrası da etkin olarak kullanılmadığını göstermektedir. Bunun yanında, sağlık alanında özellikle ülkemizde artan şiddet olayları, sağlıkta doğru ve güvenilir iletişim sürecinin ve sağlık eğitiminin gerekliliğini daha fazla düşündürmektedir.

1970'ler sonrasında, sağlık alanında istenen dönüşümü haklılaştırmak üzere, bu alana yeni bir disiplin olarak giren sağlık iletişiminin, günümüzde sağlık pazarını genişletmek amaçlı değil, bir taraftan sağlıkta pazar anlayışının doğurduğu sorunları gidermek üzere ve diğer taraftan yaşam döngüsünün karşımıza çıkardığı sağlığa ilişkin yeni sorunlara çözüm geliştirebilmek üzere etkin kılınması zorunlu hale gelmiştir. Bu bir çelişkiyi yansıtmaz. İletişim, politik bir süreçtir ve nihai

amacı ikna etmektir. Dolayısıyla, sağlık iletişiminin küresel sağlık politikalarından bağımsızca, sağlık alanındaki karmaşaların ve makro ve mikro düzey sorunların çözümüne katkı vermek üzere araçsallaştırılması da olanaklıdır. Günümüzde sağlık alanındaki olumsuzların çoğu küreselleşme politikalarının bir sonucu olarak doğmaktadır. Örneğin, dünyada artan yoksullaşma ve benzeri pek çok sorun, sonuç olarak sağlıksızlığa yol açmaktadır. Sağlık iletişimi, yapısal (makro) sorunları doğrudan giderebilecek bir potansiyel taşımamaktadır. Ancak sağlık alanında kişiler arası iletişimden kaynaklanan mikro düzey sorunların giderilmesinde sağlık iletişiminin daha fazla yetkilendirilmesi olumlu sonuçlar verecektir. Sağlık iletişimi; etkin ikna stratejileri temelinde, makro düzey sorunlar konusunda doğrudan olmasa da farklı bakış açılarının ve özellikle koşulları dikkate alan sağlık politikalarının geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

Sağlıkta pazar anlayışının belirleyici olduğu bir ortamda en büyük sorunlardan biri sağlık eşitsizlikleridir. Covid 19 pandemisinde aşuların ülkelere dağıtımındaki eşitsizlikler, bu duruma iyi bir örnektir. Bu tür sorunların çözümünde, etkin iletişim süreçleri, ortaya çıkan olumsuzlukları ve bunların nedenlerini doğrudan düzeltmek veya değiştirmek gibi bir potansiyele sahip değildir. Yalnızca sağlıkta değil genel olarak yaşamın tüm alanlarında insanlar arasındaki eşitsizlikler, esasen makro (yapısal) unsurlarca üretilir. Bu noktada, küresel sağlık sisteminin makro (yapısal) parametrelerini/değişkenlerini etkileyebilecek ve dönüştürebilecek stratejileri geliştirmek ve desteklemek gereklidir. Bu tür stratejiler, Ottawa Sözleşmesi ve sağlığı geliştirmeye yönelik diğer uluslararası sağlık çalışmalarında (iris.who.int) temel başlıklar olarak ele alınmıştır, ancak bu çabaları boşa çıkaracak şekilde sağlık sorunlarının giderek artış gösterdiği de ortadadır. Bunun önemli bir nedeni, yaşamın tüm alanları üzerine etkili makro (yapısal) unsurların iç içe işleyerek birbirini etkilemekte olmasıdır. Ekonomide dengeler sağlanmadan küresel yoksulluk sorununu dolayısıyla sağlık sorunlarını çözmek olanaklı değildir ve bunun gibi pek çok örnek verilebilir. Her ne kadar konuya ilişkin sözleşmeler makro (yapısal) unsurlara dikkat çekse de bu ilgi, teoriden öteye gidememektedir.

Bu konuda bir çözüm geliştirebilmek bakımından; sağlık sorunlarının hem var olduğu yerel alana özgü olarak olgusal biçimde hem de bu sorunların bölgesel ve küresel alanla ilişkili olarak yani bir bütün içinde incelenmesi realiteye uygun bir tutum olacaktır. Yerelde sağlık sorunlarını doğuran sebepleri bilmek ve onları, yerel bağlamın gerektirdiği şekilde ortadan kaldırmak, bölgesel ve küresel olarak yayılmalarının önüne geçilebilmesinde önemli bir adım olacaktır. Ancak sağlık alanındaki sorunların çözümünde böyle bir yaklaşım, küresel politikalar ve özelde küresel sağlık politikaları nedeniyle arka plana atılmakta ya da yok sayılmakta, onun yerine sorunlar yerel alanın dışına çıkarak yayıldıktan sonra sağlıkta standardize küresel çözümler geliştirilmeye çalışılmaktadır. En basitinden Afrika'nın su sorununu çözmeden bu bölgeye özgü hastalıkları gidermek de küreye yayılmalarını önlemek de olanaklı değildir.

Çalışmada, problemleştirme/sorunsallaştırma metoduna dayalı olarak, sağlık iletişiminden beklenen etkileri elde edebilmenin güçlüğü düşünömsel bir bakış açısıyla sunulmaya çalışılmıştır. Disiplinin ortaya çıkış dinamikleri ve bu dinamiklerle paradoks halindeki gerçekler kafa karıştırıcıdır. Problemleştirme metodunda doğrular bulmak ya da sorunsallaştırılan hususlarla ilgili mutlak çözümler geliştirme iddiası olmamakla birlikte, konunun/sağlık iletişiminin en baştan yeniden etraflıca düşünölmesi ve sorgulanması için kapı aralanmaktadır.

İletişim stratejileri, sağlık alanında insanlığa yararlı konumları elde etmek üzere geliştirilebileceğı gibi insanı önemsemeyen, sadece kâr sağlamaya yönelik bir anlayışa hizmet için de geliştirilebilir. Bunu belirleyecek ilkeler, etik ilkelerdir ve ilkeler üzerinden seçimlerini yapacak olanlar da insanlardır. Dolayısıyla sağlık iletişiminin bu yazıda sorunsallaştırılan hususları yeniden değeriendirilecekse, bu değeriendirmede etik anlayışın merkezi konuma taşınması gerekli görünmektedir.

KAYNAKÇA

Alvesson, M. & Sandberg, J. (2011). Generating research questions through problematization. *Academy of Management Review* 36 (2), 247–271.

Airhihenbuwa C. O. & Dutta, M. J. (2012). New Perspectives on Global Health Communication: Affirming Spaces for Rights, Equity, and Voices. In R. Obregon & S. Waisbord (Ed.), *The Handbook of Global Health Communication* (s. 34-51). John Wiley & Sons, Ltd., Publication.

Barua, Z., Barua, S., Aktar, S., Kabir, N., & Li, M. (2020). Effects of misinformation on COVID-19 individual responses and recommendations for resilience of disastrous consequences of misinformation. *Progress in Disaster Science*, 8, 100119. <https://doi.org/10.1016/j.pdisas.2020.100119>

Bazin, Y. (2014). Problematization as a methodology to think critically. *Worlspress*. <https://yoannbazin.wordpress.com/2014/10/07/problematization-as-a-methodology-to-think-critically/>

Body, R. & Foex, B. (2009). On the philosophy of diagnosis: is doing more good than harm better than “primum non nocere”? *Emerg Med J*, 26, 238–240. <https://emj.bmj.com/content/emmermed/26/4/238.full.pdf>

Caceres M. M. F., Sosa J. P., Lawrence J. A., Sestacovschi C., Tidd-Johnson A., Rasool M. H. U., Gadamidi V. K., Ozair S., Pandav K., Cuevas-Lou C., Parrish M., Rodriguez I. & Fernandez J. P. (2022). The impact of misinformation on the COVID-19 pandemic. *AIMS Public Health*, 9 (2), 262-277. doi: 10.3934/public-health.2022018. PMID: 35634019; PMCID: PMC9114791.

Cirhinlioğlu, Z. ve Mutlu, S. (2002). Postmodern söylemlerde sağlık. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 17(5), 350-357.

de Las Heras-Pedrosa C., Jambrino-Maldonado C., Rando-Cueto D., Iglesias-Sánchez P. P. (2022). COVID-19 study on scientific articles in health communication: A science mapping analysis in Web of Science. *Int J Environ Res Public Health*, 19 (3):1705. doi: 10.3390/ijerph19031705.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1), 155-190. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000999

Dworkin, G. (2020). Paternalism. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/paternalism/> adresinden 15.12.2023 tarihinde alınmıştır.

Enders, A. M., Uscinski, J. E., Klofstad, C., & Stoler, J. (2020). The different forms of COVID-19 misinformation and their consequences. *The Harvard Kennedy School Misinformation Review*, 1 (8). <https://doi.org/10.37016/mr-2020-48>

Gisondi, M. A., Barber, R., Faust, J. S., Raja, A., Strehlow, M. C., Westafer, L. M., & Gottlieb, M. (2022). A deadly infodemic: social media and the power of COVID-19 misinformation. *Journal of medical Internet research*, 24 (2), e35552. doi: 10.2196/35552

Göçmen, D. (2016). Modern felsefede tabakalaşma özgürlük ve adalet. M. F. Elmas ve M. Becermen (Eds.), *IV. Uluslararası Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (158-163). Bursa: Asa Kitabevi. <https://ozguruniversite.org/wp-content/uploads/2017/01/modern-felsefede-tabakalac59fma1.pdf> adresinden 11.12.2023 tarihinde alınmıştır.

Hamzaoğlu, O. (2013). Dünyada sağlık reformu Türkiye’de sağlıkta dönüşüm: Gerçekler ve belgeleri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 28 (3), 172-180.

Hornik, R. (Ed.). (2002). *Public health communication: Evidence for behavior change* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410603029>

Illich, I. (2014). *Sağlığın gaspı* (3. basım) (S. Sertabiboğlu, Çev.). İstanbul: Ayrintı Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1981).

İnan, E. (2009). *Halkla ilişkilerde medya yönetimi yeni iletişim teknolojileriyle* (2. baskı). İstanbul: Referans Yayıncılık.

Karakaş, D. G., Yılmaz, F. Y. (2011). Türkiye’de sağlık hizmetlerinin ticarileşmesi: Özel hastane sektörünün inşaa süreci. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 26 (2), 84-108.

Kocatürk, Utkan (1984). *Açıklamalı Tıbbi Terimler Sözlüğü* (2. basım). Ankara: Sevinç Matbaası.

Kreps, G. L., Bonaguro, E. W., & Query Jr, J. L. (2003). The history and development of the field of health communication. *Russian Journal of Communication*, 10, 12-20. http://www.russcomm.ru/eng/rca_biblio/k/kreps.shtml

Mevzuat Bilgi Sistemi. (t.y.). Sağlık hizmet sunucularının basamaklandırılmasına dair yönetmelik. T.C.Cumhurbaşkanlığı. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=39362&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5> adresinden 05.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Mortan, K. & Tokgöz, T. (1984). *Sağlık ekonomisi ve eğitimi*. Ankara.

Oskay, Ü (1997). İletişimin ABC’si. İstanbul: Der Yayınları.

Porter, H. A. (2002). *Discourse means of jointly produced asymmetry and symmetry in physician-patient conversation* [Unpublished master’s thesis]. NC State University. <https://repository.lib.ncsu.edu/server/api/core/bitstreams/17e26510-9a0f-43af-8d89-bc35d3869e38/content> adresinden 11.12.2023 tarihinde alınmıştır.

- Sargut, A. S. (2001). *Kültürler arası farklılaşma ve yönetim* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Schiavo, R. (2013). *Health communication: From theory to practice* (2nd ed.). New York, NY: John Wiley & Sons, Incorporated.
- Sezgin, D. (2011). *Tibbileştirilen yaşam bireyselleştirilen sağlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Soyer, A. (2001). Türkiye'nin iktisadi ve sosyal tarihi bağlamında başlangıcından 1960'a kadar sağlık hizmetleri ve Sağlık Bakanlığı. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 16 (6), 413-429.
- Steger, M. B. (2005). Ideologies of globalization. *Journal of Political Ideologies*, 10(1), 11–30. <https://doi.org/10.1080/1356931052000310263>
- Storey, D. & Figueroa, M. E. (2012). Toward a global theory of health behavior and social change. In R. Obregon & S. Waisbord (Ed.), *The Handbook of Global Health Communication* (s. 70-94). John Wiley & Sons, Ltd., Publication.
- Şaylan, G. (1999). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şengün, H. (2016). Sağlık hizmetlerinde iletişim yönetimi. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 79 (1), 38-42.
- Thomas, R. K. (2006). *Health communication*. New York, NY: Springer.
- Waitzkin, H. (2001). ABD'den sağlık işletmeciliği ihracı (Ö. Ergönül, Çev.). *Toplum ve Hekim Dergisi*, 16 (6), 448-452.
- Whitehead, M. (1985). The concepts and principles of equity and health. *European Health for All Series No.1*.(pp.1-18). Copenhagen, WHO Regional Office for Europe.https://www.ausl.re.it/allegati/HPH/M_Whitehead_The%20concepts%20and%20principles%20of%20equity%20and%20health.pdf
- World Health Organization. (2009). *Milestones in health promotion: statements from global conferences*. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/70578/WHO_NMH_CHP_09.01_eng.pdf?sequence=1 adresinden 16.08.2023 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization. (t.y.). *Health and well-being*. <https://www.who.int/data/gho/data/major-themes/health-and-well-being> adresinden 15.08.2023 tarihinde alınmıştır.

TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARININ TOPLUM İÇİN GELİŞTİRDİĞİ YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI

Ali YALÇIN

Bağımsız Araştırmacı, Türkiye

aliylcnn77@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8421-3924>

<i>Atıf</i>	YALÇIN, A. (2024). TÜRKİYE'DE KAMU KURUMLARININ TOPLUM İÇİN GELİŞTİRDİĞİ YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARI. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 185-215.
-------------	--

ÖZ

Türkiye, son dönemlerde dünyada yapay zekâ konusunda meydana gelen yeniliklere ve değişimlere ayak uydurmak için kamusal alanda yapay zekâ tabanlı araçları uygulayarak kullanmaya başlamıştır. Son dönemlerde Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi programı belirlenmiş ve ilgili kamu kuruluşlarının bu alandaki gelişmeleri takip etmeleri ve gelecekte kendi dijital uygulama araçlarını toplumun yararına olacak şekilde faaliyet yürütmeleri önerilmiştir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de kamu kurumlarının toplum için hazırladığı yapay zekâ uygulamalarını incelemektir. Bu araştırmanın yöntemi, nitel araştırma çeşitlerinden olan durum çalışmasına göre gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın verileri, kamu kurumlarının çevrimiçi sitesinde yer alan yazılı materyallerden elde edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre kamu kurumları tarafından tasarlanan yapay zekâ araçlarının toplum yararına hizmet sunmayı amaçladığı saptanmıştır. Kamu kurumları, akıllı ulaşım, enerji yönetimi, çevre izleme, eğitim, sağlık, gıda sektörü, haberleşme ve toplumsal projelere yönelik yapay zekâ destekli araçları üreterek vatandaşların hizmetine sunmaktadır. Toplum yararına yapılan bu yapay zekâ uygulamaları içerisinde, Hızır, Analiz Sistemleri Narkotik Ağı (ASENA), GAMER, Muhatap, Uyuma, Kades, MEB asistan, EBA sanal asistan, Dijital vergi asistanı GİBİ, NeyimVar isimli yapay zekâ tabanlı bu uygulamalar, toplum hizmetine sunulmuştur. Çünkü toplumun teknolojik yenilikleri anlaması ve kullanması hem kamu yararına hem de kendileri için hayatın kolaylaşacağı anlamına gelmektedir. Bu durum dijital vatandaşlık becerilerin önemini ortaya çıkartmıştır. Bu yüzden yapay zekâ tabanlı dijital vatandaşlık uygulamalarının gelecekte yaşamın farklı alanlarında toplumun sorunlarına çözüm bulmak için çaba sarf edeceği öngörülmektedir. Ancak yapay zekâ tabanlı dijital araçların, veri ihlali, kişisel bilgilerin güvenliği, kamusal alanı yanlış yönlendirme, gözetim toplumu yaratma endişesi gibi bazı riskleri de barındırdığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Kamu Kurumları, Teknoloji, Yapay Zekâ, Dijital Vatandaşlık Uygulamaları, Toplum*

Geliş tarihi: 27.12.2023 – Kabul tarihi: 16.02.2024, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2002

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS DEVELOPED BY PUBLIC INSTITUTIONS FOR SOCIETY IN TURKEY

ABSTRACT

Turkey has recently started to implement and use AI-based tools in the public sphere in order to keep up with the innovations and changes in the world in the field of artificial intelligence. Recently, the National Artificial Intelligence Strategy program has been determined by the Digital Transformation Office of the Presidency of the Republic of Turkey and it has been suggested that ministries should follow the developments in this field and carry out their digital application tools for the benefit of society in the future. The aim of this research is to examine the artificial intelligence applications prepared by public institutions in Turkey for the society. The methodology of this research is based on a case study, which is one of the qualitative research types. The data of this research was obtained from the written materials on the online site of public institutions. According to the results of the research, it was determined that some artificial intelligence tools were tried to be implemented in public institutions for the benefit of society. It is thought that public institutions will produce more tools that implement artificial intelligence-supported solutions in areas such as smart transportation, energy management and environmental monitoring, education, health, food sector, communication, social projects in city management and offer them to the service of citizens. Among the artificial intelligence applications for the benefit of society, these artificial intelligence-based applications named Hızır, Analysis Systems Narcotics Network (ASENA), GAMER, Kades, Uyuma, Muhatap, MEB assistant, EBA virtual assistant, Digital tax assistant GIBI, NeyımVar have been realized in order to provide useful services to the society. This situation has revealed the importance of digital citizenship skills. Therefore, it is predicted that AI-based digital citizenship applications will strive to find solutions to society's problems in different areas of life in the future. However, it has been stated that AI-based digital tools also carry some risks such as data breach, security of personal information, misdirection of public space, and concerns about creating a surveillance society.

Keywords: *Turkey Public Institutions, Artificial Intelligence, Digital Citizenship Practices, Society, Technology*

GİRİŞ

20. Yüzyılın ortalarında ortaya çıkan ve 21. Yüzyılda her alanda etkisini sürdüren yapay zekânın, insan hayatını kolaylaştırmak ve zamanı etkili kullanmak adına önemli işler başaracağı öngörülmektedir. Bu kavramla ilgili tartışmalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de yapay zekânın göreceli ve karmaşık yapısından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Yapay zekânın tanımları incelendiğinde, bilgisayarların, zekânın işleyiş biçimlerini incelemek için bir model veya teoriyi test etmek amacıyla kullanılan araçlar olduğu kabul edilir. Daha somut bir tanımla, genellikle bilgisayarların insan zekâsına benzer yeteneklere sahip olmalarını sağlamak için yapılan çabalarla ilgilidir. Dolayısıyla bilgisayar programlamasının bilgi edinilmesinde düşünme, işitme, görme, hissetme, algılama, karar verme gibi özelliklere sahip olmasıyla bilinmektedir (Haton ve Haton, 1991, s. 7-9; McCarthy, 2004).

Yapay zekânın kökeni, çok eski yıllara kadar gitse de kavramsal olarak geniş kitlelere yayılması oldukça yakın bir geçmişe dayanmaktadır. Başlangıçta, İngiliz bilim insanı Alan Turing'in 1950'lerde "Makineler düşünebilir mi?" sorusunu sormasıyla ortaya çıkmıştır. İlk yapay zekâ sistemleri, sorunu tanımla, çöz, çözümü kodla ve uygula gibi aşamalı bir yaklaşımla geliştirilmiştir. Bu sistemler, geleneksel programlamaya dayanan ve çoğunlukla kural tabanlı yöntemlerin ağırlıklı olduğu emek yoğun sistemlerini içermektedir (Nilsson, 2018). Yapay zekâ, 1956 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde, Dartmouth'ta düzenlenen bir konferansta bir grup bilim insanının katılımıyla ortaya çıkmıştır. Bu konferansta, J. McCarthy, M. Minsky, C. Shannon, A. Newell ve Simon gibi bilim insanları, zekâ ile donatılmış bir bilgisayar programının gerçekleştirme olasılığını araştırmayı önererek başlamışlardır. Fakat yapay zekâyâ ait özellikler, çok eski çağlara kadar indirgenebilir. Daha sonra 1842 yılında Babbage'nin analitik makinesi; 1936 yılında Turing evrensel makinesi, yapay zekâ ile ilgili gelişmelerden sadece bazılarıdır (Haton ve Haton, 1991, s. 7-9).

Günümüzde ise yapay zekânın tanımı şöyledir: "Bilgisayar sistemlerine veya makinelerine, insan zekâsına benzer yetenekler kazandırmayı amaçlayan bir alandır" (Haton ve Haton, 1991, s. 7-9; Nilsson, 2018). Yapay zekâ, dil işleme, mantıklı anlamlı cümle kurma, öğrenme, akıl yürütme, problem çözme gibi zekâyâ ilişkilendirilen görevleri gerçekleştirmek üzere tasarlanmış algoritmalar ve modeller kullanır. Bu sistemler, büyük veri setlerini analiz etme, desenleri tanıma, tahminlerde bulunma ve karmaşık görevleri gerçekleştirme yeteneklerine sahiptir. Dolayısıyla yapay zekânın temel amacı, bilgisayar sistemlerini insan benzeri zekâ seviyelerine yaklaştırmaktır. Yapay zekâ teknik olarak birçok alanı kapsamaktadır. Bunlar içerisinde, makine öğrenimi, derin öğrenme, doğal dil işleme, görüntü işleme, uzman sistemleri, robotbilim, oyunlar gibi alanlarla sınıflandırılabilir (Haton ve Haton, 1991, s. 7-9; McCarthy, 2004; Nilsson, 2018).

Kamusal Alanda Yapay Zekâ Kullanmanın Topluma Faydası

Yapay zekâ, birçok sektörde ve uygulama alanında kullanılmaktadır, bunlar arasında sağlık, finans, eğitim, otomotiv, güvenlik ve daha birçok sektör yer almaktadır. Özellikle yapay zekâ tabanlı dijital uygulamaların, topluma hizmet sunmak amacıyla tasarlandığı söylenebilir. Nitekim bu yapay zekâ tabanlı dijital araçların birçok alanda topluma fayda sağlama potansiyeline sahip olduğu belirtilmiştir. Bunları şu başlıklar etrafında sıralamak mümkündür (McCarthy, 2004; Nilsson, 2018; Say, 2018; Kaku, 2014; Johnson, 2017):

1. Sağlık hizmetlerinde iyileştirmeler sağlar:

- Teşhis ve tedavi: Yapay zekâ, tıbbi görüntülerden ve hastane kayıtlarından bilgi çıkartarak hastalıkların erken teşhisi ve doğru tedavi planlarının oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.
- İlaç geliştirme: Yapay zekâ, yeni ilaçlar ve tedavi yöntemleri geliştirmek için genetik verileri analiz edebilir.

2. Eğitimde kişiselleştirilmiş öğrenmeyi destekler:

- Yapay zekâ, öğrencilerin öğrenme stillerini ve ihtiyaçlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimi sunmaktadır. Hatta bu durum, öğrencilerin daha etkili bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmaktadır.

3. Şehir yönetiminde akıllı çözümler üretir:

- Trafik yönetimi: Yapay zekâ, trafik verilerini analiz ederek trafik akışını optimize edebilir. Böylece Emniyet teşkilatına ve karayollarına yardımcı olabilir.
- Enerji yönetimi: Akıllı şehirlerde, yapay zekâ enerji tüketimini optimize ederek sürdürülebilirlik ve verimlilik sağlama noktasında etkin faaliyet yürütebilir.

4. İnsan kaynakları ve istihdam sağlamak:

- İşe alım ve yetenek yönetimini belirleyebilir. Yapay zekâ, işe alım süreçlerini optimize edebilir ve şirketlere uygun adayları belirlemede etkin yardımcı olabilir.
- Yapay zekâ, iş gücünün yeniden eğitim ve geliştirme ihtiyaçlarını belirleyerek bireylere iş dünyasındaki değişen gereksinimlere uyum sağlamaktadır.

5. Güvenlik ve savunma desteği sağlar:

- Siber güvenlik: Yapay zekâ, siber tehditleri izleyerek ve tespit ederek güvenlik önlemlerini güçlendirmektedir.
- Tehdit analizi: Yapay zekâ, güvenlik tehditlerini değerlendirerek potansiyel tehlikeleri önceden belirlemede etkin rol oynar.

6. Doğal afet yönetimini koordine etmek:

- Yapay zekâ, doğal afetlerin izlenmesi ve tahmin edilmesi konusunda kullanılarak acil durum müdahalelerini optimize etmektedir. Özellikle afetlerde vatandaşların bilgilendirilmesinde ve önlem alınmasında yapıcı çözümler üretir.

7. Her bireye erişilebilirliği destekler:

• Yapay zekâ, engelli bireyler için erişilebilir teknolojilerin geliştirilmesine katkıda bulunarak toplumsal katılımı artırma potansiyeline sahiptir. Erişilebilirliği tüm vatandaşları kapsayacağı şekilde yürütmeye çalışır.

8. Tarım ve gıda güvenliğine yardımcı olur:

• Yapay zekâ, tarım verilerini analiz ederek ürün verimliliğini artırmaktadır ve gıda güvenliği konusunda çeşitli önlemlerin alınmasını desteklemektedir.

9. Sosyal hizmet faaliyetlerine etkin katılımı yönlendirmek:

• Risk değerlendirmesi: Yapay zekâ, sosyal hizmet alanında risk altındaki bireyleri belirleyerek yardım hizmetlerini yönlendirmektedir.

10. Finans faaliyetlerinin yürütülmesinde öneriler sunmak:

• Hesap yönetimi: Yapay zekâ, kişisel finans yönetiminde bireylere önerilerde bulunarak finans faaliyetlerinin etkili yürütülmesinde yardımcı olabilir. Ayrıca finans sektöründeki kurumlara rehberlik edebilir.

• Sahtecilik tespitinde yardımcı olmak: Yapay zekâ, finansal işlemlerde sahtecilik tespiti için kullanılabilir.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere yapay zekânın kamusal alanda toplumsal fayda yaratma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Özellikle yapay zekânın çeşitli sektörlerde ve toplumda nasıl fayda sağlayabileceğini aşamalar halinde bize göstermektedir. Ancak, bu teknolojilerin etik, gizlilik ve güvenlik konularında dikkatli bir şekilde yönetilmesi önemlidir. Çünkü bu konuda bazı riskler barındırır. Özellikle verilerin güvenliği, gözetim toplumu yaratma endişesi de bu riskler arasında sayılabilir. Ayrıca etik ihlalleri, gizli konuların güvenliğini açığa çıkartma korkusu, güvenliği yanlış yönlendirme ve kamusal alanda bilgi kirliliği yaratma, kişisel bilgilerin çalınması korkusu gibi riskler, bunlardan sadece bazılarıdır. Türkiye'deki resmi kurumlar arasında öne çıkan yapay zekâ uygulamalarını takip etmek, bu teknolojilerin nasıl kullanıldığını ve topluma nasıl fayda sağladığını anlamak açısından önemlidir (CDDE, 2023).

Türkiye'deki resmi kurumlar, kamu hizmetlerini iyileştirmek ve vatandaşlara daha iyi hizmet sunabilmek amacıyla yapay zekâ teknolojilerini kullanmaya başlamıştır. Türkiye'deki resmi kurumların yapmış oldukları yapay zekâ uygulamalarının temel amacı, kamuda maliyeti indirmek ve verimlilik artışı sağlamak, halkla ilişkileri etkili hale getirmek ve hizmet sunumunu aktifleştirmek, güvenlik ve istihbarata bilgi sağlayarak yardımcı olmak, eğitim alanında bilgi üreterek eğitimcilere ve öğretmenlere rehberlik etmek gibi amaçlara sahip olduğu görülmektedir (Sargın, 2020; MEB, 2023). Türkiye'deki resmi kurumlar, teknoloji temelli yapay zekâ uygulamalarını kullanarak çeşitli alanlarda toplumsal fayda sağlamayı hedefleyen bilimsel yaklaşımlar ve stratejiler geliştirmektedirler. Bu uygulamalar, yaşam kalitesini artırmak, hizmetleri iyileştirmek, güvenliği sağ-

lamak ve daha birçok alanda topluma katkıda bulunmak üzere geliştirilmektedir. Bu uygulama alanları, yapay zekâ teknolojisinin geniş bir yelpazede toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılabileceğini göstermektedir. Ancak, bu uygulamaların gizlilik, güvenlik ve etik konularında dikkate alınması gereken önemli sorunları da beraberinde getirdiğini unutmamak gerekir (Johnson, 2017).

Türkiye’de Kamu Kurumlarında Yapay Zekânın Yol Haritası

Son yıllarda biyo-teknoloji, yapay zekâ ve nano-teknolojinin gelişimiyle birlikte endüstrilerin dijitalleşmesinin artacağı öngörüsüne odaklanmaktadır. Bilgisayar çiplerinin maliyetinin düşmesi, bilgisayarların ve internetin geniş bir şekilde yaygınlaşması beklenmektedir. Bu dijitalleşme sürecinin önce eğlence ve müzik endüstrisiyle başladığı, ardından medya, ulaşım, tıp ve eğitim gibi sektörleri etkilediği ifade edilmektedir. Gelecekte ise evlerin dijital ekranlarla kaplı, 3D televizyonların yaygın olarak kullanıldığı, camı olmayan ortamlarda yaşanan bir döneme geçişin beklendiği ifade edilmektedir (Kaku, 2014). Belirtilen öngörüler, teknolojik gelişmelerin toplum ve endüstri üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Dijitalleşme, birçok sektörde dönüşüme neden olmuş ve gelecekte daha da yaygınlaşması beklenmektedir. Bu süreç, bilgiye erişimde kolaylık sağlarken, aynı zamanda yaşam tarzında ve endüstrilerde büyük değişimlere yol açabilir.

Türkiye’deki kamu kurumlarında yapay zekânın geleceği, tartışmalı bir konu olup kamu kurumların hedef ve amaçları doğrultusunda oluşturulacak politikalar neticesinde şekilleneceği düşünülmektedir. Şayet kamu kurumları toplumsal yarar sağlamak adına yapay zekâ uygulamalarını şu hedefler doğrultusunda yapılandırabilir. Daha fazla otomasyon ve verimlilik artışı sağlamak için kamu kurumları, yapay zekâ teknolojilerini daha fazla görevin otomatize edilmesi ve süreçlerin verimliliğini artırmak için kullanabilir. Özellikle personelin daha stratejik görevlere odaklanmasına ve daha hızlı hizmet sunumuna olanak tanıyacak uygulamalar gerçekleştirebilir. Chatbotlar ve diğer yapay zekâ araçları, kamu kurumlarının halkla daha etkili bir şekilde iletişim kurmasına ve hizmet sunmasına yardımcı olabilir. Vatandaşların sorularına hızlı yanıtlar verme kapasitesi artıracığı öngörülmektedir. Sağlık ve eğitim sektöründe yapay zekâ uygulamalarının kullanımının artacağı tahmin edilmektedir. Kamu kurumları, sağlık ve eğitim sektörlerinde yapay zekâ uygulamalarına daha fazla ağırlık vereceği düşünülmektedir. Teşhis ve tedavi süreçlerinde, eğitim materyallerinin kişiselleştirilmesinde ve öğrenci başarısının değerlendirilmesinde yapay zekâ kullanımının artacağı söylenebilir.

Kamu kurumları, şehir yönetiminde akıllı ulaşım, enerji yönetimi ve çevre izleme gibi konularda yapay zekâ destekli çözümleri uygulayan araçları daha fazla üreterek vatandaşların hizmetine sunabilir. Özellikle günümüzde popüler olan şehirlerin sürdürülebilirlik ve yaşanabilirlik açısından gelişimini destekleyeceği öngörülmektedir. Kamu kurumları, siber güvenlik önlemlerini güçlendirmek ve tehditleri daha etkili bir şekilde tespit etmek için yapay zekâ teknolojilerine daha fazla odaklanacağı söylenebilir. Türkiye’deki kamu kurumları, büyük veri ana-

lizi ve yapay zekâ destekli karar destek sistemleri aracılığıyla stratejik kararlar alabilirler. Hatta yapay zekâ teknolojilerini daha etkili bir şekilde kullanabilmek için personel eğitimine ve sektör içi iş birliğine daha fazla önem vermenin gerektiği düşünülmektedir. Ancak, bu olasılıkların gerçekleşmesi için etik, gizlilik, güvenlik ve hukuki konularda çeşitli zorlukların üstesinden gelinmesi önemlidir. Ayrıca, teknolojinin hızla geliştiği bir ortamda, kamu kurumlarının bu değişimlere uyum sağlaması ve teknolojik gelişmeleri izlemesi için esnek politika ve stratejilere ihtiyaçları olacaktır (CDDE, 2023).

Kamu Kurumlarında Yapay Zekâ Uygulamaları ve Sosyal Sorumluluk

Kamu kurumlarında yapay zekâ uygulamaları, sosyal sorumluluk alanında yardımcı olacağı gibi bazı fırsatlar da sunabilir ve çeşitli toplumsal sorunlara yönelik çözümler üretebilir. Örneğin yapay zekâ destekli bir sosyal sorumluluk projesi konusu olan “evde şiddet gören insanlar” isimli bir uygulama aracılığıyla bazı ön tespitler yapılabilir. Ya da Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı insanların sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyini hızlı bir şekilde tespit edip veriler elde etmek istiyorsa şehir, mahalle, sokak temelli bir yapay zekâ uygulaması aracılığıyla kişilerle anında iletişim kurabilir veya sorunları hakkında öneriler sunabilir. Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere kamu kurumlarında sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesinde yardımcı olacak yapay zekâ kullanımına dair bazı örnekler şunlardır: Sağlık hizmetlerinin teşhis ve tedavisi, eğitimin herkes için erişilebilir olması ve öğrencilerin gelişmelerinin takip edilmesi, çevre ve sürdürülebilir bir dünya için sosyal sorumluluk projelerini uygulama, analiz etme ve değerlendirme süreçlerinde yürütülebilir. Çevresel felaketlerle etkin mücadele için afet yönetimi ve acil durum hizmetlerinin etkili yürütülmesi için çevre temelli sosyal sorumluluk projelerinde sorunlara etkili çözümler üreten uygulamaların önemi her geçen gün artmaktadır. Günümüz dünyasında en önemli problemlerden biri olan yoksullukla mücadele etmek için yapay zekâ araçları toplumsal ihtiyaç analizi yaparak kaynakların doğru ve adil bir şekilde dağılımında yardımcı olabilir. Ayrıca eğitim ve iş bulma fırsatları konusunda öneriler getirerek ilgili kamu kurumuna katkı sağlayacağı umulmaktadır (Öztemel, 2020; Say, 2018; CDDE, 2023).

Kamu kurumlarında yapay zekâ uygulamaları, sosyal sorumluluk ile ilgili çalışma konularından biri de insan hakları ihlallerini tespit edilmesidir. Özellikle ilgili kamu kurumu, geliştireceği yapay zekâ uygulamasıyla insan hakları ihlallerini izleyerek ve tespit ederek, bu alandaki etkin mücadelede önemli bir rol üstlenebilir. Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere, yapay zekânın sosyal sorumluluk bağlamında kullanımına dair sadece birkaç örnek sunulmuştur. Bununla birlikte, yapay zekâ projelerinin geniş bir toplumsal kesimi kapsayacak ve maksimum fayda sağlayacak şekilde geliştirilmesi için çok paydaşlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği ifade edilebilir. Dolayısıyla Türkiye’de kamu kurumlarının toplum için hazırladığı yapay zekâ uygulamalarına yönelik bu çalışmanın teorik ve kavramsal çerçevesini temellendirmenin ilgili araştırmacılara, yapay zekâ alanına, kamu kurumlarının dijitalleşmeye verdiklerini önemi göstermesi açısından önemli ol-

duğu söylenebilir. İlgili alan yazında yapay zekâ ile ilgili yerli ve yurtdışında yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bunlar içerisinde MEB’te yapay zekâ etkinlikleri (Sargın, 2022), yapay zekâ (Haton ve Haton, 1991), yapay zekâ döngüsü (Kaku, 2014), yapay zekâ geleceği (Öztemel, 2020), yapay zekâyı anlama ve gelecekte topluma etkisi (Sheikh, 2020), yapay zekânın kısa bir tarihi (Buchanan, 2006), yapay zekâya giriş (Ertel, 2018), yapay zekâya modern bir yaklaşım (Russell ve Norvig, 2010), yapay zekânın tanımı (Wang, 2020), yapay zekâ nedir? (McCarthy, 2004) isimli çalışmalarda yapay zekânın teorik yapısı, alanları, tarihçesi, kullanım alanları ve geleceğine yönelik açıklayıcı bilgiler sunulmaktadır. Ancak bunun dışında alan yazında çok farklı çalışmalar da yer almaktadır. Bunlar Türk kamu yönetiminde e-devlet uygulamaları dijital dönüşüm ofisi (Avaner ve Fedai, 2019), Devlet erkinin yönetim paradigmasının yapay zekâ bağlamında dönüşümü (Aydın, 2019), Türkiye’nin ilk yapay zekâ stratejisi (CDDE, 2023), yapay zekâ ve kamu yönetimine yansımaları (Önder ve Saygılı, 2018), 50 soruda yapay zekâ (Say, 2018), dijitalleşmenin kamu ve politikalarına etkisi (Gül, 2018), konulu çalışmaların daha çok yapay zekânın kamuya etkileri ile ilgili spesifik araştırma konuları olduğu görülmektedir. Son dönemlerde yapılan ve daha özelden bir araştırma konusu olan “vatandaşların akıllı kent uygulamalarına bakışı” isimli çalışmada, vatandaşların yeterince toplum yararına oluşturulan yapay zekâ destekli uygulamaların farkında olmadığı, ancak vatandaşların kamu kurumları tarafından yapılan bu uygulamalara yönelik bakış açılarının genel olarak olumlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca vatandaşların gelir durumu düştükçe akıllı uygulamalara erişimin azaldığı, eğitim seviyesi düştükçe akıllı uygulamalara erişim ve farkındalığın azaldığı ifade edilmiştir (Sezgin, 2022). Bu alanda yapılmış olan araştırmaların ışığında, ülkemizde kamu kurumlarında yapay zekânın toplum yararı doğrultusunda kullanımı üzerine bir çalışmanın mevcut olmaması, ilgili alandaki boşluğun fark edilmesine neden olmuştur. Bu eksikliğin giderilmesi ve gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın ana teması doğrultusunda yapılan çalışmalara odaklanmış ve bir sınırlama getirilmiştir.

Türkiye’de kamu kurumları, topluma daha iyi hizmet sunmak için faydalı, yararlı ve destekleyici dijital uygulamaları hayata geçirmiştir. Nitekim kamu kurumları tasarruf sağlamak, teknolojiden faydalanmak, kamu yararını gözetmek, topluma yararlı işler sunmak, vatandaşların sorunlarına hızlı ve etkili çözümler üretmek için yapay zekâ tabanlı bazı uygulamalar yapmışlardır. Ancak bu uygulamaların neler olduğu merak konusudur. Ayrıca bu uygulamalar, internet tabanlı yapay zekâ algoritması ile mi donatılmıştır? gibi soruya yanıt aramak adına bazı kamu kurumları araştırmaya dâhil edilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın amacı, Türkiye’de kamu kurumlarının toplum için hazırladığı yapay zekâ uygulamalarını incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın yöntemi, nitel araştırma çeşitlerinden olan durum çalışmasına göre gerçekleştirilmiştir. Durum çalışması, belli bir sınırlaması olan sistemin, olayın, programın incelenmesidir. Bir sistemin nasıl işlediğini analiz etmek için sistematik ve ayrıntılı incelemeye dayanan metodolojik bir yaklaşımdır (Chmiliar, 2010; Merriam, 2013; Yin, 2018). Dolayısıyla bu çalışmada kamu kurumları tarafından topluma yararlı hizmet sunmak amacıyla uygulamaya koydukları yapay zekâ destekli dijital vatandaşlık uygulamalarının mevcut durumu incelenerek literatür doğrultusunda genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Türkiye'deki kurumlardır. Bu kurumlar içerisinde sadece 11 kamu kurumu seçilerek çalışmaya dâhil edilmesinde bazı ölçütler etkili olmuştur. Bu ölçütler içerisinde, toplum için dijital uygulamalara yönelik projeleri başarıyla gerçekleştirmeleri, toplumu ilgilendiren konularda dijital uygulamalara daha fazla vurgu yapmaları ve bütçeleri gibi faktörler etkili olmuştur. Bu ölçütlerden anlaşıldığı üzere araştırma örnekleminin belirlenmesinde ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu durum, aynı zamanda araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın verileri, kamu kurumlarının çevrim içi sitesinde yer alan yazılı materyallerinden elde edilmiştir. Bu bilgi edinme süreci, araştırmanın şu sorusu doğrultusunda yapılmıştır:

a-) Kamu kurumlarının topluma hizmet sunmak amacıyla uyguladığı yapay zekâ tabanlı dijital araçlar hangileridir?

Bu araştırma sorusuna yanıt bulmak amacıyla doküman incelemesi tekniğiyle toplanan veriler, betimsel analizle çözümlenmiştir. Bu çalışmada verilerin çevrimiçi ortamda toplandığı ve çalışmaya dâhil edilen kamu kurumları şunlardır:

1. T.C. Dışişleri Bakanlığı
2. T.C. İçişleri Bakanlığı
3. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
5. T.C. Sağlık Bakanlığı
6. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı
7. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
8. T.C. Adalet Bakanlığı
9. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
10. T.C. TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü
11. T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı

Verilerin analiz süreci ilgili kamu kurumunun sitesine girilerek yapay zekâ tabanlı uygulama ve araçlara bakılmış, daha sonra tespit edilen bu uygulamalar incelenmiş ve word ortamına aktarılmıştır. Son olarak toplum için yapılan yapay zekâ uygulamalarının özellikleri hakkında bilgiler verilmiş ve yorumlanmıştır.

BULGULAR

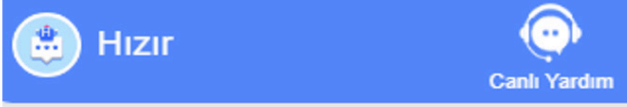
Bu bölümde araştırmanın bulgularına ve yorumlarına yer verilmiştir.

1. T.C. Dışişleri Bakanlığı

Dışişleri Bakanlığı, 10 Kasım 2020 tarihinde gerçekleştirdiği açıklamada, dijital diploması girişimi kapsamında bakanlığın yeteneklerini çağa uygun bir şekilde dönüştürdüğünü belirtmiştir. Yurt dışındaki vatandaşlara sunulan hizmetlerin kalitesini artırmak amacıyla çaba sarf ettiklerini vurgulayan Bakanlık, öncelikli sorunluluklarının vatandaşların haklarını ve hukuklarını korumak olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı, vatandaşlara her günün her saati, mesai gözetmeksizin yapay zekâ aracılığıyla yanıt verecek olan ‘Hızır’ uygulamasını hayata geçirme kararı almıştır. Bu uygulama, yurttaşlara yardımcı olma amacıyla tasarlanmış yapay zekâ tabanlı bir çözüm olarak öne çıkmakta ve sorunlara etkili bir şekilde cevap verme hedefini taşımaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 1

Dışişleri Bakanlığı Hızır Uygulaması

Daha iyi hizmet verebilmek için

ChatBot servisi

(Kaynak: Dışişleri Bakanlığı, 2023.)

2. T.C. İçişleri Bakanlığı

2.1. Analiz Sistemleri Narkotik Ağı (ASENA)

İçişleri Bakanlığı tarafından geliştirilen bir yapay zekâ tabanlı uygulama olan “ASENA” uyuşturucunun izini sürmektedir. Yapay zekâ tabanlı olarak hazırlanan ASENA yazılım programı sayesinde birçok suç unsuru tespit edilmiş ve ilgili birimlerin suçu tespit etmesinde büyük yarar sağladığını ifade etmişlerdir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün açıklamalarına göre, yerli olarak geliştirilen Analiz Sistemleri Narkotik Ağı (ASENA) yazılımı, toplumu koruma amacıyla suçluları tespit etmek için kullanılmakta olup, narkotik dâhil olmak üzere 3 bin 795 suçun

açığa çıkarılmasına katkı sağlamıştır (İçişleri Bakanlığı, 2023). ASENSA, yapay zekâ temelli bir yazılım olup, Türk mühendisler tarafından özel olarak hazırlanmıştır ve e-Devlet ile UYAP'ın yanı sıra İçişleri ve Adalet bakanlıklarının veri tabanlarıyla entegre bir şekilde çalışabilmektedir. Bu yazılım programı, Mart 2021'de hayata geçirilmiş olup, toplamda 3-4 yıllık bir yazılım sürecinin ardından kullanıma sunulmuştur. Sistemi kullanmak üzere atanmış olan 3 bin 100 görevli arasında, 650'si tam yetkili olarak görev yapmaktadır. ASENSA'nın kullanıcıları, sıkı bir eğitimden geçirilmiş olup, her komutu sormaktan işleme kadar tüm süreçleri başarıyla uygulayabilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 2

Aseña Yapay Zekâ Uygulaması

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023).

2.2. Gamer Projesi

GAMER yazılımı projesi, kamu düzenini ve güvenliğini tehdit eden olayların önlenmesi ve acil durumlarda etkili koordinasyonu sağlamayı amaçlayan bir sistemdir. Bu proje, ihbar anından başlayarak olayın sonuçlanmasına kadar geçen süreçte güvenli bir şekilde bilgi toplar. Toplanan bilgiler, olayla ilgili tüm veri tabanlarındaki bilgilerle birleştirilerek, illerde ve merkezde bulunan koordinasyon makamlarına raporlanır ve analiz edilir. Ayrıca, operasyon makamlarına anlık gerekli bilgileri iletme üzere 7/24 çalışan bir sistemdir. Uygulamanın geliştirme süreci devam etmektedir ve yeni nesil 112 acil çağrı merkezlerinin faaliyete geçmesiyle birlikte veri madenciliği ve olay analizi gibi yapay zekâ çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, olayların önceden tahmin edilmesi gibi yapay zekâ odaklı çalışmalar da yürütüleceği belirtilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2023). Toplumsal sorunları çözmek için yararlı, hızlı ve etkili hizmetler sunmak amacıyla faaliyetler tek bir başlık kapsamında toplanmıştır. Böylece etkin, koordineli ve vatandaşlara zamanında hizmet sunmak için etkili bir strateji olduğu söylenebilir.

Şekil 3 *GAMER Projesi*

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023).

2.3. KAAN EGM Mobil

T.C. İçişleri Bakanlığı'nın dijital uygulamalarından biri de KAAN EGM mobil uygulamasıdır. Özel güvenlik görevlileri ile genel kolluk kuvvetleri arasında etkili iletişim ve iş birliği sağlayarak kamu güvenliğini artırmayı hedefleyen bir girişimdir. Proje, özel güvenlik görevlilerinin genel kollukla koordineli çalışmasını teşvik eder, kamu kaynaklarını etkin kullanmayı amaçlar ve özellikle stratejik noktalarda suç önleme odaklı güvenlik hizmeti sunmayı hedeflemektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023). Toplumsal anlamda iş birliğinin ve güvenliğin sağlanması adına yararlı çalışmalardan biri olduğu söylenebilir.

2.4. Uyuma Projesi

UYUMA projesi, ülkemizdeki uyuşturucu madde kullanımıyla mücadeleyi teknolojik imkânlarla güçlendirmeyi amaçlayan bir girişimdir. Proje, vatandaşların uyuşturucu suçlarına karşı duyarlılığını artırarak toplumsal sorumluluk bilincini güçlendirmeyi hedefler. Uygulama, kullanıcıların kimlik bilgilerini gizli tutarak, anonim şekilde uyuşturucu ticareti ihbarlarını yapmalarına olanak tanır. Vatandaşlar, uygulama aracılığıyla gördükleri suçları bildirebilir ve bu bildirimler bölgeye en yakın kolluk kuvvetine iletilir. Bu sayede suçla mücadelede vatandaşların katkısı artırılarak güçlü bir mücadele ortamı oluşturulur (İçişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 4

Uyuma Uygulaması

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023).

2.5. Muhatap Güvenli Hat Uygulaması

Başkanlık tarafından geliştirilen ve Bakanlık bünyesinde kullanılan "Muhatap" projesi, güvenli, video görüntülü, sesli ve metin tabanlı haberleşme imkânı sunan bir uygulamadır. Kriptolu Mobil GAMER projesinin bir parçası olan Muhatap, canlı sesli ve görüntülü konferanslar, metin tabanlı anlık iletişim gibi özelliklere sahiptir. Uygulama, güvenlik testlerinden başarıyla geçmiş olup, kesintisiz ve güvenli haberleşmeyi amaçlamaktadır. Uygulama, uçtan uca şifreleme ile sesli ve görüntülü iletişim, metin tabanlı mesajlaşma, resim ve video paylaşımı gibi özelliklere sahiptir. Kullanıcılar arasında anlık durum görüntüleme imkânı sunan uygulama, ses ve görüntülü konuşmalara dair herhangi bir kayıt tutmamaktadır. Ayrıca bu uygulamanın altyapısı genişlemeye açık bir şekilde tasarlanmıştır. Bakanlık bünyesindeki üst düzey yöneticiler, valiler, il emniyet müdürleri ve diğer belirli birimler tarafından kullanılan uygulama, AppStore üzerinden indirilebilir ve şifreli iletişim sağlar. "Muhatap" uygulamasının mevcut kapasitesi 4000 kullanıcıya hitap etmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 5

Muhatap Güvenli Hat Uygulaması

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023).

2.6. Kadın Destek Uygulaması (KADES)

KADES, T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen resmi bir uygulamadır ve kadınlar ile çocukların maruz kaldığı şiddet ve taciz gibi olayları önlemeyi amaçlamaktadır. Bu uygulama, kadına yönelik şiddetin artış gösterdiği son yıllarda, kadınlara acil destek sağlamak üzere geliştirilmiştir. Toplumaya yönelik hizmet amacı taşıyan dijital bir uygulamadır. Kullanıcılar, akıllı telefonları aracılığıyla kadın acil destek ihbar sistemine hızlı bir erişim sağlayabilir ve şiddet durumlarında yardım çağrısında bulunabilirler. KADES uygulaması, T.C. kimlik numarası ve aktivasyon koduyla aktive edilir ve acil durumlarda cihaz konum bilgisini paylaşarak 155 Polis imdat acil çağrı merkezi'ne tek bir tuşla ulaşma imkânı sunar. Bu sayede, en yakın ekip veya devriye biriminin olay yerine yönlendirilmesi ve etkili bir müdahalenin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır (İçişleri Bakanlığı, 2023).

Şekil 6

Kadın Destek Uygulaması (KADES)

(Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2023).

3. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı yurttaşlara etkili hizmet vermek ve yardımcı olmak amacıyla MEB asistan ve EBA sanal asistanını uygulamaya geçirdi.

MEB Asistan Nedir?

Millî Eğitim Bakanlığı'nın geliştirdiği MEB asistan, kullanıcılara Millî Eğitim Bakanlığı ile ilgili sorularını hızlı bir şekilde çözmelerine olanak tanıyan bir dijital asistan hizmetidir. Bu platform, kullanıcıların istedikleri bilgiye anında erişim sağlayarak, web sitesinde dolaşma ve farklı bölümler arasında gezinme gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca, MEB asistan 7/24 kullanılabilirlik sunarak, her an soruların yanıtlanmasına imkân vermektedir. Öğrenciler, öğretmenler, veliler ve diğer eğitim paydaşları, MEB asistan üzerinden çeşitli konulardaki sorularını canlı bir kişi ile yazışma yöntemiyle anında çözebilmektedir. Bu kapsamda, burs işlemleri, yurtdışı görevlendirmeler, Bilsem'den Açık öğretime geçiş, Bakanlık mevzuatı hakkında bilgiler, sınavlar ve atamalar gibi birçok konuda destek alabilirler. Bu hizmet, eğitimle ilgili konularda hızlı ve etkili bir iletişim aracı olarak kullanıcıların karşısına çıkmaktadır, böylece eğitim sistemi ile ilgili soruların daha etkili bir şekilde çözülmesine katkı sağlamaktadır (MEB, 2023).

MEB Asistan Nasıl Bir Teknoloji ile Çalışıyor?

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen MEB asistan, doğal dil işleme ve makine öğrenmesi teknolojilerinin birleşimiyle ortaya çıkmış bir dijital asistan hizmetidir. Bu asistan, CBOT gibi kural tabanlı chatbotlara kıyasla daha gelişmiş bir kullanıcı deneyimi sunmak amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri tarafından iş birliği içinde oluşturulmuştur. Doğal dil işleme teknolojisi, MEB asistan'ın serbest bir şekilde yazılmış metinleri anlamasını ve insan gibi doğru cevaplar vermesini sağlar. Bu özellik, kullanıcıların asistana sorularını yazılı olarak iletebilmelerine rağmen, MEB asistan'ın bu metinleri anlamak ve uygun şekilde yanıtlamak konusunda etkili olduğunu vurgular. Ayrıca, makine öğrenmesi teknolojisi, sistemin sürekli olarak yeni sorularla eğitilebilir olmasına olanak tanır, bu da asistanın zamanla daha akıllı ve kapsamlı hale gelmesini sağlar. MEB asistan, Millî Eğitim Bakanlığına ait diğer sanal asistan olan EBA asistan ile iletişim

kurabilme yeteneğine sahiptir. Bu özellik, asistanların birbirleriyle etkileşim kurarak daha karmaşık konuları anlama ve kullanıcılara daha geniş kapsamlı destek sağlama potansiyeline işaret eder. Bu teknolojik gelişmeler, eğitim alanında dijital yardımcıların etkili bir şekilde kullanılmasına yönelik bir ilerleme olarak değerlendirilebilir (MEB, 2023)

Şekil 7

MEB Sanal Asistan

(Kaynak: MEB, 2023).

EBA Asistan Nedir?

EBA asistan, EBA kullanıcılarına yönelik tasarlanmış bir dijital asistan olup, kullanıcıların kullanım süreçlerine destek sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. İlk aşamada Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri tarafından belirlenen 10 ana başlık altında 100'den fazla soruya anında cevap verebilmek için tasarlanmıştır. Bu uygulamanın temel avantajı, kullanıcıların istedikleri bilgilere, site içerisinde gezinme veya farklı bölümler arasında dolaşma ihtiyacı olmaksızın anında erişebilmesidir. EBA asistanı, öğrencilerin, öğretmenlerin ve velilerin çeşitli konulardaki sorularına (örneğin, şifre alma, şifre yenileme, ders programı sorgulama, sınav durumlarını öğrenme, öğretmenlerle iletişim kurma, ders tekrarı yapma) canlı bir kişi ile yazılı olarak anında yanıt alabilmelerini sağlamaktadır (MEB, 2023).

Türkiye'nin dijital eğitim platformlarından biri olan EBA, covid-19 salgınına yönelik alınan tedbirler çerçevesinde başlatılan uzaktan eğitim sürecinde, dünya genelinde en çok ziyaret edilen eğitim portalları arasında önemli bir konum elde etmiştir. MEB uzmanları, EBA'nın artan taleplerini etkili bir şekilde karşılamak amacıyla sistem altyapısını güçlendirmeye devam etmektedir. EBA asistan, Türk mühendisleri tarafından geliştirilmiş yapay zekâ özellikleri ile uzaktan eğitimde sıkça sorulan sorulara anlık cevap verebilme yeteneğine sahiptir (MEB, 2023). Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerine göre, EBA asistanının geliştirilmesi kamu-özel sektör işbirliğinin güçlü bir örneğini sergilemektedir. Türkiye'nin hızlı bir

şekilde dünya genelindeki eğitim yeniliklerine uyum sağlayabilen esnek yapısı, bu süreçlerin başarıyla yönetilmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda MEB, öğrencilerin sorunlarına etkili ve hızlı bir şekilde yanıt verebilmek adına dijital teknolojileri kullanma konusunda kararlılığını sürdüreceğini belirtmiştir (MEB, 2023). Bu gelişmeler, Türkiye'nin eğitimde dijital teknolojileri etkin bir şekilde kullanarak öğrencilere destek sağlama ve eğitim sistemini güçlendirmeye yönelik attığı adımları yansıtmaktadır.

Şekil 8

EBA Sanal Asistan

(Kaynak: MEB, 2023).

4. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı, vatandaşlar için bazı teknolojik temelli mobil uygulamalar yapmıştır. Fakat yapay zekâ destekli uygulamaları özel sektörle iş birliği yaparak ve *Raunt* ve *Hızlıgo* isimli özel sektörde geliştirilen ve kullanan yapay zekâ desteği ile hazırlanan bu uygulamaları halk kütüphanelerinde ücretsiz olarak halkın kullanımına sunmuştur. Bu uygulamaların yeni eğitim öğretim yılında halk kütüphaneleri üniversite adayları ve lise öğrencilerinin vazgeçilmez adresi olacağı ifade edilmiştir. Kişiyeye özel üniversite hazırlık çözümü olan *Raunt* akıllı çalışma sistemi ile okuma hızını en az iki kat artıran *Hızlıgo* uygulamasına halk kütüphanelerinde ücretsiz olarak erişilebilecektir. Öğrencilerin okuma hızlarını artırarak hayal ettikleri üniversiteye hazırlanmaları için konforlu bir çalışma ortamı sunan halk kütüphaneleri bu iki ücretsiz uygulama ile adayların üniversite yolculuklarını kolaylaştıracaktır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Hızlıgo ise akademisyenlerden öğrencilere herkesin destekçisi olacak. Son derece konforlu bir çalışma ortamı sunan kütüphanelere vatandaşların katılım göstermeleri gerektiği açıklanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı halk kütüphanelerinde hizmete sunulan uygulamaları Bakan Ersoy da sosyal medya hesaplarından duyurdu. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy, üniver-

site adaylarını, lise öğrencilerini ve okuma hızlarını geliştirmek isteyen herkesi kütüphanelere davet ettiği paylaşımında, halk kütüphanelerinde gençlere öğrenme süreçlerinde yardımcı olmak için yapay zekâ destekli uygulamalarını ücretsiz kullanıma sunduklarını ifade etmiştir.

Bu uygulamalar, toplumsal anlamda gençlere yararlı bir hizmet sunmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle Bakanlığın topluma yararlı bir hizmeti olarak görülebilir (KTB, 2023).

Şekil 9

Raunt ve Hızlıgo Yapay Zekâ Uygulaması

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Bağlı Bütün Halk Kütüphanelerinde
Üniversiteye Hazırlık Çözümü **Raunt**
Lise Öğrencilerimizin, Online Hızlı
Okuma Programı **HIZLIGO** ise
Tüm Ziyaretçilerimizin

**ÜCRETSİZ
KULLANIMINA
AÇILDI!**

Lise öğrencilerimiz,
<https://www.raunt.com/halk-kutuphanesi> adresinden Raunt kayıtlarını tamamlayarak kütüphanede bulduklarını süre içerisinde Raunt'la çalışmalarını sürdürebilirler.

Tüm ziyaretçilerimiz ise
<https://www.vitaminegitim.com/orta-okul/halk-kutuphanesi.jsp> adresinden Hızlıgo kayıtlarını tamamlayarak düzenli çalışmayla okuma hızlarını arttırabilirler.

ETKİN KÜTÜPHANE
Raunt
HIZLIGO

YAPAY ZEKÂ DESTEĞİ İLE HAZIRLANAN "RAUNT" VE "HIZLIGO" HALK KÜTÜPHANELERİNDE ÜCRETSİZ

(Kaynak: KTB, 2023).

5. T.C. Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, Ulusal Projeler Yönetim Koordinatörlüğü bünyesinde, sağlık sektöründe yapay zekâ ve giyilebilir teknolojilerin entegrasyonunu yönlendirmeyi hedefleyen "Yapay Zekâ ve Giyilebilir Teknolojiler Birimi'ni" kurmuştur. Bu birim, topluma fayda sağlama amacı doğrultusunda çeşitli uygulamalar gerçekleştirmiş ve ayrıca Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı tarafından oluşturulan "Türkiye Sağlık Veri Araştırmaları ve Yapay Zekâ Uygulamaları Enstitüsü" ile iş birliği yaparak projeler aracılığıyla gereksiz tetkiklerin azaltılması, maliyet tasarrufu, hızlı raporlama, tanı ve teşhis imkânlarının artırılması gibi konularda çalışmalarını sürdürerek sağlık sektöründe önemli gelişmelere katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çabalar, sağlık alanında teknoloji ve veri odaklı çözümlerin etkili bir şekilde kullanılması yoluyla daha etkin, hızlı ve ekonomik sağlık hizmetleri sunma amacını yansıtmaktadır" (Cumhurbaşkanlığı Dijital Ofisi, 2021, s. 16-25).

“NeyimVar?” uygulaması

NeyimVar uygulaması, kullanıcıların girdikleri şikâyetlere dayanarak olası teşhis tahminlerinde bulunarak doğru tıbbi branşa yönlendirilmelerini sağlayan bir platformdur. Uygulama, şikâyetlere dair soruları yanıtlayarak muhtemel teşhisleri belirlemenize olanak tanır ve ardından Merkezi Hekim Randevu Sistemi'ne bağlanarak ilgili branştan randevu oluşturmanıza yardımcı olur. NeyimVar uygulamasına, e-Nabız hesabınız veya e-Devlet hesabınız ile T.C. Kimlik Numaranız ve e-Nabız/e-Devlet şifreniz aracılığıyla giriş yapabilirsiniz. Alternatif olarak, e-Nabız hesabınız içinde yer alan NeyimVar butonunu kullanarak ilerleyebilirsiniz. Ayrıca, şikâyetin bulunduğu bölge, üç boyutlu insan modeli üzerinden de seçilebilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2023).

Şekil 10

NeyimVar? Uygulaması

Soruları Cevaplayınız

Girdiğiniz şikayetlerle ilişkili, sistemin size sorduğu soruları cevaplayınız.

NeyimVar?

NeyimVar uygulaması ne işe yarar?
Girdiğiniz şikayetlerinizi değerlendirerek sizin doğru branşa yönlendirilmenizi sağlar.

e-nabız
Sağlık Bakanlığı

türkiye.gov.tr
Devlet

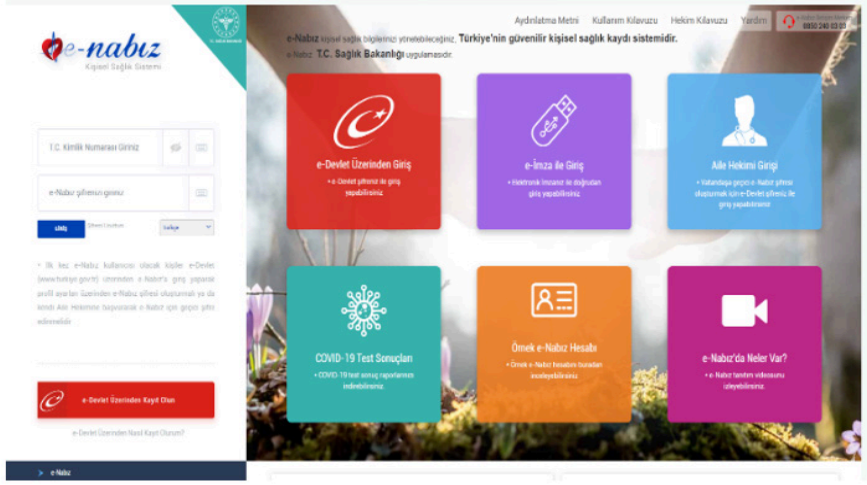
NeyimVar Sistemine Nasıl Giriş Yapalım?
Sisteme girişte kimlik doğrulama e-Nabız veya e-Devlet üzerinden yapılmaktadır.

(Kaynak: SB, 2023).

E-Nabız uygulaması

E-Nabız, vatandaşların ve sağlık profesyonellerinin internet ve mobil cihazlar aracılığıyla erişebileceği bir sağlık bilişim uygulamasıdır. Bu uygulama, muayene, tetkik ve tedavilerle ilgili sağlık verilerini toplayan sağlık kuruluşlarından vatandaşların kişisel sağlık kayıtlarını yönetmelerini sağlayan bir sistemdir. E-Nabız, tıbbi özgeçmişe internet üzerinden tek bir noktadan erişim sağlayarak, sağlık bilgilerinin nerede olursa olsun yönetilmesine imkân tanır. Uygulama, kullanıcılara verdikleri yetki dâhilinde sağlık kayıtlarını hekimlerle paylaşma olanağı sunar. Bu, teşhis ve tedavi süreçlerinin kalitesini ve hızını artırarak, hastalar ile sağlık profesyonelleri arasında güçlü bir iletişim ağının kurulmasını sağlar. E-Nabız, internet üzerinden güvenli bir şekilde erişilebilen geniş ve kapsamlı bir sağlık bilişim alt yapısı sunarak, sağlık verilerinin güncellenmesi, eklenmesi ve silinmesi gibi işlemleri kullanıcıya kolaylıkla sağlar. E-Nabız'ın sunduğu bu özellikler, bireylerin kendi sağlık bilgilerini daha etkili bir şekilde yönetmelerini sağlamanın yanı sıra, sağlık profesyonelleri ile hastalar arasında daha etkili iletişim ve iş birliği imkânları sunarak sağlık hizmetlerinin daha kişiselleştirilmiş ve etkili olmasına katkıda bulunmaktadır (SB, 2023).

Şekil 11
Sağlık Bakanlığı E-Nabız Uygulaması

(Kaynak: SB, 2023).

6. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından geliştirilen ve vatandaşlar için kullanıma sunulan GİBİ isimli dijital vergi asistanı, yapay zekâ tabanlı olarak hazırlanmış ve mükelleflerin sorularını yanıtlamak için en hızlı şekilde erişimlerine imkân tanımaktadır (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2023).

Dijital Vergi Asistanı GİBİ

Hazine ve Maliye Bakanlığı, yapay zekâ teknolojisi ile mükellef sorularına cevap veriyor. Dijital vergi asistanı “GİBİ” ile şifre ve giriş işlemi gerekmeksizin mükelleflerimizin sorularının cevaplarına en hızlı şekilde erişmelerine imkân tanınmaktadır. GİBİ uygulaması cevap havuzunda yer alan 461 cevaba 8.300 ayrı soru türü ile anında erişim sağlanabilmektedir. GİBİ’yi kullanmanın çok kolay olduğu belirtilmiştir. GİBİ kullanımı için şifre gerekmemektedir. GİBİ simgesine tıklamak sureti ile açılan diyalog alanında ilk sorunuzu ileterek GİBİ’nin sorunuza cevap vermesini sağlayabilirsiniz. GİBİ 7/24 vatandaşlarının hizmetinde olduğu belirtilmiştir. Kişiyi ve duruma özel nitelikte olmayan güncel mevzuat bilgilerinden oluşan cevaplara, istenilen zamanda erişilebilmesi ile mükelleflerimize zamandan tasarruf etme imkânı sağlanmaktadır (HMB, 2023).

GİBİ yapay zekâ uygulaması, dinamik içeriğe sahiptir. Dönemsel mevzuat güncellemeleri ile mevzuata dair yeniliklerin en kısa sürede GİBİ’de yer alması sağlanarak mükelleflerin güncel bilgiye erişimi mümkün kılınmaktadır. GİBİ gelişerek büyümektedir. Gelen mesajlar doğrultusunda içerikte yer almayan sorular tespit edilerek bu soruların cevapları en kısa sürede sisteme entegre edilmektedir. GİBİ dönemsel hak ve yükümlülükleri hatırlatıyor. Dönemsel hak ve yükümlülük

zamanlarında soru sorulmaksızın, ilgili hak ve yükümlülüğe dair bilgilendirme ilk karşılama mesajı olarak mükelleflere sunulmaktadır (HMB, 2023).

Şekil 12

Dijital Vergi Asistanı

(Kaynak: HMB, 2023).

7. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yapay zekâ uygulamalarına dair eğitimler düzenlemekte ve bu bağlamda Bilkent Üniversitesi iş birliğiyle 10, 11 ve 12. sınıf şehit ve gazi çocuklarına yönelik *yapay zekâ ve makine öğrenmesi* konulu bir eğitim programı başlatmıştır. Günümüzde veri analizi ve doğru kullanımının bilim, ekonomi ve sosyal hayatın şekillenmesinde kritik bir rol oynadığı bir dönemde, yapay zekâ uygulamalarının öğrenilmesi zorunlu bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Eğitim programının amacı, gençlerin bilgisayar oyunlarına ve bilişime olan ilgilerini kullanarak onları yapay zekâ ve makine öğrenmesi alanında yetkin bireyler haline getirmektir. Bu program çerçevesinde, lise düzeyinde bilgisayar mühendisliği meslek tanıtımı, yapay zekâ ve makine öğrenmesi girişleri, olasılık temelli sınıflandırma, sınır tabanlı sınıflandırma ve bilgisayarla görü uygulamaları konularında dersler sunulmuştur. Türkiye genelinden toplamda 265 genç, 25 Mayıs 2021 tarihinde tam gün süren bu eğitim programına katılmıştır. Programa iştirak eden gençler, sadece temel bilgi düzeylerini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda bilgisayarla ilgili yeteneklerini üretim ve istihdam alanlarında yönlendirme fırsatı elde etmişlerdir. Ek olarak, eğitim programının tamamlanmasının ardından katılımcılara verilen sertifikalar, elde ettikleri bilgi ve becerileri resmi bir şekilde belgelemiştir. Bu tür inisiyatifler, gençlerin teknolojiye olan ilgilerini yönlendirerek, gelecekteki teknolojik gelişmelere katkı sağlama potansiyelini artırabilir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, topluma yararlı ve faydalı hizmetler sunma amacıyla “E-Kütüphane, aile destek” uygulamalarını yürürlüğe koymuştur. Özellikle “Aile destek” uygulaması, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın

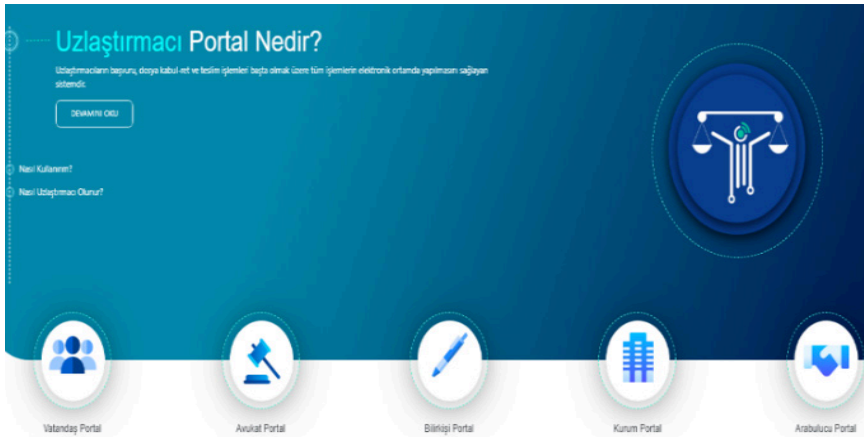
hizmet ve sosyal yardımlarına mobil cihazlar aracılığıyla hızlı ve doğru erişim sağlayan bir mobil uygulamadır. Engelli, yaşlı, kadın, çocuk, şehit yakını, gazi ve gazi yakınlarına yönelik hizmetlerin yanı sıra sosyal yardım ve destek programlarına ulaşmayı amaçlamaktadır. Tüm vatandaşlar ücretsiz olarak indirebilecekleri aile destek mobil uygulaması üzerinden Bakanlık faaliyetlerini düzenli ve güncel bir şekilde takip edebilirler.

8. T.C. Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığı, vatandaşlar ve personeli için yapay zekâ çalışmalarını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Son dönemlerde geliştirdiği UYAP uzlaştırmacı portal yeni ara yüzü ve yeni özellikleriyle hizmete sunulmuştur. UYAP versiyon III çalışması kapsamında, uzlaştırmacı portal ara yüzü daha iyi kullanıcı deneyimi ile performans elde edilmesine yardımcı olmak amacıyla yenilenmiş, tespit edilen hatalar giderilerek mevcut ekranlarda sadeleştirmeler ve iyileştirmeler yapılmıştır. Bilindiği gibi UYAP uzlaştırmacı portal bilgi sistemi uzlaştırmacıların bağlı bulunduğu Adalet Komisyonu Cumhuriyet Başsavcılığı Uzlaştırma bürolarınca görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili işlemleri; zaman ve mekândan bağımsız, internet üzerinden (elektronik ortamda) yapabilmelerini sağlayan ve Bakanlık tarafından sunulan ücretsiz bir yargı hizmetidir. Ayrıca Adalet Bakanlığı bünyesinde Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü altında, “Büyük veri ve yapay zekâ uygulamaları şube müdürlüğü” kurulmuştur (Adalet Bakanlığı, 2023). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Adalet Bakanlığı, kurumsal düzeyde büyük veri ve yapay zekâ uygulamalarını yöneterek adalet sisteminin daha akıllı ve verimli bir şekilde çalışmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu adım, adalet sisteminin teknolojik gelişmelerden en iyi şekilde faydalanmasını sağlayarak daha etkili bir şekilde hizmet etmesini sağlamaktır.

Şekil 13

Adalet Bakanlığı UYEP Uzlaştırmacı Portal Arayüzü

(Kaynak: AB, 2023).

9. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yapay zekâ çalışmalarını desteklemektedir. Özellikle bu alanda yapılacak projeleri TÜBİTAK ile destekleyerek yeni gelişmelere öncülük etmektedir. Kendi sitesinde dijital bakanlık ve dijital uygulamalara ağırlık verildiği görülmektedir. Son dönemlerde birçok uygulama yaparak vatandaşların hizmetine sunmuştur. Bu dijital uygulamaların isimleri şunlardır: Teknoyatırım, BİLTEK, GBS, ONTEK, ÖLÇSİS, PGD, LONCA, Kalkınma Kütüphanesi, Kays, Yatırıma Destek, YERSİS, Dijital Verimlilik Kütüphanesi, E-dergi, Hamle, LABS, Kamu Bilişim Portalı, Yatırım Haritası Uygulaması, E-Tuys isimli uygulamaların internet tabanlı uygulamalar olduğu görülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Millî Teknoloji Genel Müdürlüğü (MTGM), 2020 yılında yapılan 59 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile görevlerine önemli eklemeler yapılmıştır. Bu değişiklikte birlikte, Milli Teknoloji ve Girişimcilik Merkezi'nin (MTGM) sorumlulukları arasına, "Ekonomik etki düzeyi yüksek ve birden çok sektörde gelişimi hızlandırma potansiyeline sahip ileri teknolojiler ile büyük veri, yapay zekâ, siber güvenlik gibi kritik alanlarda bireylerin ve işletmelerin AR-GE ve üretim yetkinliklerini artırmak amacıyla politika önerileri ve stratejiler oluşturmak, belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını sağlamak, ilgili alanlarda AR-GE ve yatırım faaliyetlerini ve girişimleri desteklemek, ilgili alanlara ve desteklere dair düzenleme ve denetlemeler yapmak" maddesi eklenmiştir (STB, 2023).

MTGM'nin temel görevleri arasında ekonomik etki düzeyi yüksek teknolojik gelişimleri desteklemek ve stratejik politika oluşturmak bulunmaktadır. Ayrıca, AR-GE faaliyetlerini teşvik etmek, yatırımları desteklemek ve ilgili alanlarda düzenlemeler yapmak gibi görevlerle ilgili olarak MTGM'nin kurumsal kapasitesi güçlendirilmiştir. Bu hamle, Türkiye'nin teknolojik gelişmeleri hızlandırma, inovasyonu destekleme ve stratejik sektörlerde rekabet avantajı elde etme hedefleri doğrultusunda atılmış önemli bir adımdır. MTGM'nin kurulmasıyla birlikte, ülkenin teknolojik rekabetçiliğini artırmak ve ileri teknoloji alanındaki potansiyeli maksimize etmek için etkili politika oluşturma ve uygulama yeteneklerinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu kamu kurumları dışında bir de yapay zekâ ile ilgili yapılan çalışmalara destek sağlayan ve çeşitli plan ve program yaparak paydaşlara öncülük eden bazı kurumlar da vardır. Bunlar içerisinde TÜBİTAK yapay zekâ enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı gibi iki önemli kurumdur. Bunların yapay zekâ ile ilgili çalışmalarına kısaca yer verilmiştir.

10. TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü

TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü, 2020 yılında kurularak yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaştırılmasına liderlik etmeyi amaçlayan bir kurumdur. Bu enstitü,

sektörleri ve araştırma alanlarını kapsayan ve gelecekte önemli potansiyele sahip bir teknoloji alanına odaklanan yeni bir iş birliği modeli üzerine inşa edilmiştir. Bu model, farklı yetkinlik seviyelerini içeren paydaşları bir araya getirerek etki-leşimi maksimize etmeyi hedeflemektedir. TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü'nün kurulması, Türkiye'nin yapay zekâ alanında liderlik yapma hedefine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu enstitü, teknolojik gelişmeleri teşvik etmek, ülkedeki yapay zekâ yeteneklerini geliştirmek ve sektörle iş birliğini artırmak amacıyla stratejik bir rol üstlenmeyi hedeflediği söylenebilir (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2024).

TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü'nün temel hedefleri maddeler halinde şöyle sıralanabilir.

1. Yapay zekâ teknolojileri geliştirmek: Enstitü, yapay zekâ teknolojilerini geliştirerek ülkenin ihtiyaçlarına ve küresel eğilimlere uygun, öncü, kapsayıcı ve sürdürülebilir çözümler sunan ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hedef, teknolojik yenilikçilikle ülkenin rekabet gücünü artırmayı hedefler (CDDO, 2023; TÜBİTAK, 2024).
2. Araştırmacı insan kaynağı yetiştirmek: Enstitü, yapay zekâ alanında uzmanlaşmış araştırmacıların yetişmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu, sektörde ve akademiye nitelikli insan kaynağının artmasına yönelik bir stratejiyi içermektedir (CDDO, 2023; CDDO, 2023).
3. Girişimcilik ekosistemini geliştirmek: Yapay zekâ teknolojilerinde girişimcilik ekosistemini geliştirmekte etkin bir rol üstlenmeyi amaçlayan enstitü, bu sayede teknoloji tabanlı girişimciliği destekleyerek ekonomik büyümeye katkıda bulunmayı hedefler (CDDO, 2023; CDDO, 2023).
4. İş birliklerini yönetmek ve sistemsal hizmet etmek yürütmek: Enstitü, iş birliklerini program seviyesinde bütüncül olarak yönetmeyi ve farklı disiplinlerdeki araştırma birimleri ile iş birliği yaparak "sistemlerin sistemi" kavramına hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, disiplinler arası iş birliğini teşvik ederek daha kapsamlı ve etkili çözümler üretmeyi hedefler (CDDO, 2023; CDDO, 2023).

TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü'nün belirlediği bu hedefler, ülkenin yapay zekâ alanındaki yeteneklerini güçlendirmeyi, inovasyonu teşvik etmeyi ve ulusal ve uluslararası düzeyde etkili bir aktör olmayı amaçlamaktadır. Bu hedefler, Türkiye'nin bilim ve teknoloji alanındaki gelişimine önemli katkılar sağlamayı amaçlayan stratejik bir vizyonu yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, yapay zekâ alanında hem bilimsel hem de endüstriyel anlamda inovasyon ve ilerlemeye önemli katkılar sağlama potansiyeli taşımaktadır. TÜBİTAK Yapay Zekâ Enstitüsü'nün kuruluşu, Türkiye'nin bu stratejik alanda lider bir konuma ulaşma yolunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilebilir (CDDO, 2023; CDDO, 2023).

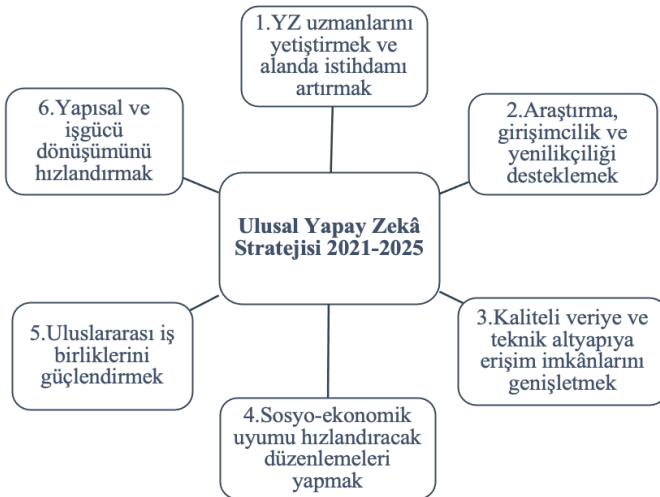
T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025

20 Ağustos 2021 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı iş birliğinde ve ilgili paydaşların katılımıyla hazırlanan "Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025," Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile resmi olarak duyurulmuş ve yürürlüğe girmiştir. Bu strateji, Türkiye'nin ilk ulusal yapay zekâ strateji belgesi olma özelliği taşımaktadır ve ülkemizi bu alanda strateji belirleyen ülkeler arasında konumlandırmaktadır. Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS), On Birinci Kalkınma Planı ile Cumhurbaşkanlığı yıllık programları çerçevesinde "Dijital Türkiye" vizyonu ve "Milli Teknoloji Hamlesi" ile uyumlu bir şekilde oluşturulmuştur. Stratejinin ana vizyonu, "müreffeh bir Türkiye için çevik ve sürdürülebilir yapay zekâ ekosistemiyle küresel ölçekte değer üretmek" olarak belirlenmiştir. UYZS, altı stratejik başlık etrafında şekillendirilmiştir (CDDO, 2023).

Bu stratejik başlıkların detayları olabilir, ancak genel olarak UYZS'nin amacı, yapay zekâ alanında Türkiye'nin güçlenmesini sağlamak, teknolojik gelişmelere ayak uydurmasını desteklemek ve sürdürülebilir bir yapay zekâ ekosistemi oluşturarak küresel düzeyde rekabet avantajı elde etmektir. Stratejinin belirlenen hedefleri doğrultusunda uygulanması, ülkenin dijital dönüşüm sürecine ivme kazandırmayı, inovasyonu teşvik etmeyi ve ekonomik kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu süreçte Türkiye'nin yapay zekâ alanında ulusal bir stratejiye sahip olarak, küresel teknoloji liderliği yolunda önemli bir adım attığını göstermektedir (CDDO, 2023).

Şekil 14

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı 2021-2025 Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi

(Kaynak: CDDO, 2023).

• “Yapay zekâ alanında uzmanlık düzeyindeki bireylerin yetiştirilmesi ve eğitim sisteminin bu hedefe uygun şekilde düzenlenmesini amaçlamaktadır. Bu hedef doğrultusunda, yapay zekâ teknolojilerinin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin çeşitli sektörlerde etkili bir şekilde kullanılabilmesi için ileri düzeyde teknik becerilere sahip araştırmacılar ve uygulayıcıların yetiştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır” (CDDE, 2023).

• “Yapay zekâ ile ilgili Ar-Ge çalışmalarının artırılması, girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi, yüksek kaliteli veriye ve teknik altyapıya erişimin sağlanması hedeflenmektedir. Bu, yenilikçi bir teknoloji alanı olan yapay zekâ ‘da başarı elde etmek için yoğun Ar-Ge faaliyetlerine, rekabet öncesinde iş birliklerine ve inovatif girişimlere vurgu yapmaktadır” (CDDO, 2023).

• “Yapay zekâ alanında uygun bir etik ve hukuki çerçevenin oluşturulması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, insan-makine etkileşimleri üzerindeki beklentiler ve bu konuda kabul edilen normlar değişmektedir. Bu durum, tarih boyunca ilk kez insan üretimi nesneler için kimlik, hak, değer ve sorumlulukların yoğun bir şekilde tartışılmasına neden olmaktadır” (CDDO, 2023). Yapay zekâ teknolojilerinin hızla gelişmesi, bu teknolojilerin toplum üzerindeki etkilerini ve insanlar arası ilişkileri önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu nedenle, etik ve hukuki normların belirlenmesi, teknolojinin sorumlu ve güvenilir bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla kritik bir öneme sahiptir. Uygun bir çerçevenin oluşturulması, yapay zekâ teknolojilerinin toplumsal kabulünü artırabilir ve potansiyel riskleri azaltabilir.

• “Yapay zekâ alanında uluslararası iş birliklerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Uzaktan çalışma yöntemlerinin genişlemesi ve mevcut teknolojik imkânların sağladığı kolaylıklar sayesinde, dünya çapında bulunan nitelikli iş gücüne erişim sağlanabileceği vurgulanmaktadır” (CDDO, 2023).

• “Yapay zekâ teknolojilerinin istihdam ve meslekler üzerindeki etkisinin yönetilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Yapay zekâ, rutin ve tekrarlayan işlerin otomasyonunu kolaylaştırmasıyla birlikte, bu tür nitelikteki işlerde çalışan geniş toplum kesimlerinde istihdam kayıplarının önlenmesi için bazı öneriler sunulmaktadır.” (CDDO, 2023).

Yapay zekâ teknolojilerinin iş dünyasında yarattığı dönüşüm, geleneksel istihdam modellerini etkilemekte ve bazı sektörlerde rutin işlerin otomasyonu ile istihdam kayıplarına neden olabilmektedir. Bu durumda, toplumun geniş kesimlerini etkileyebilecek istihdam kayıplarının önlenmesi için eğitim ve dönüşüm programlarına ağırlık vermek, dijital becerileri güçlendirmek ve geleceğin taleplerine uygun meslek alanlarına odaklanmak önemli bir strateji olabilir. Bu şekilde, yapay zekâ teknolojileri istihdamı şekillendirirken, aynı zamanda toplumun bu değişime adaptasyonunu sağlamak mümkün olabilir.

• “Kurumların ve şirketlerin yapay zekâ uygulamalarıyla dönüştürülmesi, iş sü-

reçlerinde kullanılan girdilerle üretilen ürün ve hizmetler hakkında elde edilen büyük verinin yapay zekâ teknolojileri tarafından işlenmesi; bu sayede çoklu karar alma olanağının ortaya çıkmasını ifade etmektedir” (CDDO, 2023).

SONUÇ

Bu bölümde bulgular doğrultusunda araştırmanın sonuçlarına yer verilmiş ve ilgili literatür yardımıyla tartışılmıştır.

Bu araştırma, Türkiye’de kamu kurumlarının toplum için hazırladığı yapay zekâ uygulamalarının incelenmesine odaklanmaktadır. Araştırmanın sonuçları genel itibariyle değerlendirildiğinde, T.C. Dışişleri Bakanlığı Hızır isimli yapay zekâ destekli uygulaması topluma hizmet amacıyla gerçekleştirildiği belirlenmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Analiz Sistemleri Narkotik Ağı (ASENA) isimli yapay zekâ uygulamasını gerçekleştirmiş ve toplumsal suçları tespit etmeye yardımcı olan bu yapay zekâ aracını kullanmaya başlamıştır. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, MEB asistan ile EBA sanal asistanı uygulamaya koyarak topluma faydalı bir hizmet gerçekleştirmiştir. MEB’in her iki uygulaması da yapay zekâ desteklidir ve öğrenci, öğretmen, idareciler ve velilere yardımcı olmak için tasarlanmış ve uygulamaya koyulmuştur. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı raunt ve hızlıgo isimli iki yapay zekâ destekli uygulamayı halk kütüphanelerinde gençlere ücretsiz erişim sağlayarak uygulamaya geçirmiştir. T.C. Sağlık Bakanlığı, NeyimVar ve e-nabız uygulamalarını topluma hizmet sağlamak adına yapılmış dijital uygulamalardır. NeyimVar uygulaması tamamıyla yapay zekâ tabanlı özelliklerle donatılmış bir uygulamadır. Ancak e-nabız ise internet tabanlı az yapay zekâ özellikleriyle donatılmış bir uygulamadır. Yapay zekânın sağlıkta kullanılması hasta verilerine dayanarak, hekime de tavsiye ve önerilerde bulunması hem vatandaşa hem de doktora yardımcı olduğu söylenebilir (Demirhan, Kılıç ve İnan, 2010; Akalın ve Veranyurt, 2020). T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı’nın topluma hizmet sağlamak ve yardımcı olmak adına dijital vergi asistanı “GİBİ” isimli yapay zekâ tabanlı bir uygulamayı hayata geçirmiştir. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kendisine ait doğrudan bir yapay zekâ aracı tanımlanmamış. Ancak topluma yararlı işler sunmak ve gençlere yardımcı olmak için yapay zekâ eğitimleri düzenleyerek sertifikalı programlar kazandırmaktadır. Ayrıca “Aile destek” uygulaması da bu dijital faaliyetlerden biri olarak görülebilir. T.C. Adalet Bakanlığı, yapay zekâ ile ilgili çalışmalar yürüttüğünü ifade etmiştir. Son dönemlerde UYAP uzlaştırmacı portalını güncelleyerek ilk adımını atmıştır. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı dijital uygulamaları içerisinde teknoyatırım, biltek, gbs, ontek, ölçsis, pgd, lonca, kalkınma kütüphanesi, kays, yatırıma destek, yersis, dijital verimlilik kütüphanesi, verimlilik proje ödülleri, e-dergi, hamle, labs, kamu bilişim portalı, yatırım haritası uygulaması, e-tuys isimli internet tabanlı teknolojik dijital uygulamalar, toplumun yararına yapılmış faaliyetler olarak görülebilir. Yapılan bir araştırma sonucuna göre endüstri ve teknoloji alanında yapay zekânın kullanılması üretim sektörünün hızlı işlemesi, tasarruf, kaliteli ve güvenli üretim konularında önemli avantajlar sağladığı ifade edilmiştir (Bozüyük ve diğerleri, 2005). Ancak her ne

kadar yarar sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu tarz yapay zekâ temelli dijital vatandaşlık uygulamalarının zorlukları ve endişeleri de beraberinde getirdiği ifade edilmektedir (Wirtz ve diğerleri, 2019).

Yapay zekânın en belirgin etkisi, kamu hizmetlerinin sunumunda ortaya çıkmaktadır. Kamu hizmetlerinde yapay zekâ uygulamalarının kullanılması, hizmetin daha hızlı, verimli ve düşük maliyetle sunulmasını hedeflemektedir. Bu nedenle, vatandaşlar tarafından da kamu hizmetlerinde yapay zekânın kullanılması talep edilmektedir (Tanrıverdi, 2021). Yapay zekânın kamu hizmetlerinde kullanılmasının temel amacı, süreçlerin daha etkin bir şekilde yönetilmesi ve hizmet kalitesinin artırılmasıdır. Yapay zekâ uygulamaları, büyük veri analizi, otomatik karar alma ve öğrenme kapasitesi gibi özellikleriyle hizmet sunumunda önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu da kamu hizmetlerinin daha hızlı ve etkili bir şekilde vatandaşlara ulaştırılmasını mümkün kılar. Türkiye, henüz başlangıç aşamasında olmasına rağmen, kendini bu yeni yapay zekâ temelli dünyaya dâhil etmek amacıyla attığı adımlarla dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, yeni kurulan kurumlar ve yapay zekânın kamu yönetimine entegrasyonu ile ilgili çalışmalarını sürdürmektedir (Avaner ve Çelik, 2021). Özellikle son dönemlerde kamusal alanda halkla ilişkileri geliştirmek ve halkın sorunlarına hızlı ve etkili geri bildirim sağlamak için birçok yapay zekâ aracı uygulanmaya başlanmıştır. Bu tarz çalışmalar toplumun yararını gözetmek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Çeber, 2022). Türkiye'de e-devlet uygulamasının başlamasıyla birlikte kamuda dijital dönüşüm süreci başlamıştır. Dijital devlet ise e-devletin bir sonraki evresi olarak değerlendirilmekte olup, bu geçişin sadece internet kullanımını değil, aynı zamanda yapay zekânın da kamu hizmetlerinin sunumunda kullanılmasıyla sağlanacağı ifade edilmektedir (Tamer ve Övgün, 2020, s. 775-803). Böylece kamusal alanın dijitalleşmesiyle birlikte toplumun da dijital vatandaşlık becerilerinin gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Susar ve Aquaro, 2019).

E-devlet uygulamalarının başlamasıyla kamuda dijitalleşme adımları atılmış, ancak dijital devlet kavramı bu sürecin bir adım ötesine geçerek yapay zekâ gibi ileri teknolojilerin entegrasyonunu içermektedir. Yapay zekâ, büyük veri analizi, otomatik karar mekanizmaları ve öğrenme kapasitesi gibi özellikleriyle hizmet sunumunda daha etkili, hızlı ve verimli sonuçlar elde etme potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda, dijital devlet anlayışı, sadece çevrimiçi hizmet sunumuyla sınırlı olmayıp, aynı zamanda yapay zekâ gibi teknolojilerin entegrasyonunu içerecek daha ileri düzeyde bir dijital dönüşümü hedeflemektedir. Bu, kamu hizmetlerinin daha akıllı ve etkili bir şekilde yönetilmesini, vatandaşlara daha hızlı ve kişiselleştirilmiş hizmetler sunulmasını amaçlamaktadır. Bu gelişme, teknolojinin kamu yönetimi alanındaki evrimini vurgulayarak, daha yenilikçi ve etkili bir yönetim anlayışının oluşturulmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Ancak şunu hatırlatmada fayda vardır. Teknolojik değişimler ve dönüşümler hızla ilerlerken, toplumun bu değişime ayak uydurmasında gecikmeler yaşanabilmektedir. Türkiye, AB ortalamasının üzerinde elektronik ortamda hizmet

alternatifleri sunma konusunda yer alsada, Avrupa Komisyonu'nun 2012 yılı e-Devlet Kıyaslama Raporu'nda belirtildiği üzere, hizmetlerin kullanımında düşük bir seviyede bulunmaktadır (Tanrıverdi, 2021). Bu nedenle toplumsal bir bilinç kazanmak adına yapay zekâ araçlarını kullanma veya buna adaptasyon olma belli bir süreçle meydana gelmektedir. İnaniyor ki toplumun teknolojik değişim ve yeniliklere alışması ve kullanması pek çok şeyi kolaylaştıracağı öngörülmektedir (Kaya ve Mursül, 2017).

KAYNAKÇA

Avaner, T., ve Çelik, M. (2021). Türkiye’de dijital dönüşüm ofisi ve yapay zekâ yönetimi: büyük veri ve yapay zekâ daire Başkanlığı’nın geleceği üzerine. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-18. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad/issue/68064/1050640>

Avaner, T., ve Fedai, R. (2019). Türk kamu yönetiminde ofis sistemi: e-devlet uygulamalarından dijital dönüşüm ofisine. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(2), 149-172.

Aydın, A. (2019). *Devlet erkinin yönetim paradigmasının yapay zekâ bağlamında dönüşümü: yapay zekâ ve gelecek*. Doğu Kitapevi.

Bozüyük, T., Yağcı, C., Gökçe, İ. ve Akar, G. (2005). *Yapay zekâ teknolojilerinin endüstrideki uygulamaları*. Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Elektrik Programı, 1-67.

Buchanan, B. G. (2006). A (very) brief history of artificial intelligence, *AI Magazine*, 26(4), 53-60. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1609/aimag.v26i4.1848>

Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In. (A. J. Mills, G. Durepos, ve E. Wi-ebe, Eds.), *Encyclopedia of case study research* (s. 582-583). SAGE Publications.
Çeber, B. (2022). Yapay zekâ uygulamalarının halkla ilişkiler aracı olarak kullanımını. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.

Demirhan, A., Kılıç, Y. A., ve İnan, G. (2010). Tıpta yapay zekâ uygulamaları. *Yoğun Bakım Dergisi*, 9(1), 31-41.

Ertel, W. (2018). *Introduction to artificial intelligence*. Springer.

Gül, H. (2018). Dijitalleşmenin kamu yönetimi ve politikaları ile bu alanlardaki araştırmalara etkileri, *Yasama Dergisi*, 36, 5-26.

Haton, J. P., Haton & M. C. (1991). *Yapay zekâ*. (A. Ekmekçi ve A. Türker, Çev.), İletişim Yayınları.

Johnson, P. (2017). *99 Facts on the future of business in the digital economy*. SAP.

Kaku, M. (2014). *Zihnin geleceği*. ODTÜ Yayıncılık.

Kaya, A. ve Mursül, D. (2017). Dijital Türkiye Projesi kapsamında kamu hizmetlerinin dönüşümü. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(4), 1-11.

McCarthy, J. (2004). *What is artificial intelligence?* Technical Report. Stanford University.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev. Ed.). Nobel Yayın Dağıtım.

Nilsson, N. J. (2018). *Yapay zekâ geçmişi ve geleceği*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

OpenAI (2023). *Dokümantasyon bölümü yapay zekâ*. San Francisco.

Önder, M. ve Saygılı, H. (2018). Yapay zekâ ve kamu yönetimine yansımaları. *Türk İdare Dergisi*, 90(487), 629-669.

Öztemel, E. (2020). Yapay zekâ ve insanlığın geleceği. *Bilişim Teknolojileri ve İletişim: Birey ve Toplum Güvenliği*. (75), 96-112.

Russell, S. J. & Norvig, P. (2010). *Artificial intelligence: a modern approach*. Pearson Education.

Sargın, A. (2020). *Yapay zekâ etkinlik kitabı 2*. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.

Say, C. (2018). *50 soruda yapay zekâ*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Sezgin, S. (2022). *Kentlerin sürdürülebilirliği açısından vatandaşların akıllı kent uygulamalarına bakışı: konya ve eskişehir örnekleri*. [Yayımlanmamış doktora tezi], İstanbul Üniversitesi.

Sheikh, S. (2020). *Understanding the role of artificial intelligence and its future social impact*, IGI Global.

Susar, D. & Aquaro, V. (2019, April 03). Artificial intelligence: opportunities and challenges for the public sector. In *Proceedings of the 12th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance* (s. 418-426).

T.C. Adalet Bakanlığı (2023, 12 Aralık) Uzlaştırmacı uyap. <https://uzlastirmaci.uyap.gov.tr> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023, 13 Aralık). Haberler: Yapay zekâ eğitimi. <https://www.aile.gov.tr/sygm/haberler/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanimiz-derya-yanik-isedak-bakanlar-toplantisi-na-katildi/> adresinden 13 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2023, 15 Aralık). Hızır yapay zekâ uygulaması. <https://www.konsolosluk.gov.tr/UseFULLinks/Index> adresinden 15 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı (2023, 12 Aralık). GİBİ uygulaması. <https://gib.gov.tr/node/170911> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. İçişleri Bakanlığı (2023, 12 Aralık). Projeler. <https://www.icisleri.gov.tr/>

icisleriprojeler adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2023, 12 Aralık). Yapay zekâ ile hazırlanan raunt ve hızlıgo uygulaması. <https://basin.ktb.gov.tr/TR-349957/yapay-zeka-des-tegi-ile-hazirlanan-raunt-ve-hizligo-halk-kutuphanelerinde-ucretsiz.html> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2023, 12 Aralık). Eba ve MEB asistan. <https://www.meb.gov.tr/eba-asistan-uzaktan-egitimde-cevapsiz-soru-birakmayacak/haber/20829/tr> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Sağlık Bakanlığı (2023, 12 Aralık). Kurumsal uygulamalar. <https://www.saglik.gov.tr/TR-11680/kurumsal-uygulamalar.html> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2023, 12 Aralık). <https://dijitalbakanlik.sanayi.gov.tr/> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

T.C. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2023, 12 Aralık). Ulusal yapay zekâ stratejisi <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TRUlusalYZStratejisi2021-2025.pdf> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

Tamer, H. Y. ve Övgün, B. (2020). Yapay zekâ bağlamında dijital dönüşüm ofisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 775-803.

Tanrıverdi, A. (2021). Yapay Zekânın Kamu Hizmetinin Sunumuna Etkileri. *Adalet Dergisi*, (66), 293-314.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], (2024). Yapay zekâ enstitüsü. <https://bilgem.tubitak.gov.tr/zye/> adresinden 19 Şubat 2024 tarihinde alınmıştır.

Wang, P. (2020). On Defining Artificial Intelligence. *Journal of Artificial General Intelligence*, 10(2), 1–37.

Wirtz, B. W., Weyerer, J. C. & Geyer, C. (2019). Artificial Intelligence And The Public Sector Applications And Challenges. *International Journal of Public Administration*, 42(7), 596-615.

MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ İLE STRATEJİK PLANLAMA ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR SWOT ANALİZİ¹

Begüm Gülben BOZDEMİR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
begumgulbenbozdemir@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0001-9406-2090

Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
ayseyildiz@mu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9533-3478

Atf	BOZDEMİR, B. G.; YILDIZ ÖZSALMANLI, A. (2024). MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ İLE STRATEJİK PLANLAMA ÇALIŞMALARI ÜZERİNE BİR SWOT ANALİZİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 217-245.
-----	---

ÖZ

Türkiye’de stratejik planlar, belediyeler başta olmak üzere kamu yönetimi örgütleri için 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu düzenlemeleri doğrultusunda kamu hizmeti sunumuna etkili, verimli ve ekonomik bir anlayış kazandırmak amacıyla hazırlanmaktadır. Stratejik planların bütçe sürecinin öncesinde hazırlanması ve stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporları ile olan ilişkisinin iyi oluşturulması önemli olmaktadır. 5018 sayılı Kanun ile belediyelere stratejik plan hazırlama yükümlülüğü getirilmiş ve birçok belediye ve büyükşehir belediyeleri stratejik plan sürecine girmiştir. Bu çalışmada GZFT (SWOT) analizinin performans hedefleri ile olan ilişkisi boyutu amaçlanmaktadır. Bu durumu çözümlmek için “Muğla Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 Stratejik Planının performans hedeflerinde bulunan GZFT (SWOT) analizi kavramlarından güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi nasıl gerçekleştirilmiştir?” sorusu tablolar, sütun ve daire grafikleri ile yüzde (%) hesaplamaları aracılığıyla cevaplandırılmıştır. Zayıf yönlerin giderilebildiği, tehditlerin önlenilebildiği, fırsatların sürdürülebildiği ve güçlü yönlerin ise kısmen devam ettirilebildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik Plan, 5018 Sayılı Kanun, Yerel Yönetimler, Büyükşehir Belediyesi, Muğla Büyükşehir Belediyesi SWOT Analizi.*

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI danışmanlığında Begüm Gülben BOZDEMİR tarafından hazırlanan Büyükşehir Belediyelerinde Stratejik Planlama ve Muğla Büyükşehir Belediyesi İçin Bir SWOT Analizi başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

A SWOT ANALYSIS ON STRATEGIC PLANNING STUDIES WITH THE CASE OF MUGLA METROPOLITAN MUNICIPALITY

ABSTRACT

In Turkey, strategic plans are prepared for public administration organisations, especially municipalities, in line with the regulations of the Public Financial Management and Control Law No. 5018, in order to provide an effective, efficient and economic understanding of public service delivery. It is important to prepare strategic plans before the budget process and to establish a good relationship with strategic plans, performance programmes and activity reports. With Law No. 5018, municipalities have been obliged to prepare strategic plans and many municipalities and metropolitan municipalities have entered the strategic planning process. This study aims to analyse the relationship between SWOT analysis and performance targets. In order to analyse this situation, the question “How was the continuation of strengths, elimination of weaknesses, continuation of opportunities and prevention of threats among the concepts of SWOT analysis in the performance objectives of the 2015-2019 Strategic Plan of Muğla Metropolitan Municipality?” was answered through tables, column and circle graphs and percentage (%) calculations. It was concluded that weaknesses could be eliminated, threats could be prevented, opportunities could be sustained and strengths could be partially sustained.

Keywords: *Strategic Plan, Law No. 5018, Local Governments, Metropolitan Municipality, MBB SWOT Analysis.*

GİRİŞ

Güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi amacıyla belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmiş olması stratejik planı hazırlayan kamu idaresinin doğru stratejik amaç ve hedef belirlediğini ve SWOT analizinde başarılı olduğunu gösterir.

Stratejik planlama uygulamaları, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile uygulamaya başlamıştır. Stratejik planlar, beş yıllık dönemi kapsamakta iken performans hedeflerinin yer aldığı ve hedefler için ayrılan kaynak ihtiyacının belirlendiği birer yıllık dönemler için de performans programları hazırlanmaktadır. Performans hedeflerinin gerçekleşme düzeyleri ve hedeflerden sapma olması durumunda bu sapmaların nedenlerinin yer aldığı ve yine birer yıllık dönemler için ise faaliyet raporları hazırlanmaktadır.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümlerine göre belediyelerin dolayısıyla büyükşehir belediyelerin de stratejik plan hazırlayacağı belirtilmiştir. Günümüzde yerel yönetimler kapsamında 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile 2014 yılındaki yerel seçimlerin ardından sayısı toplamda 30'a ulaşan tüm büyükşehir belediyeleri ve nüfus sayısının 50.000'den fazla olduğu belediyeler ile il özel idareleri, stratejik plan hazırlamaktadırlar. Büyükşehir belediyeleri için stratejik plan hazırlama yükümlülüğü hem 5018 sayılı Kanun hem de 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun ilgili hükümlerine dayanmaktadır.

Stratejik planlama, idarelerin kamu hizmeti sunumunda etkinlik ve verimlilik sağlayan bir uygulamadır. SWOT analizi ise idarenin değişik yönlerini daha iyi kavramasına imkân oluşturmaktadır. SWOT analizinde güçlü yönlerini devam ettiren, zayıf yönlerini gideren, fırsatlarını sürdüren ve tehditlerini önleyen idareler ise daha etkin konumda bulunmaktadır.

Bu araştırmanın ilk bölümünde çalışmamızın konusu olan büyükşehir belediyelerinin Türk Kamu Yönetiminde ilk kez ortaya çıkışı, büyükşehir belediyeleriyle ilgili mevzuat düzenlemeleri ve büyükşehir belediyelerinin kısaca tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Büyükşehir belediyelerinin tarihsel gelişimi incelenirken büyükşehir belediyelerinin kurulmasını sağlayan 1982 T.C. Anayasası öncesi ve 1982 T.C. Anayasası sonrasındaki düzenlemeler iki ayrı başlık içinde verilmiştir. 1982 T.C. Anayasası öncesi belediye alanındaki mevzuat düzenlemeleri başlığında hem Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki düzenlemeler hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemindeki düzenlemeler incelenmiştir. 1982 T.C. Anayasası sonrası büyükşehir belediyeleri alanındaki mevzuat düzenlemeleri başlığında bu tarihten itibaren büyükşehir belediyeleri ile ilgili mevzuat düzenlemeleri ve değişiklikleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise stratejik planlama süreci hakkında bir kavramsal çerçeve oluş-

turularak stratejik planlama sürecinin bölümleri ve stratejik planlama ile ilgili mevzuat ve belgelere değinilmiştir. Ardından üçüncü bölümde ise araştırma sorusu cevaplandırılmıştır. Bu soru ile stratejik plandaki SWOT analizi kavramları ile performans hedefleri arasındaki bağıntı analizler ile açıklanmıştır. Bu analiz sırasında yüzde hesaplama ile daire ve sütun grafiklerinden yararlanılmıştır.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Büyükşehir belediyeleri nitelikleri gereği belediyelere benzer görev ve yetkilere sahiptir. Günümüz yerel yönetimler bakışı açısıyla bakıldığında il belediyesi ya da ilçe belediyesi gibi büyükşehir belediyeleri de bir belediye dir. Ancak büyükşehir belediyelerini il ya da ilçe belediyelerinden farklılaştıran özellik, T.C. Anayasası'nın 127'nci maddesinde bulunan "Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir" hükmü doğrultusunda kurulmuş olmalarıdır (T.C. Anayasası, 1982, md.127). Büyükşehir belediyeleri bu hüküm doğrultusunda öncelikle Kanun Hükümünde Kararname (KHK), sonrasında ise Kanun ile oluşturulmuştur. Hem 195 sayılı KHK hem de 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve ardından 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu hükümleri incelendiğinde bir belediyenin büyükşehir belediyesi olabilme şartları il ya da ilçe belediyesinden farklı olmaktadır.

1984 yılında 195 sayılı KHK ile 1982 T.C. Anayasası 127'nci maddesi uyarınca büyükşehir belediyeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu tarihten önce hem T.C. Anayasalarına hem 1930'da yayımlanan 1580 sayılı Belediye Kanunu'na hem de Osmanlı İmparatorluğu döneminde idari alanda yürürlüğe konulan mevzuata bakıldığında, büyükşehir belediyeleriyle ilgili düzenlemeler bulunmamaktadır. Ancak Bulut ve Dönmez (2020, s. 84) Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1854 yılında İstanbul Şehremaneti hakkındaki idari düzenlemelerin büyükşehirler ile aynı eksende olduğunu ileri sürmektedir.

Türk kamu yönetiminde ilk kez Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1854 yılında Şehremaneti adıyla düzenlenen belediye teşkilatı, 1857 yılında 14 daireye ayrılmıştır. Belediyeler ile ilgili düzenleme, 1876 yılında Kanun-ı Esasi adıyla yayımlanan Anayasa'nın 112'nci maddesinde de yer almıştır. Devamında 1877 yılında "Dersaadet Belediye Kanunu" ve "Vilâyât Belediye Kanunu" ile İstanbul için ayrı diğer vilayetler (iller) için ayrı olmak üzere belediye teşkilatı hakkında düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda belediyeler, 1876 tarihli Kanun-ı Esâsî'nin 112'nci maddesinde "Umuru belediye dersaadet ve taşralarda bilintihap teşkil olunacak devairi belediye meclisleriyle idare olunacak ve bu dairelerin sureti teşkili ve vevzaifi ve âzasının sureti intihabı kanunu mahsus ile tâyin kılınacaktır." şeklinde düzenlenmiştir (Kanun-ı Esasi, 1876, md.112). İstanbul ve taşrada belediye kurulacağı ve belediyelerin seçim ile oluşan belediye meclisleri tarafından yönetileceği ifade edilmiştir (Gözler, 2019, s. 4). 1876 tarihli Kanun-ı Esâsî, Osmanlı

İmparatorluğu'nun ilk Anayasasıdır. Bu Anayasa hükümlerinde “Vilâyat” başlığında belediye teşkilatlarına yer verilmiştir. Belediyeler, ilk kez Kanun-ı Esâsî’de düzenlenmemiş ve belediyelerle ilgili düzenlemeler 1876 yılından önce de yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde 13 Haziran 1854 tarihinde “Şehremaneti” ismiyle ilk belediye teşkilatı kurulmuştur. Şehremaneti ise “şehremini” olarak adlandırılan görevli tarafından yönetilmiştir. Kararlar ise şehremini dâhil üye sayısı 15 olan “Şehir Meclisi” ile alınmıştır. Şehremaneti görevlerini olduğu gibi yerine getiremediği için 1855 yılında “İntizam-ı Şehir Komisyonu” Şehremanetine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. 1857 yılında ise İstanbul ve civarı 14 daireye ayrılmıştır. Altıncı Daire-i Belediye adında Beyoğlu ve Galata bölgeleri Şehremanetine bağlanmıştır. Meşrutiyet ile belediyeler, 1877 yılında İstanbul için Dersaadet Belediye Kanunu ve taşra için Vilâyât Belediye Kanunu ile düzenlenmiştir (Seyitdanlıoğlu, 1995,1996, s. 86-87, 77-78).

Cumhuriyet döneminde ise 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ile belediyeler düzenlenmiştir. Bu 1580 sayılı Kanun belediyelerin Cumhuriyet döneminde düzenlendiği ilk kanun olmuştur ve 2004 yılının sonuna kadar yürürlükte kalarak bu tarihe kadar bütün belediyelerin kuruluşu, sınırları, görev-yetki-sorumlulukları, gelir ve giderleri, teşkilatları vb. gibi konular 1580 sayılı Belediye Kanunu’na göre düzenlenmiştir. 2005 yılında ise 5393 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Hem Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki belediye teşkilatı hakkındaki düzenlemeler hem de Cumhuriyet dönemindeki 1580 sayılı ve 5393 sayılı Belediye Kanunu düzenlemeleri, büyükşehir belediye ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. Büyükşehir belediyelerini düzenleyen kanunlar 1982 T.C. Anayasası’nın 127’nci maddesi doğrultusunda sırasıyla 1984 ve 2004 yıllarında yürürlüğe girmiştir. Kalağan (2018, s. 592) ise diğer ülkelerin de belediyeye alanındaki kanunları arasında 1580 sayılı Kanun’un, demokrasiye daha fazla odaklandığını belirtmektedir. Tekeli (1983, s. 15)’ye göre 1580 sayılı Kanun ile belediyelere geniş yetkiler verilmiştir ancak o dönemde belediyelerin gelirlerinin az olması sebebiyle belediyeler yetkilerini gerektiği gibi kullanamamışlardır.

1982 T.C. Anayasası’nın 127’nci maddesindeki “Kanun, büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri getirebilir” hükmü doğrultusunda büyükşehir belediyeleri kurulmuştur. Ulusoy ve Akdemir (2019, s. 339) büyükşehir belediyelerinin var oluşu ile şehirlerin yerel nitelikli sıkıntılarının giderilmesinin hedeflendiğini belirtmektedirler. Büyükşehir belediyesi teşkilatını ilgilendiren ilk düzenlemeler 1984 yılında 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) aracılığıyla yapılmıştır. Bu KHK gereğince Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde bu ilerin adıyla büyükşehir belediyesi kurulmuştur. Ancak bu 195 sayılı KHK uygulaması kısa sürmüş ve ardından aynı yıl 3030 sayılı “Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun, büyükşehir belediyelerinin ilk kez kanun çıkarma yönetimiyle düzenlemesi bakımından önem arz etmektedir.

Gürel Üçer, Yenigül ve Varol (2014, s. 29) tarafından 3030 sayılı Kanun ile nitelikli kamu hizmeti sunumu amaçlanmış olsa bile yerel yönetim birimlerinin nitelikli kamu hizmeti yürütememesinin nedenleri arasında yerleşim birimlerinin büyükşehirden ayırık oluşu savunulmaktadır. Karakılçık (2020, s. 216) ise bu Kanun'un, büyükşehir belediyelerinin sorunlarını minimuma indirmek gibi amaçları taşısa da bu Kanun'un büyükşehir belediyelerinin, yerel yönetim birimleri üzerinde vesayet konumunda bulunmasına neden olduğunu savunmaktadır.

2000'li yıllarda idari alanda birçok değişiklik hakkında yeni kanunların yürürlüğe girdiği görülmektedir. Yenilenen bu kanunlardan büyükşehir belediyeleri ile ilgili olan kanun, 10/7/2004 tarihinde kabul edilerek 25531 sayılı RG'de 23/7/2004 tarihinde yayımlanan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'dur. Bu Kanun'un yayımlanması ile 3030 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

5216 sayılı Kanun 3030 sayılı Kanun'un büyükşehir belediyeleri için çizdiği çerçeveden daha geniş bir çerçeve çizmektedir. Böylece büyükşehir belediyeleri alanında birçok değişimi içermektedir. 5216 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesinin tanımına sınırlarında bulunan ilçe belediyelerinin koordinasyonu ile idari ve mali özerklik tanımları getirilmiştir.

Büyükşehir belediyesinin sınırlarının 3030 sayılı Kanun'un düzenlediği gibi büyükşehir belediyesinin adını aldığı büyükşehirin belediye sınırları olduğu hükmü olduğu gibi bulunmaktadır. Bu sınırlar ise nüfus sayısına göre belirlenmektedir. Valilik binası merkez olacak şekilde bir milyondan daha az nüfuslu büyükşehirler için yarıçapın 20 km, nüfusun bir milyon ile iki milyon arasında olduğu büyükşehirler için yarıçapın 30 km, iki milyondan daha fazla nüfuslu büyükşehirler için yarıçapın 50 km olduğu daire içinde kalan sınırlar, büyükşehir belediyesinin sınırlarıdır (5216 sayılı Kanun, 2004, Geçici md. 2).

Büyükşehir belediyesinin kuruluşu konusunda 3030 sayılı Kanun'dan farklı bir yaklaşım benimsenmiştir. Büyükşehir belediyesi kurulması için belediye sınırlarına 10.000 metre uzaklığındaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımı göz önüne alınarak bu nüfusun 750.000'den fazla olması gerekli görülmektedir. Nüfus ölçütüne ek olarak fiziki yerleşim durumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de göz önüne alınan diğer bir durumdur (5216 sayılı Kanun, 2004, md.4). Bu şartların sağlanması durumunda bir il belediyesi büyükşehir belediyesi konumuna ulaşabilmektedir. Gökyurt vd. (2015, s. 18) tarafından nüfus sayısının belirleyici bir ölçüt olarak il ve ilçelerin kuruluşu için 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nda bulunmadığı buna karşın 5216 sayılı Kanun'da büyükşehir belediyesinin kuruluşu için 750.000 nüfus ölçütünün bulunduğu ifade edilmektedir

2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kabul edilerek yürürlüğe girdiği tarihe kadar 16 ilde büyükşehir belediyesi, bu illerin büyükşehir belediyesi sınırlarında kamu hizmeti sunmaktaydı. 5216 sayılı Kanun metninde 2012

yılında 6360 sayılı Kanun ile birtakım değişiklikler yapılmıştır ve 16 olan büyükşehir belediyesine 14 il belediyesi daha eklenmiştir. Günümüzde toplamda 30 il, büyükşehir belediyesi statüsünde bulunmaktadır.

6360 sayılı Kanun'un tam adı "On Üç İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"dur. Bu Kanun 12/11/2012 tarihinde kabul edilerek 6/12/2012 tarihinde 28489 sayılı RG'de yayımlanmıştır. Bu Kanun ile 13 adet il belediyesinin büyükşehir belediyesine dönüştürülmesi belirlenmiştir. Bu iller: "Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van" illeridir. Ancak 14/3/2013 tarihli 6447 sayılı Kanun 22/3/2013 tarihinde 28595 sayılı RG'de yayımlanmış ve bu yeni düzenleme ile bu illere Ordu ili de eklenerek toplamda 14 adet il belediyesi, büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür. Bu Kanun 2012 yılında yürürlüğe girmiş olsa bile yukarıda sıralanan iller 2014 yerel seçimlerinin hemen ardından büyükşehir belediyesine dönüştürülmüştür (6360 sayılı Kanun değişiklikleri, 2012, md.36). Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği 2012 yılına kadar 16 adet büyükşehir belediyesi bulunuyordu. Bu düzenlemenin ardından toplamda 30 adet büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Ancak Gözler, 2014 yılı öncesinde Muğla ve Mardin illerinin o dönemdeki merkez sınırında ikamet eden nüfusları göz önüne alındığında bu illerdeki il belediyelerinin büyükşehir belediyelerine dönüştürülmesinin gereksiz oluşunu savunmaktadır. O dönemde bu illerin merkez sınırlarındaki nüfusu Muğla için 62.635 ve Mardin için 88.054'tür (Gözler, 2013, s. 50).

6360 sayılı Kanun öncesinde il belediyesinin büyükşehir belediyesine dönüştürülebilmesi için belediye sınırlarında ve bu sınırların 10.000 metre uzaklığındaki yerleşim birimlerindeki nüfusun 750.000'den fazla olması ile fiziki yerleşim ve ekonomik gelişmişlik durumu şartları gerekli görülüyor iken 6360 sayılı Kanun değişikliği ile sadece il mülki sınırlarındaki toplam nüfusu 750.000'den fazla olması şartı gerekli görülmüştür. Gökyurt vd. (2015, s. 19) tarafından yapılan büyükşehir tanıma ek olarak sınırlara ya da nüfusun niceliğine yapılan tanımlama yerine şehirlerin çeşitli fonksiyonlarına göre tanımlama yapılması gerekli görülmektedir. Sınırların nereden nereye kadar olduğu sorunu göz önüne alındığında sınırların il mülki sınırına genişlemesi ile yerel yönetimler arasındaki sınır karmaşasına son verilmiştir (Sarı, 2019, s. 10). Oysaki artan sınırlar, büyükşehir belediyeleri için görev ve sorumluluk artışı ve artan hizmetlerin takibini de getirmektedir (Lamba vd., 2015, s. 113-114).

Büyükşehir olan 30 ilde, illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içinde bulunan köylerin ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Tüzel kişiliği kaldırılan köyler mahalle olarak ve belediyeler ise beldenin ismiyle mahalle olarak önceden bağlı oldukları ilçe belediyesine katılmıştır (6360 sayılı Kanun değişiklikleri, 2012, md.1). İlçe mülki sınırlarında bulunan yerleşim yerleri için ilçe belediyelerinin yetkili olması ile belde belediyelerine olan ihtiyaç kalmamıştır (Muratoğlu,

2015, s. 73). Mahalleye dönüşen yerleşim yerleri bu düzenleme öncesinde köy ya da belde olduğu için bu yerleşim yerlerinin ihtiyaçları ile şehirlerin ihtiyaçları aynı olmadığından dolayı şehirler için belirlenen ihtiyaçlar mahalleler için yetersiz kalmaktadır (Öztürk ve Tozak, 2021, s. 303). Tüzel kişiliği kaldırılan köy ve beldelere sunulan kamu hizmeti için bu yerleşim yerlerinin, kendilerine en yakın mesafede bulunan ilçe belediyesinin sorumluluğunda bulunmasının gerektiği savunulmaktadır (Alıcı, 2021, s. 1624). Turizm ve kültür açısından önemli olan illerde ise beldelerin tüzel kişiliğinin sürdürülmesinin yaz döneminde artan nüfusa sunulacak kamu hizmetlerindeki aksamayı önleyebileceği savunulmaktadır (Yıldız Özsalmanlı ve Pank, 2012, s. 17). Ancak bu mahalleler, 2020 yılında 7254 sayılı Kanun değişikliği ile “kırsal mahalle” ve “kırsal yerleşik alan” biçiminde yeniden düzenlenmiştir.

6360 sayılı Kanun öncesi büyükşehir belediyesi olan illerde ve 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyesine dönüştürülen illerde il özel idarelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Büyükşehir belediyesi bulunan illerde, bucaklar ve bucak teşkilatları kaldırılmıştır (6360 sayılı Kanun değişiklikleri, 2012, md.1). Gözler tarafından il yerel yönetim birimi olan il özel idarelerinin tüzel kişiliğinin kaldırılmasının, Anayasa'nın 127'nci maddesinde “il” kavramı bulunduğu için Anayasa'ya uygun olmadığı belirtilmiştir (Gözler, 2013, s. 39). Bulut ve Dönmez ise il özel idarelerinin yeni düzenlemeye göre yeniden ele alınmasını ileri sürmektedirler (Bulut ve Dönmez, 2020, s. 293). Bu konuda, Gözler (2013, s. 39) ile aynı düşüncedeyiz ve konunun Anayasa'nın 127'nci maddesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin tamamında “Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı” kurulmuştur.

STRATEJİK PLANLAMA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Büyükşehir belediyeleri, 1984'ten günümüze kadar olan süreç boyunca değişimler geçirmiştir. Bu değişimler tek seferde olmamış, uygulanan ilk büyükşehir belediyesi kanunu 2004'te yürürlükten kaldırılarak yeni büyükşehir belediyesi kanunu uygulamaya başlamıştır. 5216 sayılı Kanun ise 2012 yılında değişim geçirmiş ve 2020 yılındaki düzenlemeler ile mahalleler; kırsal mahalle ve kırsal yerleşik alan adıyla yeniden ele alınmıştır. Büyükşehir belediyelerinin stratejik plan hazırlaması 5018 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesi ve 5216 sayılı Kanun'un 7'nci maddesinde büyükşehir belediyelerinin görev ve sorumluluğu olarak belirtilmiştir.

Stratejik planlar, planı hazırlayacak olan kamu idarelerinin nerede olduğu, nereye ulaşmak istediği, gitmek istenilen yere nasıl ulaşabildiği ve başarılarını nasıl takip edip değerlendirdiği hakkındaki dört sorunun cevaplandırıldığı bir süreci kapsamaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 3). Stratejik plan belgesinin kabul edilmesinin öncesinde bu sürecin nasıl planlanacağını gösteren hazırlık programı oluşturulur. Stratejik planlama sürecinde başta üst yönetici olmak üzere

strateji geliştirme kurulu, strateji gelişme birimi, strateji planlama ekibi ve harcama biriminde bulunan belediye personelleri görev almaktadır.

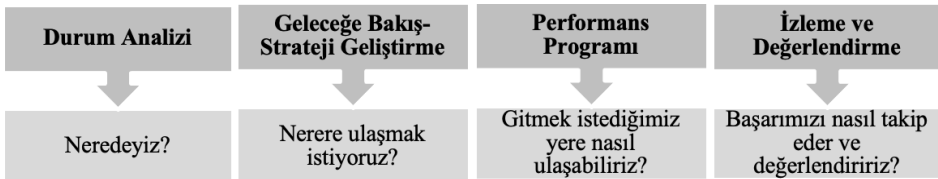
2000’li yıllarda Belediyeler ve büyükşehir belediyeleri alanındaki gelişim devam ederken kamu malî yönetimi alanında bütçe hazırlık sürecine öncülük etmesi amacıyla etkili, verimli ve ekonomik kamu kaynağı kullanım düzeni oluşturması ve bu süreçlerde hesap verebilirlik ve malî saydamlık oluşturmak amacıyla 10/12/2003 tarihinde kabul edilmiş ve 24/12/2003 tarihinde 25326 sayılı RG’de yayımlanarak 5018 sayılı “Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun’un kapsamındaki kamu idarelerine stratejik plan hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Bu Kanun’a göre stratejik planlamaya dayalı performans esaslı bütçeleme sistemi doğrultusunda bütçe hazırlanmakta ve dolayısıyla stratejik planlar da bütçe sürecine öncülük etmektedir.

5018 sayılı Kanun ile; (I), (II), (IV) sayılı cetvel ile sıralanan kamu idarelerine ve yerel yönetimlere stratejik plan hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Bu kapsamda bu Kanun’un (I), (II), (IV) sayılı cetvelde bulunan kamu idareleri, il özel idareleri, nüfusu 50.000’den fazla olan belediyeler ve büyükşehir belediyeleri stratejik plan hazırlamaktadır. Bu doğrultuda yerel yönetimler, 2009 yılında ilk stratejik planlarını hazırlamışlardır. Stratejik planlama anlayışının yaygınlaşmasıyla stratejik planların hazırlanmadığı önceki dönemlere göre stratejik plan hazırlayan organizasyon, mantık çerçevesinde kararlar almaktadır (Shafritz, Russell ve Borick, 2017, s. 332).

Büyükşehir belediyelerinin de içinde bulunduğu kamu idarelerinin kamu hizmeti sunumunda etkinliğin ve kamu hizmetlerine ayrılan kaynaklarda verimliliğin yaygınlaştırılmasının temini kamu idarelerinin stratejik planlama sürecini ön plana almasına bağlıdır (Kılıç, 2018, s. 2). Stratejik plan süreci boyunca cevaplanan dört temel soru, aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Şekil 1

Stratejik Planların Bölümleri

(Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 3.)

Stratejik Planlama ve Stratejik Planların Bölümleri

Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi’nde yer alan sorular, stratejik planlamanın bölümlerine kaynaklık etmektedir. Bu araştırma boyunca SWOT analizleri üzerinden analizler yapılacağı için SWOT analizi, idarenin mevcut durumunu “neredeyiz” sorusuyla ortaya çıkarmaktadır.

Organizasyonun stratejik planlama süreci, hedeflerin tanımlanmasını, planın ne kadar zaman diliminde başarıya ulaşacağını, çeşitli analizler yoluyla kendisini tanımasını, çevre ile olan bağıntısını ve ileriki dönemler için amaç ve hedefleri ile bağdaşan stratejileri kapsamaktadır belirlenmektedir (Shafritz, Russell ve Borick, 2017, s. 352). Stratejik plan; giriş bölümü ile başlar ve mevcut durum analizi, geleceğe bakış, maliyetlendirme ile devam ederek izleme ve değerlendirme bölümü ile sona ermektedir. Mevcut durum analizinde idarenin içinde bulunduğu durum anlatılmakta ve “neredeyiz” sorusuna durum analizinde incelenen konular dâhilinde cevap verilmektedir. Yılmaz’a göre amaç ve hedeflerin yerine getirilmesi idarenin mevcut durumunun kesin bir şekilde ortaya çıkarılmasına bağlıdır (Yılmaz, 2019, s. 514).

Tablo 1

Durum Analizinde İncelenen Konular

Durum Analizinde İncelenen Konular
Kurumsal tarihçe
Uygulanmakta olan stratejik planın değerlendirilmesi
Mevzuat analizi
Üst politika belgeleri analizi
Faaliyet alanları ile ürün ve hizmetlerin belirlenmesi
Paydaş analizi
Kuruluş içi analiz
PESTLE analiz (Politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel)
SWOT analizi (Güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler)

(Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 8.)

5018 sayılı Kanun’un ilk yayımlandığı dönemde bütçe sistemi, “Performans Esaslı Bütçe” şeklinde ifade edilmesine rağmen 2020 yılındaki değişikliğin ardından bu sistem, “Performans Esaslı Program Bütçe” şeklinde değiştirilmiştir. Bütçe hazırlık sürecinin öncesinde ise stratejik planlar hazırlanmakta ve bu plana dayanarak bütçe süreci yürütülmektedir. Stratejik planlama sürecine yardımcı olacak nitelikte yönetmelik, rehber ve kılavuzlar yayımlanmış ve bu belgeler, ilerleyen dönemlerde güncellenmiştir.

Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama ile İlgili Mevzuat ve Belgeler

Bütçeleme sürecine öncülük eden stratejik planlar, hazırlanırken yönetmelik, rehber ve kılavuz esas alınmıştır. Bu belgeler, değişik yıllarda yayımlandığı ve güncellendiği için farklı birimler tarafından hazırlanmıştır. Stratejik planlama, 5018 sayılı Kanun ile 2003 yılından itibaren ilgili kamu idareleri tarafından hazırlanmaya başlamıştır. Bu dönemde stratejik planlamaya yardımcı olabilecek yönetmelikler, kılavuzlar ve rehberler hazırlanmıştır. Stratejik planlamaya yardımcı olacak belgeler bu süreçte güncellenerek yeni versiyonları yayımlanmıştır. Bu yardımcı belgeler, 2003 yılından günümüze gelinceye kadar sırasıyla Devlet

Planlama Teşkilatı (DPT), Kalkınma Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır. Üç farklı kamu idaresi tarafından yayımlanmasının nedeni, DPT'nin kapatılarak Kalkınma Bakanlığının kurulması sebebiyle DPT'nin yetkilerinin bu bakanlığa devredilmesi ve Kalkınma Bakanlığının da kapatılarak Strateji ve Bütçe Başkanlığının kurulmasıyla Kalkınma Bakanlığının yetkilerinin bu Başkanlığa devredilmesidir.

Tablo 2

Stratejik Planlama Sürecine Yardımcı Belgeler

Stratejik Planlama Sürecine Yardımcı Belgeler
Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu
Belediyeler İçin Stratejik Planlama Rehberi
Stratejik Planlama İçin Analiz ve Yöntemler Rehberi
Performans Programı Hazırlama Rehberi
Faaliyet Raporları ve Değerlendirme Rehberi
Performans Denetim Rehberi

(Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019.)

Stratejik planlamaya yardımcı olacak belgeler ilk yayımlandığı tarihten günümüze kadar olan süreç boyunca güncellenerek yeniden yayımlanmıştır. Örnek olarak “Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” 2006 yılında 26179 sayılı RG’de yayımlanmıştır. Bu yönetmeliğin, 2018 yılında yenilenmesinin ardından 30344 sayılı RG’de yayımlanarak uygulamaya başlayan bu yönetmelik Stratejik ve Bütçe başkanlığının 2018 yılında kuruluşunun ardından 2021 yılında 31462 sayılı RG’de yayımlanan “Kamu İdarelerince Hazırlanacak Stratejik Planlar, Performans Programları ile Faaliyet Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Diğer bir yenileme ise “Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu” dur. Bu kılavuz, öncelikle 2003 yılında hazırlanmış ve 2006 yılında bu kılavuzun ikinci sürümü çıkarılmıştır. Ardından geliştirilerek 2018 yılında yeniden Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayımlanmıştır.

MUĞLA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN 2015-2019 STRATEJİK PLANININ GERÇEKLEŞME DÜZEYİ

Araştırma, performans hedeflerinde SWOT analizi kavramlarının yer alma süreciyle ilgili analizleri içermektedir. ve SWOT analizi kavramları olarak söz edilen güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlerdir. Araştırma boyunca bu dört kavram, SWOT analizi kavramları olarak ifade edilmektedir.

Araştırmanın Amacı, Önemi, Problemi ve Soruları

Araştırmanın amacı ve önemi ile problemi ve soruları aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 2

Araştırmanın Amacı ve Önemi ile Problemi ve Soruları

Amaç	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırmanın konusu MBB'nin stratejik planlama sürecinin SWOT analizi kavramlarının performans hedeflerinde bulunma durumu ve bu performans hedeflerinin beş yıllık faaliyet dönemleri sürecinde gerçekleşme düzeyinin içerik analizi ile çözümlenmesidir. Bu doğrultuda, MBB'nin 2015-2019 dönemi stratejik planında belirlenen performans hedeflerinin SWOT analizi kavramlarına göre gerçekleşme durumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.
Önem	<ul style="list-style-type: none"> • İncelenen büyükşehir belediyesinin güçlü yönlerinin devam ettirilmesi, zayıf yönlerinin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi için belirlenen stratejik amaç ve hedeflerinin gerçekleşme durumlarının ele alınması, araştırmanın özgün değeri olarak değerlendirilebilir. Literatürde belediyelere ait stratejik planların analizi mevcut olsa da bu çalışmalar, stratejik planlama sürecini SWOT analizi kavramları üzerinden ele almamıştır. Çalışmamız, güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerinin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi için belirlenen performans hedeflerinin gerçekleşme düzeyini inceleyerek literatüre yenilik getirmektedir. Bu durum araştırmamıza özgün bir nitelik kazandırmaktadır.
Problem	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırmanın problemi gerek kamu yönetimi gerekse yerel yönetimler bağlamında güncel bir konu olan "Büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında bulunan SWOT analizi kavramlarının stratejik planlama dönemi boyunca performans hedefleri içinde yeterli oranda yer alıp almadığı ve bu performans hedeflerinin SWOT analizi kavramları üzerinden gerçekleşme durumları" oluşturmaktadır.
Soru	<ul style="list-style-type: none"> • "Performans hedeflerinde bulunan SWOT analizi kavramlarından güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi nasıl gerçekleştirilmiştir?"

Bu araştırmanın sorusu olarak "Muğla Büyükşehir Belediyesinin 2015-2019 Stratejik Planının performans hedeflerinde bulunan SWOT analizi kavramlarından güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi nasıl gerçekleştirilmiştir?" sorusu incelenmiştir. Bu soru tablolar, sütun ve daire grafikleri ile yüzde (%) hesaplamalarından faydalanılarak analiz edilmiş ve cevaplanmıştır. Bu çalışma boyunca güçlü, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlerin tamamı, SWOT analizi kavramları olarak adlandırılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın deseni olarak durum çalışması; araştırmanın veri toplama yöntemi olarak belge incelemesi kullanılmıştır çünkü stratejik planlama önceden kabul edilerek belirlendiği ve stratejik planlama süreci sona ermiş bir dönem araştırmanın kapsamına alındığı için belge analizi kabul edilmiştir. Belge incelemesi, resmî ya da kişisel belgelerin nitel araştırmalar düzeyinde kullanılan veri kaynaklarıdır (Bryman, 2004'ten Akt. Güler vd., 2015, s. 129). Herhangi bir kurumun faaliyetlerine dair o kurumun belgeleri, raporları ve stratejik plan belgeleri veri kaynağı olarak kullanılmaktadır (Forster, 1995'ten Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 190).

Araştırmanın veri analizi olarak ise içerik analizi kullanılmıştır. Çeşitli yöntemlerle gerçekleştirilen içerik analizi bu araştırmada verilen yüzde olarak ifade edilmesi, tablolar ve grafikler ile desteklenmiştir. İçerik analizinde ele alınan konu daha net anlamlandırılmaktadır (Fields, 1988'den Akt. Güler vd., 2015, s. 338). İçerik analizi ile analiz edilen belge hakkında bir fikir yürütülmektedir (Altheide, 1987'den Akt. Güler vd., 2015, s. 337). Araştırmanın evreninde 30 adet büyük-şehir belediyesi; araştırmanın örnekleminde ise Muğla Büyükşehir Belediyesi (MBB) bulunmaktadır.

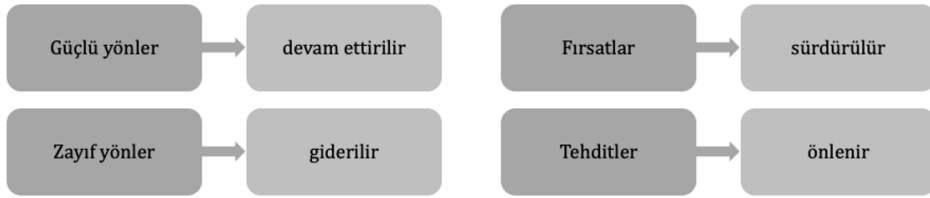
Araştırmanın veri türleri ise MBB 2015-2019 Stratejik Planı, MBB 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 Performans Programları ve bu yıllardaki Faaliyet Raporlarıdır. Bu belgeler Kamuda Stratejik Planlama (sp.gov.tr) internet sitesinden alınmıştır. MBB'nin kendi kurumsal internet sitesinde de bu veriler mevcuttur.

Araştırmanın Sonuçları ve Bulguları

Araştırma sorusu tablolar, sütun ve daire grafikleri ile yüzde (%) hesaplamaları ile cevaplandırılmıştır. Bu soru ile araştırma problemindeki SWOT analizi kavramları arasında devam ettirmek, gidermek, sürdürmek ve önlemek kelimeleri arasında aşağıdaki gibi bir bağlantı kurulmuştur.

Şekil 3

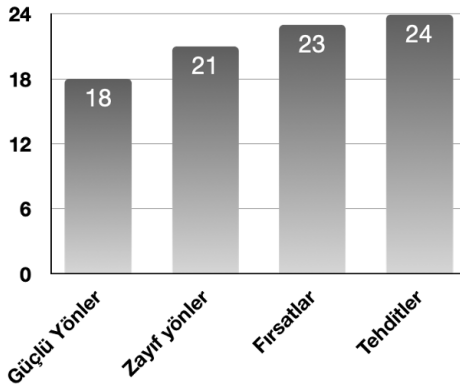
SWOT Analizi Kavramlarının Durumları

Söz konusu soru cevaplandırılırken öncelikle MBB'nin 2015-2019 Stratejik Planındaki SWOT analizi kavramları incelenmiştir. SWOT analizinde 18 adet güçlü yön, 21 adet zayıf yön, 23 adet fırsat ve 24 adet tehdit yer almaktadır (MBB Stratejik Plan, 2015-2019: 105-108). Bu sayılar sütun grafiği ile şu şekilde gös-terilmiştir.

Grafik 1

Stratejik Plandaki SWOT Analizi Kavramlarının Sayısı

MBB 2015-2019 Stratejik Planında bulunan performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla SWOT analizi kavramlarının sırasıyla devam ettirilmesi, giderilmesi, sürdürülmesi ve önlenmesi durumunun nasıl olduğu incelenirken 168 performans hedefinin tamamı ile SWOT analizi kavramlarının tamamı ele alınmıştır. Bunun sonucunda yedi adet güçlü yönün devam ettirilmesi, 12 adet zayıf yönün giderilmesi, 12 adet fırsatın sürdürülmesi ve 6 adet tehdidin önlenmesi performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla yapılmıştır. Sayıları belirtilen SWOT analizi kavramları cümle olarak uzun olduğu için gerçek anlamını kaybetmeyecek şekilde aşağıdaki gibi kısaltılarak listelenmiştir.

Tablo 3

Performans Hedefi Olarak Yer Alan SWOT Analizi Kavramları

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
Sosyal belediyecilik anlayışı	Personel sayısındaki yetersizlik	Turizm bölgesinde yer almak	Hizmetlerin yerine getirilmesinde görülen zorluklar
Uzman personel	Araç ve gereç yetersizliği	Kolay ulaşım	
<u>Mali kaynaklardaki artış</u>	<u>Personele yönelik eğitim</u>	Sivil toplum kuruluşlarının varlığı	Tarımın yanlış kullanımı
Gayrimenkul sayısının fazlalığı	İmar planları ve harita işleri	<u>Yeşil alanlarının fazlalığı</u>	Soğuk hava deposu yetersizliği
Mahallelerin kolay ulaşılabilir olması ve içme suyu hattı	Trafik faaliyetlerinin geniş alan kapsamı	Marka-kent potansiyeli	Teknolojik hizmetlerin maliyeti
Acil durumlara müdahale eden personelin deneyimli olması	Geniş alanda ulaşım	Tarihi kent alanlarının korunmuş olması	
	Taşımacılıkta görülen yetersizlik	ÖÇK, SİT alanları ve ören yerleri	Hava kirliliği
Belediye otomasyon programının durumu	Altyapının yeterli olmaması	Tarımsal üretim ve hayvancılığın gelişmesi	Deprem bölgesinde yer almak
	Hizmet binalarının eski olması ve fosil yakıt kullanımı	Sulama kooperatifleri fazlalığı	
	Acil durumlara müdahale eden araç yetersizliği	Spor tesislerinin fazlalığı	
	İş makinelerinin yetersizliği	Mavi bayraklı plajlar, marinalar ve yatlar	
	Hizmet binası bakım ve onarım masrafları	İç kontrol sistemi	

Sayıları belirtilen SWOT analizi kavramlarının tümü içindeki oranı yüzde olarak hesaplanarak bu konu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. SWOT analizi kavramlarının tamamı içindeki yüzde dağılımı ve bunun sonucunda söz konusu tez çalışmasındaki değerlendirmeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4*Belirlenen SWOT Analizi Kavramları Hakkında Değerlendirmeler*

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
%38,89	%57,14	%52,17	%25
18 adet güçlü yön içinden yedi adet güçlü yönün devam ettirilmesi, performans hedefleri gerçekleştirilerek amaçlanmaktadır. “Yedi adet güçlü yönün 18 adet güçlü yön içindeki oranı %38,89’dur. Bu oranın % 50 üzerinde olmaması ile MBB’nin güçlü yönlerinin devam ettirilmesinin bu yönde belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla amaçlandığı görülmektedir. Ancak %57,14 değerinin %50 değerine yakın bir değerde olması, zayıf yönlerin giderilmesi için belirlenen performans hedeflerinin bir sonraki stratejik planlama döneminde gözden geçirilmesinin gerektiğini düşündürmektedir.	21 adet yer zayıf yön içinden 12 adet zayıf yönün giderilmesi, performans hedefleri gerçekleştirilerek amaçlanmaktadır. “12 adet zayıf yönün 21 adet zayıf yön içindeki oranı %57,14’tür. Bu oranın % 50 üzerinde olması ile MBB’nin zayıf yönlerinin giderilmesinin bu yönde belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla amaçlandığı görülmektedir. Ancak %57,14 değerinin %50 değerine yakın bir değerde olması, zayıf yönlerin giderilmesi için belirlenen performans hedeflerinin bir sonraki stratejik planlama döneminde gözden geçirilmesinin gerektiğini düşündürmektedir.	23 adet fırsat içinden 12 adet fırsatın sürdürülmesi, performans hedefleri gerçekleştirilerek amaçlanmaktadır. “12 adet fırsatın 23 adet fırsat içindeki oranı %52,17’dir. Bu oranın % 50 üzerinde olması ile MBB’nin fırsatlarının sürdürülmesinin bu yönde belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla amaçlandığı görülmektedir. Ancak %52,17 değerinin %50 değerine yakın bir değerde olması, fırsatların sürdürülmesi için belirlenen performans hedeflerinin bir sonraki stratejik planlama döneminde gözden geçirilmesinin gerektiğini düşündürmektedir.	24 adet tehdit içinden altı adet tehdidin önlenmesi, performans hedefleri gerçekleştirilerek amaçlanmaktadır. “Altı adet tehdidin 24 adet tehdit içindeki oranı %25’tir. Bu oranın %50’nin altında olması ile MBB’nin tehditlerinin önlenmesinin bu yönde belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmesi yoluyla amaçlanmadığı görülmektedir.

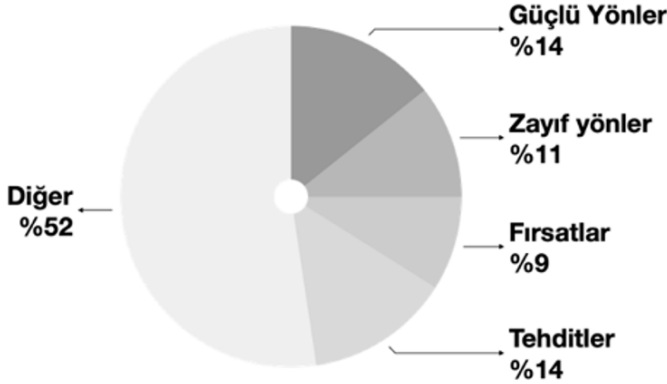
Ardından devam ettirilmesi amaçlanan yedi adet güçlü yön ve giderilmesi amaçlanan 12 adet zayıf yön ile sürdürülmesi amaçlanan 12 adet fırsat ve önlenmesi amaçlanan altı adet tehdidin, 168 adet performans hedefi içindeki dağılımı hesaplanmıştır. Elbette ki 168 performans hedefinin tümü SWOT analizi kavramları ile ilgili olmadığı görülmüştür. Performans hedefleri içinden sadece 24 adet performans hedefi güçlü yönlerin devam ettirilmesi; 18 adet performans hedefi zayıf yönlerin giderilmesi; 15 adet performans hedefi fırsatların sürdürülmesi ve 23 adet performans hedefi ise tehditlerin önlenmesinin amaçlandığı performans hedefleridir. Geriye kalan 88 adet performans hedefi ise bunların dışında kalan;

SWOT analizi kavramları ile ilgili olamayanlardır. Bunların tamamının 168 adet performans hedefi içindeki dağılımı daire grafiği ile aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 2

Performans Hedefi Olarak Yer Alan SWOT Analizi Kavramları

Bu daire grafiği verilerine göre 168 adet performans hedefinin %14,3'ü güçlü yönlerin devam ettirilmesinin; %10,7'si zayıf yönlerin giderilmesinin; %8,9'u fırsatların sürdürülmesinin; %13,7'si tehditlerin önlenmesinin amaçlandığı ve %52,4'ü ise diğer performans hedeflerini ifade etmektedir. Ancak virgülden son-raki ondalık kısımlar daire grafiğinde gösterilmemiş, en yakın onluğa yuvarlanmıştır. Araştırmamızın kapsamında diğer performans hedefleri bulunmasa bile tüm veriler yüzde olarak ifade edildiği için bütünlük sağlaması açısından %52 oranına da yer verilmiştir.

Tez çalışmasındaki 7 adet güçlü yön, 12 adet zayıf yön, 12 adet fırsat ve 6 adet tehdidin her biri tablolara isim olarak verilmiştir. Her bir tabloda ise güçlü yönün devam ettirilmesi, zayıf yönün giderilmesi, fırsatın sürdürülmesi ya da tehdidin önlenmesi için belirlenen performans hedeflerinin gerçekleşme durumları, 2015, 2016, 2017, 2018 ve 2019 faaliyet raporlarından incelenmiştir. Bu inceleme so-nucunda gerçekleşme durumu, hedefin altında bir değer ise %0, hedefin üstünde veya hedef ile aynı bir değerde ise %100 olarak ifade edilmiştir. Toplanacak ve-riler sayıca fazla olduğu için tabloda ilgili yerlere % 0 değeri "0" olarak %100 değeri "1" olarak yazılmıştır. Oluşturulan tablolardaki performans hedeflerinin gerçekleşme değerinin toplamı, ortalaması ve yüzde değeri bulunmuş ve tabloda gösterilmiştir. Bu amaçla toplamda 37 adet tablo hazırlanmıştır. Söz konusu tez çalışmasında bulunan bu tablolar bu çalışmaya eklenmemiştir. Daha sonra bu ortalama değerler ile güçlü yönler için yedi adet tablo özetlenerek "Performans Hedeflerinde Yer Alan Güçlü Yönler", 12 adet tablo özetlenerek zayıf yönler için "Performans Hedeflerinde Yer Alan Zayıf Yönler", 12 adet tablo özetlenerek fırsatlar için "Performans Hedeflerinde Yer Alan Fırsatlar" ve altı adet tablo özetlenerek tehditler için

“Performans Hedeflerinde Yer Alan Tehditler” tabloları oluşturulmuştur. Bu tablolar, SWOT analizi kavramlarının performans hedeflerindeki gerçekleşme durumlarının ortalama yüzdesine göre aşağıdaki tablolarda yeniden değerlendirilmiştir.

Tablo 5*Gülü Yılların Gelecekteki Durumu*

Performans Hedeflerinde Yer Alan Güçlü Yönler	Ortalama	Değerlendirmeler	
		Güçlü Yön Niteliği	
		Devam eder	Devam etmez
Sosyal belediyecilik anlayışı	%46,80		✓✓
Uzman personel	%72,20	✓	✓
Mali kaynakların oldukça artmış olması	%65,60	✓✓	
Gayrimenkul sayısının fazlalığı	%57,20	✓✓	
Mahallelerin kolay ulaşılabilir olması ve içme suyu hattı	%89,80	✓✓	
Acil durumlara müdahale eden personelin deneyimli olması	%90	✓✓	
Belediye otomasyon programının durumu	%83,40	✓	✗
Ortalama	%72,14		

Performans hedeflerinde yer alan güçlü yönlerin beş yıllık dönem için yüzde ortalaması alınmıştır. Yüzde olarak “50” değerinden daha az olan güçlü yönlerin, niteliğinin devam ettirilemeyeceği; yüzde olarak “50” değerinden daha fazla olan güçlü yönlerin ise bu niteliğinin devam ettirilebileceği düşünülmektedir. Buna göre “Sosyal belediyecilik anlayışının” %46,8 oranı ile güçlü yön olma niteliğini devam ettiremediği görülmektedir. “Personelin... uzman elemanlardan oluşması” %72,2 oranı, “Mali kaynakların artmış olması” %65,6 oranı, “Gayrimenkul sayısının fazlalığı” %57,2 oranı, “Mahallelerin ulaşımına açık... bulunması” %89,8 oranı, “Acil durumlara müdahale... deneyimli olması” %90 oranı ve “Belediye otomasyon programının durumunun” %83,4 oranı ile güçlü yön olma niteliğini devam ettiremediği sonucuna ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen performans hedeflerinde bulunan güçlü yönlerin nihai olarak yüzde ortalama değeri %72,14’tür. Bu değer %50 değerinden fazla olması ile MBB’nin belirlediği güçlü yönlerin devam ettirilmesi için belirlenen performans hedeflerinin uygun performans hedefleri olduğu görülmektedir (Bozdemir, 2023, s. 152-153).

Tablo 6
Zayıf Yönlerin Gelecekteki Durumu

Performans Hedeflerinde Yer Alan Zayıf Yönler	Ortalama	Değerlendirmeler	
		Zayıf Yön Niteliği	
		Giderilmez	Giderilir
Personel sayısındaki yetersizlik	%33,20	✓	
Araç ve gereç yetersizliği	%63,40		✓
Personele yönelik eğitim	%78,40		✓
İmar planları ve harita işleri	%84		✓
Trafik faaliyetinin geniş alanı kapsaması	%73,80		✓
Geniş alanda ulaşım hizmeti	%73,40		✓
Taşımacılıkta görülen yetersizlik	%90		✓
Altyapının yeterli olmaması	%70		✓
Hizmet binalarının eski olması ve fosil yakıt	%58,80		✓
Acil durumlara müdahale eden araç yetersizliği	%45	✓	
İş makinelerinin yetersizliği	%33,40	✓	
Hizmet binası bakım ve onarım masrafı	%40	✓	
Ortalama	%61,95		

Performans hedeflerinde yer alan zayıf yönlerin beş yıllık dönem için yüzde ortalaması alınmıştır. Yüzde olarak “50” değerinden daha az zayıf yönlerin, niteliğinin giderilemeyeceği; yüzde olarak “50” değerinden daha fazla olan zayıf yönlerin ise bu niteliğinin giderilebileceği düşünülmektedir. Buna göre “Personel Sayısındaki Yetersizlik” %33,2 oranı, “Acil Durumlara Müdahale Eden Araç Yetersizliği” %45 oranı, “İş Makinelerinin Yetersizliği” %33,4 oranı ve “Hizmet Binası Bakım ve Onarım Masrafı”nın %40 oranı ile zayıf yön olma niteliği giderilememiştir. Diğer yönlerin ise zayıf yön olma niteliğinin giderildiği sonucuna ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen performans hedeflerinde bulunan zayıf yönlerin ni-hai olarak yüzde ortalama değeri %61,95’tir. Bu değer yüzde olarak %50 değerinden fazla olması ile MBB’nin belirlediği zayıf yönlerin giderilmesi için belirlenen performans hedeflerinin uygun performans hedefleri olduğu görülmektedir (Bozdemir, 2023, s. 161).

Tablo 7
Fırsatların Gelecekteki Durumu

Performans Hedeflerinde Yer Alan Fırsatlar	Ortalama	Değerlendirmeler	
		Fırsat Niteliği	
		Sürdürülür	Sürdürülmez
Turizm bölgesinde yer almak	%45,40		✓
Kolay ulaşım	%93,60	✓	
Sivil toplum kuruluşlarının varlığı	%80	✓	
Yeşil alanların fazlalığı	%0		✓
Marka-kent potansiyeli	%73,40	✓	
Tarihi yerleşim alanlarının korunmuş olması	%90	✓	
ÖÇK, SİT alanları ve ören yerleri	%15		✓
Tarımsal üretim ve hayvancılığın gelişmesi	%51	✓	
Sulama kooperatifi fazlalığı	%58,40	✓	
Spor tesislerinin fazlalığı	%75	✓	
Mavi bayraklı plajlar, marinalar ve yatlar	%59,80	✓	
İç kontrol sistemi	%0		✓
Ortalama	%53,47		

Performans hedeflerinde yer alan fırsatların beş yıllık dönem için yüzde ortalaması alınmıştır. Yüzde olarak “50” değerinden daha az olan fırsatların, niteliğini sürdürmeyeceği; yüzde olarak “50” değerinden daha fazla olan fırsatların ise bu niteliğini sürdürebileceği düşünülmektedir. Buna göre “Turizm Bölgesinde Yer Almak” %45,4 oranı, “Yeşil Alanların Fazlalığı” %0 oranı, “ÖÇK, SİT Alanları ve Ören Yerleri” %15 oranı ve “İç Kontrol Sistemi”nin %0 oranı ile fırsat olma niteliğini sürdürmediği görülmektedir. Diğer fırsatların ise sürdürülebilir fırsatlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak %51 değeri ile “Tarımsal Üretim ve Hayvancılığın Gelişmesi” fırsatının %50 değerine yakın bir değerde olması, gelecek dönemdeki stratejik planlarda bu fırsatın sürdürülmesi için bu performans hedeflerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Gerçekleştirilen performans hedeflerinde bulunan fırsatların nihai olarak yüzde ortalama değeri %53,47’dir. Bu değer yüzde olarak %50 değerinden fazla olması ile MBB’nin belirlediği fırsatların sürdürülmesi için belirlenen performans hedeflerinin uygun performans hedefleri olduğu görülmektedir. Ancak %53,47 değerinin %50 değerine yakın olması, MBB’nin gelecek dönem stratejik planlarında performans hedeflerini belirlerken fırsatlar alanını yeniden değerlendirmesi gerekmektedir (Bozdemir, 2023, s. 169).

Tablo 8*Tehditlerin Gelecekteki Durumu*

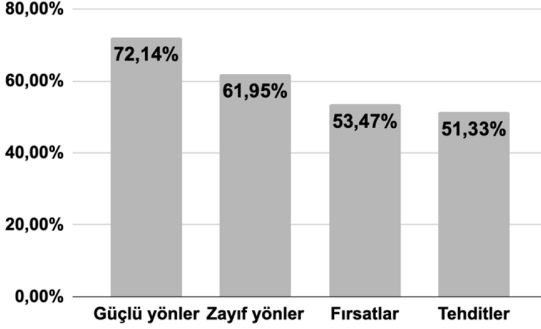
Performans Hedeflerinde Yer Alan Tehditler	Ortalama	Değerlendirmeler	
		Tehdit Niteliği	
		Önlenmez	Önlenir
Hizmetlerin yerine getirilmesinde görülen zorluklar	%30	✓	
Tarımın yanlış kullanımı	%70		✓
Soğuk hava deposu yetersizliği	%0	✓	
Teknolojik hizmetlerin maliyeti	%65,60		✓
Hava kirliliği	%62,40		✓
Deprem bölgesinde yer almak	%80		✓
Ortalama	%51,33		

Performans hedeflerinde yer alan tehditlerin beş yıllık dönem için yüzde ortalaması alınmıştır. Yüzde olarak “50” değerinden az olan tehditlerin, niteliğinin önlenemeyeceği; yüzde olarak “50” değerinden fazla olan tehditlerin ise bu niteliğinin önlenebileceği düşünülmektedir. Buna göre “Hizmetlerin Yerine Getirilmesinde Görülen Zorluklar” %30 oranı ve “Soğuk Hava Deposu Yetersizliği”nin %0 oranı ile tehdit niteliğinin önlenemediği; diğer tehditlerin ise önlenabilen tehditler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen performans hedeflerinde bulunan tehditlerin nihai olarak yüzde ortalama değeri %51,33’tür. Bu değer yüzde olarak %50 değerinden fazla olması ile MBB’nin belirlediği tehditlerin önlenmesi için belirlenen performans hedeflerinin uygun performans hedefleri olduğu görülmektedir. Ancak %51,33 değerinin %50 değerine yakın olması, MBB’nin gelecek dönem stratejik planlarında performans hedeflerini belirlerken tehditler alanını yeniden değerlendirmesi gerekmektedir (Bozdemir, 2023, s. 174).

Yukarıdaki dört adet tablodaki sırasıyla SWOT analizi kavramlarının kendi içinde ortalaması alınmış ve her birinin ortalama değerleri yazılmıştır. Bu ortalama değerler, yukarıdaki tabloların son satırına da yazılmıştır. Bu ortalama değerler, bir sütun grafiği ile aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

Grafik 3

Performans Hedeflerinde Bulunan SWOT Analizi Kavramlarının Gerçekleşme Durumu

GENEL BULGULAR

Analizler sonucunda daha fazla sayıda güçlü yön, zayıf yön, fırsat ve tehdidin sırasıyla devam ettirmek, giderilmek, sürdürülmek ve önlenmek için performans hedefi içinde belirlenmesi gerekmektedir. Buna ek olarak güçlü yön, zayıf yön, fırsat ve tehditlerden her biri eğer ki performans hedeflerinde yer almış ise bunların devam ettirmek, giderilmek, sürdürülmek ve önlenmek için daha yüksek bir oranda gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Araştırma sorusu kapsamında SWOT analizindeki güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi amacıyla performans hedeflerinin tamamında bu SWOT analizi kavramlarına ne ölçüde yer verildiği üzerinde durulmuştur. Stratejik plan dönemi boyunca 168 adet performans hedefinin gerçekleştirilme durumuna göre güçlü yönler devam ettirilmiş, zayıf yönler giderilmiş, fırsatlar sürdürülmüş ve tehditler önlenmiştir. Tüm SWOT analizi kavramları içinden yedi adet güçlü yönün, 12 adet zayıf yönün, 12 adet fırsatın ve altı adet tehdidin performans hedefleri ile bağlantılı olduğuna ulaşılmıştır. 168 performans hedefinin 24 adedi güçlü yönlerin devam ettirilmesi, 18 adedi zayıf yönlerin giderilmesi, 15 adedi fırsatların sürdürülmesi, 23 adedi ise tehditlerin önlenmesi için belirlenmiş ve bu performans hedefleri de bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. En nihayetinde yedi adet güçlü yön 24 adet performans hedefi ile, 12 adet zayıf yön 18 adet performans hedefi ile, 12 adet fırsat 15 adet performans hedefi ile ve altı adet tehdit ise 23 adet performans hedefi ile bağlantılıdır. Veri analizi ise sadece yukarıda sayıları verilen SWOT analizi kavramları ve de performans hedefleri için yapılmıştır. Yukarıdaki bölümlerde söz konusu SWOT analizi kavramları listelenerek bunların bağlantılı olduğu performans hedeflerinin gerçekleşme durumlarının SWOT analizi kavramlarının her biri için ortalamasını gösteren dört adet tablo gösterilmiştir.

Tablo 9
SWOT Analizi Kavramları ve Performans Hedefleri Arasındaki Bağntı

SWOT Analizi Kavramları ve Performans Hedefleri Arasındaki Bağntı		Performans Hedefleri		MBB İçin Öneriler	MBB için Sonuç	
		Belirleme Yöntemiyle	Uygunluğu		Ne kadarı niteliğini kaybetti	Ne kadarı niteliğini kaybetti
Güçlü Yönlerin	Devam ettirilmesi	x✓	✓✓	Güçlü yönleri daha iyi analiz etmelidir.	1	Olumsuz
Zayıf Yönlerin	Giderilmesi	✓✓	✓✓	-	4	Olumlu
Fırsatların	Sürdürülmesi	✓✓	✓x	Fırsatları daha iyi analiz etmelidir.	4	Olumsuz
Tehditlerin	Önlenmesi	x✓	✓x	Tehditleri daha iyi analiz etmelidir.	2	Olumlu

Analiz sonuçlarına bakıldığında SWOT analizi kavramlarının performans hedefi belirleme yöntemiyle güçlü yönler için devam ettirilme, zayıf yönler için giderilme, fırsatlar için sürdürülme ve tehditler için önlenme amacı taşıyıp taşımamasına göre ve bu performans hedeflerinin bu amaçlar için uygun olup olmadığı çarpıya da tik sembolleri ile gösterilmiştir.

Yukarıdaki tabloda veri analiz sonuçlarına göre performans hedefleri belirleme yöntemiyle güçlü yönlerin devam ettirilmesi yetersiz olduğu için çarpı ve performans hedeflerinin uygunluğu ise güçlü yönlerin devam ettirilmesi konusunda yeterli görüldüğü için tik sembolü ile ifade edilmiştir. Bu sebeple MBB için “güçlü yön olarak belirlediği yönleri daha dikkatli analiz etmesi” önerisi yapılmıştır. MBB, performans hedeflerinin gerçekleşme sonuçlarına göre güçlü yönlerinin birini kaybetmiş olduğu için bu durum olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Güçlü yönler için yapılan bu değerlendirmelere göre güçlü yönlerin devam ettirilmesi için belirlenen performans hedefleri hem uygun nitelikte performans hedefleri olarak değerlendirilmiş hem de bu performans hedefleri ile güçlü yönlerin devam ettirilemeyeceği ileri sürülmüştür. Performans hedefi belirleme yöntemi ile güçlü yönün devam ettirilmesi durumuna tik sembolünün konulmasının sebebi, performans hedefi belirleme yoluyla devam ettirilme amacıyla olunan yedi adet güçlü yönün 18 adet güçlü yön içinde % 38,89 oranında olması ve bu yüzdelik oranın da %50 altında bir değerde olması ile ifade edilmiştir. Bu oran ile ilgili yukarıdaki “Tablo 3: Performans Hedefi Olarak Yer Alan SWOT Analizi Kavramları” tablosunda değerlendirme yapılmıştır. Performans hedeflerinin uygunluğu durumuna tik sembolünün konulmasının sebebi ise beş yıllık stratejik planlama dönemi boyunca yedi adet güçlü yönün devam ettirilmesi için belirlenen performans hedeflerinin gerçekleşme durumu incelendiğinde bu değerlerin ortalama olarak %72,14 oranında olması ve bu yüzdelik oranın, %50'nin üstünde bir değerde olması şeklinde açıklanabilir.

Zayıf yönler ele alındığında ise veri analiz sonuçlarına göre performans hedefleri belirleme yöntemiyle zayıf yönlerin giderilmesi yeterli olduğu için tik ve performans hedeflerinin uygunluğu ise zayıf yönlerin giderilmesi konusunda da yeterli görüldüğü için tik sembolü ile ifade edilmiştir. Bu sonuçlar birbiriyle tutarlı olduğu için MBB hakkında öneri yapılması gerekli görülmemiştir. MBB, performans hedeflerinin gerçekleşme sonuçlarına göre zayıf yönlerinin dördünü kaybetmiş olduğu için bu durum olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Fırsatlar ele alındığında ise veri analiz sonuçlarına göre performans hedefleri belirleme yöntemiyle fırsatların sürdürülmesi yeterli olduğu için tik ve performans hedeflerinin uygunluğu ise fırsatların sürdürülmesi konusunda da yeterli görüldüğü için tik sembolü ile ifade edilmiştir. Bu sonuçlar birbiriyle tutarlı olduğu için MBB hakkında öneri yapılması gerekli görülmemiştir. MBB, performans hedeflerinin gerçekleşme sonuçlarına göre fırsatlarının dördünü kaybetmiş olduğu için bu durum olumsuz olarak değerlendirilmiştir.

Tehditler ele alındığında ise veri analiz sonuçlarına göre performans hedefleri belirleme yöntemiyle tehditlerin önlenmesi yetersiz olduğu için çarpı ve performans hedeflerinin uygunluğu ise tehditlerin önlenmesi konusunda yeterli görüldüğü için tik sembolü ile ifade edilmiştir. Bu sebeple MBB için “tehdit olarak belirlendiği yönleri daha dikkatli analiz etmesi” önerisi yapılmıştır. MBB, performans hedeflerinin gerçekleşme sonuçlarına göre tehditlerinin ikisini kaybetmiş olduğu için bu durum olumlu olarak değerlendirilmiştir. Tehditler için yapılan bu değerlendirmelere göre tehditlerin önlenmesi için belirlenen performans hedefleri hem uygun nitelikte performans hedefleri olarak değerlendirilmiş hem de bu performans hedefleri ile tehditlerin önlenemeyeceği ileri sürülmüştür. Performans hedefi belirleme yöntemi ile tehditlerin önlenmesi durumuna çarpı sembolünün konulmasının sebebi, performans hedefi belirleme yoluyla önlenme amacıyla olunan altı adet tehdidin 24 adet tehdit içinde %25 oranında olması ve bu yüzdelik oranın da %50 altında bir değerde olması ile ifade edilmiştir. Bu oran ile ilgili yukarıdaki “Tablo 3: Performans Hedefi Olarak Yer Alan SWOT Analizi Kavramları” tablosunda değerlendirme yapılmıştır. Performans hedeflerinin uygunluğu durumuna tik sembolünün konulmasının sebebi ise beş yıllık stratejik planlama dönemi boyunca altı adet tehdidin önlenmesi için belirlenen performans hedeflerinin gerçekleşme durumu incelendiğinde bu değerlerin ortalama olarak %51,33 oranında olması ve bu yüzdelik oranın, %50 değerine yakın olmasına rağmen %50’nin üstünde bir değerde olması şeklinde açıklanabilir.

SONUÇ

Güçlü yönlerin devam ettirilmesi, zayıf yönlerin giderilmesi, fırsatların sürdürülmesi ve tehditlerin önlenmesi amacıyla belirlenen performans hedeflerinin gerçekleştirilmiş olması stratejik planı hazırlayan kamu idaresinin doğru stratejik amaç ve hedef belirlendiğini ve stratejik planlama sürecini etkin ve verimli sürdürdüğünü gösterir. Beşer yıllık süreci kapsayan stratejik planlama sürecinde SWOT analizi ise idarenin çeşitli yönlerini bilincinde olmasına yardımcı olmaktadır. SWOT analizinde güçlü yönlerini devam ettiren, zayıf yönlerini gideren, fırsatlarını sürdüren ve tehditlerini önleyen idareler bir sonraki stratejik planlama dönemi için hem mevcut olumlu yönlerini korumakta hem olumsuz yönlerine son vermekte hem de bir sonraki stratejik planlama döneminde sahip olduğu ya da olamadığı yönlerinin farkına vararak istikrarlı durumda olmaktadır.

MBB’nin 2015-2019 Stratejik Planının incelendiği bu araştırmada, analiz sonuçlarından hareketle güçlü yönlerin performans hedefleri aracılığıyla devam ettirilmesinin yetersiz olduğu fakat doğru performans hedeflerinin belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Güçlü yönler için hem yetersizlik hem de uygunluk gibi ifadelerin bulunması bir karşıtlık olarak anlaşılmalıdır. Çünkü yetersizlik, tüm güçlü yönler içinde performans hedefi olarak yer alan güçlü yön sayısının sayıca ve oran bakımından az olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette güçlü yönlerin tamamı devam ettirilmelidir ancak tüm güçlü yönlerin de performans hedefi yoluyla devam ettirilmesi idareden beklenmemelidir. Aynı bakış açısıyla güçlü

yönlerin devam ettirilmesi için doğru performans hedeflerinin belirlenmiş olması bu performans hedeflerinin gerçekleşme oranının fazla olmasına bağlıdır. Devam ettirme amaçlı performans hedefi olarak yer alan güçlü yönlere bakıldığı zaman, bir adet güçlü yönün kaybedilmiş olması olumsuz bir sonuçtur. MBB güçlü yönlerini daha iyi analiz etmeli ve devam ettirme amaçlı daha fazla güçlü yönün performans hedeflerinde yer almalıdır. Ayrıca performans hedefi olarak belirlendiği güçlü yönleri, daha yüksek bir oranda gerçekleştirmelidir ve böylece güçlü yönlerini kaybetmeyecektir.

Zayıf yönlerin giderilmesinin yeterli olduğu ve bunun için doğru performans hedeflerinin belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü yeterlilik, tüm zayıf yönler içinde performans hedefi olarak yer alan zayıf yön sayısının sayıca ve oran bakımından fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca doğru performans hedeflerinin belirlenmiş olması bu performans hedeflerinin gerçekleşme oranının fazla olmasına bağlıdır. Giderilme amaçlı performans hedefi olarak yer alan zayıf yönlere bakıldığı zaman, dört adet zayıf yönün kaybedilmiş olması olumlu bir sonuçtur.

Fırsatların sürdürülmesinin yeterli olduğu ve bunun için doğru performans hedeflerinin belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü yeterlilik, tüm fırsatlar içinde performans hedefi olarak yer alan fırsat sayısının sayıca ve oran bakımından fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca doğru performans hedeflerinin belirlenmiş olması bu performans hedeflerinin gerçekleşme oranının fazla olmasına bağlıdır. Sürdürme amaçlı performans hedefi olarak yer alan fırsatlara bakıldığı zaman, dört adet fırsatın kaybedilmiş olması olumsuz bir sonuçtur. MBB performans hedefi olarak belirlendiği fırsatları, daha yüksek bir oranda gerçekleştirmelidir ve böylece fırsatlarını kaybetmeyecektir. Tehditlerin performans hedefleri aracılığıyla önlenmesinin yetersiz olduğu fakat doğru performans hedeflerinin belirlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Tehditler için hem yetersizlik hem de uygunluk gibi ifadelerin bulunması bir karşıtlık olarak anlaşılmalıdır. Çünkü yetersizlik, tüm tehditler içinde performans hedefi olarak yer alan tehdit sayısının sayıca ve oran bakımından az olmasından kaynaklanmaktadır. Elbette zayıf yönlerin tamamı önlenmelidir ancak tüm tehditlerin de performans hedefi yoluyla giderilmesi idareden beklenmemelidir. Aynı bakış açısıyla tehditlerin önlenmesi için doğru performans hedeflerinin belirlenmiş olması bu performans hedeflerinin gerçekleşme oranının fazla olmasına bağlıdır. Önlenme amaçlı performans hedefi olarak yer alan tehditlere bakıldığı zaman, iki adet tehdidin kaybedilmiş olması olumlu bir sonuçtur. MBB tehditlerini daha iyi analiz etmeli ve önlenme amaçlı daha fazla tehdidin performans hedeflerinde yer alması gerekmektedir. Nihayetinde güçlü yön, zayıf yön, fırsat ve tehditler içinde en etkin sürecin zayıf yönler sonra tehditler ve fırsatlar hemen aynı düzeyde daha sonra güçlü yönler için olduğu görülmektedir. Zayıf büyük oranda yönlerin giderildiği, tehditleri kısmen önlediği, fırsatların kısmen sürdürüldüğü ve güçlü yönlerin ise çok az bir kısmının devam ettirildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

195 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1984, 23 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 18350). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18350.pdf>

2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 9 Kasım). Resmî Gazete (Sayı: 17863 Mükerrer). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

3030 Sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun. (1984, 9 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 18453). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18453.pdf>

3152 Sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (1985, 23 Şubat). Resmî Gazete (Sayı: 18675). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3152&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu. (2003, 24 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 25326). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5018&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. (2004, 23 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25531). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5216&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005, 13 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 25874). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

5747 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. (2008, 22 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 26824 Mükerrer). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080322M1-1.htm>

6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012, 6 Aralık). Resmî Gazete (Sayı: 28489). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm>

6447 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2013, 22 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 28595). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130322-2.htm>

Alıcı, O. V. (2021). Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin yönetiminde yaşanan merkezileşme eğilimi. *Mehmet Akif Ersoy İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 1622-1636. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1693318>

Altheide, D. L. (1987). Reflections: ethnographic content analysis. *Qualitative Sociology*, 10(1), 65-77.

Bozdemir, B. G. (2023). Büyükşehir belediyelerinde stratejik planlama ve Muğla Büyükşehir Belediyesi için bir SWOT analizi (Tez no. 804204) [Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=j_Fjwp4JS4mk-97Puqti8ruC1-M60cdDY4lrPBNmoBLY25Siy91HE77vH0suObDq1,

Bryman, A. (2004). *Social research methods*. Oxford University Press.

Bulut, Y. ve Dönmez, D. (2020). Türkiye’de büyükşehir yönetimlerine ilişkin değişim dönüşüm. *Uluslararası Yönetim ve Akademi Dergisi*, 3(2), 283-297. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1216833>

Fields, E. E. (1988). Qualitative content analysis of television news: systematic techniques. *Qualitative Sociology*, 11(3), 183-193.

Forster, N. (1995). The analysis of company documentation. C. Cassell ve G. Symon (Eds.). *Qualitative Methods In Organization Research: A Practical Guide*. Sage.

Gökyurt, F., Kındap, A. ve Sarı, V. İ. (2015). Türkiye için yeni bir şehir tanımı gerekli mi? *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 24(1), 1-32. https://www.researchgate.net/publication/274386069_Turkiye_icin_Yeni_Bir_Sehir_Tanimi_Gerekli_mi

Gözler, K. (2013). 6360 sayılı Kanun hakkında eleştiriler: yirmi dokuz ilde il özel idareleri ve köylerin kaldırılması ve ilçe belediyelerinin büyükşehir ilçe belediyesi hâline dönüştürülmesi anayasamıza uygun mudur? *Legal Hukuk Dergisi*, 122(11), 37-82. <https://www.idare.gen.tr/6360-elestiriler.pdf>

Gözler, K. (2019). “Türk belediye sistemi üzerinde Fransız etkisi: 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunu Fransa’dan mı iktibas edilmiştir?”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 28(1-2), 1-23. <https://www.idare.gen.tr/belediye-fransiz-etkisi.htm>

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. ve Taşgın, S. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma*. (2.baskı). Seçkin Yayınevi.

Gürel Üçer, A., Yenigül, S. B. ve Varol, Ç. (2014) ‘Büyükşehir’den ‘bütünşehir’e: yerel yönetim politikalarındaki değişimin kırsal alana etkileri. *İdeal Kent Dergisi*, 5(12), 26-59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461751>

Kalağan, G. (2018). Türkiye’de 6360 sayılı Büyükşehir Yasası kapsamında büyükşehirler/bütünşehirler: yönetsel yapı, mali/iktisadi boyut ve gelecek vizyonu üzerine bir tartışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 591-603. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/545194>

Karakılıçık, Y. (2020). *Yerel yönetimler*. Seçkin Yayınevi.

Kılıç, Ö. (2018). Stratejik planlama süreci ve Edirne Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı değerlendirmesi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 1-24. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/469605>

Lamba, M., Altunok, M. ve Kerman, U. (2015). Büyükşehir belediyelerinde stratejik planlama anlayışı çerçevesinde kurumsal kabiliyet ve kapasite. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 24(4), 95-118. <https://cyy.hacibayram.edu.tr/3ca06f6b-f4b6-4a60-ac8b-37d09ab24d9b>

Muratoğlu, T. (2015). Mahalli idareler mevzuatında 6360 Sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 32(20), 59-96. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214061>

Öztürk, N. K. ve Tozak, E. (2021). Türkiye'de metropoliten alan ve büyükşehir yönetimi bakımından 6360 sayılı Kanun'un değerlendirilmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 294-306. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1851329>

Sarı, Ö. (2019). Transformation of metropolitan municipalities in Turkey and law no. 6360. *Kesit Akademi Dergisi*, 5(21), 1-11. <https://kesitakademi.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=95d409d6-fa7c-41ee-b171-9d862452847a.pdf&key=40174>

Seyitdanlıoğlu, M. (1995). Yerel yönetim metinleri (I). *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 4(6), 85-102. <https://cyy.hacibayram.edu.tr/19a9a1eb-11b4-4c1d-a0f0-89344a76eebd>

Seyitdanlıoğlu, M. (1996). Yerel yönetim metinleri (IV): Şehremaneti'nin kuruluşu ve şehremaneti nizamnamesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(3), 75-82. <https://cyy.hacibayram.edu.tr/3982ff24-914a-4217-97c7-1143b567af24>

Shafritz, J. M., Russell E. W. ve Borick, C. P. (2017) *Kamu Yönetimini Tanımak*. (8.Baskı). (çev. N. Öztaş). Nobel Akademik Yayıncılık.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Belediyeleri için stratejik planlama rehberi*. http://www.sp.gov.tr/upload/xSpKutuphane/files/2nABM+Belediyeler_Icin_Stratejik_Planlama_Rehberi.pdf

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (12 Ocak 2024). *Kılavuz ve rehberler*. [http://www.sp.gov.tr/tr/html/18/Kilavuz+ve+Rehberler/\(Erişim tarihi: 12.10.2024\)](http://www.sp.gov.tr/tr/html/18/Kilavuz+ve+Rehberler/(Erişim tarihi: 12.10.2024)).

Tekeli, İ. (1983). Yerel yönetimlerde demokrasi ve Türkiye'de belediyelerin gelişimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 16(2), 3-22. <https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/0deccd6a-703d-4c37-a7d3-6cff4408bdfd>

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2019). *Mahalli idareler*. Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldız Özsalmanlı, A. ve Pank, Ç. (2012). Muğla'da büyükşehir yapılanması sürecine ilişkin bir değerlendirme. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 1-26. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217198>

Yılmaz, O. K. (2019). Belediyelerde stratejik yönetim kapasitesinin geliştirilmesi: müdürlükler bünyesinde kullanılacak stratejik yönetim uygulamaları. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21), 507-529. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/861711>

IN THE DARK WORLD OF DARK CITY: CINEMATOGRAFICAL NARRATIVE, MYTHOLOGICAL ELEMENTS AND PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVE

Gözde SUNAL
İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
gsunal@ticaret.edu.tr
<https://0000-0002-9535-5714>

<i>Atıf</i>	SUNAL, G. (2024). IN THE DARK WORLD OF DARK CITY: CINEMATOGRAFICAL NARRATIVE, MYTHOLOGICAL ELEMENTS AND PSYCHOANALYTIC PERSPECTIVE. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 247-264.
-------------	--

ABSTRACT

Cinema has been influenced by mythology since the first years of its invention. Mythological elements, which are frequently used in today's cinema, are used as an important reference. Cinema strengthens the narrative language by reproducing myths and creating new myths. Cinema, which has a strong and effective aspect in this respect, reflects the unconscious of the masses in human history. Considering the similarities of cinema with mythology, dream and reality are intertwined while cinema reshapes reality. Both cinema and mythology use experiences that are constantly repeated throughout generations through archetypes that have been in our collective unconscious since ancient times. Therefore, today, cinema appears as a reshaped form of mythology. In this process, film directors have almost become myth-tellers. At this point, cinema, just like myths, has changing and even transformative effects on society. Especially with the studies of writer Joseph Campbell in the field of mythology, the "monomyth" theory - the hero's journey - was adapted to the filmmaking process in cinema. An example of the work that offers a different cinematic experience is the movie "Dark City" (1998), directed by Alex Proyas, which deals with sociopolitical, scientific and philosophical themes as well as mythological elements. Functionally, the film makes one think about the questioning of human nature and the concepts of identity and memory. The journey of John Murdoch, the protagonist of the film, is designed in accordance with Joseph Campbell's theory of the hero's journey. The hero's journey is a fictional structure frequently used in mythological stories. The hero's journey in the movie "Dark City" follows the outline of Joseph Campbell's hero's journey scheme. The hero breaks away from his normal life and finds himself in an adventure where reality is questioned. This adventure provides opportunities for his personal growth and transformation, and eventually the hero discovers his true identity and power. "Dark City" is a science fiction film inspired

by ancient mythological stories and Jungian psychology. In this regard, the study aims to look at various aspects of the film from a psychoanalytic perspective. It is aimed to examine the symbols and cinematographic techniques used in the film, the archetypal characteristics of the characters in the film and mythological references.

Keywords: *Cinema, Psychoanalytic, Archetype, Mythology, Dark City.*

DARK CITY’NİN KARANLIK DÜNYASINDA: SİNEMATOGRAFİK ANLATI, MITOLOJİK ÖGELER VE PSİKANALİTİK PERSPEKTİF

ÖZ

Sinema, icat edildiği ilk yıllardan itibaren mitolojiden etkilenmiştir. Günümüz sinemasında da sıkça başvurulan mitolojik öğeler önemli bir referans olarak kullanılmaktadır. Sinema mitleri yeniden üretmeyle birlikte yeni mitler yaratarak da anlatım dilini güçlendirmektedir. Bu yönüyle aslında güçlü ve etkili bir yanı olan sinema insanlık tarihinde kitlelerin bilinçdışını yansıtmaktadır. Sinemanın mitolojiyle taşıdığı benzerlikler göz önüne alındığında sinemanın gerçekliği yeniden biçimlendirdiği, dış ile gerçeği iç içe yansıttığı görülmektedir. Hem sinema hem de mitoloji eski çağlardan beri kolektif bilinçdışımızda yer alan arketipler aracılığıyla nesiller boyunca sürekli yinelenen deneyimleri kullanmaktadırlar. Dolayısıyla sinema, günümüzde mitolojinin yeniden şekillenmiş bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte film yönetmenleri adeta bir mitos anlatıcısı olmuşlardır. Bu noktada tıpkı mitoslar gibi sinemanın da toplumu değiştirci hatta dönüştürücü etkileri bulunmaktadır. Özellikle yazar Joseph Campbell mitoloji alanında yaptığı çalışmalarla “monomit” kuramı -kahramanın yolculuk serüveni- sinemada film yapım sürecine uyarlanmıştır. Farklı bir sinematik deneyim sunan çalışmanın örneklemini Alex Proyas’ın yönetmenliğini yaptığı “Dark City” (1998) filmi, mitolojik unsurların yanı sıra sosyopolitik, bilimsel ve felsefi temaları da işlemektedir. Film, işlevsel olarak insan doğasının sorgulanması, kimlik ve bellek kavramları üzerine düşündürmektedir. Filmin baş kahramanı olan John Murdoch’ın yolculuğu, Joseph Campbell’ın kahramanın yolculuğu teorisine uygun olarak tasarlanmıştır. Kahramanın yolculuğu, mitolojik hikayelerde sıkça kullanılan bir kurgusal yapıdır. “Dark City” filminde kahramanın yolculuğu, Joseph Campbell’ın kahramanın yolculuğu şemasının ana hatlarını takip eder. Kahraman, normal hayatından kopar ve kendini gerçekliğin sorgulandığı bir macerada bulur. Bu macera, onun kişisel gelişimi ve dönüşümü için fırsatlar sunar ve sonunda kahraman gerçek kimliğini ve gücünü keşfeder. “Dark City” antik mitolojik hikayelerden ve Jungian psikolojiden esinlenerek tasarlanan bir bilim kurgu filmidir. Bu doğrultuda çalışmada, filminin çeşitli yönlerine psikanalitik perspektif ile bakılması hedeflenmektedir. Filmde kullanılan semboller ve sinematografik teknikler, filmdeki karakterlerin arketipsel özelliklerini ve mitolojik referanslarını incelemeyi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sinema, Psikanalitik, Arketip, Mitoloji, Dark City.*

INTRODUCTION

Carl Gustav Jung, one of the researchers who focuses on the use of mythological elements in establishing film narrative, focuses on analytical psychology and the phenomenon of the collective unconscious. Along with Jung, the works of Joseph Campbell have also been a guide in this field. The archetype theory of Jung, the founder of analytical psychology, constitutes the starting point of Campbell's monomyth theory. Jung emphasizes the existence of the collective unconscious, which is coded from generation to generation and exists in all humanity, with universal symbols that he calls archetypes. Campbell, on the other hand, focuses on the hero archetype, one of the archetypes mentioned by Jung, at the center of his theory and talks about a common cycle in myths and legends (Tecimer, 2006). According to this theory, the hero's mythological adventure is handled as separation- initiation-return. From this point on, the movie "Dark City" (1998), shot by Alex Proyas, which is the sample of the study, has taken its place in the history of cinema as an impressive science fiction movie. The film is designed in accordance with Joseph Campbell's "monomyth"¹ theory and Carl Gustav Jung's "archetype" theory. Therefore, it is considered suitable for psychoanalytic analysis. Thus, "Dark City" is a science fiction film inspired by ancient mythological stories and Jungian psychology. The cinematographic style of director Proyas and the mythological and iconographic elements he uses in the film, which questions human nature and identity, make the film a different genre. It is thought that this science fiction film, which takes place in a dystopian atmosphere with its innovative cinematography combined with its generally dark and gothic atmosphere, questions human nature and the formation of identity, has a unique style.

Proyas, who is accepted as an auteur director², carries a distinct personal signature in his films and creates an immersive experience with the visual effects, music, and atmosphere he uses in his cinematography. In this regard, the gothic style and the dark atmosphere, symbolic and mythological elements, philosophical themes, and psychological depth used in Alex Proyas's films highlight the auteur style (Hantke, 2002).

Myths, which are a form of expression of archetypes, contain archetypes that are reflected on consciousness, just like dreams (Tecimer, 2006, p. 97). Jung said, "... The layers in question are where impersonal contents of mythological character, in other words archetypes, originate. Therefore, I describe them as impersonal or collective unconscious" (Jung, 2000, p. 52). Jung was closely interested in mythology throughout his life. Jung, who sees myths as the basic expressions of human creation, thinks as follows: "It is a fact that when a myth is formed and expressed in words, consciousness gives shape to it; But the soul of the myth was

¹ Myths are the product of the collective unconscious of societies. Campbell, who claims that the plot and the changes the characters undergo in these myths progress along a similar line, has standardized them by formulating the path followed by the hero within the structure he named the monomyth (Özpay, 2020).

² Auteur director is the creative director who puts his signature on the film with his distinctive style.

the creator it symbolized, the emotions it expressed and aroused, and even most of its subject matter, emerged from the collective unconscious” (Gürol, 1977, p. 12). The soul is an inner experience; in essence, it has motivations, impulses, contradictions, and fears that are the same in all people (Campbell & Moyers, 2009, p. 77). “The soul expresses itself in myths and tales as well as in dreams, and archetypes appear in this natural interaction as formation, re-formation and the eternal entertainment of the eternal mind” (Jung, 2013, p. 87).

In the film, the main character John Murdoch’s journey based on Monomyth is also compatible with the general theme of the film. Monomyth, from Joseph Campbell’s popular book “The Hero with a Thousand Faces” is defined as a theory about the hero’s journey in faces. According to this theory, the hero leaves his home to fulfill a task given to him and encounters various difficulties. After overcoming these difficulties, the hero becomes wiser and more mature and returns home (Campbell, 2018).

Throughout the film, John Murdoch goes on a specific journey based on the “Monomythos” theory. The first stage is the “Departure” stage. At this stage, John learns the true nature of the situation in the city and finds himself faced with a difficult task. To accomplish this mission, John must regain his memory. The second stage is the “Initiation” stage. At this stage, John finds himself faced with several challenges. By overcoming these difficulties, he improves himself further and becomes wiser. The last stage is the “Return” stage. At this stage, John struggles to save his city and himself, fulfills his duty and returns home. While the film questions what reality is, it questions the importance of human identity and existential questions. At this point, John goes on a journey in line with the theme of the film, as he is forced to question the world that surrounds him.

METHOD OF THE STUDY

In Carl Gustav Jung’s model of personality, the entirety of conscious or unconscious thoughts, feelings, and behaviors is encompassed within a concept called the psyche. Individuals strive to construct their own identities throughout their lives (Sharf, 2014, p. 78). The holistic and complete nature of an individual’s identity leads to the healthiness of the ego and, consequently, the existence of a healthy self (Snowden, 2013, p. 82). According to Carl Gustav Jung, the founder of Analytical Psychology, everything related to the state of the soul encompasses the past, the future, and the present. This process holds a comprehensive aspect in film analysis (Gündeş, 2003, p. 85). Particularly, “analytical psychology plays a significant role in the formation and conditioning of film characters” (Gündeş, 2003, p. 84). “In the analysis of symbols during film analysis, it should be considered that symbols carry various meanings... Symbols can be interpreted in terms of the characters’ psychological state and the film’s discourse” (Gündeş, 2003, p. 85). This method is effective in revealing not only observable aspects of phenomena but also underlying connotations beyond the literal meaning.

Psychological analysis seeks to find the meaning of human behavior in the arts created by humans (Belkaya, 2001, p. 174). Especially in psychological analysis, symbols are utilized. Symbols help us to open the impenetrable doors of our unconscious feelings and beliefs, serving as keys to this endeavor (Berger A., 1996, pp. 77-78, cited in Belkaya, 2001, pp. 175). In this study, the aim is to conduct a mythological interpretation of the film “Dark City” within the framework of Carl Gustav Jung’s analytical psychological analysis, moving from the cinematographic dimension based on the “Archetypal Theory”. In the film, which constitutes the sample of the study, an archetypal analysis was carried out with a Jungian reading. Archetypes, as depicted in stories passed down through generations by Jung, represent universal symbolic images found in the collective unconscious of humanity. Archetypes thus reflect motifs of the universal unconscious that constitute collective unconsciousness. In this regard, the process offers considerable opportunities for the analysis of films. Within this framework, “Dark City” will be analyzed based on the archetypal model, and the hero’s transformation process will be described and analyzed.

ABOUT THE PLOT OF THE MOVIE “DARK CITY”

“Dark City” is a neo-noir³ science fiction film about a group of creatures who want to gain human characteristics, accompanied by a scientist, to erase people’s memories and rearrange their memories as they wish. People are trapped with a fake identity and their memories are stolen. This trick is played repeatedly to people who end up not knowing who they are. John Murdoch’s struggle in the city controlled by a group that can reprogram itself constitutes the main subject of the film. The plot of the film takes the audience into an exciting adventure without getting boring, while also containing deep layers of meaning.

John Murdoch, who suddenly woke up one night with blood flowing from his forehead in the bathroom where he was taking a shower, is faced with a situation he cannot understand. He is in the same bathroom with a naked woman who lost her memory and was murdered. Then, he suddenly starts being chased by men dressed in black and with white faces. These mysterious men are known as “aliens”. All the aliens have is collective memory. They share the minds of a single group and die. For humans, their most important characteristic is individuality; This is what makes their souls different from them. So, the outsiders think that if they understand how people’s memories are processed, they can find the soul. In the movie “Dark City”, the main answer that strangers wonder about is what is the power that makes humans human. Aliens are constantly playing with people’s memories to find this answer. People whose memories have been replaced have become so mechanized that they do not question this situation even when they cannot remember some very important points in their lives. Moreover, they are not

³ Neo- Noir, called the Modern Period of Film Noir, clearly benefits from film noir elements. It is a genre that incorporates renewed plots, content, visual effects or media not found in the noir films of the 1940s and 1950s. (See: Avci, 2022).

even aware of the sun and the day. It is always dark and night in the city. The film has a surreal attitude and a Kafkaesque⁴ atmosphere. The dominance of night in the city and the absence of daylight actually paint a portrait of despair, pessimism and captivity. The only hope is to get to sunny weather and the beautiful ocean Shell Beach. John is very determined and pursues the truth. John wants to find the place where he spent his childhood called Shell Beach and go there; Whoever he asks, he realizes that they know about that place but cannot describe its location.

The main hero of the movie “Dark City” is John Murdoch. The film tells the story of Murdoch’s journey to discover his past and identity. Emma Murdoch is John’s wife. He does his best to help her regain her memory. Dr. Daniel Schreber is a mysterious doctor and John’s only assistant. He reveals to her the true nature of the city and aids her escape. The unnamed man is a mysterious creature who is after John. He attacks John and will do anything to catch him. Police Inspector Bumstead is a police officer chasing John. He realizes that John is innocent and does his best to help him. Mr. Hand is one of the rulers of the city and the boss of the unnamed Adam. Because he is after John, he tries to destroy him. Later in the film, John’s true identity and past are revealed, and the audience begins to understand how the scenes they saw at the beginning of the film come together. Additionally, the antagonists of the film, the strangers in the city and their leader, make the plot of the film interesting. The secrets of the city are revealed along with John’s research and struggle, and the audience waits with excitement for the secrets of the city to be solved. At the end of the movie, with John’s struggle in the city, the fate of the people of the city changes and John takes control of the city.

The film is a symbol of the completely unreal, that is, simulation and dream. Because the simulative life that builds reality is the strangers themselves. The theme of the film is based on existentialism in search of truth. “Dark City is a dream; It is not real. To understand who he really is and define his existence, Murdoch wants to gain a cognitive consciousness by transcending and destroying all the signifiers of this dark world that surrounds him. The cognition Murdoch pursues is the film’s basic premise for ‘the human’”. Therefore, the film is also a dream of its creator (Kaplan, 2015). There are some absences in the movie. These are: timelessness, lightlessness, obscurity, lack of exit, eeriness, lack of identity... The absence of these creates a great atmosphere of paranoia.

PSYCHOANALYTICAL ANALYSIS OF THE SYMBOLS AND CINEMATOGRAPHICAL TECHNIQUES USED IN THE MOVIE

“Dark City” strengthen the theme, atmosphere, and psychology of the characters. By increasing the tension by using a combination of black and white and color

---

⁴ It is an adjective inspired by Franz Kafka, meaning threatening or frightening, as in Kafka's descriptions. Unique to Kafka's style, it expresses the state of breaking away from known and perceived reality as a natural part of the narrative flow in his stories. This expression is also used in movies to describe the atmosphere.

scenes, the black and white scenes point to the history of the film, while the colored scenes tell the main story of the film. Blue tones are used extensively in colorful scenes. Additionally, the science fiction elements of the film, “The Matrix” and “Blade Runner” was inspired by movies like. “Dark City” contains many visually striking scenes. In particular, the scene of a fictional place called “Shell Beach” is one of the iconic scenes of the movie. For example, the scene where John Murdoch cannot recover was shot using a reversed camera angle. With this scene, the director wants to make the audience feel the character’s confusion and chaotic atmosphere. Likewise, there is a hidden facility located under the city. This facility represents the dark thoughts in the characters’ unconscious. Therefore, cinematographic features and camera angles were used to emphasize the psychological states of the characters. For example, another important element in the movie is the locations in the movie. The labyrinth-like narrow streets and circular paths of the city are among the places that reflect the unconscious and mental worlds of the characters. These places, which symbolize the turning points and different options in the characters’ lives, enable the audience to better understand the lost feeling of the characters in the film. At the same time, the labyrinth symbol mythologically symbolizes a lost soul.

Director Alex Proyas prefers deep focus composition in the film. That’s why many interior spaces are remote and narrow. Lighting was used in a very minimalist way; A feeling of pessimism was intended to be given with the lowkey lighting technique. This technique was chosen to emphasize monotony and danger. In particular, the lack of bright areas that are vaguely seen in the first scene where we encounter John Murdoch signals that some uncanny situations will occur. Throughout the film, Proyas generally prefers to use black and brown colors. It is noteworthy that although the human body has a warmer skin tone, the faces of foreigners are pale and white. At the same time, shadows become evident in scenes with strangers. Bright colors are seen only in one place: Shell Beach on the billboard. Proyas thinks that at this point the soul exceeds all its physical limits. It is thought that this is shown in the relationship between Murdoch and Emma in the movie. Their love in the world dominated by strangers continues even after the strangers disappear. Somehow, they find each other in both the dark world and the bright world. Although “Dark City” suggests the theme of despair and pessimism, it includes love. For example, the relationship between John and Emma is an example of this; This is an indication that there is a little light in the darkness. Even though foreigners have mental powers, they cannot do everything; Murdoch, Bumstead and Dr. It depends on Shreber. All foreigners are male. The aliens, who are creature-like people reminiscent of the movie “Nosferatu” (1922), crucify Murdoch when they capture him. This scene seems very familiar to us. “1984” (1984) and “Blade Runner” (1982), John Murdoch is a stereotypical character. In fact, the movie is like a collage of different movies. It bears traces of both German expressionism and film noir. In the final scene, the

aliens are destroyed by Murdoch. The sun rises again in the city, memories take their place in the minds and Shell Beach - that is, bright - emerges. In short, the Sun, the source of light, heat, and life; It is the symbol of auspicious or luminous power and shining effect (Gardin & Olorenshaw, 2014, p. 251).

“Even though myths are irrational, they pave the way for the truth. There is always a truth they want to tell implicitly. Myths are allegories that convey and explain basic and primary truths in a coded form; For this reason, they generally have an initiatory and transcendental quality that is not surrendered to everyone (Tecimer, 2006, p. 14). Symbols, which are the narrative of a different layer of meaning other than the known and ordinary meaning, appeal to all functions of both the conscious and unconscious sides of the psyche. To define the relationship between the symbol itself and what it symbolizes, it is necessary to know that symbols are divided into three. These are: Traditional, random, and universal symbols. “Traditional symbols are specific to individuals or specific societies. Random symbols speak to a very narrow circle of people and can only be understood by those who know the meaning of the symbol. Universal symbols are related to the characteristics of our body, emotions, and soul. Such symbols are valid for all people (Fromm, 2014, p. 33).

Symbols are very important in psychological analysis. They specifically replace codes that are hidden or not clear. Most of the time, symbols are replaced by many concepts (thought, desire, desire, etc.). For example, in films, male and female heroes are often used symbolically and interpreted with terms that replace them (Berger, 1996, p. 78). Symbols expressing a common meaning are defined as “standing in place of something else, taking its place, representing it” (Fromm, 2014, p. 28). Jung worked very meticulously on symbols and their meanings. According to Jung, “Every symbol must be evaluated and interpreted both individually and socially. The meanings of symbols especially affect the intrapsychic process” (Jung, 1997, p. 65). Although there is an ordinary perspective on these symbols, it should be considered that each of the symbols is a representation of experience, emotion and thought. “With the language of symbols, we can explain our inner feelings as if they were concrete perceptions and have the opportunity to express many things representatively” (Fromm, 2014, p. 28). For example, “agility, strength, joy, vitality and mobility” are emotions that we can express with the fire symbol (Fromm, 2014, p. 32).

Symbols are part of mythological narratives and there are many symbols in the movie “Dark City”. These symbolic and mythological elements are used to emphasize the main themes of the film and increase the depth of the film. The high walls of the city are used as a prison where the characters are imprisoned. The city is depicted as a labyrinth and the minds of the characters are associated with the labyrinth. Mythologically, this recalls the myth of Theseus. It reminds us of Theseus entering the labyrinth of the Minotaur monster and advancing.

The characters in the movie get lost among the labyrinths of the city. Even the name “Dark City” evokes a metaphorical world and gives clues about what kind of narrative we will follow. “A text can create an a priori meaning in individuals regarding the ‘semantic plane of the whole text’, intuitively and through unconscious common symbols, before it is fully seen and perceived by the interpreter. This a priori information is like clues about what the semantic plane of the text might be” (Kaplan, 2015). When we look at it in the context of the quote above, the poster and even the name of the movie signal that we will watch a dystopian story.

In addition to mythological narratives, the symbols used include the bridge, clock, books, sea and sky. Clocks are an important iconographic element in some scenes of the film. Clocks symbolize the importance, flow, and control of time. Clocks stopping or turning back represent the manipulation of reality and time. The bridge is a metaphorically used symbol that John crosses while escaping at the beginning and end of the movie. The bridge represents the transition from one place to another, which connects to the main theme of the movie: identity and reality. Books are a source of human knowledge and a tool for understanding reality. In the movie, John is seen in a room full of books in many scenes. Several scenes in the film take place by the sea. The sea indicates that humans occupy a small place in the universe and evokes big questions about human existence. The sky, one of the most visually striking symbols of the film, evokes the infinity of human existence, the greatness of the universe and the smallness of man. While the Strangers characters in the movie change people’s reality and identity, they also manipulate the sky. In the final scene of the movie, John sees the real sun and a clear blue sky. These symbolically express a feeling of enlightenment, discovery and freedom.

EXAMINING THE ARCHETYPICAL FEATURES OF THE CHARACTERS IN THE MOVIE

Archetypes, which have accumulated in our collective unconscious since ancient times, are mental repositories of experiences that are constantly repeated over generations. With these qualities, archetypes reflect the process of humanization. The interesting thing is that myths have almost the same meaning and can be defined with the same words. From this point of view, it can be said that archetypes show themselves as similarities in different mythologies, traditions, lifestyles, literature and even folklore of humanity, regardless of time and place. They are forms of expression of the common aspects that remain hidden in the human psyche (Sunal and Keleş, 2023, p. 477).

Archetypes refer to specific functions undertaken by key characters in the Hero’s Journey paradigm. These character archetypes, which reflect the heritage of universal culture and have been derived from thousands of years of legends, are, as Vogler defines it; “They are an indispensable tool for understanding the functions

and purposes of the people in the story” (Vogler, 1998, p. 13). Generally, dreams are like myths in terms of content and form. “Even scientifically enlightened modern minds have not yet lost the ability to create myth-like works in their sleep. Even if we ignore, hate or respect them, myths have already taken their place in our present-day scheme of thought” (Fromm, 2014, p. 20).

Which are common to every individual and have lived on this world since primitive times and have been passed down from generation to generation, express themselves through archetypes. Archetypes that constitute the collective unconscious, the common heritage of all humanity, are universal phenomena. Because they are universal, they create similar motifs and themes found in many different myths. Therefore, these elements, renewed in myths in different times, geographies, or cultures, create a common language and fulfill similar psychological and cultural functions.

In the 20th century, new methods and theories emerged in the research of mythology. One of these methods is Carl Gustav Jung’s psychoanalytic and archetypal method (Bayat, 2007, p. 33). “Jung’s claim is simply that all human beings, regardless of their personal experiences, share common relationships connected to universal human issues” (Indick, 2011, p. 132). “Dark City” is full of archetypes, one of the fundamental concepts of Jungian psychology⁵. The characters are typical examples of modern people living in a dark and gloomy world. The film tells the journey of discovering the archetypes within people during a dark world.

Jungian analysis, each character in the film matches an archetype. John Murdoch, one of the main characters in the film, resembles the hero archetype in Jungian psychology. While Murdoch is depicted as a hero among people living in a dark and gloomy world, the creatures resemble the shadow archetype in Jungian psychology. Shadows represent the dark and negative aspects of people’s unconscious. Strangers, the villain of the film, is a shadow archetype. They bear the characteristic features of the shadow archetype, as an entity that manipulates people’s reality and steals their identities.

The main archetypes of the movie are hero, sage, goddess, enemy, darkness and warrior archetypes. The character who helps John Murdoch, the hero archetype in the movie, is Dr. Schreber is the wise old archetype of the film. He is depicted as a character who has knowledge of people’s reality and helps them. The name “Schreiber” draws our attention from the field of psychology. It is the similarity of names that is a strange coincidence. They are namesakes with the Doctor of Law Daniel Paul Schreber, a mental patient whose name is mentioned in the study

---

⁵ Carl Gustav Jung founded his theory, called Analytical Psychology, on the foundations of Sigmund Freud's psychoanalysis theory. The most important feature that differentiates him from Freud is that he considers the human soul as a structure consisting of three parts: consciousness, personal consciousness and collective consciousness.

known as “The Schreber Case” (Freud, 1911), after the name of the doctor in the movie. The only similarity is their names; because the character in the movie is a therapist who helps humanity. Injecting Murdoch with superior mental abilities, Dr. helps the hero. The woman seen at the beginning of the film is a goddess archetype. He saves John’s life and helps him understand the nature of reality. Stranger’s characters represent the human enemy archetype, stealing people’s identities and using them for their own purposes. The police officer in the movie is a representation of the warrior archetype. He struggles to save people from evil by exploring the nature of reality. The dark archetype in the movie is the side that points to the dark aspects of man and the difficulty of reality. These archetypes play an important role in highlighting the dark atmosphere and deep philosophical questions of the film. The complex story of the film, along with the archetypes of its characters, deals with issues of the meaning of human existence, identity, reality and control.

In the film, the audience identifies with Murdoch, in fact, it would be more accurate to say that they internalize him. According to Freud; Identification is not imitation, but assimilation; It expresses a similarity and derives from a common element that remains in the unconscious (Freud, 2001, s. 200 cited in Kaplan, 2015). The word “Dark City” directly characterizes the city as dark, and the word dark is an indicator of the unconscious. Thus, it refers to the shadow goddess archetype, that is, the negative mother figure. Because the city ceases to be a livable place that gives life, nourishment, and protection to people; It has become a place where people cannot even see the light, their brains are anesthetized, and all the values that make them human are taken away from them. Therefore, the negative mother figure appears here. In the scene where we meet John Murdoch for the first time, one frame catches our attention. In the scene where we see the hotel room window from outside, there is a circular dome within a rectangular frame. This reminds us of the face of HAL 9000 in the movie “2001: A Space Odyssey” (1968). As we mentioned before, HAL knows everything and the only thing he lacks from humans is his emotions and he wants to be human too. We see the same thing with the strangers in the movie “Dark City”. They build an artificial world to learn what people’s secrets are and to become like them. Blade As in the movie *Runner*, this movie also contains references to Fritz Lang’s “Metropolis” (1927). In a place where the foreigners who control the “Dark City” gather, a huge clock emerges from underground. This clock reminds us of the face of the machine in the movie “Metropolis”.

In the opening scene of the film, Murdoch wakes up in a bathtub. This tub is thought to symbolize a woman’s womb. It gives a clue that he has been reborn, that is, he has opened his eyes to a new life. One of the symbols that attracts our attention in the movie is the spiral-shaped visuals we encounter here and there. This motif is especially seen on deceased prostitutes. This spiral image brings to mind the image of the “Ouroboros Shaped Serpent”. It is the image of

a snake shaped like a ring biting its own tail. “This representation refers to the self-reproduction, continuity, and literary return that the snake has. However, the ring shape symbolizes both the integrity of nature and the union of the sky and the earth at the same time” (Gardin & Olorenshaw, 2014, p. 626) Our hero tries to save a fish in the opening scene, and his struggle to save humanity continues throughout the film. Hero Murdoch is trying to save the world, despite everything. It is as if the Neo character in the movie “Matrix” (1999) took on the same task. Like a messiah, he wants to destroy the giant laboratory created by aliens and return people to reality. One of the most important scenes that will support this interpretation is that at 12:00 when all the people are asleep, only Murdoch is left standing. Murdoch goes to people and shouts, “Wake up, hey wake up”. In fact, Murdoch means a real awakening. The group of strangers also includes a child member. This child can be interpreted as an “id” that represents violence as a depiction of primitive instincts. He enjoys this by drawing spirals on dead bodies. In one scene, while running away from strangers, John slips and nearly falls off a building. Instead of using any tool to knock him down - he has a knife - the child stranger bites John’s fingers. This scene reveals how sadistic the child is. Therefore, this scene is considered to be an important depiction of primitive instincts. The following can be said briefly about the characters: They are identityless people who are constantly searching for their own identities in a timeless and spaceless area. Especially John, thanks to his special abilities, realizes that he lives in a simulated universe. By putting himself in the position of God, he wants to save the world along with himself, and with all these signs, Murdoch is thought to represent the figure of Jesus. In one scene, Murdoch is the same Hz. Like Jesus, he is tied to a cross-like device. It is possible to see the similarities between Murdoch and Messiah in these scenes. Despite the many uncertainties in his fate, he still refuses to be an outsider.

Murdoch, the hero, has a desire to go to Shell Beach. Visual images generally related to water (such as falling into water, coming out of water, saving someone from water) are associated with birth; going on a journey with death; Fire and lighting a fire are associated with sexuality. “Metaphorically, water is the subconscious. The aquatic life is the subconscious life or energy that overwhelms the conscious personality and must be disempowered, defeated, and controlled” (Campbell & Moyers, 2009, p. 190). The ocean, on the other hand, is “a symbol of the bottomless and ever-changing soul image, the starting point of everything that comes into the world and leaves it” (Gardin & Olorenshaw, 2014, p. 454). We can say that its symbolic meaning coincides with the desire to go to the ocean in the movie.

The locations in the film are a representation of the destructive and devouring mother image. Moreover, it reflects the metaphor of reaching light, which is the opposite of darkness. The film is based on getting rid of the dystopian universe (Dark City) and reaching utopia (Shell Beach), that is, returning to the

repressed. “The word dark; It is a metaphor for the uncanny, anxiety and fear, the underground and death. In this case, darkness (chaos), which is metaphorically the signifier of the unknown; It is the opposite of light (luminous), which is the signifier of knowledge, order, that is, logos. Chaos, underground and darkness are generally perceived as mother images and Goddess in all mythologies. The mind, the sun and the lights are perceived as more masculine and attributed to the Gods (Campbell, 2010, p. 349 cited in Kaplan, 2015). While Shell Beach reflects consciousness, “Dark City” represents the unconscious. While “Dark City” is the negative mother archetype, Shell Beach is thought to reflect the mother archetype. While “Dark City” is a destructive, devouring world, Shell Beach is a world that gives life and hope. In the movie, strangers reflect the dark side of humans. We can interpret strangers as people’s “id” (primitive self).

IDENTIFICATION OF MYTHOLOGICAL REFERENCES AND ELEMENTS IN THE MOVIE

In all ages, human myths have been the source of inspiration for everything that has been derived and emerged through the actions of the human body and mind. Art, philosophy, religions, dreams, and great inventions all bear the traces of that myth (Campbell, 2013, p. 13). Myths, which are products of the social unconscious, express the emotions, fears, and acceptances, in short, social experiences of tens of thousands of years. “...In addition to affecting cultures and societies, they are affected by the cultures and societies they live in and carry traces from them” (Gezgin, 2014, p. 7). John Murdoch’s hero journey is designed in accordance with Joseph Campbell’s theory of the hero’s journey. The hero’s journey is a fictional structure frequently used in mythological stories. The hero’s journey in the movie “Dark City” follows the outlines of Joseph Campbell’s hero’s journey scheme. The hero breaks away from his normal life and finds himself in an adventure where reality is questioned. This adventure offers opportunities for his personal growth and transformation, and eventually the hero discovers his identity and power. The hero’s journey generally consists of three stages: Departure, Initiation and Return. In the first phase of the journey, the “departure” phase, John Murdoch’s normal life comes to an end and there is a call calling him. This call leads him to question who he is and reality. This stage marks the transformation of the hero’s world and directs him towards his adventure. The second stage, “initiation”, The world around John is completely changing, presenting him with a surprising, different reality. This reality causes him to realize his powers to achieve his goals. The last stage is the “return” stage. After discovering his identity and power, John knows that he has the potential to change the world and accepts reality at this stage. Returning to his own essence, the hero completes his personal transformation at this stage and is ready for a new life.

Myths are the direct expression of the collective unconscious. It is found in the

same forms in all communities and in all ages. The existence of the collective unconscious is understood by the clear traces of mythological images in the dreams of normal people (Gürol, 1977, p. 12). “Myth is a natural consequence of being human and social life. Since myths exist whenever and wherever humans exist, humans can be described as a being that produces myths. Undoubtedly, it is possible to find inherent sociological, psychological, historical, cultural, and religious dimensions in myth” (Tecimer, 2006, s. 14). It is possible to see traces of Greek mythology, which attracted director Proyas’s attention, in his films. The identities and minds of the characters in the film are like the identities and powers of the gods in ancient Greek mythology. For example, when we focus on the movie “Dark City”, one of the scenes that attracts our attention is Murdoch’s wife Emma’s stance and style while singing in the bar, reminding us of Aphrodite from Greek mythology. Aphrodite, the goddess of love and beauty in Greek mythology, was born from sea foam and came ashore with a seashell. Rose, dove, and seashell are used as symbols of the Goddess. “In Greek mythology, the seashell mediates the symbolic expression of water and fertility. Aphrodite, the Goddess of Love, is traditionally represented on a seashell in the image of a pearl born from the waters” (Gardin&Olorenshaw, 2014, p. 174). In the movie, the seashell gives its name to Shell Beach. Its meaning may be thought to be mythologically related. Shell means shell: In Greek mythology, it symbolizes the female genital organ. In Greek, seashell and vagina are used with a word with similar meaning. Foreigners dress in black in a gothic style, like Vatican-esque popes. Black color, “The origin of the universe and the mother’s womb and its nourishment are mentioned in many mythology sources; From here, black depictions of the mother goddesses emerge. ...black represents the unknown, the hidden, what is hidden deep inside” (Gardin&Olorenshaw, 2014, p. 550). Additionally, the dark forces in the film were influenced by ancient mythological stories. The dark and malicious aliens in the film are reminiscent of mythological figures such as Hades. They have the power to control the minds of the characters and make them They are trying to achieve their malicious goals by imprisoning them in a dark and gloomy world.

“Dark City” is considered a film with Gnostic Mythology, Supernatural, Philosophy and Mythological elements. Therefore, the film creates the impression of a world where reality and illusion are mixed. “Dark City” deals with different elements of gnostic mythology. Gnoticism is a system that advocates a correct understanding of human life and the creation of all life on earth. This belief system argues that people are trapped in a dark world and disconnected from reality. In the Gnosticism system, it is defended that everything in the world is an illusion and that there is a world beyond reality (Harrison, 2000). “Dark City” uses elements of this belief system and offers audiences many It offers separate gnostic symbols and references (Rudolph, 1983).

These mythological elements enrich the narrative of the movie “Dark City” and turn the movie into a mythological story. Viewers encounter many mythological elements during their efforts to understand the nature of human consciousness and what reality is, and therefore, it is considered a successful reference film in the use of mythological elements.

CONCLUSION

Today, cinema cannot be considered separately from mythological elements and stories. Mythology is conveyed through religion, art, stories, and legends. Especially today, cinema plays a big role in representing all of them. Cinema, which is a method of expressing and conveying archetypes, is considered a common dream. At this point, while the director tries to reveal his unconscious wishes and desires through the symbols in the film during the film production management process, the audience tries to understand what these symbols correspond to in the director’s unconscious. As we understand from the works of Carl Gustav Jung, the primary images present in the individual’s collective unconscious universe are constantly renewed. In other words, the effects of these primordial images and archetypes, along with myths, also affect the behavior of modern people, and these effects continue in daily life. Cinema-Mythology Relationship in Establishing Filmic Narrative. Especially mythology plays a certain role in establishing filmic narrative. Like myths, films appear as collective, social products that convey the thoughts and feelings of their creators to the minds of other people. Therefore, it is possible to consider cinema as ‘modern mythology’.

In addition to competent researchers such as Jung, Eliade and Gaster, who focus on the role of mythology in establishing the filmic narrative, the works of Joseph Campbell have also been guiding in this field. The archetype theory of Jung, the founder of analytical psychology, is based on Campbell’s It constitutes the starting point of the monomyth theory. Jung mentions that the universal symbols he calls archetypes have a reason behind each of them. It emphasizes the existence of the coded collective unconscious that exists in all humanity. Campbell, on the other hand, takes the hero archetype mentioned by Jung at the center of his theory and talks about a common cycle in myths and legends. According to this theory, the mythological adventure of the hero progresses in the form of separation-initiation-return. The journey, which begins with the hero’s departure, ends with him struggling with difficulties and obstacles and returning victoriously from the end of this road. Although this process varies in terms of geography, it can be said that all myths of humankind in the world follow the same pattern.

“Dark City”, which is not just a science fiction movie, also asks questions about human psychology and existential problems. It imprisons the audience in a dark world with its gothic and dark atmosphere, thriller elements and symbolic elements. The hero Murdoch’s journey to find his memory brings the audience to question what reality is.

The film ends with a hopeful ending, as well as the despair experienced by the characters. The film builds a more layered world of meaning with the mythological stories and symbolic elements it references. Offering a different thinking experience, the cinematographic techniques used in the film, the archetypal features of the characters in the film, and the inclusion of mythological references leave a mental impact on the audience.

At the same time, the visual effects and atmosphere used in the film differ from other science fiction films of that period. Therefore, it became one of the prominent productions of the period. What differentiates the movie “Dark City” is the dark atmosphere it creates cinematographically, its mythological references and the way it deals with the theme of identity.

Mythological and iconological elements used in science fiction films evoke different emotions and thoughts in the audience. Science fiction films enable existential and metaphysical questions to be considered while dealing with themes that question the place and role of humans in the universe. Mythological and symbolic elements are used to explain the development of the characters and increase the depth of the story. Science fiction movies that use these elements open the doors to rethinking today’s world. Especially today, people’s information and opinions are manipulated with the influence of algorithms and other technological developments on social media platforms. For this reason, the theme that the movie “Dark City” wants to tell is also closely related to today’s technological developments. At this point, the movie and today are parallel in revealing the truth due to manipulated content on social media and other digital platforms.

REFERENCES

- Avcı, İ. B. (2022). Sinemanın tehlikeli bir sokağı olarak neo-noir: Blood Simple ve Fargo. *İNİF E- Dergi*, 7(1), 242-259.
- Bayat, F. (2007). *Mitolojiye giriş*. İstanbul: Ötüken.
- Belkaya, G. Ş. (2001). *Film çözümlemede temel kavramlar*. İstanbul: Der.
- Berger, A. A. (1996). *Kitle iletişiminde çözümleme yöntemleri*. (U. Demiray, Trans.). Eskişehir: Anadolu University.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (S. Gürses, Trans.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Campbell, J. (2018). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (S. Gürses, Trans.). İstanbul: İthaki.
- Campbell, J., Moyers, B. (2009). *Mitolojinin gücü kutsal kitaplardan hollywood filmlerine mitoloji ve hikayeler*. (Z. Yaman, Trans.). İstanbul: Mediacat.
- Freud, S. (2001). *Düşlerin yorumu I*. (E. Kapkın, Trans.). İstanbul: Payel.
- Fromm, E. (2014). *Rüyalar, masallar, mitler*. (A. Arıtan ve K. H. Ökten, Trans.). Ankara: Say.
- Gardin, N., Olorenshaw, R. (2014). *Larousse semboller sözlüğü*. Ömer Faruk Harman ve İsmail Taşpınar (Eds.). (B. Akşit, Trans.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Gezgin, İ. (2014). *Sanatın psikolojisi*. İstanbul: Sel.
- Gündeş, S. (2003). *Film olgusu: kuram ve uygulamayı yaklaşımları*. İstanbul: İnkılâp.
- Gürol, E. (1977). *Carl Gustav Jung*. İstanbul: Cem.
- Hantke, S. (2002). Gothic landscapes in the films of Alex Proyas. *Gothic Studies*, 4(2), 199-214.
- Harrison, R. (2000). The Paradoxes of memory in Dark City. *Film Criticism*, 24(1), 46-59.
- Indick, W. (2011). *Senaryo yazarları için psikoloji*. (E. Yılmaz ve Y. Karaarslan, Trans.). İstanbul: Agora.
- Jung, G. C. (1997). *Analitik psikoloji*. (E. Gürol, Trans.). İstanbul: Payel.
- Jung, G. C. (2000). *Analitik psikolojinin temel ilkeleri* (Konferanslar). (K. Şipal, Trans.). İstanbul: Cem.
- Jung, G. C. (2013). *Dört arketip*. (Z. A. Yılmaz, Trans.). İstanbul: Metis.

Kaplan, B. A. (2015). Dark City filminde söylemi kuran temel motiflerin diyalektik ilişkisi üzerine bir tartışma: psikanalitik yaklaşım. In F. N. Kaplan, G. T. Ünal (Eds.), *Bilim Kurgu Sinemasını Okumak*. İstanbul: Derin.

Özpay, O. (2020). Monomit kuramı bağlamında kahramanın yolculuğu: ilk kan filmi ve John Rambo örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (3), 1109-1119.

Proyas, A. (Yönetmen). (1998). *Dark City*. (Film). ABD-Avustralya.

Retrieved 17 Ağustos 2022 from <http://gsf.karatekin.edu.tr/simge.pdf>

Rudolph, K. (1983). *Gnosis: The nature and history of gnosticism*. Harper & Row.

Sharf, R. S. (2014). Psikoterapi ve psikolojik danışmanlık kuramları kavramlar ve örnek olaylar. (H. M. Gündoğdu, Trans.). Ankara: Nobel.

Snowden, R. (2013). Jung kilit fikirler. (K. Atakay, Trans.). İstanbul: Optimist.

Sunal, G. & Keleş, Ş. B. (2023). Christopher Nolan sinemasının arketipsel analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(46), 474-492.

Tarihi Olaylar. (2023). Afrodit. <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/afrodit-417>

Tecimer, Ö. (2006). *Sinema modern mitoloji*. İstanbul: Planb.

Vogler C. (1998). *The Writer's journey, mythic structure for writers*, Michael Weise Productions.

YARATICI DRAMA ETKİNLİKLERİNİN KURUM İÇİ İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

İdil GÜNEY ŞİMŞEK

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Türkiye
idil.simsek@acibadem.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0594-2323>

<i>Atıf</i>	GÜNEY ŞİMŞEK, İ. (2024). YARATICI DRAMA ETKİNLİKLERİNİN KURUM İÇİ İLETİŞİM ARACI OLARAK KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 265-283.
-------------	--

ÖZ

Yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesine dayalı çağdaş bir öğretim yöntemi ve kendi öğelerine sahip bir sanat alanı olan yaratıcı drama, katılımcıların kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak belirli bir kazanım doğrultusunda çeşitli tekniklerden yararlandığı, grup dinamiğine bağlı bir oyunlaştırmayı ifade eder. Yaratıcı drama etkinliklerinin en önemli kazanımları, bireyin kendini tanımasına, farkındalığını ve empati duygusunu geliştirmesine, ekip olma, işbirliği yapabilme ve iletişim becerilerine katkı sağlamasıdır. Bu çalışmada bir yöntem olarak yaratıcı dramanın sosyal ve mesleki alanlardaki becerilere yönelik katkılarını anlamak ve günümüzde giderek daha fazla önem kazanan kurum kültürüne etkisine odaklanmak amaçlanmıştır. Bu amaçla Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi çalışanlarına yönelik düzenlenmiş Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesi'ne gönüllü olarak katılmış akademik ve idari personelden bilimsel araştırmaya destek olmak isteyen 11 kişinin onayı alınarak çalışma yürütülmüştür. Acıbadem Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu onayı alınan çalışma, betimsel nitelikte olup veri toplama aracı olarak açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler, doğrudan alıntılarla örneklendirilmiş ve literatür doğrultusunda belirli temalar çerçevesince bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda bir katılımcı hariç tüm katılımcılar ilk defa yaratıcı drama çalışmasına katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların tamamı yaratıcı drama ile yaşantı atölyesine dair olumlu duygu ve deneyimlerini dile getirmiş, yaratıcı drama etkinliklerinin kurum içi iletişimi güçlendirerek kurum kültürüne olumlu katkı sağlama potansiyelini vurgulamıştır. Türkçe literatür tarandığında yetişkin dramının kurum içi iletişim aracı olarak kullanımını değerlendirerek çalışanların sosyal ve mesleki yaşantılarına olan katkılarıyla beraber kurum kültürüne etkisini araştıran çalışmalara rastlanmaması nedeniyle çalışma ile alanyazına katkı sağlanması ve iş dünyasına program örneği sunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yaratıcı Drama, Yetişkin Drama, Drama, Kurum İçi İletişim, Kurum Kültürü.*

Geliş tarihi: 09.03.2024 – Kabul tarihi: 04.04.2024, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2005

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

AN EVALUATION OF THE USE OF CREATIVE DRAMA ACTIVITIES AS AN INTERNAL COMMUNICATION TOOL

ABSTRACT

Creative drama is a contemporary teaching method based on the principle of learning by doing and experiencing. Thereby participants benefit from various techniques based on their own life experiences. Through dramatization based on group dynamics, creative drama activities contribute to the individual's self-knowledge, awareness and empathy, teamwork, communication and collaboration skills. This study aims to understand the effects of creative drama on social and professional skills and on organizational culture, which is becoming increasingly important today. This study is based on qualitative research in which an open-ended questionnaire was used for data collection. The data obtained from 11 employees who voluntarily participated in the creative drama workshops organized for the staff of Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar University was analyzed with the content analysis technique. All the participants except one attended a drama activity for the first time. Overall, the analysis shows the potential of creative drama activities to contribute positively to the corporate culture by strengthening internal communication. Since there are almost no studies investigating the effects of adult drama on corporate culture, the study reveals both academic and sectoral benefits.

Keywords: *Creative Drama, Adult Drama, Drama, Internal Communication, Corporate Culture.*

GİRİŞ

Kendi öğelerine sahip bir eğitim ve sanat alanı olan yaratıcı drama, çeşitli tiyatro ve drama tekniklerinden yararlanan grup dinamiğine bağlı bir oyunlaştırmayı ifade eder. Drama lideri eşliğinde yürütülen etkinliklerde, oyunsu süreçler içerisinde yapılan canlandırmalar gerçek yaşamdan birçok öğeyi ve dolayısıyla çözülmesi gereken çatışma anlarını içerir. Drama, gerçek yaşantılar ile kurgusal yaşantıların etkileşimine dayanır (Bolton, 1985). Etki ve tepkiye dayalı dramatik anların neticesinde katılımcılar, evrensel, toplumsal ve etik kavramları anlamlandırabilir, canlandırmalar kurgusal dünya içerisinde gerçekleşse dahi sosyal olayların doğurabileceği sonuçları kavrar. Drama etkinlikleri katılımcıların kendilerini tanımalarına, empati ve farkındalık seviyelerini yükseltmelerine, çevrelerine karşı daha duyarlı ve demokratik tutumlar geliştirmelerine olumlu katkı sağlar.

Bu bağlamda yaratıcı dramanın kurum içi iletişim aracı olarak kullanımını değerlendiren bu araştırma, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan çalışan memnuniyetine ve bunun kurum kültürüne etkisine odaklanmaktadır. Birden fazla çalışanın ortak bir hedef doğrultusunda aynı çatı altına geldiği bir kurumda, iş gücünün etkin kullanımı, iş tatminine ve iş uyumuna bağlı bir süreçtir. Dolayısıyla çalışanların memnuniyeti ve motivasyon yaklaşımını dikkate almak gerekir (Kaynak, 1990). Kurumun performansı ile çalışanın performansı arasındaki etkileşimi dikkate alan pek çok kurum, iç iletişimde etkinlik yönetimine ağırlık vermektedir. Kurumlar, gerek kurumsal davetler, geziler, turnuvalar, sahne etkinlikleri düzenlemek olsun gerek çalışanların hobilerini ve yaşam boyu gelişimlerini desteklemek olsun, personelin sosyalleşmesini sağlamakta ve bir yandan da ekip ruhu içinde uyumla çalışabilme becerisini arttırarak kuruma aidiyet duygusunu pekiştirmeyi hedeflemektedir. Bu çalışmada iç iletişim faaliyeti olarak Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi akademik ve idari personeline yönelik düzenlenmiş ve gönüllü katılım sağlanmış Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesi'ne yönelik katılımcı görüşleri analiz edilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

YARATICI DRAMA

Dramanın sözcük anlamına ve kökenine ilişkin çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Lehmann drama sözcüğünün kökünün Yunanca itmek, çekmek, yapmak, etmek, eylemek anlamlarında kullanan “dran” sözcüğünden geldiğini öne sürer (Lehmann, 1986, s. 255 aktaran Adıgüzel, 2019, s. 36).

Yaratıcı drama ise kuramında tiyatro biliminden yararlanan tiyatronun ilksel durumu olarak ifade edilebilir. Yaratıcı drama ile tiyatro arasındaki en büyük ayırım yaratıcı dramanın grup dinamiğinden yararlanan bir grup çalışması olması, starlaşmanın olmaması ve seyircisiz gerçekleştirilmesidir, amaçların farklı olması bağlamında yaratıcı dramanın en önemli hedefinin sosyal öğrenme olmasıdır (San, 2006).

Dramayı ilk defa derslerde canlandırmalar yaparak bir öğretim yöntemi olarak kullanan İngiliz öğretmen Harriet-Finlay Johnson'dır. Finlay-Johnson alana kazandırdığı ilk kuramsal kitap olan "The Dramatic Method of Teaching" (Dramatik Öğretim Yöntemi) isimli çalışmasında geleneksel eğitim sisteminin iş dünyasında beklenen yaratıcılık, özgüven, özgünlük gibi özellikleri körelttiğine dikkat çekmiş ve okulların yaşam pratiği olması gerektiği fikrinden hareketle öğrenciyi merkeze alan bir modelin geliştirilmesinin önemine açığa çıkartmıştır (Finlay-Johnson, 1913).

Keza yine dramanın öncü isimlerinden birisi olan Henry Caldwell Cook da öğrencilerin eğitim sistemi içerisinde yer aldıkları süre zarfı boyunca hayatın hem bilgisini hem de uygulamasını öğrenmeleri gerektiğine ve sosyo-politik, ekonomik meselelerde tecrübe kazanmaları gerektiğine inanmıştır. Gerçek hayat ile oyun dünyası arasında etkileşim kurulması gerektiğini düşünmüş, ancak oyun aracılığıyla bu kazanımların edinilebileceğini vurgulamıştır (Cook, 1917). Courtney (1989), imgesel olan düşünceleri eyleme dönüştürme süreci olarak tanımlarken yine öncü isimlerden birisi olan Heathcote (1984) öğrenmek, sahneye çıkmadan ve oyunda rol yapmadan yaşam deneyimini genişletmek ifadelerine yer vermiş, Brian Way (1976) ise insanı bütünsel olarak geliştiren bir araç olarak görerek "yaşamın provası" olarak tanımlamıştır. Özetle, dramanın içinde kimi problemleri ve gerilimleri barındıran, etki ve tepkiye dayalı eylemler sayesinde dramatik anlar oluşturan bir süreç olduğu söylenebilir. Bu süreç içerisinde oyunlar oynanması, doğaçlama, canlandırma gibi tiyatro tekniklerinden yararlanılması söz konusudur. Asıl olan çağdaş eğitim sisteminin gerçek hayata yakınlık ilkesiyle aktif öğrenmeyi desteklemesidir.

Ülkemizde yaratıcı dramanın gelişimi tarihsel olarak iki dönemde ele alınmaktadır: 1980 öncesi ve sonrası. Yaratıcı dramanın ülkemizdeki öncüleri Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı olan Prof. Dr. İnci San ile devlet tiyatro sanatçısı Tamer Levent olarak kabul edilmektedir. Çağdaş anlamda yaratıcı dramanın başlangıcı ise bu iki ismin ilk defa bir araya geldiği 1982 yılını işaret etmektedir (Adıgüzel, 2008).

San'a (2006, s. 113) göre:

Yaratıcı drama, doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem, deneyim, duygu ve yaşantıların gözden geçirildiği oyunsu süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır.

Tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere, drama kişinin kendini ve potansiyelini keşfetmesine, çevresindeki insanların duygu ve düşüncelerine karşı farkındalık ve duyarlılık geliştirmesine katkı sağlayan, doğaçlama ve yaratma gibi etkinlikleri içeren bir yöntem, grup dinamiğine bağlı bir oyunlaştırmadır. Katılımcılar gün-

lük yaşamda karşılaştıkları olayları ve yaşantıları drama çalışmalarında canlandırabilir ve böylece yaparak, ederek, görerek ve hissederek yani bilişsel, duyuşsal, devinişsel alanları aktif kıldıkları bir ortamda –mış gibi yaparak gerçek dünyaya dair birçok şeyi anlatabilir, çeşitli sosyal olayları, o olayları şekillendiren koşulları ve beraberinde gelişen davranışları canlandırabilir, tahlil edebilir.

Yaratıcı drama çalışmaları kimi basamaklardan oluşur. Bu basamaklar sırasıyla; ısınma ve rahatlama çalışmaları, oyunlar, doğaçlama, oluşum ve değerlendirme aşamalarıdır (Üstündağ, 2014). Isınma çalışmaları bir sonraki aşamalarda gerçekleşecek olan doğaçlamalara hazırlık için katılımcıların fiziksel ve psikolojik olarak hazırlığını ifade eder. Oyunlar sıklıkla çocuk oyunlarını içerir; ancak ana çalışmaya geçiş için bir ön hazırlık niteliğindedir yani amaca uygun oyunlar planlanması esastır. Canlandırma aşaması, eğitmenin canlandırılacak konuyu verdiği ve doğaçlama, rol oynama gibi tiyatro tekniklerinden yararlanan aşamadır. Canlandırmalarda konu, dramatik bir durumu içerir ve dramatik kurgunun bileşenlerine göre ele alınır. Yaratıcı drama çalışmalarında dramatik kurgu, hayal gücünün etkin kullanımıyla beraber gerçek yaşantılardan yola çıkılan oyunsu süreçlerde tasarlanır. Dramatik kurgunun bileşenlerini, rol, dramatik gerilim, odak, mekân, zaman, dil, hareket, atmosfer, semboller ve dramatik anlam öğeleri oluşturur (Adıgüzel, 2019, s. 139). Bu öğeler canlandırmalarda irdelenen konuyu, o konunun nasıl irdelendiğini, konunun aktarımında kullanılan sözlü yahut sözsüz ifade biçimlerini, olayların geçtiği zamanı ve mekânı, dramatik eylemlerin yarattığı duyguyu kapsar.

Drama, en genel anlamıyla yaparak ve yaşayarak öğrenmedir. Eylemler o anda ve kendiliğinden gerçekleşir. Sosyal laboratuvar özelliği taşıyan dramanın, çağdaş eğitim sisteminde gerekliliği hususunda günümüzde ortak bir kanaat oluşmuştur (Aytaş, 2013).

Tekerek (2007) yaratıcı dramanın bireye birey olma özelliğini yitirmeden ortaklaşa yaşantı sağlayan yönünü vurgulamış ve drama etkinliklerinin katılımcıların deneyimlere ve durumlara uzaktan bakarak eleştirel düşünebilme becerisi sağladığına dikkat çekmiştir. Burada önemli olan husus, bireyin kendini özgürce ifade edebilmesi için gerekli olan güvenli ve samimi çalışma ortamının yaratılmasıdır.

KURUM İÇİ İLETİŞİM

Kurum içi iletişim, kurumun işleyişini sağlamak amacıyla kurum içi birimler, kurum ve kurumun çevresiyle arasındaki sürekli bilgi ve düşünce alışverişine dayanan bir süreci ifade eder. Kurum içi iletişim faaliyetlerinde stratejik olarak kurumun misyon ve vizyonuna bağlı kalınması gerekmektedir (Karsak, 2016).

Kurum içi iletişim, bir bütünlüğü ifade eden kurumsal iletişim kavramını oluşturan etkenlerden birisidir. Diğer etkenler, kurum kimliği, kurum kültürü, halkla ilişkiler, kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal imaj ve itibardır. Kurumsal iletişim kavramındaki kurumsallık bir bütünlüğü ifade eder. İletişim ise kurum içi ve

kurum dışı iletişim olmak üzere çift anlam taşıyan bir sürece işaret eder (Akıncı Vural ve Bat, 2013). Yani kurumsal iletişim, kurumsal faaliyetlerin yürütülmesi sürecinde bir kurumun iç ve dış çevresiyle mesaj alışverişi şeklinde karşımıza çıkar. Peltekoğlu'na göre (2018, s. 496):

Kurumlar verimliliği arttırabilmek, nitelikli işgücünü cezbedilmek, kamuoyunda olumlu algı yaratabilmek gibi nedenlerle kurum içi iletişime gerek duymaktadırlar. Kurumlar açısından verimlilik, olumlu imaj ve itibar sözcüklerinde karşılık bulan iç iletişim, çalışanlar açısından aidiyet, önemsenme ve kararlara katılma anlamına gelir.

Dolayısıyla kurum içi iletişim stratejilerinin çalışanların kuruma aidiyet duygusuna ve kurum performansına etkisi kaçınılmaz olacaktır. Bir kurumun iki veya daha fazla kişinin ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla bir araya geldiği yapı olduğu düşünülecek olursa, iletişim kavramı büyük önem arz eder. Zira çağdaş örgüt kuramları da örgüt üyelerinin birbirleriyle olan iletişiminin önemine dikkat çeker. İletişim, bir gönderici ile bir alıcı arasında düşünce birliği ya da ortaklığı kurma sürecidir (M.Wayne DeLozier, 1976, s. 1). Günümüzde pek çok iletişim modeli olmakla birlikte çağdaş iletişim modellerine ışık tutan tarihteki ilk model Aristo modelidir. Bu modelde konuşmacı, konuşma ve dinleyici olmak üzere üç unsur vardır ve iletişim süreci tek yönlüdür. Yani asıl olan konuşmacının mesajını dinleyiciye aktararak onu etkilemesidir.

Çağdaş modellerde ise gönderici ve alıcı arasındaki etkileşim, geri bildirimler esastır. Örgütsel iletişimi açısından düşünüldüğünde yöneticilerin çalışanları, çalışanların yöneticiler yani örgüt içerisinde yer alan tüm bireylerin birbirini etkilediği bir döngüden söz etmek gerekmektedir. Örgütün hedeflerini ulaşması açısından örgütü oluşturan birimlerin, çalışanların birbirleriyle uyumlu biçimde çalışması önem arz etmektedir. İşte bu uyumlu çalışma ortamını sağlayan sistem ve süreç, kurum içi iletişim kavramını ifade eder (Gürüz ve Yaylacı Özdemir, 2004).

Kurumsal bağlamda iletişimin altı adet işlevi vardır. Bu işlevler; bilgi verme, düzenleme, bütünleş(tir)me, yönetim, ikna etme ve sosyalleştirmedir (Richmond ve diğerleri, 2005, s. 25). Kısaca bu işlevlere değinmek gerekirse, iletişimin bilgi verme işlevi çalışanların güvenli bir çalışma ortamında iş ve işlemlere dair ihtiyaç duydukları bilgiyi edinmelerini ifade eder. Düzenleme işlevi, kurumun devamlılığı açısından gerekli olan kuralların ihlal edildiği durumlarda tekrarlanmaması için bir çalışanın yönetici tarafından bilgilendirilmesi şeklinde düşünülebilir. Bütünleştirici işlevi ortak bir hedefe odaklanan çalışanların iş bölümüne ve işbirliğine odaklanır. Yönetim işlevi, çalışanların ihtiyaçlarını öğrenmeye, anlamaya ve çalışanlarla ilişki geliştirmeyi kapsar. Yönetim işlevinin sonucunda bir işin yürütülmesi adına çalışana etkileme çabası içerisindeki yöneticinin yaklaşımı, iletişimin ikna edici işlevidir. Sosyalleştirme işlevi ise kurumda iletişim ağlarıyla bütünleşme anlamına gelir.

Kurumsal bağlamda yürütülecek iletişim faaliyetlerinin kurum ve çalışanlar arasında denge sağlaması ve kurum içi iletişimin özellikle kurum kültürünü güçlendirmesi beklenmektedir. Nitekim Balta Peltekoğlu ve Ayaz (2023) “kurumlarda güven inşasının temel taşları olarak görülen açıklık, yeterlilik, dürüstlük, yetenek gibi unsurların iletişimle bütünleştirilmesinin güvene dayanan kurum kültürüne katkıda bulunması beklenir.” ifadelerine yer vermektedir (s. 1246). Kurum kültürünü güçlendirmesi beklenen değerlerin yaratıcı dramının yararları ve katkıları ile paralel olduğu görülmektedir.

KURUM KÜLTÜRÜ

Kültür kavramı pek çok disiplinin araştırma alanına giren bir konudur. Kökeni Latince’den gelen sözcüğün anlamı, “el değmemiş doğanın, insan aklı ve yapıcılığıyla işlenmesi ve yararlı hale gelmesi”dir (İpşiroğlu, 1991, s. 27).

Kültüre ilişkin pek tanım olmasına karşın araştırmacılar tarafından en çok benimsenmiş ve klasikleşmiş tanımı İngiliz antropolog Edward Tylor’ın kültür ve uygarlık sözcüklerini eş anlamlı kullandığı; “kültür ya da uygarlık, bilgi, kanunlar, inanç, sanat, ahlak, gelenekler ve toplumun bir üyesi olarak bireyin sahip olduğu diğer özellikleri kapsamaktadır.” şeklindeki tanımıdır (Tylor, 1871). Bir toplum, nasıl ki üyelerinin oluşturduğu ortak değerleri, inançları, davranış kalıplarını ve alışkanlıkları içeren bir kültüre sahipse, sosyal bir yapı olan kurumlar da bir kültüre sahiptir. Toplum sosyal kültüre sahiptir, çalışan insanlar kurum kültürüne sahiptir (Luthans, 1992, s. 562).

Kültür kavramına ilişkin tanımlamalardaki çeşitlilik kurum kültürü kavramında da görülmektedir. Kurum kültürüne ilişkin araştırmalar sosyolojiden psikolojiye iletişim bilimlerinden yönetim bilimlerine uzanan çerçevede birçok disiplinde karşımıza çıksa da tanımlamalardaki çeşitliliğe rağmen ortak noktalar mevcuttur. Bu noktaların başında da kurum üyelerince paylaşılan değerler bütünü gelir (Akıncı Vural, 2005, s. 40-43).

İşletmeler için kültür; kuruluşunun çalışma şeklini ve faaliyetlerinin sonucunu etkileyen, belirli insan topluluklarınca oluşturulan, inançlar, değerler, örf ve adetler ve diğer kişiler arası ilişkilerinin sonuçlarının tamamıdır (Erdoğan, 1997, s. 122).

Kurumların bir anlamda toplumun ve toplumu oluşturan üyelerin -kurumlar nezdinde çalışanların- sahip olduğu kültürel özellikleri yansıtması kaçınılmazdır. Okay, kurumlar açısından üç boyutta kültürden söz eder. İlki kurumun içinde bulunduğu toplumun kültürünü yansıtır, ikincisi çalışanların mensup oldukları çevrenin kültürünü kurumun içine taşır, ancak bir üçüncüsü daha vardır ki çalışanların kendi kültürlerinden ve toplumun geleneksel kültürel yapısından bağımsız kuruma özgü kültürdür. İşte bu kültür, yönetimin kurum faaliyetleri ve etkin çalışması için en uygun gördükleri veya kurum içinde kendiliğinden oluşan davranış kalıpları ve normlardır (Okay, 2000, s.225).

Şimşek ve Fidan (2005) kurumsal kültürün etkisinin ve gücünün birçok alt kül-

türden meydana geldiğini ifade eder. Bu noktada alt kültür kavramına kısaca değinmek gerekirse; alt kültür, bir topluma egemen olan kültürün içindeki sosyo-ekonomik tabakalaşmalar, bireylerin değişkenlik gösterebilen dünya görüşleri ve yaşama biçimleri yahut etnik, dini ya da yöresel etkenlere göre şekillenen farklılaşmalardır. Dolayısıyla kurumsal açıdan bakıldığında egemen kültürün, kurumu oluşturan üyelerin çoğunluğunca paylaşılan değerler sistemi olduğunu alt kültürlerin ise kurumdaki çalışma birimlerine, hiyerarşiye, kişilerin ortak problemlerine ya da deneyimlerine yahut gerçekleştirilen sosyal faaliyetlere dayalı olarak ortaya çıkmaları söz konusudur (Şimşek ve Fidan, 2005, s.13-14).

Kurum kültürü, kurumun amacı, faaliyet alanı, rekabetin doğası ve diğer çevresel faktörler gibi pek çok etkene bağlıdır. Bu nedenle her kurumun kendine özgü bir kurum kültürü ve bu kültüre göre şekillenen iletişim biçimi mevcuttur. Yaratıcı dramının kurum içi iletişim aracı olarak kullanımına yönelik öneri sunan bu araştırma, drama etkinliklerinin kurum kültürüne etkisine odaklanmaktadır. Nitekim Joyce St George ve arkadaşları modern eğitim için dramadan yararlanmanın büyük faydaları olduğunu savunarak “Drama, akıcılığı, kendiliğindenliği ve açık uçluluğuyla, eğlendiren, tartışmalı işyeri konularını ele alan [...] ve organizasyonel kültürleri dönüştüren bir bilgi sunma aracıdır” (St George ve arkadaşları, 1999) ifadelerine yer verirler. Ancak şu da bir gerçektir ki dramının dolaysızlığı, kimi zaman duygusal deneyimlerle dolu olumlu bir farkındalık yaratmakla beraber doğaçlama ve canlandırma aşamasındaki kimi sahnelerin, katılımcıların yaygın algı ve önyargılarına göre başvuracakları stereotipler üzerinden şekillenmesi ihtimali nedeniyle rahatsızlık uyandıran bir atmosfere de sebebiyet verebilir. Örnek olarak bir yöneticinin empatiden veya bir personelin dinleme becerisinden yoksun olduğunu gösteren doğaçlamaları, kurum içi iletişime ve kurum kültürüne olumlu katkılar sunan ve düşündürmeye sevk eden sahneler olarak ele alabilmek zorlayıcı bir beceri olabilir (Nelson, V, t.y.). Ancak bu noktada Tamer Levent’in (2001) ifade ettiği gibi demokrasi kültürünün kendini eleştirmek ve kendini geliştirmek kültürü olduğunu ve sanatçının bir kural rejimi olarak nitelendirdiği demokrasiyi herkesin ortak bir zihniyetle benimseyebilmesi için sanat eğitiminin önemini vurguladığını hatırlamak gerekmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Yaratıcı drama etkinliklerinin kurum içi iletişim aracı olarak kullanımını konu alan bu araştırma ile yaratıcı dramının, bireyin sosyal ve mesleki yaşantısına etkisinin belirlenmesi ve araştırma bulgularının kurum kültürü bağlamında sentezlenerek bir program önerisi sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda atölye çalışmasına katılmış ve gönüllü olarak bilimsel araştırmaya katılmak isteyen akademik ve idari kurum personelinin yaratıcı drama ile yaşantı atölyesine ilişkin görüşleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Araştırmanın yetişkin drama etkinliklerinin kurum kültürüne etkisini araştıran öncü bir çalışma olması nedeniyle hem akademik hem de sektörel bağlamda katkı sunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırma, betimsel nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi niteliksel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve bu olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Şimşek ve Yıldırım, 2008, s. 39).

Nitel araştırmada toplanan veriler, nicel araştırmalarda olduğu gibi sayılar yoluyla istatistiki sonuçlara ulaşmaktan ziyade araştırılan konuya yönelik, keşfedici bir yaklaşımla betimsel bir analiz sunabilmeyi amaçlar. Araştırma sonucunda ulaşılan sonuçların geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin en önemli göstergelerden birini bireylerin görüş ve deneyimlerini kapsayan veriler sağlar. Bu bağlamda iletişim becerileri ve etkileşim, farkındalık ve duyu çalışmaları, yaratıcı düşünme ve yaratıcı yazma, kendini ifade etme ve duygular konularının ele alındığı 4 haftalık Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesi'ne ilişkin katılımcı görüşleri alınmış ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın yürütülebilmesi için Acıbadem Üniversitesi Tıbbi Araştırmalar Etik Kurulu'na başvurulmuştur. "Yaratıcı Drama Etkinliklerinin Kurum İçi İletişim Aracı Olarak Kullanımının Değerlendirilmesi" başlıklı çalışma 02.11.2023 tarihinde 2023-17 sayılı ATADEK toplantısında görüşülmüş olup 2023-17/572 karar numarası ile tıbbi etik yönden uygun bulunmuştur. Katılımcılara bilimsel araştırma hakkında bilgilendirilmiş gönüllü onam formu sunulmuştur.

Araştırmanın çalışma grubunu Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi iç iletişim komisyonu faaliyeti olarak 20 kişilik katılım kontenjanıyla düzenlenmiş Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesine gönüllü olarak katılmış 16 akademik ve idari personelden bilimsel araştırmaya gönüllü olarak destek vermiş 11 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların özellikleri tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1
Araştırmaya Katılan Katılımcıların Özellikleri

	Sayı
Akademik	4
İdari	7
Toplam	11

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Açık uçlu sorular öncelikle katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına imkân tanıyan sorulardır (Patton, 2018, s. 354). Açık uçlu sorular "katılımcıya önceden belirlenmiş cevapların verdiği dayatmayı ortadan kaldırmayı" amaçlar (Patton, 2018, s. 353).

Bu bağlamda yönlendirici ya da sınırlayıcı olmadığı düşünülen açık uçlu soru formunun katılımcıların olumlu ya da olumsuz düşünce, duygu ve deneyimleri-

ni anlatmalarına olanak sağladığı düşünülmektedir. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2016) açık uçlu sorular katılımcıyı görüşmecinin anlayış, tutum veya değerlerine yönlendirmeden, tarafsız ifade edilmeye çalışılan sorulardır. (s.140)

Soru 1. Daha önce yaratıcı drama atölye çalışmasına katılıp katılmadığınızı belirterek yaratıcı drama ile yaşantı atölyesi hakkındaki görüşlerinizi paylaşır mısınız?

Soru 2. Yaratıcı dramanın sosyal yaşamınıza ne gibi bir etkisi oldu?

Soru 3. Sizce yaratıcı drama mesleki yaşamda nerelerde kullanılabilir?

Soru 4. Kurum içi iletişim ve kurum kültürü kavramları sizin için ne ifade ediyor?

Soru 5. Yaratıcı drama etkinliklerinin kurum kültürüne nasıl bir etkisi olabilir?

Araştırmada gönüllü katılımcıların 5 adet açık uçlu soruya vermiş oldukları cevaplar, "içerik analizi tekniği" ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerin tanımlanmaya çalışıldığı, birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlandığı bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Altunışık ve diğerleri, 2010, s. 322). Bu kapsamda elde edilen veriler birkaç kez okunmuş ve kodların ortak yönleri ve tekrarlanma sıklıklarına göre araştırma bulgularının ana çerçevesini oluşturan temalar ortaya çıkartılarak araştırmanın amacı ve literatür taraması kapsamında yorumlanmıştır.

“Nitel bir araştırmada en genel manâda geçerlik, araştırma sonuçlarının doğruluğunu konu edinirken güvenilirlik ise bilimsel bulguların tekrarlanabilirliğini ifade eder” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 255). Araştırmanın güvenilirliği ve tutarlılığı doğrudan alıntılara yer verilerek desteklenmiştir. Güvenirlik ve geçerlilik, nitel araştırmalarda doğrudan alıntılara yer verilerek, katılımcıların bakış açılarının ve düşüncelerinin araştırmacı tarafından ne oranda doğru anlaşıldığını göstermesi nitel araştırmanın yorumlayıcı geçerliliğini gösterir (Güçlü, 2019). Nitekim kişinin kendini, çevresini tanımasını ve farkındalık geliştirmesini amaçlayan yaratıcı drama yönteminde de değerlendirmenin en önemli boyutu bireysel değerlendirme, kişisel değerlendirme gibi adlarla da anılan içsel değerlendirmedir (Adıgüzel, 2019).

Katılımcıların ortak anlatılarının çalışmanın geçerliği açısından önemli bulgular sağladığı görülmüştür.

BULGULAR VE YORUMLAR

Katılımcıların daha önce drama atölye çalışmasına katılıp katılmadıklarına bakıldığında yalnızca bir katılımcı geçmişte hem dramaya hem de tiyatroya dair çalışmalarını olduğunu belirtmiştir.

“Önceki yıllarda hem tiyatro hem de drama atölyelerinde bulundum. Bu atölye de benim açımdan keyifli geçti ve kendimi özgür hissettiğim anlar yaşamamı sağladı.” (K8)

Buradan hareketle katılımcıların neredeyse tamamına yakın bir oranının yaratıcı drama ile yeni tanıştıkları söylenebilir.

Tablo 2

Katılımcıların Daha Önce Drama Çalışmasına Katılım Durumları

		Sayı
Daha Önce Drama Atölyesine Katılma Durumu	Katıldım	1
	Katılmadım	10

Yaratıcı drama ve drama kavramlarının algısının tiyatro ile ilişkili olduğu gösteren bir yanıt tespit edilmiştir. Katılımcılardan (K5) “*İlk katılımım, kafamda tiyatro imajı vardı, anda akışta yaratım süreci olduğumu algıladım ve bu bana ilham verdi.*” ifadelerine yer vermiştir. Bu bulgu, yaratıcı drama faaliyetlerinin temsil ve gösteri yönüne odaklanan yaklaşımları ve yaratıcı dramanın tarihsel gelişim sürecini varlığını kanıtlar niteliktedir. Keza Adıgüzel (2008), “Türkiye’de Eğitimde Yaratıcı Dramanın Yakın Tarihi” isimli çalışmasında Cumhuriyet dönemi ile başlayan temsil, dramatizasyon, rol oynama/yapma, doğaçlama, müsamere, okul tiyatrosu, gibi kimi kavramların çoğunlukla yaratıcı drama ile karıştırılmasına ya da yaratıcı drama ile aynıymış gibi anılmasına dikkat çekmiştir.

“Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesi” üzerine, açık uçlu sorulardan oluşan ankete katılan katılımcıların tamamının olumlu duygu ve düşünceler dile getirdiği tespit edilmiştir. İçerik analizi sonucunda elde edilen kodlar, “Duygular”, “Deneyim”, “Farkındalık”, “Yaratıcılık”, “Kurum İçi Etkileşim” temaları altında açıklanmış ve yorumlanmıştır. Direkt alıntılarla katılımcı görüşleri örneklendirilmiştir.

Tablo 3

Yaratıcı Drama ile Yaşantı Atölyesi ile ilgili Görüşler

Ana Tema	Alt Temalar
Yaratıcı Drama Atölyesi	Duygular
	Deneyim
	Farkındalık
	Yaratıcılık
	Kurum içi Etkileşim

Örneğin (K4) “*Daha öncesinde yaratıcı drama atölye çalışmasına katılmadım. Bu yüzden gönüllü olarak katılmış olduğum bu atölye çalışmasına büyük bir heyecan ve merak ile geldim. Neler olacak, neler öğreneceğim, beni neler bekliyor diye sorularım ve merakım vardı. Her hafta yapılan çalışmalarda inanılmaz keyif aldım. İş hayatının getirmiş olduğu stresten biraz olsun uzaklaşıp, o dış dünyadan kopup, o an ortamdaki atmosferi yakalayıp ekip çalışmasına ve doğaçlamalara dâhil olmak, kalıplarımızın dışına çıkabilmek, utanmadan sıkılmadan kurulan hayalleri dile getirebilmek beni rahatlattı. Benim için önemli etkenlerden biri de aynı kurumda çalışıp ama tanışma fırsatı bulamadığım iş arkadaşlarım ile tanışıp, onlarla bir etkinlik yapıyor olmak beni mutlu etti.*” şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Drama etkinliklerinin o an, orada yapılan oyunsu süreçleri ve doğaçlamaları içermesi nedeniyle iş hayatının stresinden uzaklaştıran ve kurgusal bir gerçeklik yaratan yönüyle beraber özgürleştiren ve yaratıcı enerjiyi açığa çıkaran yönü vurgulanmıştır. Literatür kapsamında değerlendirildiğinde dramaya ilişkin tanımlamaları ve dramanın yararları ile örtüşen bir ifade görülmektedir. Kurum içi iletişim ve kurum kültürü açısından ise aynı çatı altında ortak bir hedef doğrultusunda çalışan kimselerle tanış olmaya dikkat çekilmesi önem taşımaktadır.

Araştırmaya katılanlardan (K2) de benzer bir ifadeye yer vererek “*Daha önce tanımadığım çalışma arkadaşlarımla karşılaştım ve birlikte hiyerarşileri alarak yaratıcı potansiyelimizi harekete geçirdiğimizi hissettim.*” şeklinde belirtmiştir.

Atölye çalışmasına ilişkin duygular ise sıklıkla *keyif, eğlence, mutluluk ve özgürlük* duygularıyla ilişkilendirilmiştir.

Katılımcılardan (K7) “*Eğlenceli, kendimle ilgili farklı yönlerimi fark etmeme sebep oldu diyebilirim.*” ifadelerine yer verirken (K11) “*Atölyeyi çok sevdim, hem yeni insanlarla tanışma fırsatı buldum hem de yapılan eğlenceli çalışmalar sayesinde keyifli vakit geçirdim. Anda kalabilmeyi öğrenmek ve etkili iletişim kurabilmek için çok güzel bir çalışmaydı.*” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Atölye çalışmasına ilişkin genel görüşler alındıktan sonra katılımcılara “*Yaratıcı dramanın sosyal yaşamınıza ne gibi bir etkisi oldu?*” sorusu yöneltilmiş olup veriler aşağıdaki şekilde alt temalarda bir araya getirilmiştir.

Tablo 4
Yaratıcı Dramanın Sosyal Yaşama Etkisi

Ana Tema	Alt Temalar
Yaratıcı Dramanın Sosyal Yaşama Etkisi	Rutin dışına çıkarır. Farkındalık sağlar. Duyarlılık geliştirir. Özgüven sağlar. Stres azaltır. Grup çalışması sağlar. Etkileşim yaratır. Sosyalleştirir.

(K4) “*Yapılan çalışmalar sayesinde diğer katılımcılar ile ister istemez sosyalleşmeme sebep oldu. Güzel de oldu. :) Dramanın temelinde yatan etkenlerden biri de bu olsa gerek. Çalışmalarda dinlediğimiz müziklerden tutun da mekân da yer alan objeleri anlamak için harcadığımız çaba kendimize olsun ortama olsun bir farkındalık ve duyarlılık kazandır. Grup çalışmasında yapılan iş paylaşımları, doğru iletişimi ve hatta kendime olan güvenimi arttırdı*”. şeklinde belirtmiştir. Bu ifadelerin tamamının yaratıcı dramanın faydalarına işaret ettiği düşünülmektedir.

Yaratıcı drama etkinliklerinin sosyal yaşama etkisi başlığı altında en sık verilen yanıtlar, dramanın *rutin dışına çıkaran an'lar yaratması* şeklinde ifade edilebilir.

Örneğin (K8) “Gün içerisinde bir saatliğine bile olsa rutin iş hayatından uzaklaşmak sosyal açıdan benim güne dair motivasyonumu olumlu yönde etkiledi.” şeklinde belirtmiştir.

“Okulda atölyeden tanıdığım kişilerle selamlaşır hale geldim. Farklı birimlerden insanları tanıma fırsatım oldu. Normalde isim hafızam çok kötü olmasına rağmen yeni biriyle tanıştığımda içimden adının baş harfiyle bir sıfat söyleyerek hatırlamamı sağlıyor.” ifadeleriyle (K11) dramanın sosyalleştirici ve etkileşim yaratan boyutuna dikkat çekerken özel olarak “İletişim Becerileri ve Etkileşim” oturumunda kullanılan bir tekniği sosyal yaşamına kattığını belirtmiştir. Nitekim 6 numaralı katılımcı da atölye çalışmalarında kullanılan teknik ve yöntemleri sosyal yaşamına dâhil ettiğini aşağıdaki cümleleriyle dile getirmiştir:

“Yoğun ve zamanla yarıştığım çalışma süreçlerinden geçerken artık bir an duruyorum ve atölyede yaptığımız gibi anda farkındalık geliştiriyorum, iyi geliyor, hayatı sahne sahne algılamaya başladım.” (K6)

Bu ifadeler yaratıcı dramının günümüzde süreç temelli ilerlemesi sebebiyle eğitim ve öğretimin vazgeçilmez yöntemlerinden birisi haline geldiğini, keza “yaparak ve yaşayarak öğrenme” ilkesiyle beraber hem öğrenmenin kalıcılığına hem de belirlenen kazanımlara ulaşılması noktasında büyük faydalar sağlayabileceğini ortaya koyar niteliktedir.

Tablo 5

Yaratıcı Dramanın Mesleki Yaşama Etkisi

Ana Tema	Alt Temalar
Yaratıcı Dramanın Mesleki Yaşama Etkisi	Topluluk önünde konuşma, hitabet Empati Kişiler arası iletişim becerileri Vaka Canlandırma Öğrenme Tekniği

Yaratıcı dramının sosyal yaşama etkisine yönelik verilen yanıtlarda sosyal yaşam ile mesleki yaşamın kimi zaman iç içe geçtiği gözlemlenmiş olup bu hususun yaratıcı dramının özellikle yetişkinlerin hayatındaki önemine dikkat çekmesi açısından anlamlı olduğu düşünülmektedir.

“Sizce yaratıcı drama mesleki yaşamda nerelerde kullanılabilir?” sorusu araştırma grubunun akademik ve idari personelden oluşması ve farklı uzmanlık alanlarını içermesi nedeniyle kurumsal bazda yetişkin drama faaliyetlerinin etkisini ölçebilecek nitelikte bir soru olarak düşünülmüştür. Bu soruya verilen yanıtlar özelinde akademik personelin yaratıcı dramayı bir öğrenme tekniği olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir.

“Konu anlatırken vakaları canlandırma ve örneklendirme için kullanabilirim diye düşünüyorum.” (K3), “Öğrenme tekniği olarak uygulanabileceğini düşünüyorum. Örneğin ilaç-hücre etkileşiminde ilacın hücre içine girişi öğrencilerle

simüle edilebilir.” (K10) ise dramanın iletişim ve etkileşim boyutunu vurgulamıştır: “Dönem başında yeni öğrencilerle tanışmada, bize uyguladığınız tanışma yöntemini uyguladım. Öğrencilerin endişeli uzak halleri birden siliniverdi ve çalışmanın içinde çok eğlendiler. Bana göre en önemlisi küçük gruplar birbiri ile kaynaştı ve bütün olmaya başladılar. Ders öncesi ısınmalarda sıklıkla kullanılabileceğim yöntemlere şimdi sahibim.” Dikkat çekici bir bulgu olarak biri akademik (K2) biri idari (K4) personel olmak üzere iki kişi “yaratıcı dramının yaşamın her alanında” kullanılabileceğini belirtmişlerdir. Yaratıcı dramının mesleki yaşamda nerelerde kullanılabileceğine dair alt temalar “topluluk önünde konuşma, hitabet, empati, kişiler arası iletişim becerileri, öğrenme tekniği vaka canlandırma alanlarında toplanmıştır.

Tablo 5

Katılımcıların Kurum İçi İletişim ve Kurum Kültürü Kavramına Yönelik Görüşleri

Ana Tema	Alt Temalar
Kurum İçi İletişim	Haberleşme
	Yatay İlişkiler
	Sağlıklı İletişim
	Önemsenme
	Değerli Hissetme
Aidiyet	
Ana Tema	Alt Temalar
Kurum Kültürü	Ortaklık
	Ortak değerler ve pratikler
	Ortak yolda ilerlemek
	Alışkanlıklar, davranışlar
	Benimsemek
Aidiyet, Sadakat	

Bir sonraki açık uçlu anket sorusunda “*Kurum içi iletişim ve kurum kültürü kavramları sizin için ne ifade ediyor?*” sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Araştırmacı bilinçli olarak birbiriyle bağlantılı olan bu iki kavramı ayrı ayrı iki soru olarak sormak yerine tek bir soruda yöneltmeyi tercih etmiştir. Nitekim kurum içi iletişim ve kurum kültürü kavramları arasındaki bağlantı katılımcılar tarafından “aidiyet” ve “önemsenme, değer verildiğini hissetme” gibi duygularla dile getirilmiştir ki araştırmamız açısından oldukça önemli bir bulgudur. Keza çalışma ile amaçlanan yetişkin dramının kurum içi iletişim ve etkileşimle beraber kurum kültürüne etkisini araştırmak ve bir program örneği sunmak idi.

Örneğin (K4) “*Kurum kültürü en basit hali ile alışkanlıklardır, davranışlardır aslında. Benimsemektir, aynı değerler üzerinde ortak bir yolda ilerlemektir. Kurumsal aidiyetlik hissini kazanmaktır. Bu tanımları kendisine hedef belirleyince kurum içi iletişim de daha etkin daha sağlıklı olacaktır. Uzun yıllar aynı kurumda*

çalışmış bir kişi olarak kurum hafızalığı da oldukça önemlidir. Kurumu iyi biliyor olmak, yönetim şeklini biliyor olmak, kurum kültürünün en önemli eseridir.”

(K3) *“Yakın zamana kadar bir anlam ifade etmez idi ancak gerek bu drama, gerek diğer sosyal faaliyetlerin olması, kendine değer verildiğinin hissettirilmesi muazzam bir hissiyat.”*

(K10) *“Kurum içi iletişimin artırılmasının kurum kültürü oluşturduğunu veya kişileri kurum kültürü içerisine dâhil edebildiğini düşünüyorum. Aidiyet duygumuzun artması ve birey olarak farkında olunmamız önemsenmemiz harika bir duygu. Bu eğitim ile bizlere bu önemi verdiğini gösteren yöneticilerime ve eğitimi düzenlediği için eğitmenimize yürekten teşekkür ediyorum.”*

Bu sorudan hareketle veriler kodlara göre analiz edildiğinde kurum içi iletişim kavramının katılımcılar tarafından sıklıkla ilişkiler ve iletişim kavramları ile açıklandığı, kurum kültürü kavramının ise sıklıkla “ortaklık” ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Kurum içi iletişim faaliyetlerinin ortak değer, alışkanlık ve davranışlar bütününe ifade eden kurum kültürüne katkı sağlayacağı, çalışanlar nezdinde ise aidiyet ve sadakat duygusunu pekiştireceği vurgulanmıştır.

Son soru ise araştırmanın sonucunu ortaya koymak yönelik bir soru olarak “*Yaratıcı drama etkinliklerinin kurum kültürüne nasıl bir etkisi olabilir?*” şeklinde yöneltilmiştir.

Tablo 7
Yaratıcı Drama Etkinliklerinin Kurum Kültürüne Etkisi

Ana Tema	Alt Temalar
Yaratıcı Drama Etkinliklerinin Kurum Kültürüne Etkisi	Pozitif İletişim
	Etkileşim
	Profesyonel yaşam dışındaki kimliklerle tanışmak
	Birlik Olmak
	Empati
	Esnek Anlayış
	Motivasyon
	Konuşma Becerileri
	İlişkilere Bağlılık
	Kurumsal sadakat

Yaratıcı drama etkinliklerinin kurum kültürüne etkisi bağlamında yaratıcı dramının sosyal ve mesleki yaşama etkisi başlığında ele alınmış iletişim, etkileşim, konuşma becerileri ve empati duygusunun gelişimine olumlu katkı sağlaması gibi yararlarına ek olarak kurum kültürü bağlamında çalışanların motivasyonunu arttıracığı ve tüm bu faydaların neticesinde kurum içi ilişkilere bağlılık ve kurumsal sadakat duygusunu pekiştireceği bulgusu açığa çıkmıştır.

Dramanın katılımcıları bizzat dâhil eden, hem katılımcı hem gözlemci kimi za-

man ise hem lider hem yönlendirici konumunda olmasını sağlayan etkinlik, oyun ve doğaçlamalardan oluşan bir süreç olmasını açıklar nitelikte bir alıntı olarak (K1) *“Bu kültüre saygı duyulması ve bunun bizi etkisine alması beklenir. Yaratı drama ile bunun bir parçası olup, kendimiz ifade etmekte ve bu kültürde kendimize yer bulmamızı sağlar.”* örnek gösterilebilir. Yaşayarak ve eğlenerek öğrenme ortamı sağlayan yaratıcı drama, herhangi bir soruna müdahale etme ve herhangi bir konuda eğitim programı yapma açısından oldukça önemlidir (Altınova, 2009, s. 5-6).

Farklılaşan ve dikkat çekici bir bulgu olarak iki katılımcı yaratıcı drama etkinlikleri sayesinde çalışanların birbirlerinin profesyonel yaşam dışındaki kimlikleriyle tanışma fırsatı bulduklarını dile getirmiştir. (K10) *“Kurum içi etkileşimin artmasını, profesyonel yaşam dışında kalan kimliklerimizle birbirimizi tanımamızı sağladı. Acıbademli olarak birbirimizi kurum dışında da desteklememizi etkileyeceğini düşünüyorum.”* (K5) *“Çalışma arkadaşlarımla daha samimileşip birbirimizin farklı yönlerini tanıyabileceğimiz bir ortam oluştu.”*

Bu iki bulgunun bireyin üzerine giyinmekle yükümlü olduğu toplumsal rolleri haricinde bir özne olarak hayat sahnesinde var olabilme, sahip olduğu farklı yönlerini temsil eden kimlikleri de sergileyebilme ihtiyacını gözler önüne sermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Araştırma bulgularına dayanarak ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Araştırmaya katılan katılımcıların tamamı, bir yöntem olarak yaratıcı drama'nın sosyal ve mesleki yaşantıya yararlarını vurgulamışlardır. Yine katılımcılar yetişkin drama etkinliklerinde oynanan oyunlar, yapılan doğaçlamalar, oluşum aşamasında ortaya konan ürünler neticesinde drama yönteminin kişinin kendini tanıması, empati ve farkındalık duygusunu geliştirmesi, kişiler arası iletişim becerilerine olumlu katkı sağlaması, ekip çalışması yapabilmesi gibi faydalarına yönelik farkındalık geliştirmiş olup kimi katılımcıların dört haftalık atölye boyunca uygulanan kimi teknikleri hayatlarına entegre ettikleri tespit edilmiştir. Bu husus, yaratıcı drama yönteminin yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi ve kalıcılığı destekleyen aktif öğrenme modeli olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Nitekim kurum içi iletişim aracı olarak drama etkinliklerinin kullanımının kurumsal boyutta kurum kültürüne katkısını pozitif iletişim ve etkileşimle beraber birlik olmak, kurumsal aidiyet duygusunu geliştirmek ve aynı kurum çatısı altında ortak bir hedef için çalışan personelin tanış olması, hatta tanış olmanın ötesine geçerek birbirlerinin kurumsal iş hayatı dışındaki kimlikleriyle tanışmasını sağlayarak samimi bir ortam yaratabilme potansiyelini dile getirmişlerdir. Bu olumlu görüşler yaratıcı dramanın kurum içi iletişim aracı olarak kullanılmasına yönelik öneri sunan bu araştırmanın amacıyla paralellik arz etmektedir.

Araştırma sonuçlarına dayanarak şu öneriler sunulmaktadır:

Yetişkin dramının bilinirliği artırılmalı, drama yöntemi ile sosyal ve mesleki yaşama yönelik kazanımlar hedeflenmelidir. Bu sayede öncelikle “insana değer” politikasıyla beraber çalışanlar aidiyet, önemsenme, yaşam boyu gelişimine olumlu katkı sağlanması gibi olumlu duygularla, benzer değerler sistemine sahip üyelerin oluşturduğu bir sosyal yapının içinde çatışmadan uzak bir şekilde huzurlu ve dolayısıyla yüksek motivasyonla çalışabilme şansına sahip olurken ortak bir amaç uğruna çalışan insanlardan bir araya gelen kurumun kültürüne olumlu katkı sağlanması esastır. Çünkü ancak bu sayede kurumlar açısından verimlilik, olumlu imaj ve itibar kavramları karşılık bulabilir, kurumların varlığı süreklilik arz edebilir ve kurumlar neoliberal ekonomik sistemin rekabetçi yapısı içerisinde rakiplerinden ayrılarak stratejik hedeflerine ulaşabilir.

Araştırma nitel araştırma yönteminin kullanıldığı, “Türkiye'nin en iyi dünyanın öncü üniversitelerinden biri olmak” vizyonuna sahip bir kurumda, belki de homojen olarak nitelendirilebilecek, yani benzer sosyo-kültürel değerleri paylaştığı varsayılabilir bir örneklem grubu üzerinde yapıldığı için kurum içi iletişim aracı olarak yaratıcı drama etkinliklerinin farklı misyon, değer ve vizyonlara sahip kurumlarda da yer bulması, bütün çalışanlarıyla bir bütün olan kurumların en alt kademesinden en üst düzey yöneticisine kadar farklı kademelerde çalışanlara yönelik atölyeler düzenlenmesi ve elde edilen sonuçların karşılaştırılarak kurum kültürü açısından değerlendirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ö. (2019). *Eğitimde yaratıcı drama*. Yapı Kredi Yayınları.
- Adıgüzel, Ö. (2008). Türkiye’de eğitimde yaratıcı dramanın yakın tarihi. *Yaratıcı Drama Dergisi*. 1(5). 7-50.
- Akıncı Vural, B. (2005). *Kurum kültürü*. İletişim Yayınları.
- Akıncı, Vural B. & Bat. M. (2013). *Kurumsal iletişim teoriden pratiğe*, İletişim Yayınları.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.
- Aytaş, G. (2013). *Yaratıcı dramanın algısal öğrenmedeki rolü*. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1(1), 101-106.
- Balta P., F. ve Ayan, N (2023). Kurumsal güven ve çalışan ilişkisinde kurum içi iletişimin rolü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (E-Gifder)*, 11(2), 1241- 1260. <https://doi.org/10.19145/e-gifder.1330233>
- Başbuğ, S. (2006). Yaratıcı dramanın türkiye’deki öncülerinden “Prof. Dr. İnci San’ın yaratıcı drama anlayışı”. *Yaratıcı Drama Dergisi*. 1(2), 213-220.
- Bolton, G. (1985). Changes in thinking about drama in education: theory into practice. *Educating Through Drama*, 24(3), 151-157. <https://doi.org/10.1080/00405848509543166>
- Cook. C.H. (1917). *The play way*. Frederick A. Stokes Company Publishers.
- Erdoğan, İ. (1997). *İşletmelerde davranış*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Finlay-Johnson, H. (1913). The dramatic method of teaching. Web: https://Books.Google.Com.Tr/Books/About/The_Dramatic_Method_Of_Teaching.Html Adresinden 31.01.2024 Tarihinde Alınmıştır.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayıncılık.
- Gürüz D. & Özdemir Yaylacı. G. (2004). *İletişimci gözüyle insan kaynakları yönetimi*. Mediacat Yayınları.
- Heathcote, D. (1984). *Collected writings*. Hutchinson.
- İpşiroğlu. N. (1991). *Çağdaş kültürümüz: olgular-sorunlar*. Cem Yayınevi.
- Kaynak, Tuğray (1990). *Organizasyonel davranış*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Karsak, B. (2016). *Kurumsal iletişim*. Beta Yayınları.
- Levent, T. (2001). *Demokrasi kültürü, iletişim ve drama*. Ankara Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Bahar, 9, 231-235.

Nelson, V. M The Use Of Drama İn Business Training: Web: <https://Nelson-training.Co.Uk/Wordpress/Drama-İn-Business-Training/> Adresinden 31.01.2024 Tarihinde Alınmıştır.

Okay, A. (2000). *Kurum kimliği*. Mediacat Yayınları.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. Demir, Çev.). Pegem Akademi.

Peltekoğlu, B, F. (2018). *Halkla ilişkiler nedir?* Beta Yayıncılık.

Richmond, V.P., McCroskey, J.C., McCroskey, L.L (2005). *Organizational communication for survival*, Pearson Education, Inc.

San, İ. (2006). Yaratıcı dramanın eğitsel boyutları. Ö. Adıgüzel (Ed.), *Yaratıcı Drama 1985-1998 Yazılar* İçinde (ss. 113-122). Ankara: Naturel Yayıncılık.

Şimşek, N & Fidan M. (2005). *Kurum kültürü ve liderlik*. Tablet Kitabevi.

Tekerek, N. (2007). Yaratıcı dramanın özgürlüğü, alışkanlıkların kalıpları ve bir uygulama örneği. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 189-219.

Üstündağ, T. (2014). *Yaratıcı drama öğretmenimin günlüğü*. Ankara: Pegem Akademi.

Courtney, R. (1989). Culture and the creative drama teacher. *Youth Theatre Journal*, 3(4), 18-23.

Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. J. Murray.

Way, B. (1967). *Development through drama*. Longman Publishing.

Wayne Delozier, M (1976). *The marketing communication process*. Mcgrow Hill.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA ŞİRKETLERİNİN REKABET GÜCÜ VE RİSK ESASLI SERMAYE DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Murat ISIYEL

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
murat.isiyel @istanbulticaret.edu.tr,
https://orcid.org/0000-0002-3184-0948

Seda BAĞDATLI KALKAN

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Türkiye
sbagdatli@ticaret.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-3002-2983

<i>Atıf</i>	ISIYEL, M. ; BAĞDATLI KALKAN, S. (2024). TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN SİGORTA ŞİRKETLERİNİN REKABET GÜCÜ VE RİSK ESASLI SERMAYE DÜZENLEMELERİNİN ETKİLERİNİN PANEL VERİ ANALİZİ İLE İNCELENMESİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 285-303.
-------------	---

ÖZ

Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin rekabet gücü ve risk esaslı sermaye düzenlemesinin rekabet gücü üzerindeki zaman etkisi analiz edilmiştir. Dengeli Panel veri analizinde 26 sigorta şirketinin 2011-2022 dönemi yıllık verileri kullanılmıştır. Piyasa rekabet gücü Panzar- Rosse metodolojisi yardımıyla tahmin edilmiştir. Sigorta sektöründe önemli düzenlemelerden biri olan risk esaslı sermaye uygulamasının piyasa rekabet gücü üzerindeki etkisi zaman gölge değişkeni kullanılarak test edilmiştir. Analizde Panzar- Rosse metodolojisine uygun olarak indirgenmiş gelir denklemi kullanılmıştır. Bu denklemde bağımlı değişken net prim gelirleri ve net yatırım gelirlerinin toplamıdır. Çalışmada girdi maliyetlerinin sigortacılık fiyatlarına dolayısı ile toplam net gelirlere etkisi analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye sigorta piyasasının tekelci rekabet piyasa yapısı içinde faaliyette bulunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda risk esaslı sermayesi düzenlemelerinin sigorta şirketlerinin rekabet gücü açısından önemli bir fark yaratmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sigorta Şirketi, Rekabet Gücü, Risk Esaslı Sermaye Düzenlemesi.

INVESTIGATING THE EFFECTS OF COMPETITIVENESS AND RISK-BASED CAPITAL REGULATIONS ON INSURANCE COMPANIES OPERATING IN TURKEY THROUGH PANEL DATA ANALYSIS

ABSTRACT

This study analyzes the competitiveness of insurance companies operating in Turkey and the time effect of risk-based capital regulation on competitiveness. Annual data of 26 insurance companies for the period 2011-2022 are used in the balanced panel data analysis. Market competitiveness is estimated using the Panzar-Rosse methodology. The impact of risk-based capitalization, one of the important regulations in the insurance sector, on market competitiveness is tested using the time shadow variable. In the analysis, the discounted income equation is used in accordance with the Panzar-Rosse methodology. The dependent variable in this equation is the sum of net premium income and net investment income. In the study, the effect of input costs on insurance prices and thus on total net revenues is analyzed. The results show that the Turkish insurance market operates in a monopolistic competition market structure. At the same time, it is observed that risk-based capital regulations do not make a significant difference in terms of the competitiveness of insurance companies.

Keywords: *Insurance Company, Competitiveness, Risk-Based Capital Regulation.*

GİRİŞ

Sigortacılık gelişmiş ekonomilerin önemli finansal kurumlarından birini oluşturmaktadır. Gerek bireysel ve kurumsal riskleri transferi gerekse ekonomiler için fon kaynağı oluşturması sigorta sektörünü vazgeçilmez hale getirmektedir. Türkiye’de araştırmamıza konu olan sigorta şirketleri 2022 yılında 204,1 milyar TL, prim üretimi gerçekleştirmişlerdir. Bu şirketlerin toplam aktif büyüklüğü 243 milyar TL’ye ulaşmıştır, toplam karları 8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de Sigorta sektörü genel manada bankalardan sonraki ikinci en büyük mali sektör olmasına rağmen mali sektörün ancak %4,8’ini oluşturmaktadır (TSB, 2023).

Günümüz modern ekonomilerinde sigorta şirketleri arasında rekabetin sağlanması, poliçe sahiplerinin korunması anlamında en önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Piyasanın tam rekabet koşullarına yaklaşması sigorta fiyatlarının makul seviyelerde kalmasına yardımcı olmaktadır. Makul fiyatlar sigorta arzının ve talebinin artmasını sağlayabilmektedir. Tüm gelişmiş ülkelerde, sigorta şirketlerinin hasar ödemeleri sırasında özellikle de katastrofik kayıplar için ödeme güçlerini korumak amacıyla, Risk Esaslı Sermaye çerçevesi uygulamaya konulmuştur.

Risk esaslı sermaye, sigorta sektöründe sigorta şirketlerinin mali gücünü ve ödeme gücünü değerlendirmek için kullanılan düzenleyici bir çerçevedir. Risk esaslı sermaye, bir sigorta şirketinin karşı karşıya olduğu risklere (sigortalama riski, kredi riski ve piyasa riski gibi) bağlı olarak tutması gereken sermaye miktarını ölçer (Agustin vd., 2022). Risk esaslı sermayenin amacı, sigorta şirketlerinin potansiyel zararları karşılamak ve poliçe sahiplerine karşı yükümlülüklerini yerine getirmek için yeterli sermayeye sahip olmalarını sağlamaktır (Chache vd., 2020). Risk esaslı sermaye gereklilikleri genellikle poliçe sahiplerini korumak ve sigorta sektörünün istikrarını sürdürmek için sigorta düzenleyicileri tarafından belirlenir. Sigorta şirketlerinin, mevcut sermayelerini gerekli sermayeleriyle karşılaştıran risk esaslı sermaye oranlarını hesaplamaları gerekmektedir (Berry-Stölzle vd., 2014).

Panel veri analizi hem zaman serileri hem de farklı birimler arasındaki kesit verilerini içeren veri setlerini aynı anda değerlendirmek için kullanılan bir yöntemdir. Bu analiz yöntemi, geniş veri setlerini kullanarak daha güvenilir sonuçlar elde etmeyi sağlar. Panel veri analizi, regresyon analizinden farklı olarak serbestlik derecesini artırır, çoklu doğrusal bağlantı sorunlarını azaltır ve tahmin hatalarını minimize eder (Cavlak, 2021). Panel veri analizi hem regresyon hem de zaman serisi analizlerinin özelliklerini entegre eden bir yöntem olarak kabul edilebilir (Frees, E, W, 2004). Bu yöntem hem kesit birimlerinin hem de bu birimlerin zaman içindeki değişimlerinin tekrarlı gözlemlerine dayanır, dolayısıyla tekrarlı varyansları ve modelleri içerir. Eğer panel veri setinde her bir kesit birimi için zaman noktaları boyunca eşit sayıda gözlem varsa buna Dengeli Panel

Veri denir; eğer herhangi bir kesit biriminde eksik zaman gözlemleri varsa buna Dengesiz Panel Veri adı verilir. Yatay kesit ve zaman kesitine ait gözlemlerin birlikte analize girerek kullanılması, veri miktarı ve kalitesini arttırarak analizciye, söz konusu yöntemlerin ayrı ayrı kullanıldığı durumla karşılaştırıldığında daha fazla esneklik sağlamaktadır (Gujarati, D.N, 2003). Panel veri analizi, özellikle ekonomi, finans ve sosyal bilimler gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. (Erkişi & Ceyhan, 2020).

Türkiye’de, Avrupa birliği mevzuatına uyum çerçevesinde, 2007 yılında yürürlüğe konulan Sigortacılık Kanunu ve bu Kanun esas alınarak çıkarılan yönetmelikler ile sigortacılık alanında önemli düzenlemeler getirilmiştir. Risk esaslı sermaye düzenlemesi 2015 yılında çıkarılan Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Sermaye Yeterliliklerinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik ile yürürlüğe konulmuştur.

Çalışmada Sigorta şirketlerinin rekabet güçleri Panzar-Rosse metodolojisi çerçevesinde incelenmiştir (Panzar ve Rosse, 1987). Piyasa rekabet gücünün ölçülmesi amacıyla kullanılan yaklaşımlardan birisi de Panzar-Rosse metodolojisi H istatistiğidir Sigorta şirketlerinin piyasa rekabet gücü, net prim geliri ve net yatırım geliri toplamından oluşan indirgenmiş gelir denklemi kullanılarak ölçülmüştür. Bu denklem, sigorta şirketlerinin finansal durumu, kârlılığı ve operasyonel verimliliği hakkında bilgi sunarak sektördeki rekabetçi konumlarının anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Panzar-Rosse metodolojisi, girdi maliyetlerindeki değişim ile sigorta şirketlerinin kazandığı net gelirler arasındaki ilintiyi incelemektedir (Lee vd., 2019). Ayrıca çalışmada 2015 yılından itibaren uygulanmakta olan risk esaslı sermaye düzenlemesinin bu çerçeveye zaman değişkeni olarak etkisi ölçülmek istenmiştir.

Ülkemizde sigorta piyasasının rekabet gücüne odaklanan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, bu araştırmaların bir kısmı rekabet gücü boyutunu şirketlerin veya piyasanın etkinliği ve performansının bir parçası olarak ele almıştır. Bu çalışma Risk esaslı sermaye düzenlemelerinin piyasa yapısını ve şirketlerin rekabet gücünü nasıl etkilediğini analiz ederek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Sigorta Şirketlerinin Rekabet Gücü

Literatürde, Türk sigorta sektörünün rekabet dinamikleri üzerine yapılan çalışmaların sayısı azdır. Panzar-Rosse metodolojisi gibi kantitatif yöntemler kullanılarak yapılan analizler, sektördeki rekabetçi yapıyı ve bu yapının şirketlerin finansal performansı üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Bu literatür taraması, Türkiye’de sigorta şirketlerinin rekabet güçlerine ilişkin mevcut çalışmaların bir özeti olup, rekabet koşullarının, piyasa yapısının sigorta sektörü üzerindeki etkilerine dair kapsamlı bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de sigortacılık sektörüne ilişkin rekabet gücü araştırmaları 2007 yılında 26 adet sigorta şirketinin 2002-2004 yılları arasındaki rekabetçi davranışlarının yapı- davranış-performans yaklaşımı ile analiz edilmesi ile başlanılmıştır. Bu çalışma, sektörün dinamikleri, piyasa yapısı ve bu unsurların Türkiye’deki sigorta şirketlerinin performansı ve verimliliği üzerine etkilerini ele almaktadır, Türk sigorta sektörünün monopolistik bir yapıya sahip olduğu sonucuna varmıştır (Kaplan ve Çelik, 2007’a). Daha sonra, 1996 ile 2004 yılları arasında Türkiye sigorta sektöründeki rekabet koşullarının Panzar-Rosse metodolojisi ile analizi yapılmıştır. Bu çalışma ile piyasa yapısının gelişimine ve tekeli rekabet ile monopolistik koşullara dair bilgiler sunmuştur (Kasman ve Turgutlu 2008). On yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde 2009 ile 2019 yılları arasında ilişkin yapılan bir diğer çalışmada, Türk sigorta sektörünün rekabet dinamikleri Panzar-Rosse modeli kullanarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada Piyasa yapısının monopolistik rekabete kaydığı ve mevcut çalışmaların sektördeki şirketler arası farklılıkları yeterince dikkate almadığı için rekabet düzeyini tam olarak ölçemediğini belirtilmiştir (Çelik ve Öngel, 2020). Türk sigorta sektörü sınırlı sayıda firmadan oluşan bir yapıda yıkıcı fiyat rekabeti özellikleri göstermekte, bu da sektördeki rekabet gücü eksikliğine işaret etmektedir (Çelik ve Öngel, 2021). Reasürans uygulamalarının sigorta sektöründe risk yönetimi ve finansal istikrar açısından kritik bir rol oynadığını ve bu durumun sektördeki rekabetin önemini artırdığını ifade edilmiştir (Gönen ve Umut, 2023). Türk sigorta sektöründe rekabetin yenilik, verimlilik ve müşteri odaklı uygulamaları nasıl teşvik ettiğini tartışmasıyla birlikte, rekabetin sektördeki genel performans ve sonuçlar üzerindeki pozitif etkisine dikkat çekilmektedir (Kaplan ve Çelik 2007b). Sigorta şirketlerinin finansal başarısını çok kriterli karar verme yöntemleri ile ölçülmesi, sigorta sektöründe rekabetin önemini vurgulamış ve finansal başarıyı değerlendirme yöntemlerinin seçimine yönelik bir karar verme noktası oluşturmuştur (Akyüz, 2022).

Literatürde, farklı ülkelerdeki sigorta şirketlerinin rekabet stratejileri, piyasa yapısı ve operasyonel etkinliklerini inceleyen geniş bir çalışma yelpazesi bulunmaktadır. Bu çalışmalar, ekonomik krizler, düzenleyici reformlar, teknolojik yenilikler ve demografik değişiklikler gibi dışsal faktörlerin sektör üzerindeki etkilerini değerlendirir. Ayrıca, rekabetçi avantajların nasıl elde edildiği, sürdürülebilirliği ve sigorta ürünlerinin yenilikçiliği gibi konulara da odaklanırlar. Bu literatür taraması, global sigorta pazarlarındaki rekabet gücü üzerine yapılan araştırmaların bir özetini sunmayı amaçlamaktadır.

Sigorta sektöründe rekabet, verimliliğin özendirilmesi ve inovasyonun önünün açılması açısından önem arz etmektedir. Sağlık sigortacılığında kamu sağlık fonlarının özel sektörle entegrasyonu gibi rekabet ortamındaki değişikliklerin, sektördeki rekabetçi baskı düzeyini etkileyebileceği, tüketiciler ve bir bütün olarak piyasa için en iyi sonuçları sağlamak üzere rekabetçi bir ortamın sürdürülmesinin gerektiği belirtilmektedir (Bikker ve Popescu 2014). Güney Afrika’daki sigorta

piyasasındaki rekabeti değerlendirmek için Panzar-Rosse metodolojisini kullanılan bir araştırmada, verimsizlikleri azaltmak ve sigortacıların karlılığını teşvik etmek için rekabet koşullarının iyileştirilmesi gerektiği savunulmuştur (Alhassan & Biekpe 2016). Japon sigorta sektöründeki rekabet, öncelikle sektörel rekabetten kaynaklanan ılımlı bir rekabet olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, rekabetin sigorta sektöründeki dinamikleri yönlendirmedeki önemini vurgulamakta ve piyasa davranışını ve sonuçlarını şekillendirmede oynadığı rolü vurgulamaktadır (Guo 2018). Malezya Sigorta sektöründe rekabetin düzeyini Panzar-Rosse H-istatistiği ve panel veri analiz yöntemlerini kullanarak araştıran bir çalışmada, Panzar-Rosse metodolojisinin rekabet analizindeki etkinliğine dikkat çekilmektedir (Lee vd., 2018). Sigorta sektöründeki rekabet, rekabet avantajı elde etmek için yüksek kaliteli hizmet çok önemlidir. Bu durum, hizmet mükemmelliğinin sigorta sağlayıcılarını farklılaştırma ve rekabetin yoğun olduğu bir pazarda müşterileri çekme ve elde tutma konusundaki rolünün altını çizmektedir (Haque ve Sultan 2019). Ukrayna'daki sigorta pazarının incelenmesi ekonomik kriz dönemlerinde sigorta alanındaki rekabetin güçlendirilmesinin kritik önemini ortaya koymaktadır. Çalışma, rekabetin artırılmasının, ekonomik baskılar altında sektörün istikrarını ve adaptasyonunu desteklediğini, aynı zamanda sigorta sektörünün direncini ve genişlemesini teşvik ettiğini belirtmektedir (Tsymbaliuk vd., 2021). Sigorta sektöründeki rekabet üzerine yapılan araştırmalar, özellikle Panzar-Rosse modelini kullanarak, genellikle sınırlı rekabetle oligopolistik özellikler gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sigorta Şirketlerinde Risk Esaslı Sermaye ve Rekabet Gücü İlişkisi

Risk Esaslı Sermaye, finansal kurumların karşılaştıkları risklerin büyüklüğüne göre yeterli sermaye tutmalarını gerektiren bir düzenleyici yaklaşımdır. Bu yaklaşım, özellikle sigorta şirketleri ve bankalar gibi finansal kuruluşların, potansiyel kayıplara karşı dayanıklılıklarını artırmak ve finansal sistemin genel istikrarını korumak amacıyla geliştirilmiştir. Bu düzenlemeler, finansal kuruluşların karşı karşıya olduğu kredi, piyasa ve operasyonel riskler gibi çeşitli risk türlerini kapsamlı bir şekilde değerlendirerek, bu risklere karşı yeterli sermaye rezervi oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Risk esaslı sermaye düzenlemelerinin rekabet gücü ve sigorta sektörü üzerindeki etkilerine dair bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.

Sigorta ve Reasürans ile Emeklilik Şirketlerinin Sermaye Yeterliliklerinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik 2015 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin 6-7-8. Maddelerinde gerekli sermaye başlığı altında iki değişik yöntemle göre sigorta şirketleri için gerekli sermaye diğer bir deyişle risk esaslı sermaye hesaplanmaktadır. Tek tek sigorta şirketleri için belirlenen bu tutarlar kamuoyu ile paylaşılmamaktadır.

Malezya'da tekafül (İslami sigorta) operatörlerine yönelik risk esaslı sermaye düzenlemelerinin etkinlik, verimlilik ve rekabetçilik üzerindeki etkilerini ince-

lemektedir. Bu araştırma, rekabet gücü analizinde Panzar-Rosse yöntemini kullanmaktadır. Bulgular, risk esaslı sermaye düzenlemelerinin şirketlerin rekabetçiliğini iyileştirdiğini göstermektedir (Lee vd., 2019). Risk esaslı sermaye, sigorta şirketleri için ödeme gücü ve finansal istikrarın bir ölçüsü olarak hizmet veren sigorta endüstrisinin temel bir yönüdür (Chache vd., 2020). Sigorta sektöründe rekabet, risk ve belirsizliği azaltmakta, kaynak dağılımını optimize etmekte, ürün inovasyonunu teşvik etmekte, ekonomik büyümeyi artırmakta ve finansal hizmetlerin etkin bir şekilde sunulmasını kolaylaştırmaktadır (Abel ve Marire 2021). Risk esaslı sermayeyi, potansiyel riskleri karşılamak ve finansal sıkıntı zamanlarında ödeme gücünü sağlamak için gereken minimum sermaye seviyesi olarak tanımlanmaktadır (Agustin vd., 2022). Risk esaslı sermayenin sigorta şirketlerinin finansal performansını önemli ölçüde etkilediğini de görülmektedir (Pramusinta ve Aryani, 2023),

Sermaye esaslı düzenlemenin mal-sorumluluk sigortasında portföy riski ve sermaye belirleme üzerindeki etkisini üzerinde yapılan bir çalışmada, risk esaslı sermaye gerekliliklerinin risk esaslı sermaye öncesi ve sonrası rejimler arasındaki sermaye ve risk ilişkisini nasıl etkilemiş olabileceğini hakkında açık bir sonuca ulaşılamamıştır. (Shim, 2010). Sermaye esaslı düzenlemeler, sigortacıların portföy riski ve sermaye tahsisine ilişkin kararlarını, özellikle de mal-sorumluluk sigortasında etkilemektedir (Cheng ve Weiss, 2013). Risk esaslı sermayeyi çevreleyen düzenlemeler, sigortacıların belirli bir sermaye seviyesini korumasını zorunlu kılmakta ve düzenleyicilerin bu seviyenin belirli bir eşiğin altına düşmesi halinde müdahale ederek sigortacıların ek sermaye tutmasını gerektirmektedir (Berry-Stölzle vd., 2014). Risk esaslı sermayenin Kenya'daki sigorta şirketlerinin yatırım getirileri üzerindeki etkisini incelendiğinde, riske dayalı sermaye ile yatırım getirileri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Yüksek sermaye gerektiren daha yüksek risk alanlarının sigorta sektöründeki yatırım portföyü yöneticileri tarafından yatırım yapılabileceği konusunda değerlendirildiği de gösterilmektedir (Chache vd. 2020). Bu düzenlemeler, sigortacıları varlıklarını ve yükümlülüklerini karşı karşıya oldukları risklerle uyumlu bir şekilde yönetmeye teşvik etmektedir (Suyatna, 2021).

İtalya'nın araba sigortası piyasasını üzerine bir incelemede, düzenleyici eylemlerin firmalar arasında daha rekabetçi davranışlara yol açtığını belirtilmiştir. Genel olarak, bu bulgular, tüketici refahı ve sektör sağlığını sonuçta iyileştirecek şekilde pazar rekabetini ve verimliliğini artırmak için düzenleyici denetimi savunmaktadır (Coccorese 2012). Sektördeki konsantrasyonun azaldığını ancak oligopolistik davranışların devam ettiğini durumlarda, adil rekabeti sağlamak ve tüketici refahını korumak için düzenleyici müdahalenin gerekliliğine işaret edilmektedir. Dengeli koruma ve rekabet ihtiyacını vurgulamakta ve yerli ve yabancı sigortacılar için eşit şartlar oluşturmak amacıyla düzenleyici ayarlamalar yapılmasını önermektedir. (Jeng 2015). Bulgaristan'ın sigorta piyasasında devam eden

rekabet sorunlarını nedeniyle düzenleyici otoritenin acilen eyleme geçmesi çağrısında bulunulmuştur (Todorov 2016). Sigorta sektörünün sık sık verimsizlik ve firmalar arasında zayıf rekabetten muzdarip olduğunu anlaşılmaktadır. Verimlilik ile rekabet arasındaki bağlantıyı öne süren hipotez, daha verimli firmaların işletme maliyetlerini düşürerek ve yeni girişimcileri davet ederek endüstri rekabetini teşvik edebileceğini önerir. (Cummins vd., 2017).

Bu çalışmamızda, Coccorese (2010), Jeng (2015) ve Alhassan ve Biekpe (2017) çalışmalarıyla uyumlu bir şekilde, sigorta sektörünün rekabet gücünü değerlendirmek amacıyla Panzar-Rosse metodolojisini tercih etmektedir. Bu tercihin nedeni, metodolojinin daha az veriye ve daha genel bir pazar tanımına ihtiyaç duymasıdır (Coccorese 2012; Todorov 2016). Risk esaslı sermaye düzenlemeleri, sigorta sektöründe ödeme gücü, finansal istikrar ve mevzuata uygunluğun sağlanması açısından oldukça önemlidir. Sigortacılar, riskleri azaltmak, performansı artırmak, rekabet güçlerini korumak ve yasal gereklilikleri karşılamak için sermaye seviyelerini ihtiyatlı bir şekilde yönetmelidir. Risk esaslı sermaye düzenlemelerinin sigorta şirketlerinin rekabet güçleri üzerindeki etkisini araştıran az sayıda araştırma bulunmaktadır.

VERİ SETİ, YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

Yöntem

Panzar-Rosse tarafından (1987) geliştirilen Panzar-Rosse metodolojisi, şirketlerin tam rekabet, tekeli (eksik) rekabet veya tekel olarak öngörülen davranışlar sergilediklerini öngörmektedir. Bu metodolojinin oluşturduğu test, girdi faktörlerinin fiyatlarındaki değişikliklerin şirketlerin gelirleri üzerindeki etkisinin ampirik değerlendirmesine dayanmaktadır. Bu test, indirgenmiş formda bir gelir denkleminin tahmini yoluyla yapıldığından, Panzar-Rosse testi gelir testi olarak da bilinir. Panzar ve Rosse, bir firmanın toplam gelirinin girdi faktörlerinin fiyatlarına göre esnekliklerinin toplamı olarak tanımlanan H-istatistiğinin, farklı rekabet koşullarında (örneğin, tekel ve tam rekabet koşullarında) değişik etkiler ortaya koyduğunu göstermektedir.

Panzar ve Rosse, şirket toplam gelirinin, toplam maliyetle aynı oranda ve dolayısıyla girdi fiyatlarındaki artışla aynı oranda artması gerektiğini göstermektedir. Bu nedenle, tam rekabet altında H istatistiği bire eşit olmalıdır. Piyasa açısından bakıldığında, yüksek fiyat talep edilen miktarın azalmasına ve dolayısıyla endüstri gelirlerinde orantılı bir artıştan daha azına yol açacaktır. Piyasa çıktı miktarının bu şekilde ayarlanması, bazı firmaların piyasadan çıkmasıyla sağlanır.

Panzar-Rosse modeline göre, H-istatistik testleri uzun vadeli dengede gerçekleştirilmelidir ve bu testler $H \leq 0$ için monopol koşullarını (tekel), $0 < H < 1$ için monopolistik rekabet koşullarını ve $H = 1$ için tam rekabet koşullarını doğrulamayı amaçlar (Sufian 2011; Sufian ve Habibullah 2013). Tekel durumunda, girdi fiyat-

larındaki artış marjinal maliyetleri artırır, bu da çıktıda bir azalmaya yol açar, çünkü sıfır olmayan marjinal maliyetleri olan bir tekel, piyasa talebinin fiyat esnek bölümünde faaliyet gösterir ve marjinal maliyetlerin marjinal gelire eşit olduğu yerde karı maksimize eder. Miktar düştükçe ve fiyat arttıkça tekelinin toplam geliri düşmelidir. Bu nedenle, tekel veya tamamen gizli anlaşmalı oligopolde, gelirin faktör fiyatlarına göre esnekliğinin bir ölçüsü olarak H istatistiği negatif olmalıdır. Son olarak, Panzar ve Rosse, serbest girişli tekeli rekabet durumunda H-istatistiğinin sıfır ile birlik arasında değerler aldığını göstermektedir. Bu, tekeli rekabetteki firmaların esnek olmayan bir talep eğrisiyle karşı karşıya olduğu ve bu nedenle gelirlerin girdi fiyatlarındaki değişikliklerle orantılı olarak daha az değiştiği varsayımına dayanmaktadır.

Piyasadaki rekabet yoğunlaşmasını ifade eden Panzar-Rosse H indeksi X_1 , X_2 ve X_3 değişkenlerinin katsayılarının toplanması ile bulunmaktadır;

H indeksi sıfıra eşittir hipotezi;

$$H_0: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 0$$

$$H_A: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 \neq 0 \text{ ve}$$

H indeksi bire eşittir hipotezi

$$H_0: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 1$$

$$H_A: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 \neq 1$$

İlgili hipotezlerin F istatistikleri hesaplanarak H indeksinin 0 ve birden farklı veya eşit oldukları test edilmekte ve piyasanın rekabet gücü endeksine ulaşılmaktadır.

Sigorta firmalarının rekabet düzeyini belirleyen unsurlar, basitleştirilmiş bir gelir denklemi kullanılarak ölçülebilir.

Kullanılacak regresyon modeli:

$$\ln(Y_{it}) = \beta_0 + \beta_1 \ln(X1_{it}) + \beta_2 \ln(X2_{it}) + \beta_3 \ln(X3_{it}) + \beta_4 \ln(X4_{it}) + \beta_5 (X5_{it}) + \beta_6 (X6_{it}) +$$

$$\beta_7 (X7_{it}) + \varepsilon_{it}$$

Çalışmada şirketlerin piyasa davranışlarının belirlenmesinin yanında 2015 yılından itibaren uygulamaya konulan risk esaslı sermaye düzenlemelerinin bu davranışlar üzerinde nasıl etki gösterdiği de incelenmiştir. Veri setine uygulanan panel veri analizinde zaman etkisi ayrıca analiz edilmiştir.

Veri Seti

Çalışmada, 2011-2022 yılları arasında Türkiye’de çalışmalarını yürüten 26 adet sigorta şirketinin, Türkiye Sigortalar Birliği ve Sigortacılık ve Özel Emeklilik

Düzenleme ve Denetleme Kurumu raporlarından alınan veri seti üzerinde, panel veri analizi uygulanmıştır. (<https://www.seddk.gov.tr>, <https://www.tsb.org.tr>).

Sigortacılık sektöründe çalışmaya konu olan 26 adet sigorta şirketinin tamamı 2011-2022 yılları arasında faaliyette bulunmuşlardır. Gözlenen tüm birimler aynı zaman aralığında faaliyette buldukları için çalışmada dengeli panel veri analizi kullanılmıştır.

Tablo 1

Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Bağımlı Değişken	
Y	Net prim geliri ve net yatırım gelirlerinin toplamı
Bağımsız Değişkenler	
X1	Emek, işletme, komisyon gideri toplamı/ aktifler
X2	Toplam net gelir/özsermaye
X3	Net yatırım geliri/teknik karşılıklar
X4	Toplam borçlar/ özkaynaklar
X5	Ödenen brüt hasar/brüt yazılan prim
X6	Ödenen brüt hasar/ teknik karşılıklar
X7	Aktif toplamı

Bağımlı değişken Y ve bağımsız değişken X7 rakamsal büyüklük, diğer değişkenler (X1, X2, X3, X4, X5, X6) oran olarak ifade edildiklerinden veriler arasında uyumu sağlamak amacıyla değişkenlerin logaritması alınarak analiz yapılmıştır.

Ampirik Bulgular

Panel veri analizi için kullanılan veri seti üzerinde öncelikle tanımlayıcı istatistikler oluşturulmuştur. İkinci olarak; havuzlanmış en küçük kareler modeli, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modelleri oluşturulmuştur. Bu modeller arasında hangisinin tercih edilmesi gerektiğine dair yapılan F testi ve Hausman testinden sonra sabit etkiler modelinin analiz için uygun olduğu görülmüştür. Üçüncü aşamada sırasıyla Bhargava, Franzini ve Narendranathan dw-d testi ve Baltagi -Wu lb1 testleri ile otokorelayon testi, Breusch -Pagan Lagrange Çarpımı testi, Pesaran LM testi ve Pesaran CD testi ile yatay kesit bağımlılığı testi, Değiştirilmiş Wald testi ile değişen varyans testi gerçekleştirilmiştir (Tatoğlu, 2018).

Tablo 2

Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum	Maksimum
Y	312	13.29376	3.082264	6.16256	23.89226
X1	312	2.809119	0.3601132	1.709039	4.217272
X2	312	5.540989	0.8747407	3.186076	11.83745

X3	312	2.36186	0.8648052	-2.043667	4.639787
X4	312	5.873015	0.7885343	4.278933	11.93653
X5	312	3.683169	0.7134017	-1.541241	5.44979
X6	312	4.001108	0.699913	0.1441921	5.978494
X7	312	13.89774	2.947912	7.953938	24.20495

Tablo 2'deki tanımlayıcı istatistiklerde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gözlem sayıları, ortalamaları, standart hataları, minimum ve maksimum değerleri yer almaktadır.

Yapılan testler sonucunda kullanılan modelin değişkenleri arasında Otokorelasyon sorunu, değişen varyans sorunu ve yatay kesit bağımlılığı sorununun var olduğu görüldüğünden modelin analizinde Driscoll-Kraay standart hatalar tahmincisi kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2018).

Tablo 3

Driscoll-Kraay Standart Hatalar Sabit Etkiler Modeli

	Katsayılar	Standart hata
X1	0.0812109*	0.038777
X2	0.8387583***	0.0251496
X3	-0.0388156***	0.0121742
X4	-0.7480066***	0.0286199
X5	0.0550778*	0.029701
X6	-0.0671192**	0.0253114
X7	1.011533***	0.003012
cons.	-1.089516***	0.2277877
H₀=0	0.8811536***	
H₀=1	0.8811536**	
Gözlem sayısı	312	
Grup sayısı	26	
R²	98.5	
H₀=0 F olasılığı	0.0000	
H₀=1 F olasılığı	0.0144	

Not: Sırasıyla (*), %1 (**), %5 ve (***) ,%10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Modelin analizinde kullanılan bağımsız değişkenlerin anlamlı düzeyde bağımlı değişkeni etkilediği görülmüştür. Emek, işletme, komisyon gideri toplamı/ aktifler oranı (X1) ve ödenen brüt hasar/brüt yazılan prim oranının (X5), bağımlı değişkeni (Y) etkileme seviyesi %10 önem düzeyinde iken, ödenen brüt hasar/

teknik karşılıklar oranının (X6) bağımlı değişkeni etkileme seviyesi %5 önem düzeyindedir. Toplam net gelir/özsermaye oranı (X2), net yatırım geliri/teknik karşılıklar oranı (X3), toplam borçlar/ özkaynaklar oranı (X4) ve aktif toplamının (X7), bağımlı değişkeni etkileme seviyesi ise %1 önem düzeyindedir.

Emek, işletme, komisyon gideri toplamı/ aktifler oranı (X1), Toplam net gelir/ özsermaye oranı (X2), Ödenen brüt hasar/brüt yazılan prim oranı (X5), aktif toplamı (X7) değişkenlerindeki 1 birimlik artış Net prim geliri ve net yatırım gelirlerinin toplamı (Y) bağımlı değişkeninde sırasıyla; 0.0812109 birim, 0.8387583 birim, 0.0550778 birim, 1.011533 birim artışa neden olmuştur. Diğer yandan Net yatırım geliri/teknik karşılıklar oranı (X3), Toplam borçlar/ özkaynaklar oranı (X4), ve Ödenen brüt hasar/ teknik karşılıklar oranı (X6) değişkenlerindeki bir birim azalış ise Net prim geliri ve net yatırım gelirlerinin toplamı (Y) bağımlı değişkeninde sırasıyla; -0.0388156 birim, -0.7480066 birim, -0.0671192 birim azalışa sebep olmuştur.

Piyasadaki rekabet yoğunlaşmasını ifade eden Panzar-Rosse H indeksi X1, X2 ve X3 değişkenlerinin katsayılarının toplanması ile bulunmaktadır. Buna göre:

$\beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 0.8811536$ olarak hesaplanmıştır.

H indeksi sıfıra eşittir hipotezi;

$$H_0: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 0$$

$$H_A: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 \neq 0$$

$$H_0 = 0 \text{ F olasılığı } P < 0.0000$$

$P < 0,05$ olduğundan (H_0) hipotezi reddedilmiş ve (H_A) hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, Piyasa teknelci değildir.

H indeksi bire eşittir hipotezi

$$H_0: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 = 1$$

$$H_A: \beta_1 + \beta_2 + \beta_3 \neq 1$$

$$H_0 = 1 \text{ F olasılığı } P < 0.0144$$

$P < 0,05$ olduğundan (H_0) hipotezi reddedilmiş ve (H_A) hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre, piyasa tam rekabetçi değildir.

H değeri 1 olduğunda piyasanın tam rekabet piyasası olduğu, H değeri 0'a eşit veya küçük olduğunda ise teknelci piyasa olduğunu söylemek mümkündür. Ancak H değerinin 0 ile 1 arasında gerçekleşmesi piyasada teknelci rekabet şartlarının yaşandığına gösterge olarak kabul edilmektedir.

Tablo 4*Driscoll-Kraay Dirençli Standart Hatalar Tahmincisi Zaman Etkisi Gölge Değişkenli Model*

	Katsayılar	St. hata
X1	0.1076459*	0.0496295
X2	0.8595892***	0.0276599
X3	-0.0606824***	0.0124694
X4	-0.7769984***	0.0265806
X5	0.025051	0.0278448
X6	-0.0384985	0.0278466
X7	1.010091***	0.0196338
2012	-0.0215424***	0.0051716
2013	0.0117685*	0.006209
2014	0.0026909	0.0117095
2015	0.0807334***	0.0143978
2016	0.0472326**	0.01723
2017	0.0459007**	0.0202666
2018	0.0937787***	0.0248066
2019	0.0641648*	0.0311996
2020	0.0572337	0.0371417
2021	0.1127282**	0.0423227
2022	0.0723919	0.18366
cons	-1.08842***	0.3480794
Gözlem Sayısı	312	
Grup Sayısı	26	
R²	98.6	

Not: Sırasıyla (*), %1 (**), %5 ve (***), %10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

X1 0.10746 katsayısı, X1'deki bir birimlik artışın, diğer tüm faktörler sabit tutulduğunda, bağımlı değişken Y'de yaklaşık 0.10746 birimlik bir artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu etki %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. X2 0,85982 katsayısı X2'deki bir birimlik artışın diğer tüm faktörler sabit tutulduğunda, bağımlı değişken Y'de yaklaşık 0,85982 birimlik bir artışla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu etki %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. X3 ve X4'ün negatif katsayıları bulunmaktadır (sırasıyla -0,06682 ve -0,77699), yani Y ile ters ilişkilidirler. X5 istatistiksel olarak anlamlı değildir, bu da X5'in Y üzerinde etkisi olduğunu gösteren yeterli kanıt olmadığını gösterir. X6 negatif katsayıya (-0.0384985) sahiptir, ancak bu değişken istatistiksel olarak anlamlı değildir, bu da X6'in Y üzerinde etkisi olduğunu gösteren yeterli kanıt

olmadığını gösterir. X7 1.010091 katsayısı X7'nin bağımlı değişken y üzerinde oldukça yüksek derecede etkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu etki %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Bir regresyon tablosundaki zaman kukla değişkenlerinin sonuçlarının değerlendirilmesi, bağımlı değişkenin temel döneme (genellikle regresyona ayrı bir kukla olarak dahil edilmeyen dönemdir) göre zaman içinde nasıl değiştiğini anlamak için katsayılarına ve anlamlılık düzeylerine bakmayı içermektedir. (Tatoğlu,2018). Her bir katsayı, baz yıla (2011) kıyasla söz konusu yıl için Y'deki farkı temsil etmektedir. Pozitif ve anlamlı katsayılar Y'nin baz yıldan daha yüksek olduğu yılları gösterirken, negatif katsayılar o yıl için daha düşük Y değerlerine işaret etmektedir. Örneğin, 2012 %10 düzeyinde anlamlı olan -0,02154 katsayısı, 2012 yılında bağımlı değişken Y'nin, diğer her şey sabit tutulduğunda, baz yıla kıyasla etkisinin yaklaşık -0,02154 birim daha düşük olduğunu göstermektedir.

Katsayıların işaretine ve büyüklüğüne bakarak, bağımlı değişkende zaman içinde yukarı veya aşağı doğru bir eğilim olup olmadığını yorumlamak mümkündür. Örneğin, sonraki yıllara ait katsayılar giderek daha pozitif ve anlamlı hale geliyorsa, bu Y'de zaman içinde artan bir eğilim olduğunu göstermektedir. Zaman kuklaları, modeldeki diğer değişkenler tarafından yakalanmayan o yıla özgü tüm değişiklikleri yakalar. Buna o yıl meydana gelen makroekonomik değişiklikler, sektör eğilimleri, politika değişiklikleri vb. dahildir.

Tablo 4 zaman etkisini sınamak için zaman değişkeni gölge değişken olarak analize ilave edildiğinde 2011 yılı hariç kalmak üzere 2012-2022 yıllarının Y bağımlı değişkeni üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu analiz 2015 yılından itibaren uygulanan risk esaslı sermaye düzenlemesinin etkinliğini kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Analize göre 2014, 2020 ve 2022 yılları anlamlı bulunmamıştır. Fakat 2012-2013-2015-2016-2017-2018-2019 ve 2021 yıllarının etkisi Y bağımlı değişkeni üzerinde çeşitli önem derecelerine göre anlamlı bulunmuştur. İstatistiksel olarak anlamsız bulunan 2014, 2020 ve 2022 yıllarına ilişkin olarak bu yıllara özgün değişiklikler olduğu varsayılabilir. Örneğin 2020 yılı covid-19 pandemisi yaşanmıştır. Aynı şekilde 2022 yılında yüksek seyreden enflasyon nedeniyle finansal rakamlar ortalama dışında büyüme göstermiştir.

Ancak genel olarak bakıldığında risk esaslı sermaye düzenlemelerinin yapıldığı 2015 yılından sonra bu düzenlemelerin yeterli sermaye oluşumu yoluyla piyasa rekabet yapısını etkileyebileceği yani Y bağımlı değişkeninde 2015 yılından sonra önemli düzeyde değişimler olacağı varsayımı tam olarak doğrulanamamıştır.

SONUÇ

Çalışmada Türkiye faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin ve dolayısı ile sigorta piyasasının 2011-2022 dönemindeki rekabet gücü incelenmiştir. Rekabet gücü incelemesinin yanında 2015 yılında yürürlüğe giren risk esaslı sermaye düzenle-

mesinin rekabet gücü üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Çalışmada Panzar-Rosse metodolojisi kullanılmıştır. Panzar-Rosse metodolojisi, girdi maliyetlerindeki değişim ile sigorta şirketlerinin eriştiği net gelir arasındaki ilintiyi incelemektedir. Ayrıca risk esaslı sermaye düzenlemesinin bu çerçeveye gölge zaman değişkeni olarak eklenmesi ile etkisi ölçülmüştür. Panzar- Rosse metodolojisini kullanarak yapılan bu çalışmada, 2011-2022 dönemimde Türkiye sigorta piyasasında tekkelci rekabet şartlarının yaşandığı bir piyasa yapısının geçerli olduğu gösterilmiştir. Bu durum daha önce Türkiye sigorta piyasası için yapılan çalışmalarla uyumlu olmakla birlikte, bu çalışmada bulunan Panzar-Rosse, H indeksi diğer çalışmalardan farklı olarak 0.8811536 katsayısı ile 1'e daha yakın gerçekleşmiştir. Bu sonuç piyasanın tam rekabet şartlarına yaklaştığını da göstermektedir.

Risk esaslı sermaye düzenlemesinin geçerli olduğu dönemlerde piyasa rekabet yapısının anlamlı düzeyde etkilenip etkilenmediği, zaman etkisi de modele eklenerek test edilmiştir. Düzenleme öncesi dönemle düzenleme sonrası dönemin modeli etkileme güçleri konusunda anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Bu noktada sigorta şirketleri açısından sermaye artışlarını ifade edebilecek risk esaslı sermaye düzenlemesinin en azından rekabet gücü bakımından önemli bir fark yaratmadığı görülmüştür. Türkiye'de sigorta şirketlerinin sahip oldukları öz sermayelerinin, mevzuata göre risk esaslı sermaye hesaplaması ile bulunan miktarlar ile uyumlu olup olmadığı kamuoyu ile paylaşılmamaktadır. Bu nedenle sonuçları bu bağlamda test etmek tam manası ile mümkün olamamaktadır. Bu çalışmadan önce Türkiye'de Risk esaslı sermaye düzenlemelerinin piyasa yapısını ve şirketlerin rekabet gücünü nasıl etkilediğine dair bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle bulunan sonuçların geçmiş çalışmalar ile karşılaştırılması mümkün olmamıştır. Ancak bu çalışma ile kamu düzenlemelerinin sigorta piyasasının rekabet gücü üzerindeki etkisinin incelenmesi ile ilgili çalışmaların başlaması için bir yol açılabileceği değerlendirilmekte ve çalışmamızın risk esaslı sermaye düzenlemelerinin piyasaya etkisi yönünden literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Risk esaslı sermaye düzenlemesinin piyasa rekabet yapısına etkisi karmaşık bir meseledir. Çalışmamız, bu düzenlemenin rekabet gücü üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını göstermiştir. Ancak, sermaye yapısı ve risk yönetimi pratikleri açısından daha detaylı bir analiz, bu düzenlemenin sigorta şirketleri üzerindeki uzun vadeli etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Türkiye sigorta piyasasında risk esaslı sermaye düzenlemesinin etkinliğini değerlendirebilmek için, şirketlerin öz sermaye yapıları ve mevzuata uyumları hakkında daha fazla şeffaflık sağlanması gerekmektedir. Bu çalışma, Türkiye'deki sigorta piyasası ve düzenlemelerin rekabet üzerindeki etkisine dair bazı bulgular sunmuştur. Ancak, gelecek araştırmalar, farklı metodolojiler kullanarak ve farklı dönemleri kapsayarak bu sonuçları daha da genişletebilir. Ayrıca, sigorta şirketlerinin inovasyon ve performans üzerindeki etkilerini derinlemesine incelemek, risk esaslı sermaye düzenlemesinin sigorta sektöründeki uzun vadeli etkilerini anlamak için kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Abel, S. and Marire, J. (2021). Competition in the insurance sector – an application of boone indicator. *Cogent Economics & Finance*, 9(1). <https://doi.org/10.1080/23322039.2021.1974154>
- Agustin, K. L., Dharmmesti, A. D., & Khairiyah, N. M. (2022). The effect of debt to equity ratio, debt to asset ratio, and risk based capital on return on asset in general insurance companies on the indonesia stock exchange for 2015-2021 period. *MEC-J. Management and Economics Journal*. 6(3), 237-248. <https://doi.org/10.18860/mec-j.v6i3.17418>
- Akyüz, G. Ç. (2022). Hayat dışı sigorta şirketlerinin finansal performans analizinde topsis ve mabac yöntemlerinin değerlendirilmesi. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(4), 891-912. <https://doi.org/10.24988/ije.1017854>
- Alhassan, A. L. and Biekpe, N. (2016). Competition and efficiency in the non-life insurance market in South Africa. *Journal of Economic Studies*, 43(6), 882-909. <https://doi.org/10.1108/jes-07-2015-0128>
- Berry-Stölzle, T. R., Nini, G. P., & Wende, S. (2014). External financing in the life insurance industry: evidence from the financial crisis. *Journal of Risk and Insurance*, 81(3), 529-562. <https://doi.org/10.1111/jori.12042>
- Bikker, J. A. and Popescu, A. (2014). Efficiency and competition in the dutch non-life insurance industry: effects of the 2006 health care reform. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2501932>
- Cavlak, H. (2021). Kurumsal ve finansal raporlamanın geleceği üzerine değerlendirmeler. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi- Journal of Accounting Institute*, (64). <https://doi.org/10.26650/med.2020674583>
- Chache, W. O., Mwangi, C. I., Nyamute, W., & Angima, C. (2020). The effect of risk-based capital on investment returns of insurance companies in Kenya. *European Scientific Journal ESJ*, 16(31). <https://doi.org/10.19044/esj.2020.v16n31p111>
- Cheng, J. and Weiss, M. A. (2013). Risk-based capital and firm risk taking in property-liability insurance. *The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice*, 38(2), 274-307. <https://doi.org/10.1057/gpp.2013.2>
- Coccorese, P. (2011). Information sharing, market competition and antitrust intervention: a lesson from the Italian insurance sector. *Applied Economics*, 44(3), 351-359. <https://doi.org/10.1080/00036846.2010.508721>
- Cummins, J. D., Rubio-Misas, M., & Zi, H. (2004). The effect of organizational

structure on efficiency: evidence from the Spanish insurance industry. *Journal of Banking & Finance*, 28(12), 3113-3150. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2004.05.004>

Çelik, G. G. ve Öngel, V. (2020). Türk sigortacılık sektöründe rekabetin ampirik analizi: 2009-2019 dönemi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 21(2), 123-139. <https://doi.org/10.31671/dogus.2020.453>

Çelik, G. G. ve Öngel, V. (2021). Empirical analysis of profit and determinants of profitability in Turkish insurance sector. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 181-195. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.714403>

Erkişi, K. ve Ceyhan, T. (2020). İktisadi büyüme ve gelir dağılımı adaleti ilişkisi: bir panel veri analizi. *Sosyoekonomi*, 28(43), 195-212. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2020.01.11>

Frees, E. W., *Longitudinal and Panel Data, Analysis and Applications in the Social Sciences*, Cambridge University Press, 2004, s.2

Gönen, N. V. ve Umut, M. (2023). İslami sigortacılıkta reasürans (retetekafül) uygulamaları üzerine bir inceleme. *Journal of Banking and Financial Research*. <https://doi.org/10.55026/jobaf.1211823>

Gujarati, Damodar N., *Basic Econometrics*, McGraw Hill, 2003, s.638.

Guo, J. (2018). The insurance sector in japan: an overview and environmental analysis. *European Scientific Journal ESJ*, 14(35). <https://doi.org/10.19044/esj.2018.v14n35p189>

Haque, M. I. and Sultan, Z. A. (2019). A structural equation modeling approach to validate the dimensions of servperf in insurance industry of saudi arabia. *Management Science Letters*, 495-504. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.1.012>

Jeng, V. S. (2015). Competition and its variation over time: an empirical analysis of the Chinese insurance industry. *The Geneva Papers on Risk and Insurance Issues and Practice*, 40(4), 632-652. <https://doi.org/10.1057/gpp.2015.4>

Kaplan, M. Çelik, T. (2007a). Türk sigortacılık sektöründe karlılık ve yoğunlaşma ilişkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(4), 69-82. https://doi.org/10.1501/sbfder_00000002050

Kaplan, M. ve Çelik, T. (2007b). Türk sigortacılık sektöründe etkinlik ve etkinliği belirleyen faktörler. *İktisat İşletme ve Finans*, 22(253). <https://doi.org/10.3848/iif.2007.253.0164>

Kasman, A. and Turgutlu, E. (2008). Competitive conditions in the Turkish non-life insurance industry. *Review of Middle East Economics and Finance*, 4(1). <https://doi.org/10.2202/1475-3693.1071>

Lee, H. S., Cheng, F. F., Nassir, A., & Razak, N. H. A. (2018). Does efficiency promote competitiveness of the insurance industry? *Journal of Business Economics and Management*, 19(4), 566-591. <https://doi.org/10.3846/jbem.2018.5547>

Lee, H. S., Cheng, F. F., Nassir, A., & Razak, N. H. A. (2019). Impacts of risk based capital regulation in Malaysian islamic insurers (takaful). *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, 15(1), 27-59. <https://doi.org/10.21315/aamjaf2019.15.1.2>

Panzar, J. C. and Rosse, J. N. (1987), “Testing for “monopoly” equilibrium”, *Journal of Industrial Economics*, 35, 443-456.

Pramusinta, A. and Aryani, Y. A. (2023). The effect of growth of net premium, claim ratio, RBC, and retention ratio on the financial performance of insurance companies in the Asean Region. *Journal of Economics, Finance and Management Studies*, 06(01). <https://doi.org/10.47191/jefms/v6-i1-22>

Shim, J. (2010). Capital-based regulation, portfolio risk and capital determination: empirical evidence from the us property–liability insurers. *Journal of Banking & Finance*, 34(10), 2450-2461. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.04.003>

Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu. Raporlar. <https://www.seddk.gov.tr>, adresinden 01.12.2023 tarihinde alınmıştır.

Sufian, F. (2011). The nexus between financial sector consolidation, competition and efficiency: Empirical evidence from the Malaysian banking sector. *IMA Journal of Management Mathematics*, 22(4), 419–444. <https://doi.org/10.1093/imaman/dpr015>

Sufian, F., & Habibullah, M. S. (2013). Financial sector consolidation and competition in Malaysia: An application of the Panzar-Rosse Method. *Journal of Economic Studies*, 40(3), 390–410. <https://doi.org/10.1108/01443581311283970>

Suyatna, N. (2021). The effect of stimulus policies and risk-based capital levels on solvency at pt. indonesian takaful using sharia principles during the majeure force period (covid-19 pandemic) in indonesia. *International Journal of Business, Economics, and Social Development*, 2(1), 24-31. <https://doi.org/10.46336/ijbesd.v2i1.114>

Tatoğlu, F. Y. (2013). *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*. Beta Yayınları.

Todorov, A. (2016). Assessing competition in the bulgarian insurance industry: A Panzar- Rosse approach. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(3), 872–879.

Tsymbaliuk, I., Pavlikha, N., Zelinska, O., Ventsuryk, A., & Radko, A. (2021). Assessing the level of competitiveness of the insurance sector during economic crises: the example of Ukraine. *Insurance Markets and Companies*, 12(1), 72-82. [https://doi.org/10.21511/ins.12\(1\).2021.07](https://doi.org/10.21511/ins.12(1).2021.07)

Türkiye Sigortalar Birliği. İstatistikler. <https://www.tsb.org.tr>, adresinden 01.12.2023 tarihinde alınmıştır.

Türkiye Sigortalar Birliği (2023), 2022 Sektör Raporu. https://www.tsb.org.tr/content/Broadcasts/TSB_SEKTOR_raporu_final.pdf, adresinden 27.03.2024 tarihinde alınmıştır.

ALGILANAN SOSYAL DESTEK ve GENEL AİDİYET DÜZEYİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ¹

Şevval YILMAZ
Karabük Üniversitesi, Türkiye
sevvalyilmaz78@gmail.com
https://orcid.org/0009-0005-8152-0298

Doğan AYDOĞAN
Karabük Üniversitesi, Türkiye
doganaydogan@karabuk.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-6808-9107

<i>Atıf</i>	YILMAZ, Ş.; AYDOĞAN, D. (2024). ALGILANAN SOSYAL DESTEK ve GENEL AİDİYET DÜZEYİNİN SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ. <i>İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi</i> , 16(2), 305-329.
-------------	---

ÖZ

Sosyal medya bağımlılığı sonuç ve etkileri ile yoğun olarak araştırılan bir konudur. Bu çalışmalar genellikle, iletişim araştırmalarındaki ilk dönem araştırmalarını andırır nitelikte araç ve aracın kullanıcı üzerindeki etkisine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma kullanımlar ve doyumlar yaklaşımından hareketle, sosyal medya kullanımını ve yoğun kullanıma bağlı olarak ortaya çıkan bağımlılık deneyimini; bağımsız değişken olarak değil, bağımlı değişken olarak ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal medya kullanımının belirli motivasyon, ihtiyaç ve arzular tarafından biçimlendirildiği varsayılmıştır. Bu çerçevede Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi temel alınarak aidiyet eksikliği ve sosyal destek ihtiyacının yarattığı kaygının bir çözüm arayışı olarak sosyal medya kullanımı ve bağımlılığını belirli bir oranda açıklayabileceği düşünülmüştür. İlişkisel analiz deseni ile tasarlanan çalışmada veri toplamak üzere anket yöntemi kullanılmıştır (n:296). Anket formunda demografik ifadeler dışında, Bergen sosyal medya bağımlılık ölçeği, genel aidiyet ölçeği, çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği ve Spielberger sürekli kaygı ölçeği kullanılmıştır. Analizler sonucunda algılanan sosyal destek ve genel aidiyet düzeyi ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif korelasyon; sosyal dışlanma, sürekli kaygı ve sosyal medya bağımlılığı arasında ise pozitif korelasyon tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sosyal Medya Bağımlılığı, Genel Aidiyet Düzeyi, Algılanan Sosyal Destek, Sürekli Kaygı.*

¹ Bu çalışma Şevval Yılmaz tarafından Doç. Dr. Doğan Aydoğan danışmanlığında yazılan ve Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından kabul edilen "Algılanan Sosyal Destek Ve Genel Aidiyet Düzeyinin Sosyal Medya Bağımlılığı Üzerine Etkisinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Geliş tarihi: 12.02.2024 – Kabul tarihi: 13.03.2024, DOI: 10.17932/IAU.IAUSBD.2021.021/iausbd_v16i2007

Araştırma Makalesi-Bu makale iThenticate programıyla kontrol edilmiştir.

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

EXAMINING THE EFFECT OF PERCEIVED SOCIAL SUPPORT AND GENERAL BELONGING LEVEL ON SOCIAL MEDIA ADDICTION

ABSTRACT

Social media addiction is a subject that is intensively researched with its results and effects. These studies, reminiscent of early studies in communication research, focus on the tool and its impact on the user. Based on the uses and gratifications approach, this study examines social media use and the addiction experience that arises due to intensive use as a dependent variable, not an independent variable. In this context, it is assumed that social media use is shaped by certain motivations, needs and desires. In this context, based on Maslow's hierarchy of needs, it is thought that the anxiety created by the lack of belonging and the need for social support can explain social media use and addiction to a certain extent as a search for a solution.

The survey method was used to collect data in the study designed with a relational analysis pattern (n:296). In addition to demographic statements, the Bergen social media addiction scale, general belongingness scale, multidimensional scale of perceived social support and Spielberger trait anxiety scale were used in the survey form. As a result of the analysis, there was a negative correlation between perceived social support and general belonging level and social media addiction; a positive correlation was found between social exclusion, trait anxiety and social media addiction.

Keywords: *Social Media Addiction, Belonging, Percieved Social Support, Trait Anxiety.*

GİRİŞ

Gelişen iletişim teknolojilerine bağlı olarak ortaya çıkan sosyal medya olgusu neden, sonuç ve taşıdığı potansiyel etkilere bağlı olarak yoğun olarak incelenmektedir. Bu bağlamda sosyal medya kullanımı, bağımlılığı ve sonuçları yoğun olarak çalışılan konulardır. Süreç içerisinde öncelikli olarak sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı arasındaki farkın tespit edilme arayışının dikkat çektiği görülmektedir. Sosyal medya bağımlılığına yönelik ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirliklerine yönelik bir uzlaşma sağlandıktan sonra çalışmaların sosyal medya kullanımı ve bağımlılığının etkilerine ve sonuçlarına odaklandığı görülmektedir. Ancak betimsel ve korelasyonel olan birçok çalışma nedensellik öne sürememekte yalnızca değişkenler arasında var olan ilişkiyi tespit etmektedir. Bu nedenle sosyal medya kullanımı ve bağımlılığının olumsuz yaşam deneyimlerinin nedeni mi olduğu yoksa bu tür deneyimlerden kaçma arayışının bir sonucu mu olduğu belirsiz kalmaktadır.

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bireyi aktif olarak ele alan; bireyin iletişim araçlarını kendi arzu, istek ve ihtiyaçlarına uygun olarak yaratıcı bir biçimde kullandığına yönelik bir bakış açısına sahiptir (McQuail & Windahl, 2005, ss. 165-173). Kullanım ve doyumlar yaklaşımının ihtiyaç ve motivasyonlara yaptığı vurgudan hareketle sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı belirli oranda arzular ve istekler ile açıklanabileceği gibi diğer taraftan gerçek hayatta karşılanamayan ihtiyaçlar ve kaçış olgusu eşliğinde de incelenebilir.

Literatürde yer alan çalışmalar sosyal medya bağımlılığının sonuçlarına odaklandığı için, bağımlılık sürecinin nedenlerine yönelik çalışmaların çoğalması önem arz etmektedir. Çalışma kapsamında Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinden yararlanılarak bir model oluşturulmuş ve sosyal medya bağımlılığı aidiyet ve algılanan sosyal destek değişkenleri eşliğinde incelenmiştir. Modele göre sosyal medya bağımlılığı belirli oranda aidiyet ve algılanan sosyal destek olguları tarafından belirlenmekte ve bu noktada hissedilen bir kaygıyı tolere etmek üzere artış göstermektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, aidiyet ve algılanan sosyal destek değişkenleri ile sosyal medya bağımlılığı değişkeni arasında var olan olası korelasyonu ve bu değişkenlerin sosyal medya bağımlılığı değişkenini yordama seviyesini tespit etmektir. Sosyal medya bağımlılığı, aidiyet ve algılanan sosyal destek ilişkisini tespit etmeye yönelik çalışma, bu değişkenleri etkileyebileceği düşünülen demografik kategorileri de tespit etmeye yöneldiği için niceliksel analiz yöntemlerini kullanmaktadır. Analizler bu nedenle örneklem grubundan anket yoluyla derlenen verilerin parametrik hipotez testleri ile gerçekleştirilmiştir.

SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI

Sosyal medya, internet ve mobil iletişim araçlarının bütünleşmesi ile yaygınlaşan ve insanların birbirleri ile etkileşebildiği platformları kapsamaktadır (Boyd & Ellison, 2007). Web 2.0 teknolojisine bağlı olarak gelişen sosyal medyanın en önemli özelliği kullanıcıyı aktif olarak konumlandırması, kullanıcıların içe-

rik üretmesi ve paylaşmasına izin vermesi ve buna bağlı olarak çok yönlü bir etkileşim yaratmasıdır (Kaplan & Haenlein, 2010; Keskin & Baş, 2015; Yurdigül & Zinderen, 2012). Çok yönlü iletişim ve etkileşime dayalı sosyal medya platformlarının ürettiği çok boyutlu sonuçlar ve dinamikler mevcuttur. Siyasal iletişim bağlamında gözetimin maksimize edilmesi, editoryel süreçlerin yok oluşu ve dezenformasyonun önünün açılması (Mazzoleni & Schulz, 1999), otoriter yönetimlerin kontrolünün dışında bir iletişim alanının doğması, uluslararası aktivizmi desteklemesi (Wakefield, 2007), grup etkileşimine dayalı olarak grup kutuplaşmasına yol açması (Mazzoleni & Schulz, 1999; Myers, 2011, ss. 282-290) bu sonuçların önde gelen başlıklarındandır.

Gündelik yaşam ve tüketim bağlamında ise sosyal medyanın sosyal karşılaştırma yoluyla kıskançlık duygusunu derinleştirdiği (Krasnova vd., 2013) ve iletişimin tarafları arasında bir rekabet sürecini körükleyerek tüketimi ve materyalist eğilimleri arttırdığı görülmektedir (Aydoğan, 2021). Bunun nedeni sosyal medya aracılığı ile kurulan iletişimin gündelik yaşamda gerçekleşen iletişimdeki nüansları yok etmesi ve hile yapmaya izin vermesi (Chou & Edge, 2012), birey ve grupları birbirine yaklaştırarak taklit ve ayrışma yarışını derinleştirirken (Simmel, 1957), etkileşimin gerçekleştiği toplumsal geometriyi genişletmesidir (Ritzer & Stepnisky, 2014, s. 167). Kullanıcılar sosyal medyada tasarlanmış ve seçilmiş sahne ve performanslar aracılığı ile talep ettikleri statüye yönelik bir kimlik üretmektedir (Miller vd., 2018; Tokgöz, 2017). Talep edilen statü ile diğer kişi ve gruplar tarafından buna karşı üretilen fark yaratma ve ayrımları koruma çabası sosyal medya kullanımını tüketim ve gösteriş üzerinden yaşanan bir sosyal rekabet alanına dönüştürmektedir. İşaret edilen bağlamlar dışında sosyal medya kamusal alan, dijital eşitlik ve bölünme, pazarlama, post-truth gibi birçok kavramla ilişki kurmakta buna bağlı olarak da sosyoloji, psikoloji, sosyal psikoloji, ekonomi ve siyaset gibi birçok disiplinin ilgi alanında yer almaktadır. Bu çerçevede haber alma, siyasal etkileşimde bulunma, beğenilme, fark edilme veya gündelik yaşamdan kaçış gibi fırsatlar yaratan sosyal medya, diğer taraftan toplumsal hayattan izole olma ve sosyal medya bağımlılığı gibi sonuçlar da üretebilmektedir (Çömlekçi & Başol, 2019). Ancak bağımlılık ve sosyal medya bağımlılığı kavramları rastlantısal, yargısal ya da kuşak farklılığına bağlı olarak yanlış kullanılabilir. Örneğin 60 ve 70'li yıllarda önceki kuşaklar gençleri televizyon bağımlısı olmakla suçlamıştır (Twenge, 2013). Bugün ise çok fazla televizyon izleyen yetişkinler, şimdiki genç kuşakları telefon ya da sosyal medya bağımlısı olmakla suçlayabilmektedir. Ek olarak mobil iletişim cihazları arkadaşlık, habere erişim, eğlence, eğitim gibi birçok unsuru bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısı ile bu cihazlarla ve sosyal medyada geçirilen zamanın uzunluğu doğrudan bağımlılık olarak adlandırılmamaktadır. Bağımlılık kavramı diğer taraftan normlara da bağlıdır, bağımlılık genel olarak normların dışında kalan alanları ve kişileri damgalamak için kullanılan bir kavram halini almaktadır. Bu nedenle bağımlılık kavramının nesnel bir tanımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bağımlılık; bireyin kendisine biyolojik, fiziksel, psikolojik ya da sosyal anlamda zarar veren bir madde ya da aktiviteyi bırakmamasıdır (Young vd., 2007). Bağımlılığın en belirgin özelliği kişinin bağımlılık yapan madde ya da aktiviteyi bırakmak istediğinde dürtülerini kontrol edememesi yani irade kaybıdır (Byun vd., 2009). Bir olgunun bağımlılık olarak adlandırılabilmesi için o eylemin kişinin duygu ve düşüncelerine egemen olması konusunda belirginlik; eylemi yapmama durumunda ortaya çıkan yoksunluğun kişiyi engelleyici seviyede ruh hali değişikliği yaratması; kişinin elde edilen tatmine tekrar ulaşabilmek için kullanımı ya da yapma miktarını arttırması; eylemin gerçekleşmemesi durumunda ortaya çıkan duygusal ve fiziksel yoksunluk belirtileri; bağımlı olunan eylemin iş, aile ve sosyal hayatı sürdürmeyi engelleyecek seviyede çatışma yaratması ve eylemden, nesneden uzak kalınan süreye rağmen tekrar temas halinde bağımlılık davranışının yeniden ortaya çıkması gereklidir (Griffiths, 2005). Bu çerçevede teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan, birbirlerinden farklı olan ancak birbirleri ile yakın ilişki içinde olup, benzerlikler taşıyan bağımlılık türleri mevcuttur; internet bağımlılığı, mobil telefon bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı bunların başlıcalarıdır. Çevrimiçi kumar, alışveriş ve yetişkin içeriği bağımlılıkları bu bağımlılık türleri ile ilişkili ortaya çıkan diğer bağımlılık türleridir (Kuss & Griffiths, 2011; Young, 2009). Bu bağımlılık türlerinin ortak özelliği bu teknolojik araçlarla ve platformlarla geçirilen zamanın kontrol edilememesi ve bağımlılık tanımını karşılayacak şekilde sonuçlar üretmesidir (Holden, 2001; Young, 2004). Bu nedenle bu cihazlara ve platformlara yönelik bağımlılık seviyesini arttıran faktörlerin tespit edilmesi ve değişkenler arası ilişkinin doğasının anlaşılması gerekmektedir.

İnternet ve sosyal medya bağımlılığı birçok yönüyle incelenmiştir. Demografik faktörlere ek olarak; dikkat eksikliği, endişe, depresyon (Andreassen vd., 2016), yaşam doyumu (Hawi & Samaha, 2017), benlik saygısı, narsizm (Andreassen vd., 2017; Hawi & Samaha, 2017; Hou vd., 2019) gibi değişkenlerle sosyal medya bağımlılığı arasında ilişki araştırılmış ve genel olarak sosyal medya bağımlılığı ile olumsuz duygu ve düşünce durumları arasında bir ilişki bulunmuştur. Ancak korelasyonel olan bu çalışmalar hangi değişkenin neden, hangisinin sonuç olduğunu belirtmemektedir. Dolayısı ile sosyal medya bağımlılığı düşük özsaygıya yol açabileceği gibi gündelik yaşamda düşük özsaygı sahibi olan insanların daha rahat iletişim kurabildikleri sosyal medya platformlarına yönelmesinin bir sonucu da olabilir. Örneğin Orth ve Robins (2014), sosyal medyada artan benlik sunumu ve kendine odaklanmanın benlik saygısı konusunda genel bir yükselişe yol açabileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede yaptıkları meta analizde Duradoni ve diğerleri (2020), sosyal medya bağımlılığının olumsuz çerçevelenmiş iyi oluş ölçekleri ile .20 ile .30 arasında bir korelasyon oluşturduğu, olumlu çerçevelenmiş iyi oluş ölçekleri ile ise .0 ile .12 arasında bir ilişki kurduğunu dolayısı ile sosyal medya kullanım yaygınlığının insanların iyi oluşları üzerinde ciddi bir olumsuz sonuç üretmediğini belirtmektedirler.

Bu çalışma sosyal medya bağımlılığını kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde bir sonuç olarak ele almaktadır. Kitle iletişim araçları üzerinden hareket eden bu yaklaşıma göre kişilerin farklı kitle iletişim araçlarını tercih etmelerinin altında yatan farklı psikolojik ve toplumsal yönelimler mevcuttur (Katz vd., 1973). Beklenti ve değer yaklaşımına göre kitle iletişim araçları bir ihtiyaç ya da doyum aracı olabileceği gibi bir kaçış aracı da olabilir (McQuail & Windahl, 2005, ss. 165-179). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde hareket eden Rosengren (1985), bireysel farklılıklar, hissedilen ihtiyaçlar ve toplumsal yapıya bağlı olarak ortaya çıkan bir medya kullanımı ve tercihi açıklaması üretmiştir. Bu modele göre istek ve ihtiyaçları konusunda oldukça yetenekli olan insanlar medyayı istek ve ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere kullanmaktadırlar.

Gündelik hayattan kaçış, hissedilen istekler ve ihtiyaçlar, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının çerçevesini oluşturmaktadır. Maslow'un (1943) ihtiyaçlar hiyerarşisi istekler ve ihtiyaçlar konusunda bir çerçeve sunmaktadır. İnsan davranışının motivasyonlarını açıklayan model iki eksenlidir. Piramit şeklinde ifade edilen ihtiyaçlar alt katmanlarda hissedilen zorunlu ihtiyaçları içermektedir, üst basamaklara ilerledikçe yaşamak için zorunlu olan ihtiyaçlardan çok kendini gerçekleştirme arzusu gibi motivasyonlar yer almaktadır. Sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı Maslow'un piramidinin bütün basamakları ile ilişkilendirilebilir. Ancak bu çalışmada sosyal medya kullanımı ve bağımlılığı Maslow piramidinin üçüncü basamağı olan aidiyet ve sevgi basamağı ile ilişki içinde ele alınmıştır.

Aidiyet

Aidiyet olgusu, algısı ve gerçekliği yaşamın şekillendirilmesi ve sürdürülmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Tanım olarak aidiyet, bir grup tarafından kabul edilen bireyin, kendine önem verildiğini ve ihtiyaç duyulduğunu hissetmesidir (Baumeister & Leary, 1995; Hagerty vd., 1992).

Topluluk ilişkileri ve üyelikleri ilkel totem ilişkilerinden, modern hayat içindeki tabaka hareketleri ve grup ilişkilerine kadar önemli bir rol oynamıştır (Douglas & Isherwood, 1999, s. 60). Bireyin aidiyet gereksinimi çok boyutludur. Bireyin sosyal etkileşimlere olan ihtiyacı (Bilgin, 1995, s. 120), güvenlik ve yaşamsal kaynaklara ulaşabilmek için grup desteği ve iznine muhtaç olma durumu (Leary & Baumeister, 2000), varoluşun tekil boşluğu ve anlamsızlığının anlamlı bir şey ile doldurulması gerekliliği (Bauman, 1992, s. 58) gibi birçok faktör aidiyet olgusunu gündelik yaşam stratejilerinin merkezine yerleştirmektedir. Bu nedenle aidiyet hissi olumlu duygu ve yaşam deneyimleri ile dışlanma hissi ise olumsuz duygular, kaygı ve depresyon ile yakın bir ilişki göstermektedir (Heatheron & Wyland, 2003; Leary & Baumeister, 2000).

Aidiyet konusunda yaşanan olumsuz deneyimler kaygı, depresyon gibi kişiye yönelen bir şiddet oluşturabileceği gibi (Hackenbracht & Gasper, 2013; Leary & Baumeister, 2000) aidiyeti reddeden topluluğa yönelik bir nefrete de yol açabilmektedir (Mahadevan vd., 2016).

Benlik saygısı kavramını aidiyet kavramı etrafında şekillendiren Leary ve Baumeister (2000), benlik saygısının aidiyete yönelik olumlu ve olumsuz sinyalleri bireye ileten bir gösterge olduğunu öne sürmektedirler. Bu bakış açısına göre benlik saygısı grup aidiyetlerini denetleyen ve kişiyi uygun toplumsal davranışları üretmeye zorlayan bir araçtır. Nihai amaç olan aidiyet ise merkezi bir rol oynamaktadır bunun nedeni ise grup tarafından kabul edilmenin yaşam şansını arttırması, dışlanmanın ise yaşamsal faktörlerden mahrumiyet üretmesi ve ruhsal mekanizmanın aidiyet olgusuna bu nedenle çok güçlü tepki vermesidir.

Terör yönetimi teorisi çerçevesinde ise kültür, merkezi yaşamsal kaygıyı yatıştırmak üzere var olan bir üründür (Pyszczynski vd., 1997, 2004). Dolayısıyla aidiyet olgusu kişiye kültürel anlamda doğru yaptığını bildirmekte ve yaşamsal kaygıyı yatıştırmaktadır. Bu nedenle aidiyet olgusu terör yönetimi teorisine göre yaşamsal faktörlere ulaşma değil, varoluşsal kaygıdan kaçınmaya yönelik bir ihtiyaçtır. Bakış açıları farklı olsa da her iki teori de aidiyet olgusunu sağlıklı bir benlik deneyimi için merkezi bir unsur olarak kabul etmekte ve aidiyete yönelik olumlu ve olumsuz sinyallerin bireyin davranışını düzenleyeceğini kabul etmektedir. Bu bağlamda bireyin gündelik yaşamda aidiyet hissine katkı yapan davranışları arttırabileceği, aidiyet yoksunluğu durumunda ise farklı arayışlara gireceği kabul edilebilir. Bu teoriler çerçevesinde, sosyal ilişkilere ve etkileşimlere izin veren sosyal medya platformlarının aidiyet konusunda yaşanan yoksunluğa karşı bir tampon mekanizması üretebileceği ya da gündelik yaşamda kendini ifade edemeyen bireylerin gerekirse anonim bir kimliğin arkasında daha rahat bir benlik üretmek için sanal gruplar içinde bir aidiyet üretmeyi deneyeceği öne sürülebilir. Bu çerçevede ait olma ihtiyacı yüksek olan (Gangadharbatla, 2008); bir topluluğa ya da gruba uyum sağlayamayan, dışlanmışlık hisseden bireyler (Üngüren & Tekin, 2023) psikolojik ihtiyaçlarını gidermek (Özteke Kozan vd., 2019), gerçeklikten kaçmak, gruplara dahil olmak ve sosyal etkileşim motivasyonu (Miranda vd., 2023) ile sosyal medyaya yönelebilmekte ve bunun sonucunda sosyal medya bağımlılığı ortaya çıkabilmektedir.

Aidiyet olgusu sosyal kabul ve sosyal dışlanma şeklinde iki alt boyut eşliğinde incelenmektedir. Sosyal kabul bireyin varlığının, kimliğinin ve davranışlarının grup tarafından onaylanması, saygı gösterilmesi şeklinde ifade edilebilir. Sosyal dışlanma ise görmezden gelinme, yok sayılma şeklinde pasif olabileceği gibi sözel ya da davranışsal olarak reddetme şeklinde aktif süreçleri de içerebilmektedir (Baumeister & Leary, 1995; Solak & Teközel, 2019). Sosyal dışlanma, dışlanan kişide güçsüzlük hissi, yeteneklerini sorgulama, kendini suçlama ve küçümseme gibi psikolojik sonuçlara yol açabileceği gibi (Yıldırım, 2014) ; siyasal ve ekonomik faaliyetlerden dışlanma gibi sosyal sonuçlara da yol açabilmektedir (Adaman & Keyder, 2006). Her durumda sosyal dışlanma dışlanan birey ya da bireyler üzerinde yıkıcı bir etki, stres ve kaygı üretmektedir.

Kentleşme, mobilizasyon, dijitalleşme, iletişim araçlarının küçülerek bireysel-

leşmesi, işgücünün örgütsüzleşmesi ve iş yapma biçimlerinin hızlı dönüşümü gibi birçok faktör topluluk oluşumu ve sürdürülmesinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Diğer taraftan bir değer adına feragat etmeye ve sabır göstermeye yönelik kültürel örüntülerin yerini de tüketim toplumunun deneyim ve eğlenceye odaklanan kültürü almakta ve kültürel alanda buna hizmet etmeyen ilişkiler, oluşumlar değerini kaybetmektedir. Ortaya çıkan bu sosyo-kültürel yapı aidiyet ve sosyal kabulü artan oranda metalarla girilen ilişki üzerinden dolayışlamakta ve sosyal medyada var olmak, kendini göster(ebil)mek aidiyet konusundan yoksunluk hisseden bireyler açısından anlamlı bir yaşam biçiminin göstereni haline gelebilmektedir. Bu çerçevede sosyal medya bağımlılığı toplumsal yapının yerine getiremediği bir işlevin yerine ortaya çıkan bir davranışın ürettiği istenmeyen bir sonuç olarak görülebilir.

Algılanan Sosyal Destek

Sosyal destek kavramı, bireyin duygusal, sosyal, bilişsel ve araçsal ihtiyaçlarını çevresinin yardımıyla karşılamasını işaret etmektedir (Duru, 2008). Sosyal destek; insanların ihtiyaç duydukları sosyal bağlantılar, kendilerini tanımladıkları gruplar ve sürdürdükleri ilişkiler aracılığı ile elde edilen bir çerçeve olarak nitelendirilebilir (Norris & Kaniasty, 1996). Bu destek genellikle aile üyeleri, akrabalar, komşular, iş arkadaşları ve özel ilişkiler aracılığı ile elde edilmektedir. Sosyal destek aslında bireyin bir kişi ya da topluluk tarafından kabul edildiği, takdir edildiği ve onaylandığı hissini bireye aktaran bir eylem kümesidir (Cobb, 1976). Bu yönüyle sosyal desteği aidiyet olgusunun göstereni olarak ele almak mümkündür.

Sosyal destek stres altında olan ya da güç durumunda kalan bir bireye yönelik saygı, takdir, bilgi sağlama gibi psikolojik süreçleri kapsayabileceği gibi, bireye maddi ve sosyal destekleri de kapsayan sosyolojik, psikolojik ve ekonomik bir olgudur (Malecki & Demaray, 2002). Deneysel çalışmalar sosyal destek alan insanların daha az acı çektiğini ve hastalanma durumunda daha hızlı iyileştiğini göstermiştir (Zhou & Gao, 2008). Sosyal destek, acı hissi ve kaygı karşısında birincil tampondur ve bu durum terör yönetimi teorisi ile benzerlik göstermektedir.

Sosyal destek, alınan ve algılanan şeklinde iki kategori altında incelenmektedir (Tolan vd., 2022). Bu ayrımın nedeni alınan sosyal destek miktarı ile algılanan sosyal destek miktarının aynı olmaması ya da farklılaşabilmesidir. Bireyler ihtiyaç duydukları desteği fiziksel yaşamdan elde edebileceği ya da orada arayabileceği gibi, iletişim araçlarına da yönelebilmektedirler. Bireylerin ihtiyaç duyduğu desteği, sosyal medya platformlarında aramaları ve bu platformlardan almaları mümkündür (Kavaklı & Yalçın, 2019). Show ve Gant (2002), internet kullanımının gündelik yaşamda deneyimlenen yalnızlık ve depresyona karşı olumlu bir katkısı olabileceğini öne sürmüş ve sanal sohpete dayalı deneysel çalışmalarında ön test ve son test karşılaştırmaları yapmışlardır. Çalışma sonucunda internet kullanımı katılımcılarda yalnızlık ve depresyon seviyelerini azaltırken, algılanan sosyal destek ve öz saygı seviyelerini arttırmıştır. Luchtefeld ve Jordan'ın (2022)

sosyal medya bağımlılığını açıklamaya yönelik çalışmalarında da çevrim içi sosyal destek ihtiyacı ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş; bireylerin aldıkları çevrimiçi destek arttıkça da sosyal medya bağımlılık düzeylerinin arttığı görülmüştür. Geleneksel ilişki örüntülerinin, güçlü olmanın ve aile ilişkilerinin önemsendiği; yardım istemenin, konuşmanın ve ilişki arayışının zayıflık olarak algılandığı Türkiye’de bireylerin gündelik hayatta elde edemediği ya da ifade edemediği sosyal ve duygusal destek taleplerini sosyal medya platformları üzerinden gidermeye çalışmaları beklenebilecek bir davranıştır. Bu bağlamda çalışma hipotezleri aşağıda ifade edilmiş ve modelde gösterilmiştir.

H1- Genel aidiyet düzeyi ve sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1a- Sosyal kabul ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

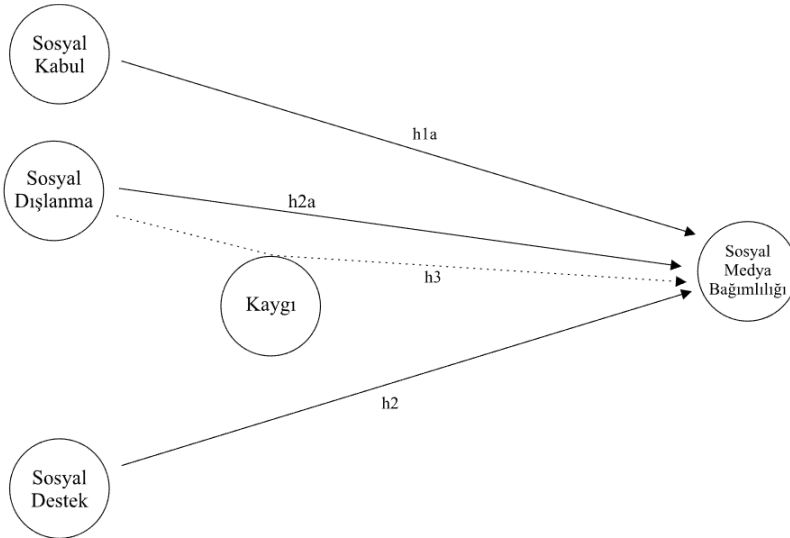
H1b- Sosyal dışlanma ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H2 – Algılanan sosyal destek ve sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki vardır.

H3 – Sürekli kaygı faktörünün, sosyal dışlanma ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisinde aracılık etkisi vardır.

Şekil 1

Araştırma Modeli ve Hipotezleri

YÖNTEM ve BULGULAR

Çalışma Karabük Üniversitesi rektörlüğü, sosyal ve beşeri bilimler araştırma ve yayın etiği kurulunun, 20.09.2023 tarihli E-78977401-050.01.04-277373 sayılı araştırma izni ile gerçekleştirilmiştir.

Sayısal verilerin incelendiği nicel araştırma yöntemlerine dayanarak yapılan çalışma, ilişkisel tarama desenini kullanmaktadır (Demir, 2021; Gürbüz & Şahin, 2014, s. 97). Çalışmanın evreni sosyal medya kullanıcılarından oluşmaktadır. Çalışma kapsamında veriler kolayda örneklem yöntemi ile anket yoluyla Karabük'te yaşayan katılımcılardan toplanmıştır. 370 katılımcıdan toplanan verilerin, kontrol sorusu ve eksik doldurmaya dayalı incelenmelerinin ardından 296 katılımcı verisinin sağlıklı olduğu kabul edilmiş ve incelemeler bu veri seti üzerinden yapılmıştır. Anket formunda demografik sorulara ek olarak katılımcıların aidiyet ve algılanan sosyal destek seviyelerini etkileyebileceği düşünülen ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler, eğitim hayatının devam etme durumu, çalışma durumu, ilişki durumu, hanede yaşayan kişi sayısını kapsamaktadır. Anket formunda demografik bilgilerin toplandığı bölümün dışında Bergen sosyal medya bağımlılık ölçeği (BSMBÖ) (Andreassen vd., 2016), genel aidiyet ölçeği (GAÖ) (Malone vd., 2012), çok boyutlu algılanan destek ölçeği (ÇBASDÖ) (Zimet vd., 1988) ve Spielberger sürekli kaygı ölçeği (SSKÖ) (Spielberger, 1972) kullanılmıştır. Bu ölçeklerin Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları sırasıyla Demirci (2019), Duru (2015), Eker ve Arkar (1995) ve Öner ve LeCompte (1983) tarafından yapılmıştır. Bergen sosyal medya bağımlılık ölçeği ve Spielberger sürekli kaygı envanteri tek boyutlu iken, Genel aidiyet ölçeği sosyal kabul ve sosyal dışlanma, Algılanan sosyal destek ölçeği ise aileden gelen destek, arkadaşlardan gelen destek ve özel bir insandan gelen destek alt boyutlarını içermektedir. Katılımcıların demografik özellikleri tablo-1 de gösterilmiştir.

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Dağılımları

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	219	74
	Erkek	77	26
Okul Yaşamı Durumu	Devam Ediyor	162	55
	Devam Etmiyor	134	45
Çalışma Durumu	Tam Zamanlı Çalışan	94	32
	Yarı Zamanlı Çalışan	25	8
	Çalışmıyor/Emekli	177	60
İlişki Durumu	Evli	76	25
	Uzun Süreli İlişki	52	18
	Kısa Süreli İlişki	20	7
	Yalnız	148	50

Hanede yaşayan kişi sayısı	1	12	4
	2	68	23
	3	59	20
	4	91	31
	5+	66	22
Toplam		296	100

(Yaş: min:18, maks:71, $\bar{x}$:26.7, sd:10,66)

Çalışmada hipotez testlerini yapmadan önce çalışmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliliği ve güvenilirlik katsayıları incelenmiştir. Ölçek yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik katsayısı olarak Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Ölçek uyum iyiliği değerleri ve güvenilirlik katsayıları tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Ölçeklerin Geçerlilik ve Güvenirlik Test Sonuçları

	X ² /df	GFI	NFI	CFI	TLI	RMSEA	α
BSMBÖ	1,71	,997	,973	,988	,975	,049	,766
SSKÖ	1,73	,987	,907	,957	,947	,050	,878
GAÖ							
Algılanan Sosyal Kabul/Destek	0,571	1,000	,985	1,000	1,020	,000	,743
Algılanan Sosyal Red/Dışlanma	0,084	1,000	1,000	1,000	1,015	,000	,839
ÇBASDÖ	2,16	,993	,958	,977	,968	,063	,929

Ölçek güvenirliliği için Cronbach alfa (α) katsayısının 0,70’in üzerinde olması ölçeğin kabul edilebilir güvenilirlik katsayısını sağladığını göstermektedir (Nunnally & Bernstein, 1994). Ölçeklerin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde tüm ölçeklerin ve alt boyutların güvenilirlik kriterlerine uyduğu görülmektedir. Ölçeklerin yapı geçerliliğini test etmek üzere doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde yer alan ifadelerin en az 0,40 (Brown, 2015) ya da 0,30 (Hair vd., 2010) olması gerekmektedir. Bu çalışmada 0,40 değeri eşik kabul edilmiş ve bu değer altında faktör yükü gösteren ifadeler ölçeklerden çıkarılmıştır. Bu bağlamda Genel aidiyet ölçeğinde yer alan 7’nci ifade ile Spielberger sürekli kaygı ölçeğinde yer alan 3,4,7,14 ve 19’uncu ifadeler kapsam dışı bırakılmış ve ölçeklere yönelik hipotez testleri geri kalan ifadelerle yapılmıştır. Ölçek uyum iyiliği değerleri için Ki-Kare Uyum Testi (χ^2/sd), Normlandırılmış uyum indeksi (NFI), Uyum iyiliği indeksi (GFI), Tucker-Lewis İndeksi (TLI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) ve Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) değerlerine bakılmıştır (Uedufy, 2023). Sonuçlara dayalı olarak ölçeklerin yapı geçerliliği kabul edilmiştir. Ölçeklerin normallik dağılımı için çarpıklık ve ba-

sıklık değerleri kontrol edilmiştir. Normallik dağılımı için farklı yaklaşımlar olsa da bu çalışmada Tabachnick ve Fidell'in (2012) önerdiği çarpıklık ve basıklık değerlerinin – ve + 1 değerleri arasında olması normal dağılım için kriter kabul edilmiştir. Ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3
Ölçeklerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
BSMBÖ	0,036	-0,786
SSKÖ	0,091	-0,220
GAÖ		
Algılanan Sosyal Kabul/Destek	-0,606	-0,301
Algılanan Sosyal Red/Dışlanma	0,999	0,282
ÇBASDÖ	-0,833	-0,103

Veriler incelendiğinde ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım kriterlerini sağladığı görülmüştür. Bu aşamadan sonra hipotez testlerine geçilmiş ve analizlerde parametrik testler kullanılmıştır.

BULGULAR

Öncelikle değişkenler arası korelasyon incelenmiş ve sonuçlar tablo-4'te gösterilmiştir.

Tablo 4
Ölçekler Arası Korelasyon Test Sonuçları

	GAÖ Sosyal Kabul	GAÖ Sosyal Dışlanma	ÇBASDÖ Algılanan Genel Destek	ÇBASDÖ Algılanan Aile Desteği	ÇBASDÖ Algılanan Arkadaş Desteği	ÇBASDÖ Algılanan Özel İlişki Desteği	SSKÖ
BSMBÖ	-0,177**	0,270***	-0,156**	-0,213***	-0,039ns	-0,103ns	0,435***
SSKÖ	-0,365***	0,464***	-0,379***	-0,399***	-0,246***	-0,228***	-

* = $P \leq 0,5$, ** = $P \leq 0,01$, *** = $P \leq 0,001$, ns = $P \geq 0,5$

Veriler incelendiğinde sosyal medya bağımlılığı değişkeninin, genel aidiyet ölçeği sosyal kabul alt boyutu ile anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki kurduğu; genel aidiyet ölçeğinin sosyal dışlanma alt boyutu ile ise anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki kurduğu görülmektedir. Bu kapsamda H1a ve H1b hipotezleri kabul edilmiştir. Sosyal medya bağımlılığı değişkeninin, algılanan genel sosyal destek ile anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki kurduğu görülmektedir, bu bağlamda H2 hipotezi kabul edilmiştir. Ancak algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları-

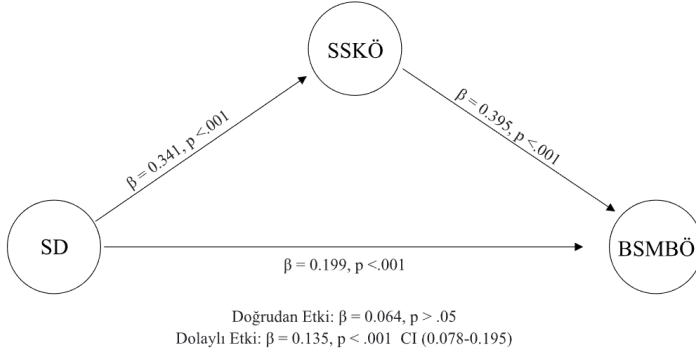

nın sosyal medya bağımlılığı ile ilişkisi incelendiğinde algılanan arkadaş desteği ve algılanan özel ilişki desteği ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, algılanan aile desteği ile sosyal medya bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki görülmektedir. Bu durumda algılanan genel destek değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı değişkeni arasındaki anlamlı ve negatif yönlü ilişkinin algılanan aile desteğinden kaynaklandığı; arkadaş ve özel ilişki desteğinin bu konuda anlamlı bir rol oynamadığı görülmektedir. Diğer taraftan sosyal medya bağımlılığı ile Spielberger sürekli kaygı ölçeği arasında da anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki kurduğu görülmektedir. Değişkenler arasında sosyal medya bağımlılığı ile en güçlü ilişkinin sürekli kaygı ve sosyal dışlanma değişkenleri tarafından kurulduğu görülmektedir.

Bu noktada bu çalışma açısından önemli olan bir diğer değişken olan Spielberger sürekli kaygı ölçeğinin, diğer değişkenlerle ilişkisi incelenmiş ve sonuçlar tablo-4'te gösterilmiştir. Sürekli kaygı değişkeni en güçlü ilişkileri sosyal dışlama, algılanan aile desteği ve sosyal kabul değişkenleri ile kurmaktadır. Bu bağlamda sürekli kaygı ile sosyal medya bağımlılığı arasında nedensel bir ilişki olduğu düşünülebilir. Sosyal medya bağımlılığının; sosyal dışlanma algısı ya da sosyal kabul ve algılanan sosyal destekteki düşüşe karşı üretilmiş bağımlı bir değişken olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda sosyal dışlanma, sürekli kaygı algısı ve sosyal medya bağımlılığı değişkenleri arasında yapısal eşitlik modellemesi kurulmuş ve model test edilmiştir. Verilerin normal dağılım göstermesi nedeni ile maximum likelihood hesaplama yöntemi kullanılarak kovaryans matrisi oluşturulmuştur. Analiz sonucunda modelin uyum iyiliği değerleri incelenmiş ve model kabul edilmiştir ($p < .001$; $\chi^2/sd = 1,170$; $GFI=0,883$; $NFI = 0,835$, $TLI = 0,915$; $CFI = 0,923$ and $RMSEA = 0,049$). Ölçme modelinin doğrulanmasından sonra örtük değişkenli yapısal model test edilmiş ve sonuçlar şekil-2 ile gösterilmiştir. Analiz sonuçlarına göre sürekli kaygı değişkeni sosyal medya bağımlılığını anlamlı bir şekilde yordarken ($\beta=0.51$, $p < .001$), sosyal dışlanma değişkeninin doğrudan etkisi anlamlı değildir ($p > .05$). H3 hipotezini test etmek üzere aracılık analizi yapılmıştır. Aracılık etkisi bootstrap yöntemi ile test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre sürekli kaygı değişkeninin, sosyal dışlanma ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisinde tam aracılık etkisi gösterdiği ve aracılık etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta = 0.395$, $CI [0.254 - 0.522]$). Bu sonuca göre H3 hipotezi kabul edilmiştir. Aracılık testi sonuçları şekil-2'de gösterilmiştir.

Şekil 2

Sosyal Dışlanma (SD), Spielberger Sürekli Kaygı Ölçeği (SSKÖ), Bergen Sosyal Medya Bağımlılık Ölçeği Aracılık Analizi

Hipotez testlerinin gerçekleştirilmesinin ardından, katılımcıların algılanan sosyal destek, genel aidiyet düzeyi, sürekli kaygı algısı ve sosyal medya bağımlılığını etkileyebileceği düşünülen demografik ifadeler ile ilgili T-testi ve Anova testleri gerçekleştirilmiştir. İlişki durumu ve sürekli değişkenler arası yapılan analiz sonucunda ilişki durumunun sosyal medya bağımlılığı, sürekli kaygı algısı ve sosyal kabul değişkenleri konusunda anlamlı farklılıklar ürettiği görülmüştür. İlişki durumu, sosyal medya bağımlılığı, sürekli kaygı ve sosyal kabul algısına yönelik ANOVA test sonuçlarını tablo – 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5

İlişki durumu Sosyal Medya Bağımlılığı, Sürekli Kaygı ve Sosyal Kabul ilişkisine yönelik ANOVA test sonuçları

	İlişki Durumu	N	$\bar{X}$	ss	F	P	Anlamlı Fark
BSMBÖ	(1) Evli	76	2,41	0,969	9,222	,000	1<2,3,4 2<3
	(2) Uzun Süreli İlişki	52	3,08	0,801			
	(3) Kısa Süreli İlişki	20	3,40	1,04			
	(4) Yalnız	148	2,95	0,98			
SSKÖ	(1) Evli	76	2,46	,571	5,723	,001	1<4
	(2) Uzun Süreli İlişki	52	2,64	,479			
	(3) Kısa Süreli İlişki	20	2,73	,606			
	(4) Yalnız	148	2,79	,567			
Sosyal Kabul	(1) Evli	76	5,87	,891	3,412	.018	1>3,4
	(2) Uzun Süreli İlişki	52	5,62	1,02			
	(3) Kısa Süreli İlişki	20	5,27	,903			
	(4) Yalnız	148	5,48	1,00			

İlişki durumu ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisine yönelik analiz sonuçlarına göre, ilişki durumu sosyal medya bağımlılığı konusunda anlamlı bir fark oluşturmaktadır [$F(3,293)=9,222, P=.000$]. Post-hoc analiz sonuçlarına bakıldığında evli olanların, diğer kategorilere göre anlamlı bir şekilde daha az sosyal medya bağımlılık eğilimi gösterdiği görülmektedir. Sürekli kaygı değişkeni ve ilişki durumuna yönelik farklılıkları tespit etmek üzere yapılan ANOVA test sonucuna göre ilişki durumuna göre sürekli kaygı değişkeni anlamlı bir farklılık göstermektedir [$F(3,293)= 5,723, P = .001$]. Post hoc analiz sonuçlarına göre evli kategorisi en az sürekli kaygı ortalaması gösterirken, sırasıyla uzun süreli ilişki, kısa süreli ilişki ve ilişkim yok kategorilerine doğru sürekli kaygı ortalaması artmaktadır. Anlamlı farklılık evli kategorisi ile ilişkim yok kategorisi arasında bulunmaktadır.

İlişki durumu ve sosyal kabul algısı ilişkisine bakıldığında, ilişki durumunun sosyal kabul değişkeni üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir [$F(3,293)= 3,412, P = .018$]. Post hoc analiz sonuçlarına göre sosyal kabul konusunda anlamlı farklılık evli kategorisi ile ilişkim yok ve kısa süreli ilişkim var kategorileri arasında oluşmaktadır. Evli kategorisi en yüksek sosyal kabul algısını üretirken, ilişkim yok ve kısa süreli ilişkim var kategorisi en düşük ortalamayı üretmektedir. Cinsiyet kategorisi ile sürekli değişkenler arasında yapılan bağımsız gruplar T-testi sonucuna göre cinsiyet kategorisi algılanan genel destek, sosyal medya bağımlılığı ve sürekli kaygı değişkenleri konusunda anlamlı bir farklılık üretmektedir. Test sonuçları tablo-6 de gösterilmiştir. Bu sonuçlara göre cinsiyet kategorisinde kadınların algıladıkları sosyal destek ($t=2,86, P < .05$), sürekli kaygı seviyeleri ($t=3,37, P < .05$) ve sosyal medya bağımlılık seviyeleri erkeklerden anlamlı bir şekilde yüksektir ($t=2,42, P < .05$). Çalışmanın katılımcıları cinsiyet konusunda eşit bir dağılım sergilememektedir. Bu nedenle cinsiyet konusunda yapılan çıkarımlar genelleme yapılabilir olmaktan uzaktır.

Tablo 6

Cinsiyet kategorisi ve ölçek değişkenleri arası bağımsız gruplar T-testi sonuçları

Gruplar	Değişkenler	N	$\bar{x}$	Ss	sd	t	P
Kadın	Algılanan Sosyal Destek	219	5,87	1,05	294	2,86	,005
Erkek		77	5,45	1,22			
Kadın	BSMBÖ	219	2,95	,99	294	2,42	,016
Erkek		77	2,63	,93			
Kadın	SSKÖ	219	2,74	,54	294	3,37	,001
Erkek		77	2,49	,59			

Tablo 7

Eğitim hayatı devam etme kategorisi ve ölçek değişkenleri arası bağımsız gruplar T-testi sonuçları

Gruplar	Değişkenler	N	$\bar{x}$	Ss	<u>sd</u>	<u>t</u>	P
Okul Hayatı Devam Ediyor	Algılanan Sosyal Destek	162	5,62	1,20	294	-2,36	,021
Okul Hayatı Devam Etmiyor		134	5,92	,98			
Okul Hayatı Devam Ediyor	BSMBÖ	162	2,98	,99	294	2,11	,035
Okul Hayatı Devam Etmiyor		134	2,73	,96			
Okul Hayatı Devam Ediyor	SSKÖ	162	2,77	,55	294	3,24	,001
Okul Hayatı Devam Etmiyor		134	2,56	,57			

Hanede yaşayan kişi sayısı, çalışma durumu, eğitim seviyesi ile sürekli değişkenler arası ilişkiyi test etmek üzere yapılan Anova ve t-testi sonuçlarına göre; bu değişken kategorileri incelenen değişkenler konusunda anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır ($P > .05$).

SONUÇ

Bu çalışmanın bulgularına göre, sosyal medya bağımlılığı değişkeni ile genel aidiyet ölçeği sosyal kabul alt boyutu arasında negatif bir ilişki bulunmuştur bu da genel aidiyet deneyimi arttıkça sosyal medya bağımlılığının azaldığını göstermektedir. Aynı şekilde, sosyal medya bağımlılığı değişkeni genel aidiyet ölçeği sosyal dışlanma alt boyutu ile pozitif bir ilişki göstermiştir. Bu bulgular, sosyal medya kullanımının bireyler arasındaki sosyal kabul ve dışlanma hissiyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bu sonuçlar sosyal dışlanma, aidiyet değişkenleri ile mobil cihaz ve sosyal medya bağımlılığı ilişkisini inceleyen diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir (Ali vd., 2021; Babayigit vd., 2023; Miranda vd., 2023; Özteke Kozan vd., 2019).

Bu sonuçlara göre çevresi tarafından kabul görmeyen bireyler, ait olma ihtiyaçlarını bir yerlerden karşılama gereksinimi hissetmekte ve sosyal medyayı bu amaçla kullanmaktadırlar. Dışlanan ve reddedilen bireylerin kendini kabul ettirme ve ait olma gereksinimlerini karşılamak için çevrimiçi yollara başvurmaları sonucunda sosyal medya bağımlılıkları artmaktadır denebilir.

Ayrıca, algılanan genel sosyal destek ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bu da bireylerin algıladıkları sosyal destek arttıkça sosyal medya bağımlılığının azaldığını göstermektedir. Ancak, sosyal destek ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde, algılanan aile desteği ile sosyal medya bağımlılığı arasında negatif bir ilişki bulunmuş, ancak arkadaş ve özel ilişki desteği ile anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bunun nedeni olarak bireylerin arkadaş ve özel ilişkisinin sosyal medya üzerinde olduğu ve çevrimiçi sosyal destek aldıkları düşünülebilir ya da aileden alınan sosyal desteğin diğer sosyal destek süreçleri ve algıları konusunda belirleyici olduğu düşünülebilir. Bu durumda, algılanan genel destek ile sosyal medya bağımlılığı arasındaki negatif ilişkinin özellikle aile desteği tarafından belirlendiği görülmektedir. Bu sonuçlar Luchtefeld & Jordan (2022) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışmaya göre çevrimiçi sosyal destek miktarının artması, sosyal medya bağımlılığını arttırmakta, olumsuz duygu durumlarını, yalnızlık algısı ve depresyon düzeyini düşürmektedir.

Aynı şekilde, sosyal kaygı ile sosyal medyanın bağımlılık yapıcı kullanımı arasında bir ilişki belirlenmiştir. Literatürde sosyal medya kullanımı arttıkça kaygının arttığını söyleyen çalışmalar mevcuttur (Jia vd., 2022; Vannucci vd., 2017; Woods & Scott, 2016). Ancak bu çalışmaların birçoğu nedensellik göstermemektedir. Dolayısıyla sosyal medya bağımlılığı kaygıyı arttırıcı bir etki gösterebileceği gibi, gündelik yaşamda var olan kaygıya karşı bir savunma mekanizması olarak da düşünülebilir. Bu çalışma açısından sürekli kaygı, sosyal dışlanma değişkeni ile sosyal medya bağımlılığı arasında tam aracılık rolü oynamaktadır. Dolayısıyla sosyal medya bağımlılığı kaygı arttırıcı bir unsur olarak düşünülebileceği gibi kaygıya karşı bir savunma, kaçış arayışının bir sonucu olarak da düşünülebilir.

İlişki durumu, sosyal medya bağımlılığı ve sürekli kaygı değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar belirlenmiştir. Evli olan katılımcıların sosyal medya bağımlılığı eğilimlerinin diğer kategorilere göre daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, ilişki durumu ve sürekli kaygı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, evli olan katılımcıların sürekli kaygı düzeylerinin diğer kategorilere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın demografik değişkenlere dayalı analizleri, ilişki durumu, cinsiyet ve okul hayatının devam etme durumu gibi faktörlerin sosyal medya bağımlılığı, algılanan sosyal destek ve sürekli kaygı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. İlişki durumu sosyal medya bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Cinsiyet ve okul hayatının devam etme durumu ise algılanan sosyal destek, sosyal medya bağımlılığı ve sürekli kaygı üzerinde önemli farklılıklara yol açmaktadır. Cinsiyet kategorisi, algılanan sosyal destek, sosyal medya bağımlılığı ve sürekli kaygı üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturmuştur. Cinsiyet kategorisi içinde kadın katılımcılar sosyal medya bağımlılığı, sürekli kaygı düzeyi ve sosyal destek algısı değişkenlerinde anlamlı bir şekilde yüksek sonuçlar göstermiştir. Çalışmanın katılımcıları cinsiyet konusunda eşit bir dağı-

lim sergilememektedir. Bu nedenle cinsiyet konusunda yapılan çıkarımlar genelleme yapılabilir olmaktan uzaktır.

Okul hayatının devam etme durumu ise sosyal medya bağımlılığı, sürekli kaygı ve algılanan sosyal destek değişkenleri üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturmuştur. Ancak okul hayatının devam etmesi belirtilen tüm değişkenlerde negatif bir farklılık yaratmaktadır. Okul hayatının bitip sosyal hayata karışılması olumlu bir gelişme olarak yorumlanabileceği gibi bu sonuçlar eğitim süreçleri ile ilgili inceleme yapılması gerektiğini düşündürmektedir.

Yapılan çalışmada cinsiyet dağılımının eşit olmaması nedeni ile sonuçlar yaş düzeyinde genellenemez durumdadır. Çalışma katılımcılarının cinsiyet dağılımları da cinsiyet konusunda çıkarım yapmaya müsait değildir. Bu durum çalışma verilerinin kolayda örneklem yöntemi ile toplanmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın demografik değişkenler konusunda çıkarımlar üretebilmesi için daha kapsayıcı bir örneklem grubu ile yenilenmesi gerekmektedir.

Kadın katılımcıların algılanan sosyal destek düzeyleri yüksek olmasına rağmen sosyal medya bağımlılık düzeyleri ve sürekli kaygı düzeylerinin de erkek katılımcılara göre daha yüksek olması bundan sonra yapılacak çalışmalarda incelenebilecek bir diğer konudur.

Çalışma ilişkisel araştırma desenine dayalı olarak gerçekleştirilmiş ve sosyal medya bağımlılığı ile aidiyet olgusu ve algılanan sosyal destek arasında üretilen modeli test etme üzere gerçekleştirilmiştir. Gelecekteki çalışmalar değişkenler arası ilişkinin dönüşümünü incelemek üzere boylamsal bir araştırma deseni kullanılabileceği gibi; aidiyet ve sosyal destek olgusu ile sosyal medya bağımlılığı ilişkisini belirleyen demografik faktörleri kapsayan nitel ve nicel araştırmaları da kapsayabilir. Çalışma örneklemini görece küçük bir sanayi kenti olan Karabük ilinde yaşayan katılımcılardan oluşmaktadır. Çalışmanın kırsal yapı arz eden küçük kentlere ek olarak büyük kentler ve metropoller de kapsayacak şekilde uygulanması daha kapsayıcı sonuçlar üretecektir.

KAYNAKÇA

Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma, Avrupa Komisyonu. Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.*

Ali, F., Ali, A., Iqbal, A., & Ullah Zafar, A. (2021). How socially anxious people become compulsive social media users: The role of fear of negative evaluation and rejection. *Telematics and Informatics*, 63. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2021.101658>

Andreassen, C. S., Billieux, J., Griffiths, M. D., Kuss, D. J., Demetrovics, Z., Mazzoni, E., & Pallesen, S. (2016). The relationship between addictive use of social media and video games and symptoms of psychiatric disorders: A large-scale cross-sectional study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 30(2). <https://doi.org/10.1037/adb0000160>

Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>

Aydoğan, D. (2021). Sosyal Medya Kullanımının Kişisel Göreli Yoksulluk ve Materyalist Kişilik Eğilimi Üzerine Etkisi. *İNİF E - Dergi*. <https://doi.org/10.47107/inifedergi.887666>

Babayiğit, A., Karaziz, M., Babayiğit, H. A., & Sağsan, M. (2023). The predictive role of addiction to smartphones in the relationship of metacognitive problems and social media addiction with general belongingness and perceived stress in higher education students. *Current Psychology*, 42(35). <https://doi.org/10.1007/s12144-022-04113-8>

Bauman, Z. (1992). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri* (N.Demirdöven,Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3). <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>

Bilgin, N. (1995). *Kollektif Kimlik*. Sistem Yayıncılık.

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>

Brown, T. (2015). *Confirmatory Factor Analysis for Applied Research*, Second Edition. İçinde *Guilford Publications*.

Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S.,

Lee, S. K., Loutfi, J., Lee, J. K., Atallah, M., & Blanton, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996-2006 quantitative research. *Cyberpsychology and Behavior*, 12(2). <https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0102>

Chou, H. T. G., & Edge, N. (2012). “They are happier and having better lives than I am”: The impact of using facebook on perceptions of others’ lives. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(2). <https://doi.org/10.1089/cyber.2011.0324>

Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5). <https://doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003>

Çömlekçi, M. F., & Başol, O. (2019). Gençlerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları İle Sosyal Medya Bağımlılığı İlişkisinin İncelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.525652>

Demir, T. T. (2021). Türkçe Eğitimi Alanında Nicel Araştırma Yöntemleri Kullanılarak Yapılan Doktora Tezlerindeki Eğilimler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2). <https://doi.org/10.16916/aded.873899>

Demirci, I. (2019). Bergen Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması, depresyon ve anksiyete belirtileriyle ilişkisinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20(1).

Douglas, M., & Isherwood, B. (1999). *Tüketimin Antropolojisi* (E.A. Aytekin, Çev.). Dost Kitabevi.

Duradoni, M., Innocenti, F., & Guazzini, A. (2020). Well-being and social media: A systematic review of Bergen Addiction Scales. İçinde *Future Internet* (C. 12, Sayı 2, ss. 1-13). <https://doi.org/10.3390/fi12020024>

Duru, E. (2008). Üniversiteye Uyum Sürecinde Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Doğrudan ve Dolaylı Rollerini. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 13-24.

Duru, E. (2015). Genel Aidiyet Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(44), 37-47.

Eker, D., & Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. İçinde *Türk Psikoloji Dergisi* (C. 10, Sayı 34, ss. 17-25).

Gangadharbatla, H. (2008). Facebook Me. *Journal of Interactive Advertising*, 8(2), 5-15. <https://doi.org/10.1080/15252019.2008.10722138>

Griffiths, M. (2005). A “components” model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4). <https://doi.org/10.1080/14659890500114359>

Gürbüz, Ş., & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Hackenbracht, J., & Gasper, K. (2013). I'm all ears: The need to belong motivates listening to emotional disclosure. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(5). <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2013.03.014>

Hagerty, B. M. K., Lynch-Sauer, J., Patusky, K. L., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992). Sense of belonging: A vital mental health concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6(3). [https://doi.org/10.1016/0883-9417\(92\)90028-H](https://doi.org/10.1016/0883-9417(92)90028-H)

Hair, J., Black, W., Babin, B., & Anderson, R. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*. İçinde *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective* (C. 7th).

Hawi, N. S., & Samaha, M. (2017). The Relations Among Social Media Addiction, Self-Esteem, and Life Satisfaction in University Students. *Social Science Computer Review*, 35(5). <https://doi.org/10.1177/0894439316660340>

Heatherton, T. F., & Wyland, C. L. (2003). Assessing self-esteem. İçinde S. J. Lopez & C. R. Snyder (Ed.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures*. (ss. 219-233). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10612-014>

Holden, C. (2001). "Behavioral" addictions: Do they exist? *Science*, 294(5544), 980-982. <https://doi.org/10.1126/science.294.5544.980>

Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L., & Wang, Q. (2019). Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1), 1-17. <https://doi.org/10.5817/CP2019-1-4>

Jia, G., Dai, H., Chu, Y., Wang, X., Hao, Y., & Wang, S. (2022). Psychometric evaluation of the Chinese version of social anxiety scale for social media users and cross-sectional investigation into this disorder among college students. *Comprehensive Psychiatry*, 116, 152328. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2022.152328>

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53(1). <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2009.09.003>

Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1973). Uses and gratifications research. *Public Opinion Quarterly*, 37(4). <https://doi.org/10.1086/268109>

Kavaklı, M., & Yalçın, S. B. (2019). İnternet Bağımlılığı ve Algılanan Stres İlişkisinin Algılanan Sosyal Destek Açısından İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 20(4), 175-184.

Keskin, S., & Baş, M. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3).

Krasnova, H., Wenninger, H., Widjaja, T., & Buxmann, P. (2013). Envy on Facebook: A Hidden Threat to Users' Life Satisfaction? Presented at the 11th International Conference on Wirtschaftsinformatik (WI), Leipzig, Germany. *11th International Conference on Wirtschaftsinformatik, March*.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2011). Online social networking and addiction-A review of the psychological literature. İçinde *International Journal of Environmental Research and Public Health* (C. 8, Sayı 9). <https://doi.org/10.3390/ijerph8093528>

Leary, M. R., & Baumeister, R. F. (2000). The nature and function of self-esteem: Sociometer theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 32. [https://doi.org/10.1016/s0065-2601\(00\)80003-9](https://doi.org/10.1016/s0065-2601(00)80003-9)

Luchtefeld, C., & Jordan, K. D. (2022). Individual differences influencing the relationship between online social support and addictive use of social media. *Telematics and Informatics Reports*, 8. <https://doi.org/10.1016/j.teler.2022.100025>

Mahadevan, N., Gregg, A. P., Sedikides, C., & De Waal-Andrews, W. G. (2016). Winners, losers, insiders, and outsiders: Comparing hierometer and sociometer theories of self-regard. *Frontiers in Psychology*, 7(334), 1-19. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00334>

Malecki, C. K., & Demaray, M. K. (2002). Measuring perceived social support: Development of the Child and Adolescent Social Support Scale (CASSS). *Psychology in the Schools*, 39(1). <https://doi.org/10.1002/pits.10004>

Malone, G. P., Pillow, D. R., & Osman, A. (2012). The general belongingness scale (gbs): Assessing achieved belongingness. *Personality and Individual Differences*, 52(3). <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.10.027>

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4). <https://doi.org/10.1037/h0054346>

Mazzoleni, G., & Schulz, W. (1999). "Mediatization" of Politics: A Challenge for Democracy? *Political Communication*, 16(3). <https://doi.org/10.1080/105846099198613>

McQuail, D., & Windahl, S. (2005). *İletişim Modelleri* (K.Yumlu, Çev.). İmge Kitabevi.

Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., Spyer, J., Venkatraman, S., & Wang, X. (2018). How the World Changed Social Media. İçinde *How the World Changed Social Media*. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1g69z35>

Miranda, S., Trigo, I., Rodrigues, R., & Duarte, M. (2023). Addiction to social networking sites: Motivations, flow, and sense of belonging at the root of addiction. *Technological Forecasting and Social Change*, 188. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122280>

Myers, D. G. (2011). *Social Psychology*. İçinde *McGraw-Hill* (10. bs). Jones&Bartlet Publishers.

Norris, F. H., & Kaniasty, K. (1996). Received and Perceived Social Support in Times of Stress: A Test of the Social Support Deterioration Deterrence Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3). <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.3.498>

Nunnally, J., & Bernstein, I. (1994). *Psychometric Theory*, 3rd edn, 1994. İçinde *McGraw-Hill, New York* (3. bs). McGraw-Hill.

Orth, U., & Robins, R. W. (2014). The Development of Self-Esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 381-387. <https://doi.org/10.1177/0963721414547414>

Öner, N., & LeCompte, A. (1983). *Durumluk-sürekli kaygı envanteri el kitabı*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Özteke Kozan, H. İ., Kavaklı, M., Ak, M., & Kesici, Ş. (2019). Akıllı telefon bağımlılığı, genel aidiyet ve mutluluk arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi (tur). *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(4).

Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (1997). Why Do We Need What We Need? A Terror Management Perspective on the Roots of Human Social Motivation. *Psychological Inquiry*, 8(1). https://doi.org/10.1207/s15327965pli0801_1

Pyszczynski, T., Solomon, S., Greenberg, J., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. İçinde *Psychological Bulletin* (C. 130, Sayı 3). <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.435>

Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji Kuramları* (H. Hülür,Çev.). De Ki Basım Yayım.

Rosengren, K. E., Wenner, L. A., & Palmgreen, P. (1985). *Media gratifications research: current perspectives*. Sage Publications.

Shaw, L. H., & Gant, L. M. (2002). In defense of the internet: The relationship between internet communication and depression, loneliness, self-esteem, and perceived social support. *Cyberpsychology and Behavior*, 5(2). <https://doi.org/10.1089/109493102753770552>

Simmel, G. (1957). Fashion (1904). *The American Journal of Sociology*, 62(6).

Solak, Ç., & Teközel, M. (2019). Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnce-

leme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.585260>

Spielberger, C. D. (1972). Current Trends in Theory and Research on Anxiety. İçinde *Anxiety*. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-657401-2.50008-3>

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). Using multivariate statistics (6th ed.). İçinde *New York: Harper and Row*.

Tokgöz, C. (2017). Kimlik Ve Bellek Ekseninde Sosyal Medya Anlatıları. *Inter-media International e-journal*, 4(7). <https://doi.org/10.21645/intermedia.2017.35>

Tolan, Ö. Ç., Tümer, S. B., & Yıldırım, E. D. (2022). Algılanan Sosyal Destek ve Bilişsel Duygu Düzenleme ile Duygusal Tepkisellik Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Humanistic Perspective*, 4(1). <https://doi.org/10.47793/hp.1055988>

Twenge, J. M. (2013). Does Online Social Media Lead to Social Connection or Social Disconnection? *Journal of College and Character*, 14(1). <https://doi.org/10.1515/jcc-2013-0003>

Uedufy. (2023, Temmuz 9). *How To Interpret Model Fit Results In AMOS*.

Üngüren, E., & Tekin, Ö. A. (2023). The effects of social disconnectedness, social media addiction, and social appearance anxiety on tourism students' career intentions: The moderating role of self-efficacy and physical activity. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 33(2023), 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2023.100463>

Vannucci, A., Flannery, K. M., & Ohannessian, C. M. C. (2017). Social media use and anxiety in emerging adults. *Journal of Affective Disorders*, 207. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2016.08.040>

Wakefield, R. I. (2007). Theory of international public relations, the internet, and activism: a personal reflection. *Journal of Public Relations Research*, 20(1). <https://doi.org/10.1080/10627260701727069>

Woods, H. C., & Scott, H. (2016). #Sleepyteens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem. *Journal of Adolescence*, 51. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.05.008>

Yıldırım, S. (2014). Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 91-108.

Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American Behavioral Scientist*, 48(4), 402-415. <https://doi.org/10.1177/0002764204270278>

- Young, K. S. (2009). Internet addiction: Symptoms, evaluation, and treatment. *Innovations in Clinical Practice*, 17(Volume 17), 351-352.
- Young, K. S., Yue, X. D., & Ying, L. (2007). Prevalence Estimates and Etiologic Models of Internet Addiction. İçinde *Internet Addiction*. <https://doi.org/10.1002/9781118013991.ch1>
- Yurdigül, Y., & Zinderen, İ. E. (2012). Yeni Medyada Haber Dili (Ayşe Paşalı Olayı Üzerinden Geleneksel Medya ve İnternet Haberciliği Karşılaştırması). *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(3).
- Zhou, X., & Gao, D. G. (2008). Social support and money as pain management mechanisms. *Psychological Inquiry*, 19(3-4). <https://doi.org/10.1080/10478400802587679>
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1). https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yayın Koordinatörlüğü, Doç. Dr. Deniz AKBULUT
Makaleler sadece Dergipark üzerinden kabul edilmektedir.

İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr

ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Publication Coordinator, Doç. Dr. Deniz AKBULUT

Articles are accepted only through Dergipark.

İstanbul Aydın University, Communications Faculty,
Beşyol Mahallesi, İnönü Caddesi, No: 38
Sefaköy, Küçükçekmece/İstanbul

Tel: (212) 4441428 /43705

Web: <http://iaud.aydin.edu.tr>

E-mail: iaud@aydin.edu.tr